

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

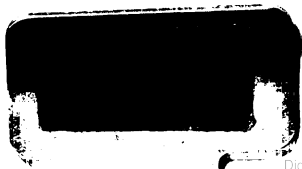
El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Pufendorf (Samuel von) Buron

6915 aa 22
J. W. Phillips, 24th Jan. 1846
S. PUFENDORFII

DE

OFFICIO

HOMINIS & CIVIS

JUXTA

Legem Naturalem

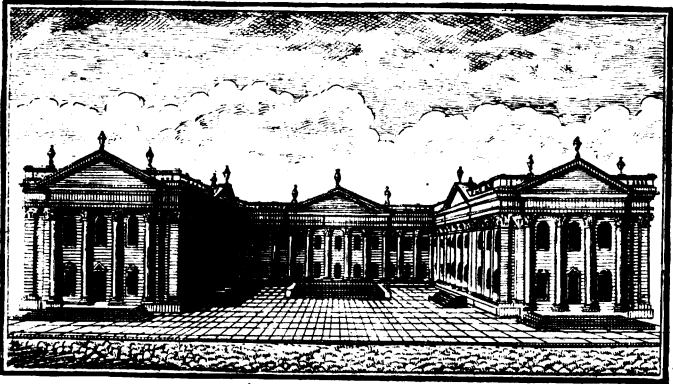
LIBRI DUO.

Selectis VARIORUM Notis, maximeq; propriis
illustravit, celeberrimi BUDDEI Historiam
Juris Naturalis Notis adauctam præ-
mifit, Indicemq; rerum subjunxit

THO. JOHNSON, A. M.

COLL. MAGD. CANT. SOC.

Editio Quarta longe auctior & emendatior.

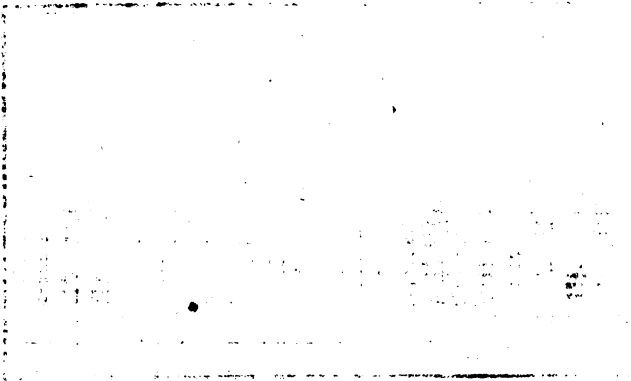

L O N D I N I :

Impensis GUL. THURLEBURN & J. WOODYER,
Bibliopol. Cantab. & J. BEECROFT, apud Bibliam
& Coronam in vico vulgo dicto Pater-Noster-Row.

MDCCLVIII.

$\frac{9}{i}$

PRÆFATIO EDITORIS.

Nolumus multa præfando, ut moris est, lectorem diutius in limine morari; cum ne patientia ejus & otio abutamur, tum ne liber, qui jam satis pinguescit, in majorem quam par est molem excrescat. Nolumus vel in laudibus auctoris longe celeberrimi enarrandis, vel in disciplinæ quam tradit præstantia & utilitate prædicandis tempus conterere. Notissima hæc omnia, & fere quotidianæ operæ. Attamen pauca sunt, quæ de ratione & instituto nostro in libro hoc edendo forsan scire auebit lector, & nostrâ intererit dicere; ne miretur aliquis qua fi-

ducia & spe, quo consilio & mente post toties iteratas editiones à viris celeberrimis TITIO, BARBEYRACCIO, OTTONE, WEBERO, TREVERO, CARMICHAELE, LEHMANNO aliisq; adornatas & commentationibus satis superque illustratas, ipse alteram paraverim. Non est nostri aliendus labores finistris sermonibus carpere & lacerare, et si votis & desideriis nostris haud profus satisfaciant. Nemo incipias ibit viros illos doctissimos in PUFENDORFIO adornando utilissimas operas præstitisse: plane injustus essem, si illos præclare (proculdubio longe supra meas vires & moduli rationem) in hac palæstra se exercuisse haud lubenter agnoscerem, ex quibus uberrimos ipse fructus percepi. Sed plus vident oculi quam oculus; & si priorum hominum laboribus adjunctus ipse his longe inferior opusculum *Pufendorfianum* meliori forma & habitu è prelo exire juffero, minus

nus tamen laudis & gloriolæ (quam ex hac re nequaquam capto) mihi exinde accreverit, non minus tamen commodi & fructus percipiet lector novitius, & in hisce rebus parum exercitatus. Etenim non est nostri instituti, aut expectationis, ut doctis & harum rerum peritis profim; hoc solum in votis est, ut tyronibus quiddam adjumenti afferre possim; & Juventuti, Academicæ præsertim, quæ *Juri Naturali* operam dat, notitiam ejus faciliorem reddam.

F A T E O R equidem assatim scriptorum reperiri posse, qui hanc materiam cum laude tractarunt: inter quos primas partes tenere GROTIUM & PUFENDORFIUM nemo est in hisce literis mediocriter versatus, qui non ultro agnoscit. Ille, vero eruditus scribens, tyronibus se minus utilem præbuit, quippe quod stylus brevis & ter-

minis scholasticis impeditus haud
 facile intelligatur, & testimoniis
 veterum perpetuo refertus non nisi
 adultis & his literis imbutis ten-
 tandus sit. Præterea tota ejus
 hypothesis falso fundamento niti-
 tur: in his præcipue claudicans,
 primum quod *Jus Naturale* ab
 abstractis rerum naturis, seposita
 Dei voluntate, derivet; deinde
 quod *Jus Gentium* à Jure Naturæ
 prorsus distinctum & diversum, id-
 que ex moribus gentium Proteo
 mutabilioribus quodammodo ex-
 sculptum, sibi in mente fingat:
 ob quas causas multis ambagibus
 & difficultatibus sæpe sæpius im-
 plicatur. Noster vero PUFEN-
 DORFIUS, in gratiam tyronum
 “ brevi & perspicuo compendio
 “ (verbis ipfius utor) præcipua
 “ juris naturalis capita exposuit;
 “ ne si citra cognitionem velut
 “ elementarem in diffusa ejus dif-
 “ ciplinæ spatia sese immiserint,
 “ copia

“ copia & difficultate rerum pro-
 “ telentur. ” Certis & firmissimis
 principiis Systema adstruxit; legis
 naturalis originem & auctoritatem
 ab ipso naturæ auctore deduxit;
 officia hominis ab ipsius indole &
 natura sociali profluere docuit;
 omnia denique (paucissimis minoris
 momenti exceptis) subactō ingenio
 & acri iudicio construxit, & si-
 minus copiose & ornate, vere ta-
 men apteque dixit.

Cum igitur Juventutem, quæ in
 nostro Collegio bonarum literarum
 satagit, erudiendi instituendique
 mihi demandatum sit munus; id
 vero maxime necessarium habui, ut
 Jurisprudentia & Philosophia Mo-
 ralis, in quarum studio omnium
 artium, quæ ad rectam vivendi vi-
 am pertinent, ratio & disciplina
 continetur, in Pupillorum gratiam

* Vid. Præfat. Auctoris. § 1.

illustrentur: hunc ad finem PUFENDORFIUM mihi ducem selegi, & ex eo quæ ad *Jus Naturale* & *Mores* spectant, docere & exponere suscepi; Juventutem nostram bonum exinde fructum percepturam esse sperans: nec ut opinor spes me fefellit. Sed cum plurima in hoc libello præclara & bonæ frugis invenerim, facile tamen sensi eum non omnibus numeris absolutum esse; multa perquam necessaria extremis tantum labiis attingere; nonnulla prorsus omittere; pauca denique (quod humanum est) perperam tradere. Omnia hæc in libro exponendo auditorum gratia mihi notanda esse duxi; ideoque memoriæ causa animadversiones, quæ vel legendo vel cogitando mihi occurrebant, chartis commisi, quas singulis libelli foliis interposui. Ex hoc fonte & origine PUFENDORFIUS jam hac nova facie

&

& ornatu in publicum prodit. Nihil tale meditabar, cum notas exscripsi, quæ nostris omnino & Pupillorum paucorum usibus destinatæ fuerunt: sed cum privatis meis commodis eas inservire expertus sim, aliis etiam haud profusus inutiles esse posse speravi; ideoque animus utilitatis publicæ, præsertim academicæ, studiosus in propriis scriniis eas diutius delitescere haud passus est. Neque causam vidi, quare me ab hoc instituto deterrent aliorum in eadem palæstrâ labores; cum facile perceperim tantam esse hujusce doctrinæ ubertatem, ut locus sit plüribus idem argumentum tractare, & plurima bonæ frugis addi posse iis, quæ ab aliis in commentariis suis edifferuntur: præsertim cum nemo inter nostrates reperiatur qui ullam hujusce libri editionem emisit; hæcque

iisque editionibus, quæ in *Germania* evulgatæ fuerint, haud tam facilis in Bibliopolarum nostrorum officinas pateat aditus. Quænam verò in hac nostrâ editione adorandâ præstitimus, & in quibus præcipuè utilis esse possit, paucis accipiat lector.

Cum plurima ab ipso auctore penitus omittantur, alia vero nimis concise tradantur (ut supra monuimus) id præcipue laboravi, ut ea supplerentur, quorum accessione ipse liber una cum notis justum systema tum Jurisprudentiæ naturalis, tum Philosophiæ moralis conficere posset. Hæc autem vel ex proprio penu, vel ex aliorum Editorum, præcipuè verò cl. BARBEYRACII Gallicanis commentariis, vel ex probatissimis auctoribus, quales sunt GROTIUS, SANDERSONUS, BUDDEUS, &c. sub-

subministravi. Nolui sane illa unquam dicere, quæ magis apte & ornate alius quisquam prius dixerat. Spero itaque me lectoris veniam impetrare posse, quod cum deficit auctor, ex aliis scriptoribus ea, quæ ad rem propositam pertinere maxime videbantur, identidem allegavi: nequit illi fraus esse, cum ipsorum nomina semper subjeci. Sæpe etiam exemplis singularibus generalia auctoris præcepta illustravi; modo ex jure *Romano*, modo ex veterum Philosophorum, *ARISTOTELIS*, *CICERONIS*, *SENECÆ*, &c. scriptis, iis, quæ magis recondita & obscura sunt, lucem affundere conatus fui. Errores item, in quos nonnunquam labitur auctor (ecquis autem non aliquando dormitat?) diligenter notandos esse duxi. Deinde in gratiam illorum, qui eandem materiam
fufius

P R Æ F A T I O

fufius & prolixius tractatam videre velint; parallela loca GROTHII & PUFENDORFII in opere majori femper ad amuffim indicavi*: adeo ut duos iftos auctores, fi quis velit, pro perpetuo commentario ad hoc opusculum fibi comites habeat.

IN fecunda hac editione ut nihil deficiat, quod Juventutis commodis infervire poffit, non tantum notas auctiores feci, fed & *Historiam Juris Naturalis* à viro doctiffimo J. FR. BUDDEO confcriptam, lectu digniffimam præmiffi, quam notis adauxi eo fine ut perfectior evaderet & ad hanc ufque ætatem perduceretur.

* Numeri, quos a principio ad finem libri in margine adfcriptos videbit Lector, parallela PUFENDORFII loca indicant.

DE-

DENIQUE *Indicem rerum*, tam quæ in textu, quam quæ in notis occurrunt, subjunxi. Nil aliud restat, quod lectorem monendum esse volui, nisi quod conatibus nostris faveat, & si quæ maculæ irreperint,

—*Quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura*—

nobis eas humaniter condonet.

T A B U L A

T A B U L A
C O N T E N T O R U M.

B UDDEI <i>Historia Juris Naturalis.</i>	Pag. 3
PUFENDORFII <i>Dedicatio.</i>	p. 91
<i>Ejusdem Præfatio ad LECTOREM.</i>	p. 97

De Officio Hominis & Civis.

L I B E R P R I M U S.

I. D E <i>Actione humana.</i>	p. 113
II. D E <i>Norma actionum humanarum, seu de Lege in genere.</i>	p. 149
III. <i>De Lege Naturali.</i>	p. 169
IV. <i>De Officio Hominis erga Deum, seu de Religione Naturali.</i>	p. 187
V. <i>De Officio Hominis erga Seipsum.</i>	p. 217
VI. <i>De Officio quorumlibet erga quoslibet; & primo, de non lædendis aliis.</i>	p. 246
VII. <i>De agnoscenda Naturali Hominum æqualitate.</i>	p. 258
VIII. <i>De</i>	

VIII. De promiscuis Officiis Humanita- tis.	p. 265
IX. De Officio Paciscentium in genere.	p. 274
X. De Officio Sermocinantium.	p. 299
XI. De Officio Jurantium.	p. 308
XII. De Officio circa acquirendum rerum dominium.	p. 318
XIII. De Officiis, quæ ex Dominio rerum per se resultant.	p. 339
XIV. De Pretio.	p. 343
XV. De Contractibus, qui pretia rerum præsupponunt, & fluentibus inde Officiis.	p. 352
XVI. Quibus Modis solvantur Obliga- tiones, quæ ex Pactis oriuntur.	p. 369
XVII. De Interpretatione.	p. 374

LIBER SECUNDUS.

I. D E Statu hominum naturali.	p. 381
II. De Officiis conjugalibus.	p. 393
III. De Officiis Parentum & Libe- rorum.	p. 403
IV. De Officiis Dominorum & Ser- vorum	p. 413
V. De Causa impulsiva constituendæ Civitatis.	p. 417
VI. De	

T A B U L A, &c.

VI. De interna Civitatum Structura.	P. 423
VII. De partibus summi imperii.	p. 430
VIII. De Formis Rerum publicarum.	P. 438
IX. De Affectionibus imperii civilis.	P. 444
X. De modis acquirendi Imperium im- primis Monarchicum.	p. 448
XI. De Officio summorum Imperan- tium.	P. 453
XII. De Legibus civilibus in specie.	p. 460
XIII. De jure Vitæ & Necis.	p. 465
XIV. De Existimatione.	p. 475
XV. De Potestate summi imperii in bona Civitate contenta.	p. 480
XVI. De Bello & Pace.	p. 489
XVII. De Fœderibus.	p. 491
XVIII. De Officiis Civium.	p. 494

etA56etA56etA56etA56etA56etA56etA56

VIRI CL.

Joan. Francisci Buddei

Theol. D. et P. P. O.

Apud JENENSES

HISTORIA JURIS NATURALIS.

Notis EDITORIS adaucta.

G5W2729G5W29G5W29G5W29G5W29G5W29G5W29

HISTORIA¹

JURIS NATURALIS.

I.

 UI eam philosophiæ partem, quæ de officiis hominum ad omnem honestatem componendis præcipit, quam plerique recentiorum *jus naturæ* appellant, cum ipsis hominibus *naturæ cum hominibus naturæ.* natam

¹ Hæc literaria Historia *Juris Naturæ* primâ vice prodiiit Ludg. Bat. 1697. PHIL. REINH. VIIRIARIJ *Institutionibus Naturæ & Gentium* adjecta. Postea auct. r ipse eam longe auctiorem reddens & ad suam usque ætatem perducens in lucem emisit inter *selecta quedam Juris Naturæ & Gentium.* Halæ. 1704.

Si quis Historiam *Juris Naturalis* plenius cognoscere voluerit, plurimi sunt libri huic usui inservientes, quos hic recensebimus.

JOAN. BALTH. WERNHERI Dissertatio de præcipuis nonnullis *Juris Naturæ* scriptoribus. Lipsiæ. 1699. 4to.

JOAN.

HISTORIA

tam esse asserunt ²; ita ut par est, utque doctrinæ hujus & ratio & antiquitas exigit, sentiunt.
Quod

JOAN. GROENINGII Præfatio ad *Puffendorfium de Officio Hominis & Civis. Holmiæ. 1701. 12mo. Ejusdem Bibliotheca Juris Gentium Exotica. Hamb. 1703. 8vo.*

Jac. FRID. LUDOVICI Delineatio Historiæ Juris divini naturalis & positivi universalis. *Hale. 1701. 4to Recusa auctius, 1714, 8vo.*

JOAN. NIC. HERTII Commentatio de Jurisprudencia universalis, quæ *Opusculis* inserta legitur. *Franc. 1700.*

CHR. THOMASII Historia Juris Naturæ paulo plenior. *Hale. 1709. 4to.*

GOTTL. STOLLII Introductio in Historiam literariam latinè versa à *Langio. P. 3. c. 2. Jenæ. 1728. 4to.*

Jo. FR. BUDDEI Compendium Historiæ Philosophicæ, à *Waickio. cap. 6. Hale. 1731. 12mo.*

REIMMANNI Historia literaria. Vol. 6. 1718.

EPHR. GERHARDI Prolegomena ad delineationem Juris Naturæ *Jenæ 1712. 8vo.*

BURC. GOT. STRUVII Bibliotheca Juris selecta. Cap. 7. *Jenæ 1725. Ejusdem Bibliotheca Philosophica. cap. 8. Jenæ. 1721.*

DAN. GEORG. MORHOFII Polyhistor. Literarius. Tom. 3. L. 6. *Lubecæ. 1732. 4to.*

Denique qui instar omnium est, JOAN. BARBEYRACII Historica Præfatio ad versionem Gallicam *Puffendorffii de Jure Naturæ & Gentium. Amstel. 1706. 4to. & sæpius posthac recusa.*

² In quo sensu vult auctor *Jus naturæ cum ipsis hominibus natum esse*, haud certe perspectum habeo: sed vehementer suspicor eum notitiam quandam à naturâ insitam & ingenitam innuere: quippe qui in alio opere [*s. Philos. Moral. P. 2. c. 2. p. 398*] *innata* quædam esse *Principia Practica* ex professio docet, eaque contra LOCKIUM acerrimè propugnat. Hanc autem Hypothesin esse ab omni verâ Philosophiâ longè alienam, vix quisquam inveniri potest, si modo Philosophiam vel summis labris attigerit, qui ignoret. Jus naturæ eo sensu naturale & innatum esse profitemur, quo ipsa Ratio vel Lingua à naturâ insita dici potest: sed

Quod enim nonnulli, interque eos C. CORN. TACITUS³ rerum suarum longe consultissimus scriptor, tradidere, *vetustissimos mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna, aut coercionibus egisse, & sponte sua, sine lege, fidem rectumque coluisse*; id ejusmodi est, ut aut a fide abhorreat penitus, aut principum jussis, tabulisque legum, scriptisque eos saltem caruisse monumentis, evincat condoceatque.

II. Parentes vero suos erudivisse liberos, rectique & honesti non minus imbuisse elementis, quam vero de Numine sensu, id si *A Parentibus inculcatum liberis*; quis in dubium vocaverit, næ! is simplicium proborumque, & sanctiorum, quibus præditi erant cordatissimi mortalium, morum, haud sane æquus est æstimator. Ast, cum aut alienæ potentiæ metus, aut alia quævis ratio jungeret homines, & in majores coetus, quos *civitates* deinceps appellarunt, coire juberet; pristinis moribus eoque vixerint, ut a parentibus, quid jus fasque & nefas esset, acciperent liberi; rectores autem civitatum rerumque domini, saltem quæ e re civitatis essent, sancirent statuerentque. Erumpere inde in ævum omne nefas, hominum pravitas magis magisque se prodere, fraudibus, dolis se invicem convenire, sceleribus injuriisque nec modum nec finem statuere. Qui itaque

sed non alio. Natura facultatem, Usus & Institutio rem ipsam sive habitum concessit. Vid. Tractatum anonym. *De morali Obligatione*.

³ *Annal.* III. 26. add. OVID. *Metam.* I. 1. & LUCRETIVS, Lib. V.

rerum summam tenebant, ruere præcipiti casu & collabascere civitates, intelligebant, ni vitia hominum suis circumscriberentur limitibus, pœnisque coererentur.

Deinde ab imperantibus, civibus.

III. Nimirum & spernere rationis imperium, & domesticam disciplinam negligere, ut rebus deperditis ac profligatis non aliud quid remedio esset, quam publica auctoritate sanctionibusque, ad observanda ea, quæ honesta sunt, turpia fugienda, homines rationis rectæ contemptores compellere. Sed vero & tunc, ut credo, patuit, quod nunquam fere non experientia est comprobatum, clarissimum illud fulgentissimumque lumen, infusum a sapientissimo Numine, insitumque mortalium pectoribus, velut nubibus quibusdam obductis abscondi, nec cuivis quid pulchrum honestumque sit, quid turpe fœdumve, semper perspicere. Quæ ergo præeunte ac prælucente ratione quilibet facere debebat, ad ea civilibus sanctionibus adigi cœpere. Cum primis quæ ut homo homini exhiberet, fas erat, sedulo erant inculcanda, cum proclives valde pronique sint mortales ad se invicem lædendos; unde lites contentionesque & infinita quibuscum civitatibus conficiendum est, mala enascuntur.

Leges civiles præcipua ejus capit. continent.

IV. Sic itaque arbitror, quod gentium aut omnium, aut plerarumque leges, quæ civiles vocantur, præstantiora simul juris naturalis capita complectantur, id non aliunde magis esse arcessendum. Faciet pretium operæ, qui gentium tum veterum, tum recentiorum, & inter illas earum quam maxime, quæ nostram
inco-

incoluere *Germaniam*, leges, quæ ceu servatæ ex naufragio tabulæ magnorum virorum ope ad nos pervenere, excusserit; & hujus, quod ratio omnes docet, juris vestigia luculentissima subinde deprehendet. *Romanas* enim leges lubens prætereo, quippe in quibus *naturales* illæ tanto manifestius quandoque se conspiciendas præbent, quanto ceterarum gentium institutis & sanctionibus, eruditissimorum virorum confessione atque judicio præstant⁴. *Attici* quoque *juris*, quod secundum a *Romano*, suo merito occupat locum, non minor est præstantia, nec obscuriora hujus sententiæ nostræ suppeditat documenta, id quod ne quenquam fugeret, JOANNIS MEURSIJ atque SAMUELIS PETITI e tenebris illud strenue eruentium opera, æternis laudibus digna effecit.

V. Hunc proinde in modum naturæ leges *positivarum*, ut vocari soleat, involucris vestitæ & circumsepræ, quandoque & per legumlatorum inscientiam obscuratæ aut everse, longe quidem lateque, per civitatum omnium jura dispersæ sunt atque diffusæ; simul tamen civiles & naturales inter se confusæ ita atque commixtæ, ut has ab illis secernere, res summi & desperati fere laboris, doctissimis quoque viris visa fuerit⁵. Intellexit hoc

Nec facile ab iis discernuntur.

⁴ Conf. de Jure Naturæ & Gentium, Romanorum speciatim Jureconsultorum, JOANNES GROENINGIUS in *Bibliotheca Juris Gentium juxta disciplinam Europæorum*, Lib. II. c. 1. seqq. qui & cap. 6. de Jure universali secundum doctrinam Germanorum & Borealium agit.

⁵ Vid. SAMUEL RACHELIUS in Prolegom. ad *Officia CICERONIS*. § XXIV.

HISTORIA

probe, si quis alius, JOANNES SELDENUS, *Britanniæ* illud immortale decus. Namque perplexa rite extricare, confusa invicem distinguere, veri ac falsi confinia, horumque sinuosos anfractus fatis habere exploratos, & demum ex eis quæ superstruuntur, de fundamentis seu principiis recte conjicere (qui illis utique subeundus est labor, qui naturales civilesque leges inter se permixtas secernere rite ac sejungere volunt) rem perquam arduam, pene inaccessam, & mortalium paucissimorum esse, diserte profitetur⁶. Jam ergo mirari desino tot effluxisse secula, feracia quidem doctissimorum virorum legumque civilium interpretum sapientissimorum, quibus ingenium æque ac industria adeo non defuit, ut commentationum, quas seduli assiduique homines in lucem protulere, mole jam pridem orbis eruditus laboret; sed recentiori demum ætate extitisse, qui præclarum istud pulcherrimumque opus, ex involucris suis, tegumentisque evolvendi naturæ effata, ingenti animo, labore incredibili, sed successu felicissimo, aggredierentur.

Item Theologiae im-
mixtum;

VI. Ceterum ut civilibus legibus (id quod commonstratum hactenus comprobatumque est) ita & sanctiori illi reconditæque disciplinæ, quam *Theologiam* nuncupant, non minus interspersa fuerunt, & intermixta rationis dictata, tanto majori inde industria eruenda & colligenda, quanto acrius sacri antistites in campo, in quo illis nec meti nec feri vide-

⁶ De Jure Naturæ & Gentium secundum disciplinam Ebræorum, Lib. 1. c. 3.

batur,

batur, ingenii exercuere vires. Utique ita est, non ultimam in hac arte sedem occupant officia, quibus sanctum & immortale Numen ex luminis naturalis præscripto colunt mortales. Dum igitur nondum in civitates coaluissent homines, unumquemque patrem familias sacra rite faciendo, & exemplum prævivisse suis, & quid de Numine sentire, quo pacto istud venerari fas esset, eos edocuisse arbitror. Conditis autem rebus publicis, ut viris morum integritate, & puritate, & sanctitate præditis illud munus demandaretur, publica auctoritate, bonorum omnium principum maxime, & ipsarum civitatum intererat. Si enim forte quosdam parentes negligentius suo munere fungi contingeret (contingere autem facile poterat) feroces homines legumque contemptores inde prodire necesse erat, qui exemplo alios, ut ad quævis scelera ita ad impietatem invitant, civitatesque non raro in maxima salutis discrimina adducunt. Venenum istud si simul quorundam mentes afflavit, longe lateque serpit, viresque eundo sumit, & incrementa inopinata. Sanctioris itaque disciplinæ antistites, præter ea, quæ de ratione Deum sacrificiis placandi, aut crimina expiandi, & quæ de Numine quemque sentire oporteret, exponebant solerter; & cum probe scirent, mente pura scelerumque experti Deum coli quam rectissime, subinde & de morum sanctitate pariter ac justitia, multa præcepere. Laudo hoc proboque, idque eo magis, quod juris naturalis scientia, quam ita sibi vindicaverunt sacrorum præfecti, istorum cura & vigilantia immunis ab labe ac errore, ad posteros & ultima secula trans-

transferri, & propagari potuisset, nisi infernalis genii fraude abrepti, non tam rationis rectæ dictamina, aut doctrinam a majoribus acceptam, quam inepta ingenii commenta, hominibus propinare maluissent.

Et Mythologiae Gentilium.

VII. Ex quo enim cœlestem divinamque veritatem erroribus polluere, & commaculare cœperunt gentiles, in ipso quoque naturæ jure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plus quam Cimmeriis involuta⁷. Hoc vero nomine nescio an doctas istas, eruditasque veterum theologorum ac poetarum fabulas redarguere debeam. Fuere quippe & tum, si quibusdam credimus, qui rectius saperent, quibus ne non desipere fraudi esset, aut involucris imaginibusque occultarunt veritatem, aut certe in ipsis figmentis vestigia ejus quæsierunt. Nec vèro naturalis saltem scientiæ mysteria, sed moralis civilisque philosophiæ cumprimis, jurisque adeo naturalis capita longe præstantissima, hisce sub tegumentis latitare putant, quod cum ab aliis doctissimis in hoc literarum genere viris, GERHARDO JOANNE VOSIO⁸, FABIO PLANCIADE FULGENTIO⁹, JOANNE

⁷ Culpam hanc veterum Gentilium hoc modo reprehendit LACTANTIUS. “ Nihil ibi differitur, quod proficiat ad mores excolendos, vitamque formandam: nec habet inquisitionem aliquam veritatis, sed tantummodo ritum colendi, quod non officio mentis, sed ministerio corporis constat”. *Instit. Divin.* Lib. IV. c. 3.

⁸ De Idololatria Gentilium. ⁹ In libris III de Mythologia. ¹⁰ In

JURIS NATURALIS.

11

JOANNE BOCATIO¹⁰, NATALI COMITE¹¹, PICTORIO VILL¹², tum maxime a FRANCISCO BACONE *de Verulamio*¹³, quam luculentissime evictum est & commonstratum.

VIII. Dispulsa autem quæ orbi universo incumbibat caligine, orta que denuo post *na-* *A Theologia christiana restitutum.* *tum* CHRISTUM servatorem cœlesti veritate, redditus est & naturali juri pristinus splendor, restituta puritas, superstitio denique æque ac impietas subinde proscripta ac profligata. Sublimiora fateor longeque sanctiora sunt, quæ a viris divino afflatu percussis proficisciebantur, quæ tamen & recta quoque ratio honesta esse dictabat; tantum abest, ut ab illis rejecta sint, ut potius egregie stabilita & confirmata, servatore ipso subinde ad rationis dictamen provocante. Ea utique christianæ doctrinæ est indoles, ut præter fidem, vitam quoque ad omnem honestatem compositam, ab hominibus exigat, modo quidem & ratione longe excellentiori, quam ut ad mores christianos formandos sola sufficiat ratio; interim tali profecto, ut, quæ ex rationis præscripto honesta sunt, neutiquam habeat pro turpibus, quin ut ceteras virtutes proprias Christianis, ita & illas, quæ omnibus communes sunt, commendet.

IX. Sæpius igitur antiquissimis etiam ecclesæ doctoribus, de juris naturalis capitibus *A patribus ecclesæ cultum;*

¹⁰ In Libris XV, de Genealog. Deorum. ¹¹ Mythologiarum libro X. ¹² In Theologia Mytholog. ¹³ De sapientia veterum. Add. *Buddei* Dissertatio de usu Fabularum in Philosophia.

haud

HISTORIA

hæud perfunctorie sermo instituitur¹⁴. **BASILIIUM MAGNUM**, **GREGORIUM NAZIANZENUM**, ipsumque **CHRYSOSTOMUM** non tantum græcæ, sed universæ quacunq̄ patet ecclesiæ, summum decus, evolvat, legat, scrutetur, cui dubium forte ambiguumque, id quod a me asseritur, videtur. Hos, ingenio acri, iudicio singulari, juris hujus quæstiones, quoties eas attingerent, (attigerunt autem sæpius) expeditivisse constat, ut ipse **HUGO GROTIUS**, restaurator hujus philosophiæ felicissimus, tum demum & pondus & robur, & lucem insignem, se assertis suis conciliare posse, si præfulum horum auctoritate, sententiam suam muniret, fuerit opinatus¹⁵. **AMBROSIUS**, qui plane ad **TULLII** exemplum tres *de officiis* libros

¹⁴ Ad. **MICHAELIS FOERTSCHII** dissertatio de philosophia morali & jurisprudentia naturali christiana veterum ecclesiæ doctorum, subjuncta **AMBROSIO** de officiis, ab illo edito, in qua jurisprudentiam naturalem **CLEMENTIS ALEXANDRINI**, **GEORGII NYSSËNI**, **LACTANTII**, & **AUGUSTINI** exhibet.

¹⁵ Longe ab hac sententia recedit cl. **BARBEYRACCIUS**, qui in Historicâ Præfatione, quam operi **Puffendoriano de Jure Nat. & Gent.** præmisit, de morali *Patrum* Theologiâ copiosè verba fecit, eorumque errores, quotquot reperiri possunt, acriter perstrinxit. Adversarium nactus est **REMIGIUM CEILLIER**, qui patrum causam egit in Libro cui titulus; *Apologie de la Morale des Peres de l'Eglise, contre les injustes Accusations du Sieur Jean Barbeyrac.* Paris. 1718. 4to. Cui respondit **Barbeyraccius** in, *Traité de la Morale des Peres.* 1728. Nolter **BUDDEUS** hujusce controversiæ merita summam tradidit in *Isagoge Historico-Theologica.* L. 2. c. 4. Lipsiæ. 1727. Quædam nuper contra **BARBEYRACCIUM** in *Anglia* strictim dicuntur a viro doctissimo **DAN. WATERLAND**, S. T. P. in libro cui titulus: *The importance of the H. Trinity asserted,* Cap. 7. Lond. 1734. Quæ **BARBEYRACCIO** stomachum moverunt

JURIS NATURALIS.

13

libros composuit ¹⁶, quanta solertia in hac doctrinæ parte fuerit versatus, nemo puto ignorat; aut si quis ignorat, JOANNEM HENRICUM BOECLERUM adeat velim, qui in Præfatione ad hosce AMBROSII libros, quanti istius viri labor sit faciendus, omnes edocuit.

X Hi ipsi autem ecclesiæ doctores, officia *hominis & christiani*, (id quod non est dis-
 Simulandum) multo minus principia, diversa utique & admodum inter se differentia, non ita ut par est, secernendo, quæ tamen secernenda esse ipsi sine dubio quidem perspectum habuere & exploratum; aliis ut in eundem errorem inciderent, ac, quod & hodie non adeo infrequens est, *theologiam moralem* cum *jure naturæ* confunderent, suppeditavere occasionem. Quod ut excusemus quam lubentissime, admiremur autem, si imitari non licet, quæ recte sapienterque ab optimis viris dicta factaque sunt, nostrarum quidem erit partium.

*Sed cum
Theologia
moralis im-
mixtum.*

runt in Præfatione ad quintam editionem Gallicæ versionis libelli Puffendorfiani *de officio hominis & civis*. Amst. 1735. Sunt & alii duo libelli in linguâ Anglicanâ conscripti, ad hunc locum spectantes. 1. *The Spirit of Ecclesiasticks, of all Sects and Ages, detected*. Lond. 1722. Auctor hic nihil aliud egit, quam ea, quæ a BARBEYRACCIO contra Ethicam Patrum dicuntur, Anglicè transtulit. 2. *The Spirit of Infidelity detected*, Lond. 1722. Auctore ZACH. GREY, L. L. D. qui iterum longe auctior prodiit. Lond. 1735. De meritis hujusce controversiæ nil dicemus; *non nostri est tantas componere lites*.

¹⁶ Recusi sunt A, MDCXCIX. Stuttgardiæ, opera & studio MICHAELIS FOERTSCHII, qui & dissertationes quasdam subjunxit.

XI.

A Scholasticis obscuratum;

XI. Et utinam non duriora fata, & theologiam & jus in simul naturæ, exceperint! Ecquis ignorat, fuisse tempus, cum fæda & tristis ignorantia orbi universo incumberet, & superstitionis regnum magnis undique viribus stabiliretur¹⁷? Deplorent alii cladem puriori doctrinæ cœlesti illatam. Id ego nunc non ago. Philosophiam moralem quoque cum ceteris artibus incultam, squalore & rubigine obsitam jacuisse, ut proscriptam velut profugamque avolasse, & mortalium deseruisse sedes, censere ejus artis homines potuissent, neminem fugit. Non quidem defuerunt, cum *scholasticorum*, ut vocant, barbaris vocibus literarum sedes & sapientiæ sacra personarent; ex ipsis etiam theologis, qui hanc doctrinæ partem sub incudem revocarent, ast adeo infeliciter, ut nullus dubitem, multos in eam ituros sententiam, satius hosce homines & sibi, & optimæ arti consulturos fuisse, si hæc sacra non contrectassent¹⁸.

eorumque discipulis.

XII. Qui vero in horum successerunt locum, ejusdem disciplinæ alumni aliquanto recentiores, industriam profecto & ingenium¹⁹, ad scientiam hanc excolendam, quod non difsiteor, attulerunt, & subtili ac spinoso dicen-

¹⁷ Conf. BUDDEI *inst. Phil. eccl. T. I. Part. I. Cap. V. §. IV. seqq.*

¹⁸ Pleniorem Philosophiæ Scholasticæ Historiam videre erit, si cui voluptas esse possit, apud BUDDEI *Histor. Philos. cap. 5. vel ejusdem Isagog. Theol. g. P. 2. c. 4. §. 6.*

¹⁹ Conf. GROTIUS in *Prolegom. operis de J. B. & P. §. 52. add. BOECLER. ad loc. p. 22.*

di genere, quæ fere propria illorum hominum laus est, multa juris naturalis excusserunt capita; sine ordine tamen cuncta tradunt, infirmo aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt, divina humanaque jura miscent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoque & ridicula afferunt, sæpissime contra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præsulum decreta, intempestive provocant. Sunt tamen, quæ indefesso horum hominum studio, id quod æquus rerum existimator non abnuet, atque labori incredibili debentur. Nec tamen ab erroribus variis, iisque gravissimis fuerunt immunes, quos tantum abest, ut Romanæ ecclesiæ theologi, qui horum ceu majorum suorum se premere vestigia gloriantur, emendaverint correxerintque, ut auxerint etiam, hereditatem novis commentis locupletatam ad posteros transmissuri.

XIII. Certe veteres illos minus desipuisse, contendere ausim, adeo aut ignorantia, aut, quod credere malim, malitia, quosdam eorum in transvorsum agit. Fidem faciunt illepidi ista de *probabilis opinionis usu*, unde, judice LUDOVICO MONTALTIO, vel potius BLASIO PASCHALI, (hunc enim MONTALTII nomine tegi accepimus) ceu ex vitiatō fonte, cetera doctrinæ flagitia fluxerunt, ut & de peccato, ut vocant, *philosophico*, commenta. Hujusmodi figmentorum, utut jam in antiquioribus illis THOMA, BONAVENTURA, VASQUESIO, SANCHEZIO, CARENA, NAYARRO, CORDUBA, AZORIO, RAMIREZIO, CAST-

*Exemplum
ex proba-
bilis opini-
onis usu.*

CASTANNEGIO, ESCOBARIO, LEDESMA, VALENTIA, CASTRO PALAO, MEDINA, SANCIO, ARRAGONIO, LOPEZIO, MARTINEZIO, ZARANDO, VILLABOLOSIO, aliisque, cum primis vero DIANA, vestigia quædam deprehendantur: recentiores tamen, HONORATUM FABRI ²⁰, ANTONIUM TERILIUM ²¹, AMADEUM GUIMEDIUM ²², & plures, audacia eousque provexit, ut non tantum assererent, sed & scriptis publicis contenderent fas esse, eligere sententiam, vel unius viri doctrina in clyti auctoritate munitam, utut ceteroquin legi plane repugnantem.

Quod confitentur quidam Romanenses.

XIV. Cui quidem temeritati an addi aliquid possit, vehementer dubito. Idque intellexerunt cordatiores, sanioresque ex ipsis *ecclesiæ Romanensis* propugnatoribus, VINCENTIUS BARONIUS ²³, GONETUS ²⁴, ESCLAPEZIUS ²⁵, ANTONIUS MERENDA ²⁶, STEPHANUS GRADIUS ²⁷, JOANNES SINNICHIUS ²⁸, ANTONIUS CELLADEUS ²⁹, alique. Quin *Jesuitici* ordinis viri ægerrime jam ferre incipiunt, tam lepidi fœtus parentes inter suos quæri, Certe THYRSUS GONZALEZ, in *Salmanticensi* quondam *Academia* Theologiæ Professor, deinde Præpositus generalis *societatis Jesu*, commenti hujus primum excogitati gloriam adeo non suo ordini vindicat, ut ceu crimen ab illo amoliri, quin hanc

²⁰ In Apol. doctrinæ moral. Jesuit. ²¹ In regula morum contra *Elicaldum*. ²² In sing. theolog. moral. &c. ²³ In theolog. moral. advers. probabil. ²⁴ In disert. de probabilismo. ²⁵ Contra probabil. ²⁶ In disert. de consil. ²⁷ De opinione probabil. ²⁸ In tractat. de probabil. ²⁹ Contra probabil. Jesuit. ° In

hanc ipsam sententiam a societati huic addictis, FERDINANDO REBELLO videlicet & PAULO COMITOLO, primum impugnata fuisse, contendere non ita pridem ausus fuerit³⁰. Ipse vero, etsi probabilium opinionum non plane rejiciat usum, ita tamen eundem temperat, ut longe honestiorem sententia ista induisse faciem videatur. Quæ tamen affert, sintne veritati consentanea, ab aliis discussum iri, nullus fere dubito.

XV. Mea quidem parum refert, sintne *A Jesuitis Jesuitæ* & alii figmenti hujus auctores: nunquam tamen a me quisquam impetrabit, ut non cladem, quam aliis erroribus suis, & theologiæ & philosophiæ morali, quidem ex *societatis Jesu* sacerdotibus (omnes enim eodem loco habere nefas esset) intulerunt, tantam esse censeam, ut dubitem, an ullis, quantumvis præclaris istorum in literas bonasque artes meritis, possit pensari. Sed acceperint hunc errorem ab aliis: fortissimos tamen, pertinacissimosque ejus defensores, hæc ipsa societas subministravit. Ab ea vero periculossimas opiniones subinde in moralem doctrinam invectas fuisse evictum, ut alios taceam, jam pridem est a CASSIANO a S. ELIA³¹. Theologis *Nemausensibus*³², atque ARNALDO³³. Et nonne profanum istud de *peccato philosophico*

³⁰ In fundament. theologiæ morali, h. e. tractatu theolog. de recto usu opin. probab.

³¹ In theologia morali a corruptelis Jesuitarum repurgata. ³² *Kemnitio, Boquino, Gotwiso* in doctrinæ Jesuitarum capitibus retextis. ³³ *Dans la morale pratique des Jesuites.* add. auctor libri: *Religion des Jesuites;*

philosophico commentum annitentibus societatibus hujus doctoribus in scenam prodiit? Aut, si antiquus error est, quod non plane abnuo, a STEPHANO BAUNIO²⁴ tamen eundem maxime ab orco revocatum, exceptum ab ESTRIKIO²⁵, defensum & propugnatum ab ANTONIO BURGUNDO²⁶, JACOBO PLATELLO²⁷, TERILLO²⁸, præsertim *Divionensibus Jesuitis* fuisse, palam est; si quis vero inficiari ausit, eum rectiora Antonius ARNALDUS²⁹ docebit.

*A Philo-
phis neg-
lectum.*

XVI. Ita moralis doctrina, optima nobilissimaque philosophiæ pars, profuga velut & extorris, modo per jureconsultorum, modo theologorum castra oberrans, mitius profecto ab illis, quam his habita est, quippe quibus parum fuit, non ita ut decebat illi litare, sed corrumpere insuper & depravare, pulchrum visum fuit. Nec alia eam temere excipere fata potuerunt, ex quo a philosophis neglecta, quin ejecta in exilium, & penitus proscripta fuit. Rem omnem a primis, quod aiunt, accessere fontibus juvat.

*Philoso-
phiæ mor-
ralis origo
a SOCRA-
TE repe-
titur.*

XVII. Fuerunt, res nota est, olim homines, qui rerum omnium scrutabantur & investigabant causas. Hos sapientes ab initio, deinde post PYTHAGORAM philosophos ap-

item, quæ de utriusque libri historia diximus, in disserta-
tione, de superstitioso mortuorum apud Chineses cultu.

²⁴ In sum. peccat. ²⁵ In thesibus A. 1688. die 23. Jul.
prop. ²⁶ In thesibus A. 1670 editis. ²⁷ In Synopsi
theol. ²⁸ In regula morum.

²⁹ In nova hæresi episcopis & principibus denunciata.
add. ejus denunciatio secunda, & tertia.

pellabant.

pellabant. Cum vero in naturalium maxime rerum contemplatione ætatem agerent, SOCRATES tandem 4º eam veram sapientiam esse intellexit, quæ homines non tantum doctiores, sed & meliores redderet; adeoque de formandis ad omnem honestatem hominum moribus fuit sollicitus. Permulti ejus fuerunt discipuli, qui varias iterum condiderunt sectas, quarum illæ demum quam proxime ad sapientissimi viri disciplinam accedere videbantur, quæ in moribus emendandis, in vitæ integritate & puritate tuenda, plurimum studii atque operæ collocabant.

XVIII. *Platonis* cumprimis, & *Aristotelis* celebre olim fuit nomen. Et PLATO quidem de *moralis* philosophia, ipsoque adeo *jure natura* subinde præcepit 41. præsertim vero in *apologia Socratis*, in *Critone*, *Philebo*, *Menone*, *Alcibiade primo & secundo*, *Charmide*; hi enim sunt dialogorum tituli.

40 Nec tamen reliqui philosophi, qui *Socratem* antecesserunt, hujus doctrinæ fuere expertes. conf. de jure naturali ad mentem Græciæ Poetarum, itemque septem sapientum ac *Pythagoræ*, JOANNES GRONINGIUS in Bibliotheca Juris gentium Europæa, lib. I. cap. 2, 3, 4. De septem Græciæ sapientibus, & horum philosophia, & nos egimus in peculiari commentatione, cui titulus: Sapientia veterum. De *Socratis*, *Cynicorum*, *Democriti*, ceterorumque philosophorum jurisprudentia naturali idem agit l. c. cap. 5, 6. BUDDEUS.

41 Conf. Jo. JOACHIMI ZENTGRVANI specimen juris naturalis secundum *doctrinam Platoniam*, 1679. editum. add. de philosophia juris Platonica præter alios etiam Jo. Nicolaus HERTIUS de jurisprudentia universali sect. I. § XXXI. T. 1. opuscul. Sed & FLEURII legi meretur dissertatio de *Platone*, libro ejus de selectu & methodo studiorum subnexa.

Sunt qui fundamento certo ubique non inniti, quæ differit, contendunt, nonnulla etiam difsimulasse aiunt; unde multæ ejus de gravissimis quæstionibus sententiæ nemini sint perspectæ. Quicquid vero hujus fit, præclara admodum ejus extare effata constat, quibus jus naturæ exornari haud mediocriter possit. *Platonici*, quorum ad nos pervenere scripta, sunt PHILO JUDÆUS, modo recte *Platonicis* annumeretur) PLOTINUS, APULEIUS, MAXIMUS TYRIUS, CHALCIDIUS, JAMBlichus, PROCLUS, ALCINOUS, qui cum de officiis præcipiunt, ejusmodi ea sunt, ut de plurimis juris naturæ capitibus recte eos sensisse inde edoceamur, doctrinæque adeo morali lucem haud contemnendam affundunt.

Et ab
Aristote-
licis.

XIX. ARISTOTELES itidem in hac philosophiæ parte ingenium exercuit ⁴², nec contemnenda sunt *Peripateticorum*, THEOPHRASTI ERESII, ANDRONICI RHODII ALEXANDRI APHRODISÆI, ceterorumque opera. Ego tamen ita arbitror, *Stoicos Socraticæ* disciplinæ alumnos in hoc literarum genere ita excelluisse, ut *Peripateticis* pariter ac *Epicuræis* ⁴³ dubiam reddiderint palmam, licet &

⁴² Conf. de philosophia juris *Aristotelica*, HERTIUS l. c. & reliqui ejusdem generis scriptores, quibus addenda SAMUELIS RACHELII ad Philosophiam moralem *Aristotelis* introductio, itemque JOANNIS EISENHARTI institutionem Juris Naturalis in *Moralis Philosophiæ Doctrina* præsentatio.

⁴³ Horum doctrinam moralem exhibet GASSENDUS in *systemate philosophiæ Epicurææ*, & alibi: item BERNIER *Abregé de la Philosophie de Gassendi*: add. GATAKERUS præloquio in *M. Aurelii Antonini* librum de se ipso ad se ipsum.

ipsi subinde a recto aberrarint tramite ⁴⁴. Extat Epistola NAZIANZENI ad *Eudoxium Rbetorem* ⁴⁵, in qua cum ceteris philosophis ita contendit Stoicos, ut his principem tribuat inter omnes locum; cujus judicio eoufque subscribo, quod in morum doctrina non temere occurrant inter veteres, qui *Stoicos* superaverint. Non spernenda, fateor, sunt *Pythagoræorum* effata, quæ præter SCHALLERUM, vel potius MARCUM MAPPUM ⁴⁶, aliosque, e tenebris produxit Magnus DANIEL OMEISIUS ⁴⁷. *Stoicorum* tamen in quibusdam, si non pluris, certe non minoris ego fecerim decreta. Utinam veræ multo præstantissimorum virorum, qui strenue in porticu militarunt, pulcherrimæque de officiis hominum, quæ periire, commentationes ad nos pervenissent! Sane tum demum posset intelligi, quantum jus naturæ deberet *Stoicis*. Præclara quidem sunt, quæ SENECA, *Stoicis* utique, non *Epicuræis*, ut SCALIGER censet, aut *Cynicis* annumerandus ⁴⁸, EPICLETUS, &

⁴⁴ Hoc ipse ostendi in quatuor dissertationibus *de erroribus Stoicorum* in philosophia morali. Ipsam illorum doctrinam moralem ex recentioribus JUSTUS LIPSIUS, & CASPAR SCIOPPIUS, dederunt, & DU VAIR, *dans la philosophie des Stoiques*. Add. GATAKERUS in præloquio ad *Antoninum*, & de Jurisprudencia illorum naturali; HERTIUS, &c. BUDDEUS.

⁴⁵ Apud *Basil* 1618.

⁴⁶ In *Dissert. de Ethica Pythagor.*

⁴⁷ In *Ethica Pythagoræa*. add. auctores hætenus laudati.

⁴⁸ Vid. JONSIUS de scriptoribus *Histor. Philos.* lib. iii. cap. xx.

qui, iudice DACERIO ⁴⁹, utrumque superat, M. AURELIUS ANTONINUS *Imperator & Philosophus* præcepere; iis tamen, quæ æternis tenebris obruta sunt, Stoicorum operibus hæc cedere puto.

Itemque a Stoicis.

XX. Non leviter autem *Stoicos* jus naturæ attigisse, nec intra *paraneses* subscisse, vel CICERONIS *de officiis libri* testantur. Utat enim *Academicorum* subinde illi probentur placita; in *moralis tamen philosophia ex Stoicorum* fontibus sua ut plurimum irrigavit arva ⁵⁰. Hæc vero quoties mecum reputo, mirari subit, qui factum, ut non christiani veteres manibus pedibusque in Stoicorum philosophiam iverint. Errores enim illorum haud difficulter potuissent rescari. Hieronymus quidem a christianorum de moribus placitis quam proxime abesse Stoicos proficitur diserte ⁵¹: Nihilofecius plerique veterum *Platonicorum* sectati sunt dogmata, sæpius etiam incautius cum christiana religione ea conjungendo in gravissimos errores præcipitati. Si conjiciendo hic proficeretur ad rei summam, quæ tamen ceteroquin lubrica admodum via est, præterquam quod ipsa *Platonice* quoque & *Christiane* doctrinæ convenientia multos inducere ad hoc potuerit; haud adeo displiceret mihi eorum sententia, qui multitudine sua christianis quam maxime nocuisse Stoicos, præsertim cum moribus in-

⁴⁹ In Præfat. ad *M. Aurelii Antonini* versionem Gallicam.

⁵⁰ Vid. HENRICUS JULIUS SCHEURLIUS in *Bibliographia moralis*, § xxix.

⁵¹ In cap. viii. *Ejaicæ*.

tegris vitæque honestissime acta magnam sibi parassent auctoritatem, indeque adeo odio illis fuisse opinantur, Sane Stoicos sua ætate omnes ceterarum *hæresum* philosophos numero superasse, **SEXTUS EMPIRICUS**⁵² locuples mihi testis est. Prior tamen apud me potior est ratio, cum existimem, in quibusdam sanctiorem adhuc esse **PLATONIS** & **PYTHAGORÆ** philosophiam, quam *Stoicorum*, & huic multis nominibus præferendam; cujus causam facile perspiciat, qui secum expenderit longe plura utrumque a barbaris gentibus, forte & ab ipsis Ebræis per traditionem accepta, retinuisse, quam reliquos philosophos. Quicquid hujus sit, neglexerunt *Stoicam* philosophiam; & *Platonicam* initio, deinceps vero *Aristotelicam* inito quasi certamine amplexi sunt, eo quidem eventu ut parum abfuerit, quin moralis doctrinæ jacturam fecerint.

XXI. Enimvero ut illorum, qui se *Peripateticos* aut *Aristotelicos* esse gloriantur, de undecim virtutibus commentationes quandoque satis jejunas, dignas esse quæ hoc titulo superbiant, credam, vix a me impetrare queo. Non is sum, qui de gloria & existimatione istius Philosophi aliquid detractum cupiam. Scio multos tum demum sapientiæ se litasse credere, si in *Stagiritam* acriter insurgant: inter quos Franciscus ille **PATRITIUS** primum obtinet locum⁵³; sed nec illud me fugit hominem fuisse **ARISTOTELEM**, &

Peripateticorum commentationes jejuna.

⁵² Lib. I. de Philof.

⁵³ In discussionibus *Peripateticis*: add. **PETRUS GASSENDUS** in exercitationibus paradoxicis contra *Aristoteles*

eum excellenti quidem ingenio præditum, multis tamen iisque gravissimis & vitiis & erroribus fuisse obnoxium: quæ vero de *moralis philosophia* scripsit, ad *civilem* rectius referri⁵⁴, & cum iis, quæ aut PLATO, aut *Stoici* de ea præceperunt, neutiquam esse comparanda; saltem veris & genuinis doctrinæ moralis fontibus recludendis non sufficere: tantum abest, ut omnem ejus ambitum exhauriant. Et nihilofecius per aliquot secula ex quo scholas occupavit *Stagirita*, intra hosce terminos morum doctrina substitit. Quin aliud adhuc malum græci sermonis imperitia accedebat, unde hi ipsi, qui peripateticæ philosophiæ præclari audiebant interpretes, ne mentem quidem *Sagirite* fatis assequebantur, ludicraque adeo commenta suis propinavere discipulis. Sed huic quidem malo præter alios PETRUS VICTORIUS eruditissimus vir obviam ivit.

Jus Naturæ a GROTIO restauratum.

XXII. Atque de ARISTOTELE quidem multi præclare meriti sunt, moralis tamen doctrina non alia inde incrementa sumsit, quam ut nunc demum, quid ARISTOTELES senserit, neminem facile latere posset⁵⁵. Fata tandem

⁵⁴ Genuinum *Ethicæ Aristotelicæ* systema, civilem potius quam moralem doctrinam exhibens paucis delineavi T. I. *Instit. Philof. Ecclæ.* part. I. c. IV. § XXXIII. De nævis etiam *Ethicæ Aristotelicæ* meo ductu dissertationem juvenis quidam scripsit. Defectum agnoscunt, qui ceteroquin communem sententiam sequuntur. vid. OMBISII theatrum virtutum ab *Aristotele* omittarum. BUDDÆUS.

⁵⁵ De NICHOLAO MACHIAVELLO, qui in hoc argumento multa præclara, licet non omnia calculo nostro notanda,

tandem dedere HUGONEM GROTIUM, illum
juris naturæ restauratorem felicissimum, qui
 restituta

notanda, scripsit, nihil hic dixit auctor. Igitur quæ ad hanc rem necessaria videntur, ex ipsius BUDDÆI *Historiâ Philosophicâ*, p. 502. Edit. *Walchii* hic supplebimus. “ In-
 “ ter scripta hujus loci sunt *Princeps* ejus cum animad-
 “ versionibus politicis *Herm. Conringii* editus Helmstad.
 “ 1686. 4to. Et *Disputationes de Republica*, 1620.
 “ 8vo. In hisce, præsertim in priori, sive *Principe*, talia
 “ docuit, quæ non omnibus placuerunt, cum primis id
 “ vitio datum, quod Principem suum ita instruxerit, ut
 “ quacumque ratione dominatum aut consequi aut tueri
 “ minimè nefas censendum sit; imo eundem non tantum
 “ cuncta ad suum commodum insuper habitâ populi fa-
 “ lute, referre docuerit; sed eidem pro virtute solida si-
 “ mulationem virtutis commendaverit, imo à virtutis
 “ regiâ viâ deflectendum isti suaserit, si sua salva esse
 “ velit. Sunt & alii, qui alia in MACHIAVELLO culpant;
 “ quemadmodum nec desunt, qui eum aut defendunt aut
 “ excusant. Sed ob ea, quæ recitavimus, dogmata, *Flo-*
 “ *rentinum* huncce Politicum non sine ratione male audire,
 “ *Herm. Conringius* æquissimus MACHIAVELLI censor
 “ pronunciat, in præfatione ejusdem *Principi* præ-
 “ missa. Interim certum, MACHIAVELLUM revera nihil
 “ novi docuisse. Ipsum *Aristotelem*, ne quid de aliis tum
 “ Philosophis tum Historicis, & inter hos de *C. Cornelio*
 “ *Tacito* dicam, jampridem eadem docuisse, MACHIA-
 “ VELLUMQUE sua ex *Aristotele* desumpsisse idem, quem
 “ jam laudavimus, *Herm. Conringius* pronunciat. [In-
 “ trad. in *Polit. Aristot.* c. 3. p. 683.] Multos MACHIA-
 “ VELLUM detestari qui revera nihil aliud agunt, quàm
 “ quod MACHIAVELLUS docuit, imo hunc nihil aliud
 “ docuisse, quam quod plerique Principes rerumque
 “ Domini agunt, experientia docuit.——Inter censores,
 “ quos MACHIAVELLUS nactus est, eminent *Innoc.*
 “ *Gentilius*, *Antonius Possevinus*, *Tho. Bozius*, *Petrus*
 “ *Ribadeneira*, *Hieron. Osorius*, *Joan. Laur. Lucchese* s
 “ uti autem omnibus, qui contra MACHIAVELLUM
 “ scripserunt, citra controversiam præferendus est *HERM.*
 “ *CONRINGIUS* in *animadversionibus politicis* in ejusdem
 “ *Principem*; ita idem vir doctissimus in *Præfatione* ob-
 “ servat nonnullos ex MACHIAVELLI censoribus scripta
 ejus

restitutæ suo nitori hujus philosophiæ moralis partis gloriam apud literatum, quacunq̄ue patet, orbem jam pridem retulit. Reprehenduntur, fateor, in ejus *de belli & pacis jure* libris singulares quædam sententiæ, quas tamen facile declinabit peritus lector, neque, propter aliquem nævum, totius corporis pulchritudinem despiciet. Hic signum aliquod ad bene de jure naturali sperandum sustulit, viamque primum ingressus est, quam clarissimi deinceps solertissimique viri suis signarunt vestigiis.

In eodem laborarunt Melancthon & Wincklerus.

XXIII. Non speranda equidem jam ante GROTIIUM in medium attulere PHILIPPUS MELANCHTHON⁵⁶, atque BENEDICTUS WINCKLERUS⁵⁷; ille quidem in sua *philosophiæ moralis epitome*, hic autem in *commentatione de principiis juris*. Sed dispellendis tam crassis, quæ orbi incumbebant tenebris, lux tenuis non sufficiebat: cum post MELANCH-

“ ejus non legisse, aut si legerunt non intellexisse;
 “ speciatim ab Antonio Pessino Jesuitâ haud incelebri,
 “ cujus instinctu maximè a Romanâ inquisitione MACHIAVELLI Princeps damnatus fuit, huncce librum ne
 “ quidem lectum fuisse luculenter ostendit. Inter illos,
 “ qui MACHIAVELLUM defenderunt, præcipuus est
 “ CASP. SCIOPPIUS in *pædia Politicas*.

⁵⁶ Omisit Auctor, qui inter *Melancthonem & Wincklerum* inferi debet, NIC. HEMMINGIUM; cujus Methodus apodictica *de lege naturæ* prodiit, *Wittemberg.* 1562.

⁵⁷ WINCKLERI PRINCIPIA JURIS in lucem prodierunt, A. D. 1615. Constat hoc opus ex quinque libris, quorum I. agit de lege omnia primo movente ac gubernante. II. De Jure primo ac proprie dicto. III. De Jure Naturali. IV. De Jure Gentium. V. De Jure positivo ac civili.

THONIS

THONIS ætatem omnes, præeunte Theologorum ordine, in scholasticorum commentis postliminio reducendis, immo' augendis atque stabilendis, certatim elaborarent. GROTIODEMUM ingenium,; & tanta inter eruditos obtigerat auctoritas, ut vel hoc nomine, si quisquam alius, ille sane par esse tam arduo operi merito crederetur. Nec tamen constitutum illi quicquam aliud fuit, quam gentium integrarum controversiis hanc juris accommodare tractationem; ut *juris gentium* quoque nomine appellare illos libros voluerit, quos de *belli pacisque jure* deinceps inscripsit. Hoc ipsum vero cum ita exequeretur, ut certis ex gentium, immo ex humani generis natura, constitutis principiis reliqua ordine inde derivaret, exemplum prævit reliquis præclarum utique & omnino imitandum, quod in universo naturæ jure, qua singulorum etiam officia spectat, hunc in modum adornando sequerentur.

XXIV. Prodiisse hos HUGONIS GROTII Grotius ab Inquisitione Romæ damnatus. libros primum *Parisiis* A. M. DC. XXV. constat, quos suasu summi viri PEIRESCII composuit, cujus singulari in litteras earumque cultores favori, egregios quos orbis eruditus inde percepit fructus, merito haud ingrata imputat posteritas. Nec quisquam, quam diu ipse vixit GROTIUS, contra eos quicquam movere ausus est: nisi quod tertio ab eo tempore quo prodierunt, anno M. DC. XXVII. die quarto Februarii ab *inquisitionis*, quod *Romæ* est, officio nota *Hæreseos* illis inureretur. Quam severitatem forte non expectasset GROTIUS, qui multa Romanæ ecclesiæ

HISTORIA

ecclesiæ placita etiam hoc ipso in opere, non sine aliorum indignatione, comprobavit. Ceteros ut auctoritate forte famaue a censura, quam diu vixit, deterruit; ita erumpente liberius post mortem invidia celebrari contra magis hi libri cœperunt, passimque eruditorum commentariis illustrari, ut tum demum, quid GROTIUS sibi voluisset, intelligi videretur.

Hunc excepit Seldenus.

XXV. Sed JOANNES tamen SELDENUS actus gloriæ cupiditate in transvorsum videtur, si standum illorum judicio est, qui GROTII æmulatione incensum putant virum doctissimum, eruditum illud *de jure naturæ & gentium, juxta disciplinam Ebræorum* opus^{s8}; in lucem emisisse. Certe hoc sua industria effecit, ut quæ *Ebræorum* de gravissimis juris naturæ capitibus sententia sit, neminem fugere possit. Extitisse autem in hac gente, qui & ingenio, & doctrina cum quibusvis certare queant, vel MOSIS MAIMONIDIS, doctissimi utique viri & juris peritissimi, exemplo constat. Accedit, quod quæ a majoribus suis acceperunt, diligentia qua possunt maxima referant *Ebrai* doctores, ut vel hoc nomine, de hac moralis doctrinæ parte, non male meriti videantur. Et SELDENUS quidem, *Noachidarum* decantatis præceptis fun-

^{s8} Primâ vice prodiit Lond. 1640. Fol. Postea vero *Argentorati* 1665. 4to. Natus est ipse Auctor Dec. 26. 1584. Mortuus Nov. 30. 1654. Conf. Vitam ejus erudite conscriptam a Viro Cl. JOAN. WILKINS, S. T. P. quam præmisit SELDENI operibus ab ipso editis 6 Vol. Fol. Lond. 1726.

damenti

damenti loco substratis, longe lateque per varia non juris modo sed antiquitatis capita procurrit, in *Ebræis, Græcis, Latinis, Arabicis*, scriptoribus, immo ipsis *Scholasticis*; nihil intactum relinquens, quod suo quodammodo instituto inservire putavit. Hoc ipsum vero est, quod nonnulli in eo reprehendunt, qui suo eum comprobasse exemplo aiunt, quam facile nimia eruditionis consecratione judicii vim obtundant viri docti. JOANNEM SELDENUM hac ratione sua ita perturbasse studia, ut eodem tempore de rebus toto genere diversis cogitaret. Digressiones, enim, inquirunt, captat adeo remotas & interdum tam longas, ut nisi ita studia instituisset, (hæc enim mali istius, quod eruditos vexat origo) non potuisset tantam ordinis & rerum perturbationem ferre. Ac sane dum ordinem & perspicuitatem negligit, non parum tædii lectoribus creat; quæ vera ac utilia habet, longe plurima minus facile intelliguntur, & sicubi in errorem delabitur, vix origo erroris deprehendi potest ⁵⁹.

XXVI. Mortuo HUGONE GROTIUS, in illorum numero, qui lucem juri naturæ af-

*Proxime sequebatur Hobbe-
fius, quem refutarunt Cumber-
landius, Bramhal-
lus, Coc-
quius, Sharroc-
kius, Fil-
merus, Schaftus, Strimefi-
us, aliq;*

⁵⁹ Isthæc de SELDENO scripsit JOAN. CLERICUS in *Arte Criticâ*, P. I. c. 5. § 5. Quæ prolixius a SELDENO scripta fuerunt, operæ pretium sibi duxit noster *Buddens* in compendium mittere; ut in eo citra ambages, sine cultu, sine ornatu (verbis ipsius utor) moralem Hebræorum Doctrinam eruditorum oculis subjiceret, & ipsius ut plurimum SELDENI verbis exponeret. Aliorum etiam scriptorum præsertim accuratius jus naturæ interpretantium subinde indicavit loca, usui fututa illis qui revocare ad Examen Ebraicæ gentis placita cupiunt. Prodiit ad calcem VITRIARII *Institut.* Lug. Bat. 1734.

fundere

fundere annitebantur, comparuit THOMAS HOBBIUS, *Malmesburiensis*, vir omnium iudicio ingenii subtilissimi. Is si tantam ad litterarum studia attulisset probitatem, quantum attulit ingenium, ingens ab eo emolumentum cum omnes litteræ tum maxime juris naturalis disciplina capere potuisset. Jam vero suam quam excogitavit de statu naturali fabulam, ceteraque quæ eidem superstruxit, eo comparatam voluit, CAROLO *secundo* ut placeret *Angliæ Regi*: Plane ac si imperantium in tuto collocari majestas nequeat, nisi advocatis in subsidium figmentis. Is vero etiam dum pius in regem videri voluit, parum abest, quin impius in Deum ipsam religionem imperantium arbitrio subjiendo, injuriusque in cives servili prorsus conditioni eos addicendo, extiterit. Videre vero & hic licuit, quam difficile sit mediam tenere viam, quoties civium libertas auctoritasque Principum inter se committuntur. HOBBIUS vero suæ audaciæ pœnas abunde dedit RICHARDO CUMBERLANDIO ⁶⁰, JO. BRAMHALLO ⁶¹, GISBERTO COCQUIO ⁶², ROBERTO SHARROCLIO ⁶³, ROBERTO FILMER ⁶⁴, JO. SCHAFTO, SAMUELI STRIMESIO, aliisque ⁶⁵, qui ingenium calamosque

⁶⁰ *Disquisitione de Leg. Naturæ*, 1672, 4to.

⁶¹ *Vindicatio veræ Libertatis* 1675.

⁶² *In Vindiciis pro Legibus & Imperio, & Anatomie Hobbesianismi.*

⁶³ *De Officiis secundum Jus Naturæ*, 1660, 8vo.

⁶⁴ *Observat. ad HOBBIUSI Leviathan.* 1679.

⁶⁵ Scil. CLARENDON. contra *Hobbesii Leviath.* PARKER in *Disputationibus de Deo.* 1678. Et *De Legibus Naturæ*

contra

contra eum acuerunt: quorum ut idem scopus, ita nescio, an idem fuerit successus: ne quid nunc de ijs dicam, qui non quidem ex instituto, sed data occasione, & *ως ἐν τῷ πάθει* illum aggressi sunt. Nec tamen defuerunt qui patrocinium ejus susciperent, ejusque philosophiam defenderent, quos inter LAMBERTUS VELTHUYSIUS eminet ⁶⁶, ingenio profecto & acumine ipsi HOBBSIO comparandum ⁶⁷. DANIELIS SCARGILI enim conatus, cujus auctor vitæ Hobbesianæ meminit, in ipsa, quod aiunt, herba suppressi sunt ⁶⁸.

Et

Naturæ, 1681. SETH WARD *Exercitatio Epistolica*, 1656. Et qui instar omnium est, RAD. CUDWORTHO in *System. Intellect. & de æterna & immutabili Moralitate*; qui nuper prodierunt latinè versi à Doctiss. MOSHEMIO 2 Vol. Fol. *lenæ* 1733.

⁶⁶ In disquisitione epistolica *de principiis justis & decori*, primo seorsim, deinde cum reliquis ejus operibus edita. 2 Vol. 4to. *Roterod.* 1680.

⁶⁷ Non tamen ita defendebat HOBBSIUM, ut in verba magistri juraret, vel eum per fas & nefas vindicaret. Studium seipsum conservandi pro fundamento moralis obligationis, omnisq; istius quod justum & decorum haberi solet, cum multis viris cordatissimis posuit; sed principiis istis nefandis *de Statu Naturæ, Statu Belli, de Jure omnium in omnia, de pactis fonte Obligationis, & ejusmodi*, neutquam patrocinatus est.

⁶⁸ Paucos alios nactus est HOBBSIUS defensores. NIC. HIERON. GUNDLINGIUS eum ab Atheismi crimine vindicare annititur. *Observat. Sel.* Tom. I. p. 37. Item *de Statu Naturali HOBBSII defensione & defendendo*. Easdem partes suscepit RAD. BATHURST in *Vita Hobbesii* ejusq; auctario. 1681. Quædam HOBBSII placita JO. CHR. BECMANUS calculo suo comprobavit in *Meditationibus politicis* itemq; in *politica parallela*. Sed & PETRUS GASSENDUS, dum Juris & Justitiæ originem ex pactis derivat, aliaq; *Epicuri* dogmata tuetur, ne latum unguem ab Hobbesio discedit. Vid. *Syntagma Phil. J.*

Et HOBBSII quidem *de civie elementa* A. M. DC. XLVI. lucem primum adspexerunt, quæ aliquot post annos videlicet M. DC. LI. alter ejus foetus, cui *Leviathan* titulum fecit, excepit ⁶⁹.

Grotio ad-
versatur
Feldenus,
suetur
Grafwin-
kellius. XXVII. Sed GROTII tamen nondum ita oblitterata memoria erat, ut non quosdam ejus *de belli & pacis jure* libri occuparent. Et hoc ipso sane tempore JOANNES A FELDEN vir juris pariter ac matheos callentissimus, pro eo quem erga *Aristotelem* animo conceperat favore insurgere in Grotium, ejusque dicta, in quibus a tanto sapientiæ magistro dissenferat, atro notare lapillo in animum induxit. Cujus conatus non displicebant illis, qui famam & gloriam GROTII ægris intuebantur oculis. Quos inter & CLAUDIUS SALMASIUS fuit, qui suæ invidiæ præclarum hoc extare voluit monumentum in quadam epistola, quam e tenebris produxit vir clarissimus

Philos. Epicur. P. 3. c. 26. PUFENDORFIUS noster HOBBSII vestigia in quibusdam premit, in iis Scilicet quæ sana sunt & Philosopho digna; nonnulla tamen impia ejus dogmata solidè et præclare refellit.

⁶⁹ Pauca hujus libri exemplaria prius evulgata sunt *Parisiis* 1647. Deinde auctior prodiit *Amst.* 1647. De hoc HOBBSII Opusculo hanc sententiam profert PUFENDORFIUS. *Esti quid profani sapiat, pleraque tamen cætera satis arguta ac sana.* Præfat. ad Elem. Jurisprud. Ineunte anno 1650. Publicatum est HOBBSII, opus, linguâ vernaculâ conscriptum, de naturâ humanâ; sicut etiam anno vertente liber *de corpore Politico Londini* impressus est. A. D. 1655 prodiit latinè liber *de corpore*, et proximo anno vernaculè. A. D. 1658 in lucem emissus est Liber *de Homine*. Qui plura vult de HOBBSIO, adeat BAELII *Diction. Histor. et. Crit. vel. vitam Hobbesii* à RAD. BATHURST. 1681.

THO-

THOMAS CRONIUS 79: "in philosophicis,
 " si disputandi solertia spectetur, vix me-
 " diocribus par est: nec unquam vidi, qui
 " minori cum vi ratiocinetur: id quod testan-
 " tur scripta ejus, quibus RIVETUS & MA-
 " RESIUS rescripserunt: in studio literarum
 " multos habet pares, & plurimos superiores.
 " In jure quantum excelluerit, ostendit spar-
 " sio florum ad *ius Justinianicum*. Librum
 " ejus *de jure belli ac pacis* refutandum suscepit
 " quidam Professor *almae Juliae*, qui amicis
 " aliquot, quos vidi, adfirmavit se ostensu-
 " rum esse, nullam paginam vacare insigni-
 " bus erratis". Nullus dubito quin FELDE-
 " NUM designet SALMASIUS, qui quo animo
 " ad hanc censuram accesserit, vel ex hoc ipso
 " intelligere licet, quod nullam paginam erratis
 " vacare se ostensurum pollicitus sit. Prodie-
 " runt vero tandem annotata ista M. DC. LIII,
 " quibus THEODORUS GRASWINKELIUS, vir
 " doctus & civilium rerum haud imperitus, anno
 " sequenti stricturas suas opposuit, quas duobus
 " HUGONIS GROTII filiis sacras esse voluit.
 " Non equidem sibi defuit FELPENUS, sed re-
 " sponsum ad istas stricturas edidit, tacentes
 " quidem GRASWINKELIO, forte quod per-
 " spexisset optimam hanc esse vincendi hagio-
 " sos homines rationem, si res suas sibi habere
 " jubeantur.

XXVIII. Sed juvabit, observata quantum schookii
 fieri potest annorum serie, quae naturalis ju- ^{8 Baecle-}
 ris doctrina subierit fata, porro pertexere. ^{ri merito}
 Anno itaque M. DC. LIII. MARTINI SCHOO- ^{in jus na-}
^{turae.}

79 T. I. Animadvers. *Philos. & Hist.*, p. 22.

XII, viri in quo alia omnia potius quam diligentiam desideraveris, prodiit *de jure naturæ* liber in quo tamen nihil eximii admodum & non quotidianum attulisse visus est : quamquam idem & aliis scriptis ad civilem moralemque doctrinam spectantibus ingenii periclitatus sit vires. Quæ inter de *imperio maritimo* eminet commentatio. Qui vero illum in hoc ordine excepit JO. HENRICUS BOECLERUS, majorem doctrinæ copiam vimque ingenii exquisitiorem ad hoc attulisse opus traditur. Anno namque M. DC. LXIII. commentarius ejus in librum primum, & septem priora capita libri secundi lucem adspexit, cui selectæ aliquot, *de insignibus juris naturalis capitibus*, dissertationes adjunctæ sunt. Multis utique præsiidiis instructus hunc adgressus est laborem BOECLERUS : civilis doctrinæ peritia in eo haud vulgaris, veteris recentiorisque historiæ cognitio, fontesque, ex quibus sua hauserat GROTIUS, perspecti penitus. Anfractus tamen nescio quos, & ambages in eo vituperant nonnulli, & impeditum dicendi genus, quo plura ubique polliceri videtur, quam præstare : cui doctrinæ ad illorum, quos offendere volebat accommodatio, in plerisque viri doctissimi scriptis manifesto se prodens accedit. Morte autem præpeditus perducere ad finem cœpta non poterat non sine insigni, ut creditur, litterati orbis damno.

Compendia
Grotii à
Müllero
& Klen-
kio.

XXIX. JOANNES PHILIPPUS MULLERUS sequenti anno M. DC. LXIV. in tabulas rededit GROTII *de bellis & pacis jure* libros. Etenim ut studiis atque moribus, ita ingeniis maxime differunt homines : videasque alios

fastidire libros, quos non contextus rationum succulenta & plena oratione ornatus commendat, alios contra sceletis illis, ut nunc cum medicorum filiis mihi loqui liceat, maximo-
pere delectari. Mercatores itaque si imitentur eruditi, quid mirum? quos tum de-
mum a sapientia commendari novimus, si merces gustui & indoli emptorum diversimodè attemperatas exponant. Hinc tam diversus etiam in jure naturæ ad ingenium mortalium aptando & instruendo labor. Hinc præter tabulas compendia, quorum ni fallor primum a JANO KLENKIO concinnatum est, quod sub titulo *institutiones juris naturæ, gentium, & publici*, A. M. DC. LXV. lucem adspexit.

XXX. Crescere tum indies existimatio cœpit de utilitate librorum GROTII, ut passim, in academiis viri docti juvenibus eosdem prælegere & interpretari consultum ducerent. In his summus quoque vir, isque non minus juris quam omnium literarum consultissimus fuit, CASPAR ZIEGLERUS, cujus in istos *Hugonis Grotii* libros animadversiones M. DC. LXVI. prodierunt. Libertatem modestia temperatam in eo laudant omnes. Nec eruditionem in iis, nec judicium desideraveris; meliora tamen & exactiora ab isto viro proficisci potuisse, si ingenii sui vires intendere aut voluisset, aut per temporis rationes potuisset, omnes judicant, quibus res ejus cognitæ fuere ac exploratæ. Utilem tamen illis operam præstitit, qui a singularibus in religione opinionibus, quas more suo & huic operi passim insperfit GROTIUS, sibi cavere cupiunt. Has enim non temere prætermisit, quin notarte.

Zieglerus
in Groti-
um com-
mentator.
Gul. Gro-
tius com-
suis com-
mentatori-
bus.

eas & pro re nata refelleret. ZIEGLERO jun-
gamus jureconsultum, & doctrina, & mo-
destia eo non inferiorem, eumque ipsius *Hu-*
gonis fratrem, GULIELMUM GROTIUM, qui
de principiis juris naturalis enchiridion, quod
vocat, edidit. Is in compendio tradere, quæ
prolixiori ambitu complexus est frater, in-
stituit; nec tamen, quæ sibi constituerat,
stadia prorsus emensus est. Agnoscas facile
virum elegantioribus literis innutritum & ci-
vilis juris peritia imbutum, a scholasticis mi-
nutiis abhorrentem minusque adeo placentem
illis, quibus pulchrum nihil est, nisi quod
ineptis vocibus conditum, ineptiori methodo
adstrictum, sub. nescio 'cujus *αρεβείας* specie
illis adblanditur. Academicis tamen studiis
eum inservire voluit GEORGIUS GOEZIUS,
disertissimus quondam *Jenensium* antistes; cu-
jus exemplum secuti sunt, qui deinceps suis
hoc enchiridium commentationibus illustra-
runt JO. GEORGIUS SIMON, & JO. JACOBUS
MULLERUS.

Mevii
Prodromus
Jurispru-
dentia.

XXXI. Eodem circiter tempore nova ad
hanc doctrinam facta est accessio, per *prodro-*
mum jurisprudentiæ communis, DAVIDIS
MEVII, in *tribunali Suecico*, quod *Wismaria*
est *vice-præsidis*, qui in altera editione, *nu-*
clei juris naturalis & gentium, titulum gerit.
Vel ex fronte libri constat, alterius longe ma-
joris operis hunc velut esse præcursorem: id
quod & ex ipsa tractatione ea, quæ generatim
de naturali jurisprudentia disceptari solent,
exhibente perspicitur. Et fama, & ingenium
auctoris, & eruditio singularis, nihil nisi exi-
mium de ipso opere sperare omnes jubebant,
deside-

desideriumque vehemens illud videndi & usurpandi in multorum excitarunt animis; irrita tamen hactenus eruditorum fuere vota. Id quod quo fato contigerit nescio, cum maximam saltem libri partem jam tum perfectam a se testaretur auctor, cum prodromum emitteret in lucem. Est tamen non diffitendum, & in ipso hocce prodromo non omnium promeruisse calculum MEVIUM. Parumque abfuit, quin ad agendas causas quam profundioris juris naturæ inquisitionem, aptiorem eum nonnulli censerent. Id tamen, quod maxime in illo reprehenditur, quod ex statu integritatis principium ac normam juris naturæ repetierit, cum multis ei commune est: diceturque ea de re suo loco. De mutabilitate autem juris naturæ quæ dixit, censuram non admodum benignam SAMUELIS RACHELII 7º provocarunt. Nec difficile foret & alia in eo reprehendere, si quis erroribus aliorum in lucem producendis se natum crederet.

XXXII. MEVIUM excepit *Tubingensium Theologus* JOANNES ADAMUS OSIANDER, Osiaudri commentarius ad Grotium, cujus observationes maximam partem theologicas in *Hugonem Grotium*, M. DC. LXXI. orbis eruditus primum vidit; *Tubingæ* quippe eodem anno impressas. Exemplo ZIEGLERI incitatum virum dicas ad ea & notanda & consignanda, quæ offendere aliquem ecclesiæ *Lutheranæ* scitis innutritum poterant. Nec negaverit fecisse utrumque quod operæ prætitium sit, qui cogitaverit subinde afferere Grotium talia, quæ castigantur reprehendanturque merito. Nimum rigorem facile condona-

7º De jure naturæ thes. LVh

bunt OSIANDRO, qui theologum fuisse recordantur, qui, cum ardua semper tractant, nec minutias, quæ periculum afferre possunt, prætermittere solent. De fatiis autem GRO-
TII, quod suo quædam operi præmisit, id magis historiæ causa, quam ut ullam inde illi conflaret invidiam, eum fecisse arbitror. Scholasticorum vero quod subinde placita advocavit, id ejusmodi quidem est, ut elegantioribus multum displiceat, qui vellent tandem ab hisce quisquiliis moralem doctrinam repurgatam penitus: sed a viro, qui omnem his in studiis ætatem egit, expectandum aliud nihil fuit. Prætermittenda itaque hæc sunt, & in ceteris, quæ recte dicta & observata sunt, sua non defraudandus laude. Idemque existimare omnes velim de altero ejus opere, qui *typus legis naturalis* inscribitur, quodve itidem ad ejus juris, quod ex natura omnibus constat, studium promovendum comparatum esse voluit.

Pufendor-
fius, *alter*
restaura-
tor juris
naturæ.

XXXIII. Longe aliam viam ingressus est SAMUEL PUFENDORFIUS, ad quem nunc temporis nos deducit ordo. Facile vidit vir perspicacissimus, commentariis, annotationibus, stricturis, censurisque in *Hugonem Grotium*, parum in naturalis juris doctrinâ profici; eo namque tandem rem redire, ut quid GROTIUS fenserit, intelligatur; modo intelligatur, cum commentariis facilius obscurentur auctores, quam illustrentur. Comprobatum nimirum & *Gratii* exemplo est perpetuis velut circulis literarum studia circumagi, ut quandoque existant, qui ex ipsa rerum natura, non ex solis libris sapere gestientes, eo usque pro-

vehan-

vehantur in rerum perscrutatione, ut supra communem hominum sortem positi penetrasse in istos recessus videantur, ad quos ceteris aditus sit interclusus. Hos mirari, quæ mortali-um est ignavia, quam imitari plerique malunt : remque prorsus egregiam se suscepisse putant, si & ipsi dicant, quod heros ejusmodi dixit, & novitatis specie se commendent. Hinc novorum systematum, compendiorum, tabularum, uberrimus proventus : hinc commentationum & adnotationum florentissima seges, in quibus ex obsoletis denuo conferunt & convectant, quæ auctor spreverat, ostensuri, & alios ea dixisse, quæ ipse asseruit, aut dubiola movent, aut simile quid quisque pro ingenii sui modulo agunt. Hæc *Aristoteles*, hæc *Plato*, hæc *Thomas de Aquino*, hæc *Cartesius*, hæc *Grotius*, expertus est fata. Hæc quotidie luditur fabula. Postquam ejusmodi librorum pertæsum, surgit iterum aliquis, qui magno impetu prostratis & rejectis quotidianis istis nova confectatur, eandem commentatorum & adnotatorum turbam post se tracturus. PUFENDORFIUS itaque *Grotii* vestigia premens facile vidit hoc in illo laudandum, quod ex ipsa hominum natura accuratioreque ejus consideratione novum aliquod juris naturæ ædificum extruxerit. Hoc unicum esse, quo reliquis *Grotius* præstet, hoc ergo & sibi faciendum : præsertim cum exquisita illa humani ingenii meditatio nunquam sine fructu instituat ut non detegat aliquid, quod perspectum cognitumque neutiquam fuit aliis. Hæc magnorum virorum vestigia feliciter premens PUFENDORFIUS, parum abfuit quin superaret ipsum *Grotium*, exemplum

saltem longe clarius una cum *Hobbeso* præiret ceteris quæ vera ratio esset perficiendi perpoliendique juris naturalis. Hujus sui instituti specimen equidem jam dederat in *elementis jurisprudentiæ universalis*: sed illud demum opus, quod plenam doctrinæ ejus faciem exhibet, omniumque oculos animosque in se convertit, M. DC. LXXII. prodit⁷². Quod deinceps ipse in compendium misit, titulo *de officiis hominis & civis* indito⁷³: sed ita, ut & compendia confici, quæ a scholasticorum barbarie aliena essent, posse ipso hocce exemplo comprobaret.

Acrius à multis impugnatus.

XXXIV. Per istam autem, quam tenuit, philosophandi rationem, PUFENDORFIUS non potuit non a receptis scholasticorum decretis, in quibusdam dissentire. Ægre istud tulerunt quidam ex theologorum ordine viri, qui introducta semel ista sentiendi libertate, nihil tam sanctum, tam inviolabile fore autumabant, quod non convellere auderet hominum

NOVA

⁷². Scil. *De Jure Naturæ & Gentium*, quod prodit *Lundini Scanorum*, 4to. 1672, & sæpius deinde recusum; tandem vero cum adnotationibus JOAN. NIC. HERTII, *Frans.* 1704. Versiones ejus *Germanicam, Gallicam, Anglicanam* commemorat auctor *Bibliothecæ Juris Imper.* c. 1. p. 31. Sed Gallica JOAN. BARBEYRACCII cum primis commendanda, summo quippe studio confecta & doctissima Præfatione, & notis exquisitissimis exornata & locupletata, quibus præcipua juris naturalis capita copiosius illustrantur. PUFENDORFIUM cum cl. BARBEYRACCII notis anglicana versione donavit BASIL KENNET. Lond. 1729. Fol. Ed. 4to.

⁷³ In gratiam eorum, qui PUFENDORFII Historiam desiderant, brevem vitæ ejus narrationem, quam nobis suppeditat STOLLIVS in *Hist. Liter.* p. 764, hæc sub-

nova conſectantium profana libido. *Lutheri* namque jam pridem relicta ſimplicitate, ſcholasticorum poſtliminio reduxerant commenta, his eccleſiæ purioris dogmata ita involverant, ut his ſalvis, proſtigari illa poſſe, non crederent. Integra itaque ad *Pufendorſum* impugnandum coorta eſt cohors, in qua principes *Jofua Swartzius, Nicolaus Bekmannus, Jo. Adamus Seberzerus, Valentinus Veltbemiſus, Valentinus Alberti, Jo. Joachimus Zentgravius, Samuel Strimeſtus, Fridericus Geſe-*

ſubjungemus. SAMUEL PUFENDORFIUS *Lipſiæ* commilitonem habuit *Valentinum Alberti*, & poſtea *Jenæ* cum celeberrimo *Weigelio* amicitiam contraxerat, qui ſuam *Ethicen Euclideam* liberæ ejus voluntati tradidit, quâ & in *Elem. Jurisprud. Univ. Hag. 1660.* editis nonnullis in locis uſus eſt. Eruditus ille Palatinatûs Princeps Elector *Carolus Ludovicus*, cujus nomine illa præſcripſerat, Profeſſorem eum *Juris Naturæ & Gentium Heidelbergæ* conſtituit. A. D. 1668 *Lundæ* in *Scandia* Profeſſor factus eſt, ibidemque 1672 opus ſuum *de Jure Naturæ & Gentium* in 4to edidit. Quod verò in eo ulterius quidem ac *Grotius* progreſſus fuerat, ſcholasticorumque nugæ penitus rejecerat, multos equidem experiebatur adverſarios, in quorum aere tamen non diu fuerat. Inrerea Conſiliarius Regius, & *Historiographus Holmiæ* factus, nobilitatiſque inſignibus ornatus eſt. Conſcripſit hinc opera illa *de Rebus Succiciæ ſub Guſtavo Adolpho uſque ad abdicationem Chriſtiæ, & de Rebus à Carolo Guſtavo geſiſ.* Ita hæc ſuſcipiebantur benignè, ut non multum poſt res *Friderici Guſtavi* Principis Electoris *Brandenburgienſis* deſcribere juberetur. Ornabatur ſimul officio Conſiliarii intimi *Electoris Brandenburgici.* Rex *Sueciæ CAROLUS XI.* liberum Baronem eum pronuntiabat, juraque ipſa ea concedebat; immo ipſemet Imperator *Leopoldus* magnis eum pollicitationibus conatus eſt ad vitam ſuam deſcribendam perſuadere, quod nunquam tamen in ſe ſuſcepit. Mortuus eſt Oët. 26. 1694, ætatis 63; poſtquam & alia publicâret ſcripta, *juſque ſuum ſeciale divinum* reliquerat in *Mſto*; quod poſtea typis exaratum erat, & tum latine tum anglice in lucem emiſſum.

niv.

nus, notissima nomina, totam fere *Germaniam* nobilissimasque in ea academias suo strepitu complevere. Nec rationibus magis quam convitiis certatum strenue, ut tanto præclariorum quisque retulisse victoriam sibi videretur, quanto acrius ingenium in convitiis excogitandis probasset. Omnibus vero, quod mireris, unus sufficiebat PUFENDORFIUS, si ab infelici ejus hyperaspiste *Kliingero* discedas, qui sub nomine *Rolleti* latitare dicitur, & lætæ majestatis scholasticæ pœnas in academia *Jenensi* dedit. Nemini namque, quicumque is esset, aut ingenio aut eruditione aut promptitudine aut mordaci & aculeato scribendi genere se inferiorem demonstrabat. *Eris Scandinica* PUFENDORFII, & alia ejusdem generis scripta utrinque eo tempore, haud exiguo numero edita, docere & hæc quæ diximus, & totam belli istius umbratici seriem possunt, si quis accuratius hæc nosse sua interesse putat.

De Con-
troverfiis
istis judi-
ciis.

XXXV. Ejusmodi utique erant, supra quibus magnis tum animorum motibus concertabatur, ut aut tuto ignorari aut facile, si mens non læva fuisset, componi potuissent. De statu enim naturali, quem ab *Hobbesio*, sed sacris literis magis attemperatum, acceperat PUFENDORFIUS, de *fundamentali propositione legis naturalis*, de *origine moralitatis*, & *indifferentia motus physici in actione humana*, similibusque disceptabatur acerrime. Eoque effectum, ut magno equidem strepitu passim in academiis jus naturæ doceretur, cum non temere litis materiam dimittant, qui in scholis & academiis vivunt, infiniti libelli, & dissertationes innumeræ hac de re conscriberentur

berentur : sed ut omnis labor in speculationes inutiles de principio juris naturæ, similibusque doctrinæ scholasticæ capitibus abiret. Et qui de hisce verba facere didicerant, pulchre sibi sapere, jurisque naturæ consultissimi videbantur, cum ejus essent ignarissimi. Ita infelici ista concertatione evenit, ut nobilissima ista philosophiæ pars a viris cordatis & ad majora natis, quippe quos scholasticarum ejusmodi quisquiliarum pudebat, neglecta; occupata contra ab hominibus, a quibus multum obscuritatis parum lucis aut dignitatis accipere poterat, suo pretio excideret, & succo nervoque spoliata jejunisque quæstionibus obruta eodem apud sapientiores loco, quo istud ineptiarum chaos, quod *metaphysicam* vocant, haberetur. Sed juvat tamen, ne quid desit, languentis & tantum non agentis animam fata porro persequi.

XXXVI. Inter præcipuos PUFENDORFII Alberti, adversarios VALENTINUS ALBERTI fuit, Mevius, vir nec elegantioris doctrinæ rudis, & ceteris Seckendorffius multum ingenio præstans. Is non tantum ejus adversarii. variis scriptis controversa PUFENDORFII placita impugnavit: sed novum quoque juris naturæ systema, suæ quam elegit hypothese, superstructum condidit. Vocavit illud *compendium orthodoxæ theologiæ conformatum*, inque eo illud potissimum egit, ut ex statu integritatis, in quo conditus homo initio fuerat, regulam normamque officiorum omnium, quæ lex naturæ ab omnibus exigit, derivaret accerferetque. Qua in re non sacri modo ordinis viros plerosque, sed ex jureconsultis quoque DAVIDEM MEVIUM, quem supra laudavimus, & VITUM LUDOVICUM SECKEN-

DOFF-

DORFIUM sibi adspulantes habuit. Et hujus quidem cum haud obscure niteretur auctoritate, aliterque sentientibus ea objiceretur, oportuit SECKENDORFIUM PUFENDORFII quoque experiri aculeos, liberrimumque judicium, non adstrictum ullius existimatione, sed unice rationibus sustulit. Ego vero maxime miror, potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. *Pufendorfius* illorum exponebat officia, qui christianæ religionis sunt expertes: horum contra instruunt vitam & theologi, aut quotquot naturæ aut integræ aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos niti oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur, cum multa sint, quæ rationis captum superant, & quæ frustra illis obtruseris, qui religionis christianæ scitis non sunt imbuti. Cum ejusmodi vero hominibus cum raro nobis commercium intercedat, rursus dissimulandum non est, si a principum negotiis discedas, in privatæ vitæ institutione longe ampliorem, imo unicum illius juris usum esse, quod ad christianam disciplinam hominum mores exigit. Ut ergo errant, qui jus naturæ non aliud agnoscunt, quam quod ex scitis christianæ religionis aut statu naturæ vel integræ vel restitutæ derivatur, nec satis, quæ ratio dicitur, discernunt ab iis, quæ ex revelatione constant: ita rursus decipiuntur, qui ubique jus naturæ crepant, & christianorum etiam ad illud componi actiones volunt, qui tamen longe excellentiori jure, quod naturæ scilicet restitutæ est, utantur;

tur ; id quod plerisque PUFENDORFII sectatoribus contigit.

XXXVII. Superiorem ex hoc certamine discessisse PUFENDORFIUM multa evincunt. Namque ut alia taceam, in iis ipsis academiis, in quibus tam acriter impugnata fuit ejus philosophia, eadem recepta & propagata sola fere regnat ; explosis & confepultis adversariorum ejus decretis. Cum dignitatibus etiam, quibus a magnis principibus ornatus fuit, auctoritas ejus crevit, ut ad eam passim provocetur, multisque pro ratione sit. Nec quidquam defuit, quo minus Grotio tandem æquaretur, quam ut commentarii & adnotationes ad illius opus conscriberentur. Compendium ex eo fecit quidam, sub titulo *jurisprudentiæ universalis*, tironibus non profus spernendum. Placita ejus cum primis sectatur ADAMUS RECHENBERGIUS in *Lipsiensi* academia Theologus longe clarissimus, qui mira brevitate & exquisito judicio in lineamentis philosophiæ suæ civilis cuncta complexus est, additis ex suo fundo quæ ad integrum civilis doctrinæ complexum deesse videbantur. Ad libellum etiam *de officiis hominis ac civis*, observationes scripsit GORTLIEB GERHARD TITIUS ⁷⁴.

Hunc laudant et sectantur plurimi.

XXXVIII.

⁷⁴ Fuerunt & plurimi alii inter eruditos, qui Opusculum hoc *Pufendorfsanum* dignum judicarunt, in quo edendo & commentando operam suam rectè collocare possent : inter quos ultimum ordine, non meritis, locum occupat TREVEBUS ; quid id adnotationibus illustratum in lucem emisit, *Lipsiæ*, 1734. cujus Historiam horum editorum & commentatorum, qui ei præcesserunt, haud inutilem

Quid in
Jure na-
turae præ-
stiterunt

Hennin-
ges, Si-
mon, Ra-
chelias,
Velthe-
mius.

XXXVIII. Ut redeam, unde digressus
sum, cum *Pufendorfus* suum luci exponeret
opus

tilem operam agam, si in medium proferam. “ Licet
“ (inquit, in *Præfat. adnotationum*) varii in eundem li-
“ brum sunt commentati, illorum tamen intentio, me-
“ thodus & tractationis materia ita inter se differunt,
“ ut nemo alterius limites attigisse dicendus sit. TI-
“ TIUS definitiones, divisiones & terminos maximam
“ partem examinavit, minutias nonnunquam sectatus,
“ methodi *Puffendorfsanæ* acerrimus ubique censor.
“ HOCHSTETTERUS in *Colle. io Puffendorfsiano* non tam
“ librum hunc respexit, quam locos communes Juris
“ Naturæ condidit, Theologiam moralem admiscuit,
“ & Theologiæ revelatæ principis in Juris Naturæ
“ placitis firmandis usus est. WEBERUS textum fere
“ tantum brevissime declarat, & omnia ad usum præ-
“ cipue juridicum dirigit. KEMMERICHUS in Apho-
“ rismos librum hunc commodissime resolvit, inter-
“ sperfis iis, quæ à *Puffendorfo* omissa fuerunt. JAS-
“ TER duabus plagulis in tabellas redegit. WALD-
“ KIRCH exemplis Juridicis, nonnunquam Historicis
“ illustravit, vix in ullius sententiæ veritatem inquisi-
“ vit. BARBEYRACCIUS in Gallicam linguam ele-
“ gantissime transtulit, notis paucissimis adjectis quæ
“ omnia vastissimo suo commentario ad majus *Pufen-*
“ *dorfsi* opus complexus esset. PRÆLEUS omnia Juris
“ Naturæ Dogmata ex conservatione sui immediatè
“ deducens hunc librum principio isti, majori quidem
“ ordine & ratiociniorum nexu, accommodavit, lima-
“ toque Judicio proposuit: sed principia justæ & ho-
“ nesti non satis distinxit. PAGENSTECHER edidit qui-
“ dem denuo libellum *Puffendorfsi*, sed promissas in
“ eum observationes, quantum mihi constat, nondum
“ in lucem protraxit. His accesserunt LEHMANNI ad-
“ notationes, qui variorum sententias ex diversâ sæpe
“ hypothesi exortas concessit, placitaque sua interjecta
“ collustrare magis voluit, quam demonstrare. JO:
“ BALTH. WERNHERI *AnaleSa* ad hunc librum valde
“ extemporalia sunt & jejuna, soliditatem hujus doc-
“ trinæ parum juvantia”. Hisce addendi sunt CAR-
“ MICHAEL Philosophiæ Professor in academia *Glasgovi-*
“ *ensi*, cujus præcipuus est scopus (teste *Ottone*) ut Phi-
“ losophiam

opus, alii adhuc in ornando explicandoque *Grotio* elaborarunt. Etenim M. DC. LXXII. observationes suas prodire jussit HENRICUS HENNINGES, in quibus id operam dedit, ut defenderet *Grotium*, & contra censores ejus tueretur. Eodemque fere tempore JO. GEORGIUS SIMON, qui initio in *Jenensi*, postea in *Hallensi* academia docuit, recudi *Grotii* opus fecit, additis itidem notis, eruditissimis quidem, ast non semper ad rem facientibus, nec naturali juri insignem affundentibus lucem. In hoc laudandus, quod subinde ad *publicum*, quod vocant, *jus*, naturalis juris decreta accommodaverit. *Grotium*, ad rem ipsam quod attinet, quandoque sequitur, quandoque deserit, interdum & cum *Feldeno* contra *Grotium*

losofiam moralem ex ipsis naturæ principiis deductam legisque naturalis obligationem atque præcepta ex perfectione supremi numinis demonstraret, totamque moralem disciplinam ordine naturali delinearet; & EVERARDUS OTTO Jētus & Antecessor, cui illud adhuc superesse videbatur, ut Juris naturalis doctrina magis ad usum & intellectum Legum Civilium v. gr. Hebræarum & Græcarum sed maxime Romanarum applicaretur, quo plenius tandem apparere posset eas non vana hominum existimatione, sed ratione arteque constare. Hunc ad finem tendunt propriæ ipsius adnotationes, quibus accedunt *Titii* ad hunc librum *Observationes*. Prodiit *Traje. Si ad Rhen.* 1728. Sic alii alios in hoc libro edendo sibi proposuerunt fines; ipsius vero TREVERI institutum est, sicut ipse profiteretur, Juris naturalis dogmata exponere, præjudicia quæ circa eadem oriri solent remove, justum ab honesto & decore secernere, in recentiorum sententias & thesium veritatem inquirere, rationibus pro virili omnia fulcire, & explicatiora auditoribus suis exhibere. Post tot eruditorum labores in hâc palæstrâ, si quis mirabitur, quo fine et instituto ipse eundem librum iterum prodire jusserim, hunc ad Præfationem meam remitto.

tiam facit. Qui his M. DC. LXXVI. accessit, SAMUEL RACHELIUS, *juris in academia Kiloniensi Professor*, in dissertationibus *de jure naturæ & gentium*, *Aristotelis* legit vestigia, nec facile quicquam, quod alibi obvium non sit, affert, idem tamen jam antea sua *in Ciceronis officio* commentatione, eidemque de natura honesti præmissa dissertatione, suæ doctrinæ specimen dederat. VALENTINI VELTHEMII autem, quæ eodem anno comparuit, ad *Hugonis Grotii* sæpius laudatos libros introductio, cujusmodi sit, ex dictis facile conjectura quis assequatur. Laudaveris diligentiam viri, conatusque rem literariam juvandi; scholasticis tamen nimis eum indulgisse triticis res ipsa docet. Ista vero tractandi jus naturæ ratione, si alio seculo vixisset, ingentem promereri potuisset laudem: sed hac ætate, qua multi jam scholasticam istam fuliginem animo detergere instituebant, placere paucis poterat.

Gronovii & Kulpi-
sii Com-
mentarii in
Grotium.

XXXIX. Jureconsultis hucusque & theologis negotium facefferat *Grotius*: nunc vero & criticorum diligentiam provocavit. GRONOVIVM innuo, qui M. DC. LXXX. cum notis suis *Grotii* opus recudi curavit. Sunt istæ, uti constat, diversi præfus generis, quam quibus vexatus laceratusque a ceteris fuerat *Grotius*. Non de rebus ipsis, sed sensu *Grotii* sollicitus est, quem ut recte percipiat lector, anniti debet; hinc obscurius dictis lucem affundit, quod nemo rectius facere poterat

térat GRONOVIO ⁷⁵. Nec interea defuerunt, qui consuetam viam tererent, licet non eodem omnes successu. JO. GEORGIUS KULPISIUS M. DC. LXXXII: his annumerari voluit, edito *collegio* isto *Grotiano*, quod maximum eruditi orbis adplausum promeruit. Brevitate enim & judicio & moderatione omnibus se commendat ⁷⁶. Optima ex omnibus seligit, ut multis commentariis carere facile queat, qui eo uti voluerit, cum, quod eximium in omnibus est, hic unico fasce comprehensum videas. Est, ubi receptas scholæ sententias non profus exuere potuit: ast hosce qualescunque nævos magnis virtutibus compensat.

XL. Ceterum *Grotii* nómine cum orbis Curtini ita personaret; & in aulis, in scholis, in circo, Verfio Gal- in trivio, *Grotius* aut celebraretur aut damna- lica Operis retur, quid mirum, si & homines latinæ lin- Grotiani. guæ imperitos cupido legendi tam præclarum opus incenderet? Horum inservire desideriis

⁷⁵ Elegantem hujusce operis editionem; omniumque quæ hæctenus prodierunt, emendatissimam, cum *a-notatis* auctoris, ejusdemque dissertatione de *vari libero*, ac libello singulari de *æquitate, indulgentia & facilitate*, necnon *Joan. Fr. Gronovii* Notis, suas quoque notulas addens, summâ curâ ornavit cl. JOAN. BARBEYRAC. & in lucem emisit, *Amstel.* 1728, iterumque 1736. 2 Vol. 8vo. Ejusdem quoque viri doctissimi & Jurisprudentiæ Professoris celeberrimi *versio gallica* cum commentariis copiosissimis pariter ac præstantissimis lucem aspexit, *Amst.* 1724. 2 Vol. 4to:

⁷⁶ Post KULPISIUM prodiit JOAN. SCHEFFERI *Grotius Enucleatus.* Helmstad. 1712. 8vo.

CURTINUS voluit gallica versione, elegantē & perspicua, ut eadem & commentarii vicem sustinere posse credatur ⁷⁷. In indice accurato, quem addidit, cuncta velut in compendium misit, novamque lucem, additis observatiunculis, locis Grotii difficilioribus conciliavit. Prodiit ista versio M. DC. LXXXVIII. & hoc ipso anno, quo hæc scribo, M. DCC. III. recusa est. Ex quo facile documentum capias, eruditis eam haud prorsus ingratam fuisse.

**Pufendor-
fium vin-
dicat Tho-
masius.** XLI. Interim in academiis præcipuis *Germaniæ* controversiæ *Pufendorfianæ* adhuc fervebant, & magnis animorum motibus agitantur. Præsertim in *Lipsiensi* causam *Pufendorffii* contra acerrimos ejus censores tuendam susceperat CHRISTIANUS THOMASIUS, vir ingenii acutissimi, ipsique *Pufendorffio*, ut paucis omnia dicam, comparandus. Is animadvertit, recte equidem, *Pufendorffium Grotii* vestigiis insistentem, ex societatis custodia officia hominum secundum naturæ legem de-

⁷⁷ Longe aliter sentit BARBEYRACCIUS, qui CURTINI versionem acriter reprehendit, eum Grotii mentem haud recte tenuisse innumeris in locis asserens, & stilum ejus barbarum, horridum & obscurum, notasque falsas, imperfectas, & confusas appellitans, adeo ut quæ illustrari debent, obscuriora fiant. Vid. *Præfat. Histor. Sect. 31*. Neque, ut opinor, BUDDUS ipse tam magnificè de *Curtino* sensit, postquam Versionem & Notas BARBEYRACCIJ viderat, quippe quas pro meritis suis laudat in *Hist. Philos.* p. 517; eumque reliquis omnibus, qui hosce GROTII libros illustrare aggressi sunt, dubiam reddidisse palmam disertè asserit.

rivare,

rivare, & hanc viam premendo multa ceteris neglecta detexisse, aut accuratius & clarius explicasse, sed nondum omnia eum exhaustisse. Multa etenim adhuc superesse in jure naturali, cum illo, quod *Pufendorfius* ponebat, principio, clariori & evidentiori ratione connec-tenda. Hoc ergo sibi datum credidit. Hinc istud *Pufendorfi de societatis custodia* princi-pium suis limitibus circumscripsit, & quæ inde derivari possent, accurate ostendit, quæ verò non possent, ea juris naturæ esse, intré-pidé negavit. Simul tamen ut illis, qui quæ juris naturæ non sunt, statim licita esse, inferre possent, occurreret, non tantum commonstrat, ex alio fonte officia hominis erga Deum & seipsum fluere, sed de legibus etiam *positivis universalibus* accuratorem quam huc usque factum inquisitionem instituit, & in *matrimo-nialibus* rebus præcipue, ubi naturæ leges non sufficerent, ad divinas positivas recurrendum statuit.

XLII. Apertius itaque cum multa theolo-
 gorum & jureconsultorum scita, quam ab ullo
 ante eum factum, impugnaret, non potuit non
 multorum in se concitare odia. Hinc acriter
 subindé *de cultu Dei externo*, quem juris
 naturalis esse ille negabat, *de gradibus affi-*
nitatis & consanguinitatis, impurisque & il-
 licitis commixtionum generibus, disputatum
 fuit. Maxime autem cum opposita hæc philo-
 sophia illorum sententiæ esset, qui in rationis
 locum revelationem substituentes, ex *statu*,
 quem vocant *integritatis*, & disciplina chri-
 stianorum

Hinc non
 va lis de
 Pufen-
 dorfi
 Doctrina.

ftianorum jus naturæ derivabant, non poterat non, tum ab aliis tum a clarissimo jureconsulto eodemque elegantiorum quoque literarum peritissimo JO. LUDOVICO PRASCHIO dissentire, qui in sua *de lege charitatis* commentatione, itemque in designatione juris naturalis secundum disciplinam christianorum, in eadem se versari opinione demonstrabat. Recruduit ergo inter illos hoc certamen, PRASCHIO quidem cum suis, imperfectionem hujus juris, quod ex socialitate, prælucente ratione derivatur, urgente: THOMASIO contra naturalis juris a theologia, quam *moraalem* vocant, observandum discrimen, nec rationis revelationisque confundendos limites, contendente. Et hæc quidem aliaque disputata acriter sunt, eo tempore, cum hic prima vice *jurisprudentiam* suam *divinam* in lucem emitteret, id quod M. DC. LXXXVIII. factum. Recusa vero eadem fuit, non sine accessione, M. DC. XCIV.⁷⁸.

⁷⁸ Sed deinceps prodiit Editio 4ta præcedentibus auctior, *Hala* 1718, 4to. in qua vir doctissimus suam non tantam de *legibus positivis universalibus*, sed generatim quoque de *Jure Naturæ* mutavit sententiam, & ejusmodi excogitavit systema, quod illi soli proprium esset, & ex quo nemo quidquam sibi vindicare posset. In eam nimirum ingressus est sententiam, Leges Naturæ propriè dictas *leges* non esse, sed tantum *consilia*, quæ obligatione quidem, sed internâ tantum, id est, improprie sic dictâ, gaudeant; quemadmodum nec poenæ propriè sic dictæ, seu *positivæ* dentur, sed tantum *naturales*, hoc est, quæ per consequentem naturalem ex hominum vitiis fluant. Vid. BUDDÆ *Hist. Philof.* c. 6. p. 525.

XLIII. Legum divinarum, quas positivas *Contro-*
 universales nonnulli vocant, quia antea inje- *versia de*
 cimus mentionem, quid viros doctos, ut *legibus Dei*
 eas in scenam producerent, impulerit, paulo *positivis*
 explicatius hic tradere operæ pretium fuerit. *universa-*
libus.

Ipse, ut rem a prima origine repetam, *Hugo*
Grotius præter naturæ leges alias adhuc esse,
 quæ universo hominum generi a Deo latæ
 sint, subinnuit, a libera quidem Numinis vo-
 luntate profectas, eas tamen utiles adprime
 omnibus valdeque necessarias. Non equidem
 istas leges diserte designat, nec rationem a
 naturalibus luculenter illas discernendi mon-
 strat: aliis tamen, accuratori meditatione
 hoc prosequendi, occasionem suppeditavit.
 Nec displicuit id discrimen *Zieglero Kulpisio*,
 aliisque, licet non deessent, qui rejicerent, ut
 fastidire nonnulli, quæ novitatis speciem ha-
 bent, assolent. Ex theologorum tamen or-
 dine Jo. CONRADUM DANHAVERUM,
 Jo. ADAMUM SCHERZERUM, aliosque, ejus-
 modi leges quæ naturales non sint ad omnes
 tamen pertineant, agnovisse, observatum jam
 nobis ipsis alibi ⁷⁹ est. Ut vero accuratori
 studio in eas nonnulli inquirerent, id, quæ de
Polygamia ortæ sunt deceptiones, effecerunt.
 Etenim circa annum M. DC. LXX. & se-
 quentibus, quidam Jo. LYSERUS, mox sub
Sinceri Wabrenbergii, mox sub *Theophili*
Aletbæi nomine latitans, variis scriptis poly-
 gamiæ causam agebat, quam & vir quidam

⁷⁹ In dissertatione de eo, quod abominabile Deo est,
 ceu *charactere legis moralis*.

HISTORIA

illustris & insigni eruditione clarus *Dapbnæi Arcuarii* nomine tectus defendendam suscepit. Hunc certatim refutabant Jo. MUSAËUS, DIECMARUS, FELTMANNUS, BRUNSMANNUS GESENIUS, alique; sed juris naturalis scitis insistentes, vix tollere cuncta quæ opponebantur poterant, ut non dubitandi rationes superesse crederent, qui præ ceteris perspicaciores videri volebant. Nec defuit, qui sub *Athanasii Vincentii* nomine polygamiæ triumphatricem scriberet, sive LYSERUS is sit, sive alius. Aliam itaq; viam sibi ingrediendam censuit is, quem laudavimus CHRISTIANUS THOMASIVS, defensoribusque polygamiæ id dedit, naturæ lege non esse nefas, plures ducere uxores; sed aliis Numinis legibus, quas *positivas universales* vocavit. Id vero ne lubricum videretur fundamentum, ut indolem legum istarum explicaret, omnesque scrupulos removeret, omni elaboravit opera. Celebrari inde passim istæ leges, & a quibusdam admitti, rejici ab aliis. Utrique, ut mihi videtur, ad ἀντιστάσαν illarum actionum, quæ naturæ lege prohibentæ demonstrari nequeunt, nihil accommodatius: unde & ipse non dubitavi huic subscribere sententiæ, & naturalibus divinas istas positivas, quæ omnes tamen homines obstringant, adjungere. Ne quid tamen dissimulem, remanet semper circa originem & promulgationem istarum dubium, quam positam in apriço oportebat, si mortalium ad eas exigere actiones, fas ducimus. Nec tanta nunc earum mihi apparet necessitas, disciplinam christianam

christianam non respuant, qui de his officiis disputant: hæc autem abunde expleat, quæ naturali jure deesse videntur. Esto ergo, naturæ lege non haberi nefas, plures una ducere uxores: ducant, qui tantum naturæ lege vivunt, sed sciant etiam, sibi inter christianos locum non esse; his enim, quod idem non liceat, divinæ literæ quarum iis, qui christiani videri cupiunt, non potest non sacra & inviolabilis esse auctoritas, nos ignorare non sinunt. Hoc vero est, quod & ipse alibi monui, recte inter naturæ jus & christianam disciplinam, quam theologia moralis tradit, discrimen constitui: & ubi de actionibus privatæ sortis hominum disceptatur, ad hanc, non ad aliud, eas exigendas. Proinde & si in hisce naturæ leges deficient, recurrendum omnino ad disciplinam christianam esse, quæ naturam restitutam, & ad integri status indolem componendam supponit, & hinc longe perfectiora hominum officia, quam quæ juris naturæ sunt, describit.

XLIV. Ad temporis ordinem revertimur. Musæi Ryffelii, Eckii, Beemanni,
 Etenim M. DC. LXXXIX. SIM. HENRICI MURÆI *jus paradisiacum*, & JO. JACOBI ARYSSEL *de jure naturæ & gentium* liber, uterque non adeo magni momenti, lucem adspexit. Sp. 100, labores in hac palæstra. Hic Pufendorfii vestigia legit; ille contrariam viam ingreditur, ut vel titulus libri indicat. Ne quid nunc de ECKII principiis juris naturalis, quæ identidem eodem anno edita sunt, commemorem. Hisce enim non diu admodum immorandum. M. DC. XC.

HISTORIA

autem HENRICUS BODINUS, tunc *Rintbelen-
sis*, nunc *Hallensis* Jureconsultus longe cele-
berrimus, suam *de jure mundi* dissertationem
dedit, M. DC. XCVIII, *Halaë* recusam, & vel
hoc nomine laudandam, quod, diversam ab
aliis viam sectans, ex ordine creaturarum cuncta
juris naturalis capita derivari posse, de-
monstraverit. Majoris autem expectationis
opus anno sequenti aggressus est, & M. DC. XCI.
ad finem perduxit JOANN. CHRISTOPHORUS
BECMANNUS. Illorum namque exemplum,
qui veteres scriptores variorum criticorum,
notis ornatos dederunt, imitatus, *Hugonis
Grotii de jure belli & pacis* opus eadem ra-
tione recudi curavit, additis *Gronovii* ceu
maxime ad *Grotium* intelligendum necessariis,
Ziegleri, *Osiandri*, *Simonis*, aliorumque notis
selectis quidem & magna cum industria ex
ipsis horum virorum commentariis excerptis.
Laudanda, quicquid alii dicant, illorum di-
ligentia, qui non tam suæ gloriæ, quam illo-
rum, qui literarum sacris operantur utilitati
consultum cupiunt. Quod profecto & illi
faciunt, qui vasta aliorum volumina in com-
pendium mittunt, magno illorum commode,
qui & tempori, & sumptibus parcere cupiunt.
Difficillimum autem hic est omnium satis-
facere votis, cum ut moribus ita judiciis
maximopere a se diffideant mortales, & neces-
sarium religendumque præ ceteris existimet
unus, quod supervacaneum & omnino præter-
mittendum alii arbitrantur. BECMANNUS
autem sollicitè hoc labore perfunctus est,
adeo ut neque *Curtini* gallicam versionem
prætermitteret,

prætermitteret, si quid forte & ex ea lucis Grotio affundere posset. Imitatus equidem hoc institutum in Belgio SPINÆUS quidam est, itidem cum notis variorum Grotii opus edens, sed minori, quam BECMANNUS, ut ego quidem judico, successu.

XLV. Ita vero Grotius semper præce-
 teris eminuit, ut nondum desinerent viri eru-
 diti, aut commentarios in eum scribere, aut
 ex eo compendia concinnare. Principem in
 his locum merito obtinet PHILIPPUS REIN-
 HARDUS VITRIARIUS, qui serenissimo prin-
 cipi Christiano Ludovico, Marchioni Branden-
 burgico, naturæ leges explicaturus, Hugonem
 Grotium in quæstiones luculentas redegit,
 summa juris naturalis capita iis ita complexus,
 ut, quod optimum in præcipuis commenta-
 toribus, simul infereret; subinde etiam ad
 statum imperii Germanici respiceret, Grotio
 autem ita inhæreret, ut nec ab eo dissentire
 sibi religionem duceret. Edidit has quæstio-
 nes titulo, *institutiones juris naturæ & gentium,*
ad methodum Hugonis Grotii conscriptæ, M.
 DC. XCII. *Lugduni Batavorum;* quas jam dua-
 bus vicibus heic loci, addita hac ipsa historia
 juris naturalis, quam nunc auctiorem damus,
 itemque synopsi juris naturæ & gentium *Selde-*
niana, recudi curavimus. VITRIARIO autem
 comitem damus, quem sibi adjungi haud
 ægre puto feret, summum virum JOANNEM
 SCHEFFERUM, ex tot præclaris ingenii monu-
 menti orbis erudito haud incognitum. Is
 in gratiam *Gustavi Adolphi Comitis de la*
Gardie

Vitriariū,
 Schefferi,
 Dethlevi,
 Compendia
 operis Gro-
 tiani.

HISTORIA

Gardie, summatim succinctis propositionibus *Grotii* opus complexus fuit, mira & brevitare & perspicuitate: indeque enatus est *Hugo ille Grotius* enucleatus, quem *DETHLEVUS MARCUS FRIESE*, M. DC. XCIII luci exposuit. Aut me omnia fallunt, aut dubiam libellus hic reliquis compendiis palmam reddit.. Tanta fide, tam accurate, simulque tam breviter *Grotii* mentem reddit, ut dubitem, an ipse *Grotius* mentem exprimere aptius potuerit, si breviori uti sermone voluisset: simul tam perspicue, ut & pro commentario esse queat. Exigua, scio, laus est mittere in compendium alterius laborem; accurate mittere, profecto non cujusvis est.

Van Der
Muelen,
Tefimari,
& O-
brechti
comment-
tarii ad
eundem.

XLVI. A compendiis iterum ad splendiora opera convertimur. Anno namque M. DC. XCVI. *GULIELMUS VAN DER MUELEN*, & *JOANNES TESMARUS* in hoc ordine comparuerunt; quorum commentationibus illustratus est *Grotius*. Illius opus *Ultrajecti* impressum est, tribus constans tomis, quorum ultimus demum hoc ipso, quo hæc scribo, anno M. DCC. III. prodiit. Vastum equidem opus, & varia eruditione refertum, sed quod sine lectoris, ut puto, damno minore constare mole potuisset. Ingenii sui specimen ceteroquin hac in doctrinæ parte idem auctor dedit in contentione, *de jure naturæ paradisiaco*, cum *SIMONE HENRICO MUSÆO*. Hujus enim sententiam cum ille in dissertatione *de juris naturæ origine* impugnasset, *MUSÆUS* quidem vindicias juris naturæ scripsit, quibus
MUELENIUS

MUELENIUS suæ dissertationis defensionem, ut huic iterum MUSÆUS responsionem opposuit. Sed hæc jam ante M. DC. LXXIV. sequentibusque acta sunt. Alter vero, JOHANNES TESMARUS, de augendo potius *Grotio*, quam jure naturæ explicando, sollicitus fuit: Id enim præcipue agit, ut ex historicis, aliisque veterum monumentis, testimonia & exempla congerat quibus dicta confirmet atque illustret. Haud credo perpendit etiam res optimas, cum nimis sunt, noxias esse. Planeque suffragor *Joanni Henrico Boeclero*⁸⁰, exquisitam juris naturæ notitiam ex iisdem petendam fontibus, ex quibus eam ipse hausit *Grotius*: sed ita etiam legendos ejusmodi auctores, ut lecta rite digeramus ad exemplum *Grotii*, addi velim. Philosophos ille consuluit omnium sectarum, consuluit & historicos, oratores, & poetas, qui haud raro cum philosophis paria faciunt. Certe ex hujusmodi scriptoribus, quantum roboris aut præsidii, aut subsidii auxiliique, aut cultus ac ornamenti accedat juri naturæ, ex uno incomparabili *Grotii* de jure belli ac pacis opere intelligi posse, *Jo. Andreas Bosius*⁸¹ pronuntiavit. Recte equidem, modo in his omnibus selectus instituat, nec judicii vim infringat imminuatque rerum, quas ubivis sectamur, copia. Sed ad TESMARUM redeo, cujus commentationi satis prolixæ accedunt etiam observationes summi viri, & harum

⁸⁰ In Præf. Comment. ad *Grot.*

⁸¹ De comparanda prudent. civil. § CVI.

rerum

rerum longe peritissimi, ULRICI OBRECHTI. Ego sic arbitror, si quis aliquid *Grotio* dignum proferre potuisset, hunc esse OBRECHTUM: id quod dissertationes ejus, *de sponsore pacis & ratione belli*, condocent. Hæ tamen observationes opinioni, quam omnes de viri istius exquisita doctrina animo conceperunt, non respondent: idque ideo, quod ipso invito, quas juvenes docendo prout in mentem venerant posuerat, impressæ, & TESMARI commentationi ut pretium inde accederet, annexæ sint.

Controversiæ inter Cocceium aliosque de fundamentali Principio Juris Naturæ

XLVII. OBRECHTI interim constitit exemplo, eum hanc doctrinam cura sua indignam non reputasse, licet hucusque scholasticis disputationibus valde esset commaculata. Et unica hæc est ratio, ut pristino nitori restitatur, si viri non prudentia minus, quam doctrina pollentes, in ea percolenda operam studiumque collocent. Quo nomine & laudandus illustris vir HENRICUS COCCEIUS, cujus maxima in rem literariam merita nemo nisi omnium rerum rudis ignorare potest; qui magna cum laude in *naturali* quoque *jurisprudencia* versatus est. Id cum passim juvenes testarentur, qui ejus in *Hugonem Grotium* prælectiones frequentaverant, & ex positionibus quoque ejus pro explicatione juris gentium illucesceret, HENRICUS tandem ERNESTUS KESTNERUS, *juris in academia Rintbelsi Professor*, quæ ab illo acceperat, additis de suo nonnullis, uberiori commentatione, in lucem COCCEII placita protulit, edita M. DC.

XCVII.

xcvii. *prudentia juris naturalis* sex disputationibus exposita. Biennio post M. DC. xcix. ipse illustris vir, suam in dissertatione, de *principio juris naturæ unico, vero & adæquato*, mentem de hoc jurisprudentiæ capite, de quo tamdiu, tamque acriter concertatum, aperuit, doctrinæque suæ summam complexus est. Ex eo vero intelligebatur, quod & aliunde constabat, *voluntatem Dei* pro vero & unico juris naturæ & obligationis principio, ex mente viri summi, habendam esse. Hanc vero, qua jus permissivum, a facultate & libertate agendi a creatore nobis concessa, qua jus præceptivum, aliunde cognosci atque nobis innotescere. Abire ea in re quam longissime a receptis hactenus opinionibus videbatur, ut nec temperare sibi hinc inde viri quidam docti possent, anonymus scilicet quidam,⁸² Jo. NICOLAUS HERTIUS,⁸³ & JACOBUS FRIDERICUS LUDOVICI noster,⁸⁴ quin sua contra hanc sententiam dubia exponerent. Ea res occasionem dedit SAMUELI COCCEO magni parentis haud degeneri filio, ut tractatum, quem vocat, *juris gentium*, de principio juris naturalis unico, vero, & adæquato, M. DCCII. in lucem emitteret, in cujus parte altera suam parentisque sui sententiam clare &

⁸² In dissertatione peculiari, *Ephemeridibus literariis Hanoveranis* mense Julio M. DCC. inserta.

⁸³ In dissert. *de socialitate*, primo juris naturalis principio.

⁸⁴ In delineatione *historiæ juris divini*.

perspicue

perspicue edisserit, in altera a dubiis doctorum virorum & objectionibus eam vindicat. Summa doctrinæ, quam uterque eruditissimus vir, & pater & filius tuetur, eo redit; primum juris naturalis, uti & antea indicavimus, principium esse ipsam *Numinis voluntatem*; cum ad id demum obstricti homines sint, quod Deus velit, id possunt, quod ille non prohibeat; id autem quod Deus permittat, vel ex ipsa libertate & facultate mortalibus a Deo concessa intelligi, cum nefas sit cogitare concedi a Deo facultatem agendi, quam exeri nolit. Quoties autem illa libertas naturalisque facultas a Deo restringatur & certis circumscribatur limitibus, tum inde oriri illud jus quod *præceptivum* vocant. Hoc vero intelligi atque cognosci ex verbis Dei, ex motibus a Deo creatis, ex actionibus creatoris, ex fine actionis necessario vel probabili, ex mediis necessitate, & denique ex natura perfectissimi creatoris, qui nihil frustra fecerit. Eleganter hæc ita & accurate docentur. Nec enim mihi persuadere possum, a præstantissimis juris naturæ magistris eorumque decretis, immo ipso *Puffendorffio* hæc magnopere dissentire, ut prima quidem fronte videri poterant. Dei enim voluntatem esse juris naturalis causam, quam efficientem, itemque *principium essendi*, in scholis barbæ vocare solent, nemo puto temere negaverit. Eamque rem, cum *Grotii* dubitatio statim explosa a cordatioribus sit, multis comprobari, quod nulla de ea lis esset, forte supervacaneum quibusdam videri poterat. Ea vero Numinis voluntas recte quidem

dem ex iis, qui allati sunt, fontibus intelligitur, facultate scilicet libertateque agendi a creatore nobis concessa, ceterisque; sed & ex societatis custodia, quam alii urgent recte intelligitur. Huc ergo omnis tandem ista contentio redit, quidnam in hominis natura deprehendatur, quod quam facillime, quam evidentissime illam Numinis nobis patefaciat voluntatem? Fateor, multa in homine sunt, quæ accuratiore consideratione expensa hanc nos edoceant. Ideoque mirum non est diversas doctorum virorum de primo juris naturalis principio, quod *cognoscendi* in scholis vocant, esse sententias. Multiplici enim ratione homo considerari potest, multique adeo inde nascuntur conceptus, ex quibus hominum derivare officia pronum est. Nec tamen inde ulla juris naturalis colligenda est incertitudo: cum non ad ipsas naturæ leges, sed ad modum accuratius eas cognoscendi, & interpretandi, tota ea pertineat disputatio; quæ profecto, si rem, uti est, efferre licet, & ipsa non adeo magni momenti est, in *logicorum* potius quam *juriconsultorum* commentationibus ventilanda. Ergo ex istis utriusque Coccoꝝ criteriis voluntas Numinis intelligitur, & etiam ex socialitate: sed ex hac tamen ea saltem officia, quæ ad alios homines pertinent. In officiis namque hominis erga Deum & erga seipsum, alium nostræ cognitionis fontem quærendum constituendumque esse, lubens fateor. Suis autem limitibus circumscripta societatis custodia, cum, quæ aliis debemus, & apte satis & plene & luculenter exhibeat; non video,
cur

cur respuere eam debemus, & in ejus vicem alios conceptus & quidem plures substituere, qui ne quidem universi nostram cognitionem æque ac socialitatis adjuvent; tantum abest, ut singuli hoc efficere valeant. Nec evinci potest exemplis, omnibus officiis erga alios hunc non sufficere fontem, cum ea aut omnino juris naturalis non sint, aut saltem ad officia erga alios non pertineant. Possunt autem omnino quædam juris naturalis esse, licet ad alios non spectent homines: modo id observetur, duplici subinde acceptatione vocem juris venire, quæ subinde inter se misceantur. Nam cum quis ab alio exigere aliquid potest, id *jus* vocamus; & etiam leges generatim, quibus homo obstringitur, hoc nomine comprehendimus. Ad priorem, nisi me omnia fallunt, significationem illustres illi viri, de quibus hic sermo instituitur, subinde respiciunt: & ita etiam non potest non illud, quod inter jus & virtutem constituunt, discrimen inde fluere. Altera autem apud plerisque significatio obtinuit; quam adeo qui sequuntur, facile intelligunt jus ac virtutem æque late patere, positumque in eo saltem discrimen, quod jus obligationem *perfectam* pariter ac *imperfectam* inferat, animi autem dispositionem designet virtus ⁸⁵.

XLVII. Jure

⁸⁵ Ejusmodi lis nuper in Angliâ mota est, in quâ fundamentale Principium moralis obligationis ex *voluntate Dei* pendere contendunt nonnulli, alii vicissim ex *abstractis rerum relationibus*, seposito prorsus ad præmia & pœnas

XLVIII. Jureconsultos excipiunt adhuc ^{Zentgra-}theologi duo clarissimi, qui identidem sua ^{fii & Fort-}extare ^{schii scrip-}de *jure naturali* monumenta voluerunt. ^{ta de hac} Alter *Argentoratensium* est, JOANNES JOACHIMUS ZENTGRAFIIUS, *Tubingensium* alter, MICHAEL FORTSCHIUS. Hic *Ambrosii de Officiis* libros tres dum, ut supra diximus, recudi fecit, quinque adjecit dissertationes; primam analyticam de *officiis Ambrosii*, alteram de *patrum philosophia* morali historico-analyticam, tertiam de natura & índole *officii* secundum *disciplinam christianam*, de *officii efficientia* quartam, & quintam denique de *officiorum comparatione*. Ostendit vero ubique intimiores doctrinæ moralis recessus sibi non esse ignotos; eaque affert, quæ profundiorē facile provocare meditationem queant. Ille vero notus jam ex aliis, hujus argumenti, ingenii monumentis, præsertim disquisitione illa de origine, veritate, & im-

pœnas respectu, derivant; adeo ut virtus omnino eadem maneat, utrum existentiam Dei supponamus necne. Hujusce controversiæ origo ex eo petenda est, quod Dr. WATERLAND eandem Auctoritatem & obligandi vim secum ferre præcepta Dei tum positiva tum moralia contra CLARKIUM afferuit. Vid. Tractatum ejus de *Naturâ & Efficaciâ Sacramentorum*, cum ejusdem *Supplemento*. Lond. 1730. Adversarios expertus est Dr. SYKES NICHOLLS, CHUBB, quibus responsum dedit *Anonymus*, in uno tractatulo, cui titulus; *an Essay on Moral Obligation*. Lond. 1731. Per id tempus multa de fundamento moralis obligationis in lucem emissa sunt scripta; uti videre erit, cui libet, in *Questionibus nostris Philosophicis*. cap. II. Cant. 1735.

F

mutabili

mutabili rectitudine juris naturalis, secundum disciplinam christianam, ad gentilium tamen captum instituta, & *Pufendorfio* M. DC. LXXVIII. opposita: itemque vindiciis originum suarum, contra *Pufendorfum* & *Strimestum*, A. M. DC. LXXXI. editis, summam juris divini, sive *isagogicam*, ut vocat, *institutionem, de justitia & jure*, A. M. DC. XCIX. emisit. Conjunxit, ut vel ex fronte libri patet, rationem cum scriptura sacra; nec adeo tantum jus naturæ, sed & haud contemnendam theologiæ moralis partem tradit, exemplo non quidem vituperando, caute tamen, ne permisceamus secernenda, imitando.

Reliquorum scripta summam indicantur.

XLIX. Et hæc quidem juris naturalis, ad nostram usque ætatem, fuere fata, æqua, iniqua, communia omnino cum reliquis literarum generibus. Nunquam enim ullam doctrinæ partem excellentium ingeniorum monumentis perfici insigniter contigit, ut non mox eadem, intempestiva ut plurimum, illorum, qui ejus se cultores profitentur, diligentia novis involveretur tenebris: quibus discutiendis dum alii iterum incumbunt, idem semper volvitur saxum, vicesque aut illustratæ aut obscuratæ disciplinæ ejusdem recurrunt. Nec adeo mihi placeo, ut existimem omnes omnium in jure naturæ me recensuisse labores. Scio multorum adhuc superesse scripta, quorum injicere me oportuisset mentionem. Namque in ipsum *Grotium*. *SUICERI* quoque extare *compendium Grotianum* memini, & *WACHTLERI*. lectiones *Grotianas*, & *JOANNIS REINHARDI HEDINGERI*

CERI *ficilimenta philosophica juris*, ex illustribus Grotii libris *de jure belli ac pacis*, & si qui alii sunt ejusdem commatis libri. Ex illis autem, qui sui ingenii ductum fecuti sunt, HUGO DE ROY *de eo quod justum est*, CYRIACUS LENTULUS *de jure belli ac pacis*, FELDENI *elementa*, LUCÆ OPALENII *de officiis* libri tres, HENRICI MICHAELIS *vinculum juris universalis*, circa naturalia, moralia & politica, LANGII *conceptus juris naturalis*, & plurimæ aliæ aliorum commemorandæ mihi fuissent commentationes, si cuncta exequi animus tulisset. Addendæ quoque fuissent dissertationes doctorum virorum, de selectis naturalis juris argumentis. Has enim plurimi facio, cum quæ levi ut plurimum brachio attinguntur in generali ista totius disciplinæ pertractatione, exquisiti studio, cum de singulis ejus argumentis tractatio suscipitur, evolvi soleant. Cujus rei illustre documentum, ut nunc alios taceam, JOANNES NICOLAUS HERTIUS & JOANNES WERLHOFIUS præbent, quorum ille in *Giessensi*, hic in *Helmstadiensis*, academia, prudentiam juris magna cum laude docent. Et HERTII quidem integer existat ejusmodi dissertationum fasciculus, in commentationibus ejus ac opusculis, M. DOC. conjunctim editis, videlicet *de jurisprudentia universali*, *de socialitate primo juris naturalis principio*, *de comœntu literarum*, *de matrimonio putativo*, *de modo constituendi civitates*, *an summa rerum semper sit penes populum*, *deque tutela regni*. WERLHOFII autem sparsim exierunt dissertationes exquisitissima eruditione refertæ, de

usu juris Romani, aliorumque privatorum jurium, de decidendis controversiis liberarum gentium, de genuinis fontibus recte decidendi controversias publicas & illustres, vindiciæ Grotiani dogmatis de præscriptione inter gentes liberas contra Petrum Puteanum, & quæ aliæ sunt ejusdem generis. Sed hisce aliisque immorari diutius consultum non duxi, cum per illustria & maxime necessaria saltem historiæ hujus capita animus fuerit. Manebit etiam suum cuique libro pretium, si vel maxime mihi non innotuerit, aut isto loco, quo memorari debuisset, a me non sit collocatus.

*Scriptores
de jure
Gentium*

L. Ast nimis incurius rerum mearum meique instituti immemor videri possem, si de illis non aliquid adderem, qui de *gentium*, ut vocant, *jure* commentati, simul de naturæ *jure* haud male meriti sunt. Quaecunque enim *gentium* jus comminiscantur, ad rem ipsam cum veniunt, aut mores *gentium* pro *jure* venditant, aut recurrendum ad ipsas naturæ leges est, quod & plerique faciunt, qui *jus gentium* se docere profitentur. Ipsum quidem *Grotium* ad integras magis gentes, quam singulos homines, cum suum de *jure belli* & *pacis* opus scripsit, se retulisse constat. RICHARDUS deinde ZOUCHÆUS hoc exemplum secutus est, in *juris*, ut vocat, *judicii fecialis*, sive *juris inter gentes*, & quæstionum de eodem explicatione: qui liber *Hagæ Comitum* A. M. DC. LIX. impressus est, & deinceps *Moguntia* recusus. In hoc laudandus, quod ex *historiarum monumentis* dicta subinde illustret. WOLFGANGUS
TEX-

TEXTOR in *synopsi juris gentium*, itidem quæ diversa a jure naturæ sint, non tradit. In naturam & indolem hujus juris, quod *gentium* dicitur, accuratius inquirunt JOANNES LUDOVICUS PRASCHIUS, & Jo. JOACHIMUS ZENTGRAVIUS: ille in disquisitione *de jure gentium*, hic in commentatione *de origine, veritate & obligatione juris gentium*. Sed falluntur omnes magnopere, qui gentium jus a jure naturæ distinctum fingunt, & leges aut cum moribus, aut cum pactis turpiter confundunt. JOANNES JACOBUS MULLERUS, in sua *jurisprudencia gentium*, *Grotii* vestigiis accurate insistit, immo ipsum *Grotium* alia methodo exhibet. JOANNES GROENINGIUS in *bibliotheca juris gentium* communi, europæa & exotica, haud ita pridem editis, gentium de rebus ad mores spectantibus præsertim philosophorum placita collegit. De ceteris dicere nihil attinet. Unicus tamen mihi commemorandus adhuc est, ULRICUS HUBERUS, qui *institutionum* suarum *historicarum* tomo primo, jurisprudentiæ historicæ, sive observationum ad superiores libros historiæ civilis, ex jure publico potissimum universali, specimen addidit. Quod quidem viri institutum nemo, nisi rerum harum ignarissimus, reprehendet: mirorque neminem extitisse, qui monstratam ab eo viam ingrederetur. Uti enim historiarum monumenta & lucem affundunt juri naturali, & rationem applicandi ad ipsos actus civiles monstrant; ita historias isdemum recte colere censetur, qui prudenter de omnibus, quid jus fasque aut nefas, quid utile, quidve noxium, existimare didicit.

*Lites de
Jure Gen-
tium.*

LI. Atque huc gentium etiam integrarum imperantiumque, tum inter se tum cum civibus controversiæ pertinent. In his enim demum maxima jurisprudentiæ naturalis sese exerit utilitas, quum non aliis, quam naturæ legibus, in ejusmodi litibus componendis locus sit. Et eas quidem, quibus imperantium civiumque mutua jura & officia diriguntur, diligenter quidam viri eruditi, de structura & indole civitatis agentes, explicarunt, nobilissimamque juris naturalis partem hoc ipso illustrarunt egregie. Locum inter eos haud extremum occupat JO. FRIDERICUS HORNIUS, in *politica*, quam vocat, *architeſtonica*, ceteris omnibus in hoc genere præferenda, nisi in quibusdam per nimiam sentiendi libertatem in devia se abripi passus esset vir ceteroquin acutissimus. Cujusmodi illud est, quod de imperii civilis per naturalem consecutionem origine commentus est, & de majestate solis imperiis monarchicis propria, & quæ forte alia sunt ejusdem generis. De ULRICI HUBERI autem *jure civitatis* non est ut dicam, cum nemo facile egregium opus ignoret, quamvis & in eo nonnulla post tam accuratam juris naturalis inquisitionem utique emendanda alii deprehenderit. Generatim autem omnes, qui de *juribus* quæ vocant *majestaticis* commentantur, in hunc ordinem redigendi sunt, quibus haud contemnenda jus naturæ incrementa imputat. Quos inter HENNINGEM ARNISÆUM strenuum *monarchomachicorum* impugnatorem, & CASPAREM ZIEGLERUM, utrumque in opere
de

de *juribus majestaticis* eminere nemo nescit, ut reliquos silentio prætermittam. Acrius hæc agitari solent, cum ipsa partium jura defendenda sunt, quæ scriptorum genera, uti neutiquam negligenda, ita in naturali jure consulenda cum primis; cum non tam scholæ quam aulæ inserviant, & eruditorum meditationes velut in aciem deducant. Omnia quæ possem, si recensere vellem, rem susciperem, non quidem a meo, qui juris naturæ historiam condo, instituto alienam, infiniti tamen laboris, & a nobis heic non perficiendam. Pauca speciminis loco adferre satis erit. *Belgæ*, cum *Hispanorum* jugum excuterent, armis non minus quam scriptis, illi pro libertate, hi pro imperio pugnarunt. Horum causam quidam *Armacanus*, sub quo nomine CORNELIUM JANSENIUM latitare fama est, egit, & in academia *Lovaniensi* NICHOLAUS VERNULÆIUS: illorum, MARTINUS SCHOOCKIUS *de justitia belli*, quod *fœderati Belgæ* ob perpetuam pacem cum *Hispanorum* Rege gesserunt. Similis vero, si a nonnullis discesseris, & *Lusitanorum* causa fuit contra *Hispanos*, cum horum imperio illi se subtraherent. Nec utrisque aut argumenta defuerunt, quibus causam suam ornarent, nec defensores. Ut enim CARAMUEL LOBKOWIZ in *Philippo prudente*, itemque in *responsione ad manifestum regni Lusitanici Hispanorum*, ita ANTONIUS DE SOUSA, in *Hispania liberata*, & AGEYRA *de successione Portugallica Lusitanorum* partes tuendas suscepit. In *Anglia*, quæ inter *Carolus I. Regem*, populumque Anglicanum orta est dissensio Regi admodum

dum funesta, longe alterius indolis est, eruditorum tamen provocavit calamos, ingeniaque ad imperantium & populi jura excutienda, & certos utrisque limites constituendos, excitavit. Vel JOANNIS MILTONI, *pro populo Anglicano*, & CLAUDII SALMASII *pro Rege*, impari & expectatione, & eventu edita scripta hoc fati superque testantur ⁸⁶.

*Lites de
monar-
chiâ.*

LII. Ea res in memoriam mihi revocat varias illas contentiones, quæ subinde inter eruditos de *imperantium populique juribus* fuere agitatæ, ut *Monarchomachicorum* & *Antimonarchomachicorum* quoque nomina inde sint enata. Illustre ubique juris naturalis caput & maxima sollicitudine definiendum, ne aut pro principibus tyrannos obtrudamus populo, aut illos infimæ plebis potestati submittamus. Vix reperies tamen, qui mediam teneant viam, nec cum alterius detrimento consultum

⁸⁶ De Origine civilis Imperii adeoque de Principum Sanctitate & Auctoritate inviolabili plurima apud nostrates versata fuit controversia. Sunt qui a Deo per *Patriarchas* id ducendum esse profitentur. FILMERI *Patriarcha*, Lond. 1680. 8vo. LESLY *de origine civilis Imperii*. BEDFORD *de jure Principum hereditario*. Lond. 1713. Sunt vicissim, qui idem a populi consensu & pactis oriundum esse volunt. LOCKE *de civili Imperio*. 1698. SIDNEY de eodem. HOADLEY *de orig. & Instit. civilis Imperii*. Lond. 1710. Hinc in diversas abeunt opiniones de supremi magistratus Potestate, quam sanctam esse & inviolabilem prorsus contendunt divinæ ejus originis assertores, dum qui ex parte populi sunt, isti resistere licere in supremo Reipublicæ discrimine doceant. Plures ex utraque parte scriptores vid. in *Question. Pb. Iosoph.* Cap. II. S. 3.

alteri

alteri cupiant ; idque eo magis, quod affectus studiumque partium, si unquam, huic certe doctrinæ generi sese immisceat. GEORGIUM BUCHANANUM *Scotum*, poëtam sæculi sui facile principem, in dialogo *de jure regni Scotiae*, populo præ Regibus favere constat. Ast facere aliter non poterat, qui totus ab illis pendebat, qui dejecta MARIA STUARTA, *Scotiae* regina, rerum ad se trahere summam annitebantur. Quid MARIUM SALAMONUM in libro *de principatu* ; personatum illum STEPHANUM JUNIUM BRUTUM, sive PHILIPPUS MORNÆUS juxta *Hugonem Grotium*, sive HUBERTUS LANGUETUS, juxta *Boeclerum*, sive alius sub hoc nomine latitet, in *vindiciis contra tyrannos* ; quid JOANNEM BOUCHERIUM in *justa Henrici III. abdicati- one a regno Francorum* ; quid FRANCISCUM HOTTOMANNUM in *Franco-gallia*, & in libro *de jure regni gallici* impulerit, ad noxias imperantium auctoritati opiniones defendendas nemo puto ignorabit, qui temporum & regnorum, in quibus vixere, reputaverit conditionem. JOANNES ALTHUSIUS, an peculiare, quæ in hanc eum induxerint sententiam, habuerit rationes, nescio : hoc scio, acrius nimis de eo censuisse HERMANNUM CONRINGIUM, quod pestilenti velut sidere afflatus eo impudentiæ progressus sit, ut illa ipsa seditiosorum hominum deliramenta in formam artis redigere, scripturæ sacræ testimoniis incrustare non erubuerit. Ego ALTHUSIUM non defendam : hoc tamen fateor, multa vere & cordate ab illo dicta, quæ hodie forte assentatoribus principum, ut plerique

que sunt, qui se politicos jaētitant, maxime in academiis, dura nimis aspera videntur. Nec dubito, quin multa monarchomachicorum effata commodam admittant interpretationem, & ideo saltem displiceant, quod aperte nimis veritatem prodant. Æquitati ubique studendum, præfertim in scriptis eruditorum censendis : ast mirifice ab ea alieni sunt, qui affectibus præpediti ad hæc sacra accedunt. Quæ dicta ab his contra sanctitatem principum sunt, merito rejicienda : sed an dicta sint, diligenter prius dispiciendum. Juxta hanc regulam de reliquis etiam pronuncian- dum, qui in hujus criminis suspicionem veni- unt, uti PHILIPPUS HÆNONIUS in *disputa- tionibus politicis* : GULIELMUS ROSSÆUS, sive potius WILHELMUS GIFFORDUS, in libro de *vindicta reipublicæ christianæ*, adversus re- ges impios & hæreticos, & denique auctor libri, de *regimine civili*, qui ex anglicana lin- gua in gallicam est translatus.

*Lites de
Dominio
Eminentis.*

LIII. Cum autem principum imperium subinde cum civium libertate collidatur, duo tamen præ reliquis momenta sunt, in quibus sine summo vix hoc fieri posse periculo merito censeretur ; religio, & bonorum, quæ cui- que obtigerunt, secura possessio. Hic ergo, ut imperii rite definirentur, per naturæ quo- que leges, limites, eruditi recte dedere ope- ram : nec tamen ita definivere, ut non sub- inde super iis disceptatio oriatur. Idem, quos supra notavi, & hic recurrunt affectus, prout quisque aut principi aut populo suas, quas composuit, placere voluit fabulas. Et
ad

ad bonorum quidem possessionem quod at-
tinet, nata est, superiori seculo, agitata de
dominio eminenti controversia. Afferuit hoc
HUGO GROTIUS, primusque hanc vocem
usurpavit, quanquam alii hanc gloriam HU-
GONI CARDINALI vindicent. Secuti GROTII
exemplum sunt JACOBUS ANDREAS CRU-
SIUS, in peculiari de hoc argumento com-
mentatione, itemque quidam HELENUS PO-
LITANUS, in dissertatione *de dominio eminenti*
in imperio Romano, alique. Sed limites istius
facultatis extendere, ultra quam par est, mul-
tis visus est, is quem supra laudavimus Jo.
FRIDERICUS HORNIUS, in dissertatione *de*
dominio supereminenti, in academia *Witte-*
bergenfi M. DC. LVIII. habita, cui mox theses
quasdam opposuit WILHELMUS LYSERUS,
in eadem academia tunc juris professor. Nec
defuit sibi HORNIUS, sed in *politica*, quam
architeftonicam vocat, denuo hoc argumentum
sub incudem revocavit, suamque sententiam
contra LYSERUM defendit; LYSERO demum,
HORNIIO jam mortuo, dissertationem *pro im-*
perio contra dominium eminens, M. DC. LXXIII.
eidem opponente. In eo autem facile consenti-
unt, nefas esse imperantibus citra necessitatem
utilitatemque manifestam reipublicæ priva-
torum invadere bona: saltem imperiumne,
an dominium, imperantis in bona civium fa-
cultas dicenda sit, disquiritur. *Dominium* vo-
cat HORNIUS; *imperium* mavult LYSERUS,
quod ex dominio ita imperantibus propria
forent civium bona, ut iis semper ex arbitrio
uti possent. Ast pone posse & aliam domini
esse significationem, & facile inter eos conve-
niet.

HISTORIA

niet. Utique facultas ipsa, justis limitibus circumscripta, quod imperantibus competat, constat: imperium vero an dominium quis eam vocare velit, perinde fuerit.

*Lites de
potestate
principum
circa sa-
cra.*

LIV. De potestate principum circa sacra, & acrius & sæpius, magnis animorum motibus concertatum fuit. Namque non tantum civium omnium interest, ne imperantes limites suæ potestatis hic migrent; sed accedunt etiam sacri ordinis viri sibi ea haud raro vindicantes, quæ rerum debentur dominis. Hinc mox cives conquerentes audias sævire principes in conscientias, & id, quod soli Deo proprium est, nefando ausu involare; mox verbi divini ministros, conculcari pedibus potestatem & auctoritatem divinitus sibi concessam; mox principes a clericis sacrilega impietate, erepto sacrorum jure, suam imminui majestatem. Ergo omni tempore ut tum ex scriptura sacra, tum ex naturæ legibus hoc jus definiretur, strenue fuit elaboratum. Nihil dicam de jure *regalia*, de quo inter *Galliæ* reges & *pontifices* toties fuit disputatum, immo & inter Imperatores *germanicos* atque *pontifices*,⁸⁷ uti vel *Henrici IV.* Imperatoris fata testantur. Sub *Ludovico Bavaro*, ut alibi a me ostensum, vindicata egregie imperantium auctoritas fuit contra insultus pontificis, multorum eruditissimorum virorum monumentis, quæ in unum collecta

⁸⁷ Conf. hac de re præ ceteris JOANNES SCHILTERUS in præclaro *de Libert. Eccles. Germ.* opere.

confer-

conservavit nobis MELCHIOR GOLDASTUS ab *Haimensfeld*, in *Monarchia sacri Romani Imperii*. LUTHERI opera, quam egregie proculcata hactenus imperantium potestas restituta sit, & aliunde constat, & BALTHASAR etiam BABELIUS in dissertatione, *de beneficiis magistratui politico beati LUTHERI ministerio exhibitis*, demonstravit. Nec minimum illud reformationis a LUTHERO institutæ est momentum, ut imperantium & doctentium ordo justis limitibus circumscriberetur. Sed postea quoque subinde de hac re disputatum, nescio tamen, an acrius unquam, & majori eruditionis adparatu, quam in *Belgio*. Cum etiam *Remonstrantes* faventes sibi haberent imperantium animos, perque eos suam posse promoveri causam crederent, strenui assertores potestatis civilis circa sacra existebant. Imprimis hoc VYTENBOGARDUS egit, in libro *Belgica* lingua conscripto; quem tamen ex iis, quas olim defendit, sententiis, refellere adgressus est RUARDUS ACRONIUS. Tum vero BOGERMANNUS, SIBRANDUS LUBBERTUS, capita *Contra-remonstrantium*, alique, acriter *Statuum Belgii* circa sacra potestatem impugnabant, eam quod causæ suæ nocere arbitrabantur: quibus tamen *pietatem ordinum Hollandiæ* opposuit HUGO GROTIUS. Et hic quidem in alia commentatione, *de imperio summarum potestatum circa sacra*, erudite hoc argumentum pertractavit, quod & NICOLAUS VEDELIUS fecit, in libro *de episcopatu Constantini Magni*. Sed eadem alibi passim instructa fuit scena; eruntque semper, qui hac super re disputent, &

MOX

mox potestatis hujus, quam principes circa sacra sibi afferunt, limites extendant, mox restringant & coarctent, prout suis institutis aut faventes aut reluctantes principes habebunt. Id istæ, quæ non ita pridem apud nos, inter JOANNEM BENEDICTUM CARPZOVIUM, aliosque ex sacro ordine, viros & CHRISTIANUM THOMASIVM agitatæ controversiæ sunt, condocent. Hic vero, ut ubique de naturæ jure præclare meritis est, ita in aliquot etiam scriptis, latino & germanico idiomate *de jure principis circa sacra* editis, in hoc argumento enodando multum studii collocavit⁸⁸.

LV. Dum

⁸⁸. De Potestate Principum circa sacra pleniorẽ Historiam exhibuit auctor noster in *Isagoge Histor. Theologicæ*. l. 2. c. 5. § 10. sed caute legendus; quoniam Ecclesiæ Lutheranae addiẽto Regimen Ecclesiæ Episcopale huic neutiquam arridet. Inter eos, qui in Angliã jura Episcopalia asseruerunt, præcipue eminent HENR. DODWELLUS, qui hoc ex instituto agit in *Parænesi ad exteros de nupero schismate anglicano*. Lond. 1704. 2vo. cui responsum dedit ipse BUDDÆUS in *Dissertatione de origine & potestate Episcoporum*. Sunt & hodie plurimi, qui disciplinam omnem ecclesiasticam rejiciunt & impugnant, quos non opus est ut hic recenseam. Sed quoniam *Erastianorum* vestigiis præcipue insistent, de horum doctrina pauca subjungam, quæ nobis præbuit vir doctissimus JOAN. HENR. HEIDEGGERUS in *Corpore Theol. Christianæ*. Loc. 28. Sect. 1. " Horum ante-signanus " fuit THOMAS ERASTUS, *Heidelbergensis* Medicus. " Censent illi, ecclesiæ nullum regimen, nullam sententiæ dictionem, nullum forum, nullam potestatem " verbum Dei per censuras, excommunicationem imprimis, applicandi à Christo datam esse; potestatem clavium in solo verbi præconio consistere; & ecclesiam " magistratui Christiano, omnem quam usurpat discipli-
" na

LV. Dum vero in eo sum, facere non possum, quin & illud addam, solere subinde

juris

Utrum æquum sit Jus naturale ad Religionis & Reip. Statum accommodare?

“ nre auctoritatem ex mera magistratus delegatione usurpare, cum omnis Politia externa, omne regimen & omnis cœtuum minorum potestas in republicâ à summâ majestate derivari & in eandem refundi debeat. Proin etiam magistratum sacros censuris ecclesiæ obnoxios esse ridem pernegant; & a sententiis ecclesiasticis ad magistratum tribunalia, utpote quibus ultimum & supremum rerum omnium in republicâ judicium conveniat, provocationem permittunt. . . . Horum sententiam, in Angliâ gliscentibus Presbyterianos inter & Independentes controversiis, quidam COLEMANUS Londinensis Pastor incrustavit: qui Politicorum instinctu & vanâ prurigine motus in concione Londini Parlamento coram habitâ Regimen Ecclesiæ magistratui obtulit: cui se G. GILLESPIUS & SAM. RHETERFOORDIUS doctissimis dissertationibus, quibus omnem *Erastiani* commenti iniquitatem aperuerunt, oppugnaverunt. . . . In Belgio GROTIUS & Remonstrantes (quos peculiari libro VYTENBOGARDUS defendit magistratui architectonicam in Ecclesiam potestatem adserens) *Erasto* secundas fecerunt. Sed Remonstrantes qui quamdiu magistratum sibi faventem & propitium experti sunt, mirè potestatis ejus peristromata dilatarunt: conversa fortuna, velificationem sinuare cœperunt.” Horum partes tuendas suscepit LUDOVICUS MOLINÆUS in *Parænesi ad ædificatores Imperii in Imperio*, Lond. 1656. 4to. De hoc libro sic pronuntiat MELCH. LEIDECKERUS: “ Ibi damnata Hierarchia episcopali, & regimine simul presbyteriali, tradita tandem omnia politico Principi vides *independentium* consiliis. Itaque *T. Erastum* ad cœlum extollit cum *Grotio*. Liberi *Cromwellio* dedicatus est.” . . . Hæc ideo recitare juvabat, quoniam hujusce controversiæ ortum & progressum velut in compendio exhibent. Adjicere liceat quosdam apud nostrates hodiè delitescere, quibus nimium

juris naturalis decreta, & ad religionis, quam quisque profitetur, & ad reipublicæ etiam, in qua quisque vivit, statum accommodari. Quæ res quam noxia sit, per se patet; prætermittenda mihi tamen non est, ut non incrementa modo, & decreta juris naturalis, sed causæ etiam utrorumque intelligantur. Constitit vero omnibus, id quod dixi, ut nunc alia exempla præteream, in ea controversia, cui occasionem dedit *Hafnienfium* theologus, HECTOR GODFRIED MASIUS. Is M. DC. LXXXVII. librum edidit, quem *interesse principum circa religionem evangelicam* vocavit. In eo id dat operam, ut demonstret

Lutberi

arrident *Erasianorum & Independentium* placita, quippe non tantum disciplinæ Ecclesiasticæ manibus pedibusque; impugnare studeant; sed & viros omnes Ecclesiasticos in laqueum ire jubeant. Horum antesignanus est TYN-DALIUS in libro famoso, cui titulus; *Rights of the Christian Church*. Lond. 1706: quem adfectantur haud pauci causæ christianæ non nimium faventes, qui nuper contra viri optimi EDMUNDI [*Gibson*] hodie Episcopi Londinensis *Codicem Juris Ecclesiastici Anglicani* scriptitarunt. In hac classe non infimas habent partes Ephemerides quædam, quæ singulis hebdomadibus prodeunt hoc titulo, *The Old Whig, or Consistent Protestant*, insignitæ; sed imprimis eminent in hac causa anonymus quidam [sed nominatim, si qua famæ Fides, FORSTER Proprætor Bristolienfis] qui nuper in lucem emisit, *An Examination of the Scheme of Church Power laid down in the Codex Juris Ecclesiastici Anglicani*. Lond. 1735. quem librum Clericorum tum munera tum personas contumeliis & maledictis acriter infestantem ad examen revocat & funditus evertit vir doctissimus & utriusque Juris peritissimus in libro, cui titulus: *An Answer to the Examination of the Codex, &c.* Lond. 1735.

Lutheri discipulorum eam de summo principum imperio doctrinam esse, per quam hoc firmum & supra omnes monarchomachicorum insultus positum sit, cum ea, quæ ex divinis literis & juris naturalis decretis afferunt, huc maxime sint accommodata. Id quidem recte. Idem vero dum de reliquis, in quas orbis Christianus scinditur sectis, contrarium probare annititur, istis *Reformatos* adjungit. Quæ res uti cordatis omnibus, & prudentibus, admodum displicuit, ita & HUBERTO MOSANO, hoc est, doctissimo viro Jo. CHRISTOPHORO BECMANNO bilem movit, ut erudito scripto lingua vernacula edito istam MASII temeritatem castigaret. Variis hinc, ut inter eruditos moris est, iisque vehementioribus scriptis inter utrumque concertatum fuit, hoc eventu, ut innotesceret utrinque nonnullos incommode sæpius fuisse locutos, utrinque extitisse qui ea de auctoritate imperantium ex jure naturæ & theologia assumerent placita, quæ rebus suis quam maxime conducere arbitrarentur, quod vero superest, ipsam utriusque partis religionem ita comparatam esse, ut nec auctoritati nec majestati imperantium quicquam detrahat, & cum iis, quæ jus naturæ hac de re omnes conducet, accurate consentiat atque conspiret.

LVI. Et ea quidem, quæ hucusque disse- Lites de
 ruimus, ad imperantium atque civium officia successioni-
 mutua spectant. Hinc vero priusquam dis- bus illust-
 cedam, de *successionibus illustrium* aliquid ad- trium.
 dendum; de quibus cum sæpius concerta-
 tum

tum sit, vix fieri hoc potuit, quin ad naturalem jurisprudentiam aliqua inde ex eruditorum monumentis accessio fieret. Vel de successione in regnum *Portugalliae*, post mortem *Sebastiani* Regis, quæ multis librorum voluminibus disceptata sunt, ad hoc evincendum sufficiunt. Dixi & ipse ea de controversia aliquid, in mea *de successione primogenitorum* dissertatione, in qua & alia, quæ huc facere queant, attigi. Quæ de jure devolutionis *Brabantinæ*, ab auctore tractatus *de juribus reginæ christianissimæ*, itemque ab auctore dialogi *de juribus Reginæ*, aliisque, pro *Galliæ* Rege, a PETRO STOCKMANNQ contra de jure devolutionis, & auctore *clypei status & justitiæ* pro *Hispaniæ* Rege scripta sunt, alterum exemplum præbent. Nostra vero ætate, ut reliqua nunc prætermittam, successio illa Hispanica, quam hinc *Austriaca* illinc *Burbonica* sibi gens asserit, ut Europam fere universam ad arma pro libertate, ita eruditos ad calamos pro justitiâ expediendos impulit. Nec aliunde tamen, quam ex naturæ jure momentum causæ decidendum, sive de testamenti a *Carolo* II. conditi valore, sive de successionis jure per testamentum, non tollendo, sive denique de efficacia renunciationis a *Delphini* matre factæ, quæstio instituitur. Id equidem & ipse in peculiari demonstravi dissertatione, sed alii etiam viri eruditi in eadem elaborarunt causa, quorum alibi indicare animus est monumenta. Istæ vero de successione controversiæ, ut ex naturæ jure ceu unico fonte rite derivandæ sunt, ita

rursus

rursus accuratius pertractatæ, ipsi juri naturæ lucem insignem affundunt. Hinc nec eodem, qui ad eas animum adjecerunt, id fecere successu. Certe qui, antequam per HUGONEM GROTIUM naturali juri suus restitueretur nitor, de ejusmodi argumentis exposuere, dici non potest, quam turpiter plerumque se traduxerint, *juris civilis, canonici, publici, naturalis*, decreta inter se commiscendo, ut ipsi vix aliquid invenirent, in quo pedem figerent. Ast qui recentiori ætate hocce munus in se suscipiunt, tanto felicius ad summum & caput causæ provehuntur, quanto ipsi hujus juris, quo solo principum & gentium fata continentur, fuere peritiores. Nemo vero ita peritus est, ut non, quoties ad specialia adplicatio instituenta, pulchram in eo proficiendi indipiscatur occasionem ⁸⁹.

⁸⁹ Huc spectat controversia non ita pridem apud nostrates mota, de *Successione Hereditariâ* ad Regnum Britannia, in qua præcipuas partes sustinuerunt HIGDENVS & BEDFORDIUS, qui ex adversis invicem partibus steterunt: cum enim munus probandi Jus ad Regnum Britannia non adeo esse sanctum? & inviolabile, quin & arbitrio Potestatis Legislativæ subjici possit, in se suscepisset alter imprimis in libro, cui titulus, *A View of the English Constitution*, Lond. 1709; & deinceps in ejusdem defensione, Lond. 1710: alter id præcipue agendum esse sibi duxit, ut contra HIGDENUM probaret jus regum Britannia hereditarium esse absolutum, & nullo modo, ne quidem in summo rerum discrimine, violandum, in libro, qui hunc præ se fert titulum; *The hereditary right of the Crown of England asserted*. Lond. 1713. Fol.

*Lites de
cominio
Maris.*

LVII. Et dubia quidem ista atque incerta succedendi ratio, non tantum imperantes cum civibus, sed & diversas secum committit gentes. Longe autem plura sunt, quæ tantum inter gentes ipsas agitari solent, & atrocium haud raro bellorum causæ existunt. Horum si vel præcipua saltem, non dicam enumerare aut ediffere, sed indicare saltem vellem, rem susciperem magnæ molis integroque libro suffecturam. Etenim quam dives statim librorum seges efflorescat, cum inter rerum dominos ejusmodi exoriuntur disputationes vel illorum exemplo patet, qui de *dominio maris* agere ita instituerunt, ut assererent illud, aut infringerent, prout illorum, quorum causam tuebantur, rebus conveniens hoc esse putabant. Ipse HUGO GROTIUS primum velut suæ in jure naturali peritiæ tirocinium hac ipsa in quæstione posuit. Cum enim circa seculi proxime elapsi initium inter Hispanos & Belgas de induciis tractantes multa etiam de libertate *indicanorum* commerciorum, quam invitis & reluctantibus *Hispanis* sibi vindicabant *Belgæ*, disceptarentur; HUGO GROTIUS pro eo quo patriam complectebatur amore, edito (titulo *maris liberi*) libello liberam ad *Indos* navigationem asserere adgressus est⁹⁰. Ipse tamen deinceps, in majori *de jure belli & pacis* opere, in quibusdam sententiam suam

⁹⁰ Vid. DOMINICUS BAUDIUS lib. II. de *induciis Belli Belgici*. add. BORCLERUS ad *Grotii* lib. II. cap: II. p. 49.

emendavit, certisque, quæ ante posuerat, limitibus circumscripsit. Nec quisquam contra eum quidquam movit, donec plurimis jam præterlapsis annis, trigésimo videlicet quinto seculi proxime elapsi, JOANNES SELDENUS idem sub incudem revocaret argumentum, editoque *de mari*, ut vocat, *clauso*, libro contrariam adstrueret sententiam. *Anglorum* forte referre putavit, ut ad *Batavorum* commercia intra angustiores limites coercenda, gentibus ejusmodi quid persuaderetur. Et tum demum concertari ea de re cœptum. GROTII namque partes defendendas sibi putavit THEODORUS GRASWINKELIUS in *vindictis*, quas vocat, *maris liberi*, & JO. ISAACUS PONTANUS, *Danorum* infimul atque *Norwegorum* causam acturus, in duobus *discussionum Historicarum* libris. Pro *Seldeno* contra stetit GULIELMUS WEELWODUS, PETRUSQUE BAPTISTA BURGUS, in opere *de dominio Maris Ligustici*, cui is, quem antea laudavi, THEODORUS GRASWINKELIUS refutationem opposuit. Nec defuerunt, qui a partium studiis alieni proficere demum ex ejusmodi scriptis ad veri investigationem simulque juris naturalis amplificationem visi sunt. Quos inter eminet THOMAS RIVIVS in sua *historia navali media*, JACOBUS GODOFREDUS in dissertatione *de imperio maris*, 9° JOANNES STRAUCHIUS in *de imperio maris* dissertatione: ne quid nunc de Lu-

9° Ad leg. deprec. 9. ff. de L. Rhodia de jactu.

CENIO aut STYGMANNO dicam, quorum uterque de commerciorum maritimorum jure, nisi his delibutis, præcipere non potuit: nec de CLAUDIO BARTHOLOMÆO MORISOTO, cui in orbe maritimo non satis fuit generatim quædam de maris dominio delibasse, sed de Hispanorum quoque, Lusitanorum, aliarumque gentium imperio maritimo speciatim sibi exponendum duxit.

Conclusio. LVIII. Ejusmodi vero cum sæpe & nostra & majorum nostrorum ætate, inter gentes, &, qui harum vicem gerunt, imperantes rerumque dominos lites agitatae sint, iisque definiendis non aliæ, quam naturæ leges sufficerent; facile patet, necessitate velut quadam inductos viros ingenio & eruditione præstantes, in accuratorem earum incubuisse investigationem. Nec ullam credo temere esse hujus doctrinæ partem, quæ inde aut lucem non ceperit, aut capere saltem non potuerit, si modo in media non voluerunt cœcutire luce, qui ad illustrium causarum momenta disceptanda animum adjecerunt. Id quod ut illis, quæ afferre animus fuit, exemplis abunde constat, ita reliquis, quorum haud pauca superesse scio, idem comprobare prorsum fuisset, nisi decretum constitutumque fuisset juris naturalis historiam condituro, per summa saltem rerum maximeque illustria ire capita. Constare vero nunc omnibus puto, per vices hanc philosophiæ partem, quam *jurisprudentiam naturalem* vocamus, mox illustratam
I
scriptis

Scriptis prudentum, mox umbraticorum & scholasticorum hominum variis disputationibus obscuratam, majori quidem studio quam reliquas philosophiæ practicæ partes cultam, neutiquam tamen perfectam, ea expertam & adhuc experiri fata, quæ omnia scientiarum genera manent. Ii vero ipsi, qui promovendam debebant, cum ludicris suis figmentis quam maxime illi nocuerint, quid mirum, quod a summo fastigio multum absit? Nec credo meliora expectanda fata, ex quo imperitorum abusu eo res processit, ut cordati quidam huic se non aliter obviam ire posse opinentur, quam profligato illorum errore, qui, pro verbo divino jus naturæ crepantes, vix sentiunt in ethnicos se degenerasse, quos & supra jam notavimus. Ita enim fieri aliter non potest, quam ut ipsum merito suspectum reddatur jus naturæ: saltem culturæ, quæ huic impenditur, jacturam potius faciendam, quam ut pro christianismo ethnicismus tandem palam obtrudi omnibus permittatur, nemo rerum suarum consultus temere abnuet. ~~Manet~~ interim hæc jurisprudentiæ naturalis, præ ethicis & prudentiæ civilis doctrina, prærogativa, quod longe majori studio præstantissimi in eam se dederint viri: sed nunc tamen & his pristinum redire quodammodo videtur decus, quod vix ex istis scholasticorum nebulis, quibus academiæ tantum non hæctenus obtenebratæ fuere, emergere potuit. Optamus vero me-

rito, ut emergat : modo ita emergat, ut cœlesti veritati, qua christianorum disciplina sola constat, suus servetur honor; immo ut ad hanc, quæ sola vera sapientia, & fons etiam omnis sapientiæ est, conservandam, illustrandam, amplificandam, cuncta referantur. Faxit ergo Deus, ut primo vera & non fucata pietas, deinde vero & artes illæ literæque, quæ huic inserviunt, in dies magis magisque provehantur, & lætius efflorescant.

S. D. G.

Illustrissimo atque Celsissimo Heroi Domino

Gustavo Ottoni Steenbock,

Comiti in Bogesfund, Libero Baroni in Chronesbeeck & Ohresteen, &c.

Regi SUECIE Archithalasso, & Academiæ Gothorum Carolinæ Cancellario; &c.

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

Illustrissime atque Celsissime COMES,

DOMINE GRATIOSISSIME,

 AUT levis in diversa animum meum distrahebat dubitatio, num satis ex decore foret tantillum opus tam illustribus sibi nominis auspiciis adscitum ire. Nam ex una parte ruborem incutiebat libelli tenuitas, qui nullius ingenii

DEDICATIO.

genii aut splendoris capax erat; quippe prima duntaxat rudimenta Moralis Philosophiæ, ex diffusiore nostro opere fere excerpta, complectens. Qui uti fortasse aliquem præbere usum potest primum eam ad disciplinam gradum molientibus: ita si & fastigii Tui & meæ obligationis heic habenda erat ratio, ad neutram satis adparebat attemperatus. Ex altera parte devotissimum ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ animum stimulabant privata non minus quam publica Tua merita; ut ingrati notam sibi vehementer pertimescendam duceret, si qualemcunque occasionem negligeret, saltem contestandi, quantopere Eidem foret devinctus. Neque de illis jam meritis loquor, queis per res domi forisque egregie gestas patriam Tibi maximopere obstrictam reddidisti, simulque Nomen Tuum immortali gloriæ dudum dedicasti. Ista pro dignitate recensere, historiæ labor est; quæ dum circa gloriosissima Nationis Tuæ facinora, & felicissime per tot regiones circumlata arma defudit, magnam Te semper tantarum rerum partem deprehendit; Eundemque, ubi à bellis cessatum est, primum amplissima provinciæ gubernandæ, post totius regni

tu-

DEDICATIO.

91

tutorio moderamini admotum, non minus pacis artibus efflorescentem admiratur. Ista potius hoc loco attingere fas fuerit, quæ in recentem hanc Academiam, in qua, invitante Optimo Maximo REGE, fortunarum sedem figere mihi datum fuit, ab ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA, profecta sunt. Quæ Te sapientissimum juxta ac benignissimum defensorem, ac summum moderatorem nunquam pro meritis satis deprædicare potest, dum suis commodis ac ornamentis inter tantam publicorum negotiorum molem citra tædium velificantem quotidie deprehendit. Enimvero quæ peculiariter ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA in me contulit, qua cum veneratione a me æstimanda sunt? Aliis summa votorum est, ejus fastigii Viris innotescere, & probari. Ast mihi ita effusa Tua gratia allubuit, ut eandem & in commodis meis promovendis, & in assultibus malevolorum abs me averruncandis, non semel benignissimum expertus sim. Quibus ut aliquid reponatur, cum longe supra mensuram fortunæ meæ sit, necessarium tamen utique fuerit saltem submisso animi cultu, & ingenua tot beneficiorum professi-

DEDICATIO.

*professione defungi; postquam id quoque
 summorum Virorum benignitas habet, ut
 grati contestatione animi libenter sibi satis-
 fieri patiatur. Et quia generosis mortali-
 um solenne est, etiam tenui sibi exhibito
 cultui interpretatione pietatis dignationem
 ultro addere; id quoque ILLUSTRISSIMÆ
 TUÆ EXCELLENTIÆ bonitas sperare me
 jubet, ut in magnitudinem Tuam deli-
 quisse non videar, si tam exiguo opusculo
 utar in occasionem publice exprimendi erga
 eandem devotissimi mei animi. Nam splen-
 didius aliquid, & quod ævum ferre
 queat opus, abs me exspectare longum fuerit;
 præsertim cum immane quantum refrige-
 rentur ingenia, si deprehendant, dum vulgo
 sese laborant eripere, livorem & inscitiam
 impune in se dentem exercere, otii rationem
 non reddi. Novo tamen vigore efflorescet
 animus, & oborta tædia ejiciet, si huncce
 cultum ab ILLUSTRISSIMA TUÆ EXCEL-
 LENTIA placida fronte admissum intel-
 lexero; simul in posterum de gratia, & pa-
 trocinio Tuo securum me esse jusseris. Ita
 DEUS O. M. ILLUSTRISSIMAM TUAM
 EXCELLENTIAM in Patriæ, Splendidis-
 simæ Tuæ Familiæ, ac nostræ novellæ Reip.
 decus*

DEDICATIO.

93

*decus ac emolumentum, plurimos per annos
florentem vigentemque conservet!*

Illustrissimæ Tuæ Excellentie

Devotissimus

SAMUEL PUFENDORF.

*Londini Scanorum
X. Kal. Febr. A.
M. DC. LXXIII.*

Sam.

Sam. Pufendorfius

LECTORI

BENEVOLO SALUTEM.

I. I receptus plerisque eruditus mos legis propemodum vim induisset, supervacuum videri poterat circa rationem hujus scripti aliquid præfari; cum res ipsa satis loquatur, me nihil aliud egisse, quam ut tironibus præcipua JURIS NATURALIS capita brevi, &, ut arbitror, perspicuo compendio exponerem: ne si citia cognitionem velut elementarem in diffusa ejus disciplinæ spatia sese immiserint, copia & difficultate rerum ab initio protelentur¹. Simul & illud publico expedire visum,

¹ Auctor hoc compendium literis tradidit paulo post editum librum illum insignem *de Jure Naturæ & Gentium*. Nam opus majus in lucem prodit A. D. 1672. hoc vero opusculum A. D. 1673.

ejusmodi

ejusmodi *Doctrina Morali* ² studiosæ juven-
tutis animos imbui, cujus usus manifestus in
Vita Civili spectaretur. Et licet alias sem-
per inglorium judicaverim, aliorum diffusiora
scripta, & multo magis propria, in compen-
dium redigere ³: tamen cum superiorum
auctoritas accederet, a cordatis vitio mihi
versum iri non arbitror, quod isthoc laboris
unice Juventutis utilitati dare voluerim; cu-
jus merito tantus esse favor debet, ut in ejus-
dem gratiam suscepta opera, etiam ingenii
& spendoris non capax, nemine indigna sit
judicanda. Cæterum quin ejusmodi prin-
cipia ad universam Juris disciplinam magis
idonea sint, quam cujusvis Juris Civilis ele-
menta, nemo cui sanum sinciput abnuet.
Atque hæc in præsens sufficere poterant, ni
quidam monuissent non abs re fore, aliqua
præmittere, quæ ad indolem JURIS NA-
TURALIS in universum intelligendam, ejus-
demque limites accuratius designandos face-
rent. Quod eo libentius suscepi, qui hoc
modo prætextus adimitur hominibus impor-
tune curiosis febriculofam suam censuram
extendendi ad hancce disciplinam, quæ sæpe

² Sub hoc nomine auctor non tantum *Ethicam* proprie
dictam, sed etiam Jurisprudentiam *naturalem & politicam*
complectitur.

³ Vide Ipsius Auctoris (sub nomine *Julii Rondini*)
Præf. ad Erid. Scandic. in Postscripto. Et Comment. ad
Pullum Venet. p. 46, 47.

velut

velut interjecta ab ipsorum provincia disjungitur ⁴.

II. Manifestum igitur est, ex tribus velut ^{Tres fontes} fontibus homines cognitionem OFFICII sui, ^{Scientiæ} & quid in hac vita sibi tanquam honestum sit ^{moralis.} agendum, tanquam turpe omittendum haurire; ex *Lumine rationis*, ex *Legibus civilibus*, & ex peculiari *Revelatione divini Numinis*. Ex primo fluunt Officia hominis communissima, præcipue quæ ipsum cum aliis hominibus sociabilem reddunt: ex altero Officia *Hominis*, quatenus peculiari & definitæ civitati subjectus degit: ex tertio, Officia *Hominis Christiani*.

III. Inde & Tres separatæ Disciplinæ pro- ^{Tres disci-} veniunt: quarum prima est *Juris Naturalis*, ^{plinæ mo-} omnibus gentibus communis. Altera *Juris* ^{rales;} *Civilis* singularum civitatum, quæ tam multiplex est, aut esse potest, quot numero sunt civitates, in quas genus humanum discessit: Tertia *Theologia Moralis* habetur, illi parti *Theologiæ* contradistincta, quibus credenda exponuntur. Singulæ harum Disciplinarum

⁴ JOSUAM SWARTZIUM & NICOLAUM BECKMAN-
NUM (illum *Theologiæ*, hunc *Juris* Professores, suosq;
in academia *Carolina Lundini* Collegas) his verbis notat,
qui livore & invidia agitati, præter *Indicem Novitatum*
in odium operis confectum, *Scaniæ* Episcopum instiga-
bant, ut sibi censuram libri a rectoribus regni postula-
ret. In horum ergo gratiam fines trium disciplinarum
vulgo tunc confusos regit, ut, ubi inchoet natura & de-
snat, quæve *Rationes* huc pertineant vel non, liqueret.
Vid. Auctoris *Eris Scandica*. OTTO.

H

modum

*Jus Natu-
rale,*

Civile,

*Theologia
Moralis,*

modum sua dogmata probandi adhibent, suo principio respondentem. In Jure Naturali aliquid faciendum asseritur, quia per rectam rationem idem ad socialitatem inter homines necessarium colligitur. Præceptorum Juris Civilis ultima ratio est, quia Legislatores ita constituit. Theologus Moralis in eo ultimo adquiescit, quia Deus in Scripturis Sacris ita jussit.

*Sibi in-
vicem non re-
pugnant.*

IV. Quemadmodum autem disciplina Juris Civilis Jus Naturale tanquam generalem magis disciplinam præsupponit: ita si quid Jure Civili continetur, de quo Jus Naturale fileat, non ideo hoc illi repugnare censendum est. Simili modo si in Theologia Morali aliqua tradantur, ex revelatione divina profuentia, ad quæ ratio nostra jam non pertingit, quæq; adeo & Jus Naturale ignorat; imperitum valde foret, ideo illam cum hac committere, aut repugnantiam aliquam istarum disciplinarum somnare. Vice versa, si quæ in disciplina Juris Naturalis præsupponantur ex eo quod per rationem investigari potest; illa propterea iis, quæ Sacrae Literæ super eadem re liquidius tradunt, nequaquam opponuntur, sed tanquam abstrahendo concipiuntur^s. Sic v. g. in disciplina Juris Naturalis, abstrahendo ab illa cogniti-

^s Hæc ideo monet noster, quoniam ab adversariis, quos nactus est liber *de Jure Nat. Et Gentium*, multis contumeliis laceffitus est ob quorundam omissionem, quæ non nisi Revelationis ope nobis innotescunt.

one, quæ ex Sacra Scriptura hauritur, formatur conditio primi Hominis, utcunque in mundum projecti ⁶, quatenus sola ratiocinatio assequi potest. Ista opponere iis, quæ super eadem conditione Divinæ Literæ tradunt, hic vero est succus nigræ loliginis, hæc est ærugo mera ⁷.

V. Enimvero uti Juri quidem Civili, & Naturali, facile inter se conveniet: ita inter idem Jus Naturale & Theologiam Moralem fines regere, ac quibus potissimum partibus illa different definire, paulo operosius videtur. Quæ super re paucis sententiam meam exponam, non quidem pro auctoritate Papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret; neque qui ex somniis divinitus immisissis, aut irrationabili aliquo instinctu singularis cujusdam illuminationis fiducia animetur; sed tanquam talis, cui Spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit. Ita tamen, ut quemadmodum cordatos & eruditos viros meliora suggerentes lubenter audire, & citra pertinaciam prius placita emendare sum paratus: ita flocci faciam Midæ æmulos censores, rerum ad se nihil spectantium arbitria proterve involantes; totamque ardelionum nationem, cu-

Eorum differentia.

⁶ Qualis esset naturalis iste Hominis status, ostendit infra lib. i. c. 3. § 3. & lib. ii. c. 1. § 6. & de Jure Nat. & Gent. lib. ii. c. 1. § 8. & c. 11. § 2.

⁷ Ex HORAT. *Serm. I. iv. 100.*

— *Hic nigræ succus loliginis, hæc est ærugo mera.* —

P R Æ F A T I O

persuasio de animæ à corpore separatæ duratione, & quod tunc bonis bene, malis male sit futurum: ejusmodi tamen circa hæc persuasio, in qua animus hominis plane & firmiter adquiescere possit, ex solo Dei verbo hauritur ¹².

4. Inde & Juris Naturalis scita ad forum duntaxat humanum adaptantur, quod ultra hancce vitam sese non extendit; quæ ipsa multis in partibus prave ad forum divinum adplicantur, circa quod Theologiæ maxime curæ est.

5. Ex quo & illud fluit, ut, quia forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur, ad ea autem, quæ intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut signum foras produnt, non penetret; adeoque nec circa eadem sit sollicitum; Jus quoque Naturale magnam partem ¹³ circa formandas hominis exteriores actiones versetur. Ast Theologiæ Morali non sufficit exteriores hominis mores utcunque ad decus composuisse; sed

¹² Etsi verissimum est viam certam & tutam, quâ ad æternam felicitatem pervenire possumus, non nisi Revelationis lumine nobis esse patefactam; quoniam scilicet nimis apertè constat neminem leges divinas, ut decuit & potuit, observâsse: attamen statum aliquem, in quo bonis bene, malis male futurum sit, rationis ope colligi posse, si quid saltem valeat maxima verisimilitudo, ipse, ni fallor, ostendit in not. ad libr. 1. c. 4. § 8.

¹³ Hinc patet auctorem non *omni ex parte* excludere internum mentis habitum, uti criminatus est Leibnitzius in Epistola quadam ad *Pufendorfianum*

in eo maxime laborat, ut animus, ejusque motus interni ad placitum Numinis fingantur: & illas ipsas actiones improbat, quæ extrinsecus quidem recte se videntur habere, ab animo tamen impuro promanant. Quæ ratio etiam videtur, quare in divinis Libris haut ita frequenter agatur de illis actionibus, quæ poenis fori humani sunt sancitæ, aut circa quas ibidem jus dicitur: quam de illis, quæ uti ¹⁴ SENECA loquitur, sunt *extra publicas tabulas*; uti manifeste adparet iis, qui præcepta & virtutes ibidem inculcatas accurate inspexerit. Etsi cum & illæ ipsæ virtutes Christianæ animos hominum ad socialitatem quam maxime disponant, Theologia quoque Moralis ¹⁵ honestatem vitæ civilis efficacissime promoveat. Uti & vice versa, si aliquem videas qui turbulentum & importunum vitæ civilis membrum se gerat; tuto judices licet, Religionem Christianam intra labra tantum ipsi hærerere, cor nondum penetrasse. Atque ex hisce non solum genuini limites, qui Jus Naturale, prout à nobis illud traditur, à Theologia Morali separant, manifeste puto adparent: sed etiam quod Jus Naturale nequaquam dogmatibus veræ Theologiæ repugnat; sed tantum a quibusdam ejus dog-

¹⁴ Locus occurrit in lib. ii. de Ira, c. 27. *Quam angusta est innocentia ad legem bonum esse? Quanto lati s officiorum patet quam juris regula? Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas Tabulas sunt?*

¹⁵ V. Auctoris Dissert. Acad. IV. de System. Civit. § 7 & IX. de Concordia veræ Polit. cum Religione Christiana.

matibus, quæ per solam rationem investigari nequeunt ¹⁶, abstrahat.

*Homines
ess: natura
corruptos.*

VI. UNDE & illud patet, necessarium esse, ut in disciplina Juris Naturalis homo confideretur, prout ipsius natura est corrupta, adeoque prout est animal multis pravis cupidinibus scatens ¹⁷. Nam etsi nemo tam stupidus sit, quin in seipso inordinatos ac in devia ten-

¹⁶ Hujusmodi sunt officia quædam erga Deum, Hominem & nosmetipsos. V. G. Ut colamus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; ut erga inimicos amice nos geramus; denique ut nosmetipsos abnegemus; quæ omnia vel supra rationem posita sunt, vel saltem in naturali gentium Religione locum non invenerunt.

¹⁷ Sunt, qui hanc nostri doctrinam insimulant, quasi S. S. literis minus consentaneam; sed nescio quo jure. Volunt utique Juris Naturæ normam ad purum & integrum hominis statum accommodatam esse; volunt ideale quiddam & a vero hominum statu prorsus alienum. Sed cui usui inserviet lex ista hypothetica? Vel quid magis rationi congruum, quam ut lex hominibus designata ex natura humana, qualis qualis sit, petita esset? Attamen vix edito opere majore male audiebat noster, quasi multum detraxerit dignitati Juris Naturæ. Sic VAL. ALBERTI *jus nature pertinere ad reliquias imaginis divinæ & à Christiano Ph. I. Sopbo ex notitiâ de statu integritatis hodie post Lassam exquisitâ tradi debere contendit, in Præf. ad compendium Juris Naturæ orthodoxum, p. 3. iterumq; cap. 1. § 14. Fons, inquit, è quo à Christianis pura Juris Naturalis notitia hauriri potest & debet, est orthodoxa doctrina de statu integritatis, cujus notitia non ex ratione, sed relatione aut revelatione hauriri potest. Quibus in locis id magis laborasse videtur auctor, ut quo Jure quave Injuria se orthodoxum profiteatur, quam ut veritatem investiget. Huic respondet noster in *Postscr. ad Apol. § 28. Specim. Controvers. c. 4. Comment. ad Veneris Lips. pullum, p. 37. Er. Scand. p. 354.**

denes

dentes affectus deprehendat.¹⁸, tamen nisi Di-
 vinæ Literæ prælucent, nemini jam constare
 posset, istam affectuum rebellionem per cul-
 pam primi hominis provenisse. Et consequen-
 ter cum Jus Naturale ad ea non abeat, quo
 ratio pertingere nequit; incongruum foret,
 idem ex natura hominis integra velle deducere.
 Præsertim cum & pleraque præcepta ipsius
 Decalogi, prout verbis negativis concepta
 sunt, naturam hominis corruptam manifeste
 præsupponant. Sic v. g. *primum præceptum*
 utique præsupponere videtur hominem ad
 idololatriam & *πολυθεϊστικὰ* credendam pro-
 clivem. Si enim ponas hominem, integra
 adhuc natura præditum, in quo liquida DEI
 erat cognitio, & qui subinde velut familiari
 ejus revelatione fruebatur, non video, quo-
 modo tali in mentem venire potuerit, aliquid
 sibi fingere, quod loco veri DEI aut cum eo
 colere vellet; aut credere in eo Numen in-
 esse, quod ipse finxerat. Igitur huic opus
 non erat verbis negativis injungi, *Ne deos*
alienos coleret: sed sufficiebat eidem simplex
 & affirmativum præceptum; *Diliges, honora-*
bis, & colas Deum, quem Universi hujus, &
 tuum quoque Creatorem nosti. Idem circa
Secundum præceptum obtinet. Nam quare ne-
 gativo præcepto vetaretur Deum blasphemare,
 qui liquido ipsius majestatem & benefi-
 cia intelligebat, & quem nullæ pravæ cupi-
 dines agitabant, cujusque animus statu sibi à
 Deo assignato placide adquiescebat? Quomodo
 hunc tanta insania subire poterat? Quin hic

¹⁸ V, *Specimen Controversiarum* c. 1. § 2.

affirmativo

P R Æ F A T I O

affirmativo tantum præcepto monendus erat, ut nomen Dei glorificaret. Aliter tamen dicendum videtur de *Tertio*, ut & *Quarto præcepto*: quæ cum affirmativa sint, neque necessario corruptam naturam præsupponant, in utroque statu locum invenire possunt. Sed circa *reliqua præcepta*, proximum spectantia, res æque est manifestissima. Homini enim, qualis initio a Deo conditus erat, sufficiebat simpliciter injunxisse, ut proximum suum diligeret; ad quod & natura proclivis erat. Ast quomodo eidem poterat præcipi, ne occideret; quando nondum mors cadebat in hominem, quæ per peccatum in mundum introivit? Verum nunc negativo præcepto quam maxime opus est, ubi pro dilectione tanta odia inter homines grassantur, ut etiam magna eorum seges detur, qui ex mera invidia, aut libidine alterius fortunam invadendi, alios non innocentes solum, sed & amicos, & de ipsis bene meritos subversum ire non dubitent; & quidem ut horridum & inconsultum turbulenti animi impetum sub conscientia vocabulo, si diis placet, venditare non erubescant. Sic quid opus erat expresse adulteria vetare inter eos conjuges, qui tam ardenti & sincero amore sese amplecterentur? Aut quid furta vetare intererat, cum nulla penuria foret, & nemo quid sibi proprium putaret, quo alteri prodesse posset? Aut quid necessum erat falsa testimonia interdicare, cum nondum existerent, qui exinde famam sibi atque gloriam aucuparentur, si alterum foeda atque inficeta calumnia adspargere possent? Sic ut
non

non inepte huc adplicaveris illud TACITI ¹⁷; *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercionibus agebant* ¹⁸: *Et ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.*

VII. Atque hæc ipsa probe intellecta viam Num Lex fit eadem in statu integro ac corrupto? pandere possunt ad amovendam eam dubitationem; num igitur *Lex diversa* ¹⁹ fuerit in statu natura integra, an vero eadem? Ubi paucis responderi potest; Summa Legis capita in utroque statu esse eadem: sed multa præcepta particularia, propter diversitatem conditionis humanæ, variare: Seu potius, eandem summam Legis per diversa, (non tamen contraria) præcepta sese explicare, prout diverso sese modo habuit homo, cui illa *Lex*

¹⁷ Annal. l. iii. c. 26. Huic etiam spectat illud Ovid. i Met. 89.

Aurea prima fata est ætas, &c.

¹⁸ Hic omituntur verba, quæ in loco citato, occurrunt: *Neque præmiis opus erat, cum honesta suscite ingenia peterentur.*

¹⁹ Quæstio est sæpius versata, utrum *Jus Naturæ in statu integro idem sit ac in corrupto?* Partem affirmativam defendunt contra nostrum ALBERTUS, SECKENDORFIUS, & alii. Neque multum distare videtur horum Hypothesis a recentiorum quorundam Religionis revelatæ oppugnantium dogmate, qui jus naturæ perfectum esse docent, & Religionem veram omnibus esse unam eandemque. Sed in his tota lis dijudicatur. 1. Finem generalem omnis veræ Religionis (sit naturalis an revelata, sit in statu integro an corrupto) esse eundem, nimirum *dilige Deum, Et dilige proximum.* 2. Media ad hanc finem necessaria, i. e. particularia præcepta uti satis probavit noster, esse in diversis diversa, non autem contraria.

observanda.

P R Æ F A T I O.

observanda. Summam Legis Salvator noster ad duo capita redegit; *Dilige Deum, & Dilige proximum.* Ad hæc capita referri potest universa Lex Naturalis, tam in integro quam in corrupto statu hominum; (nisi quod in statu integro nullum aut modicum videatur discrimen fuisse inter Jus Naturale, & Theologiam Moralem.) Nam & socialitas, quam nos pro fundamento Juri Naturali substravimus, commode in dilectionem proximi resolvi potest. Sed quando ad præcepta particularia descenditur, sane discrimen non leve emergit tam circa præcepta affirmativa, quam negativa. Et quidem affirmativa præcepta quod attinet, eorum non pauca jam in isthoc statu dantur, quibus in primævo statu locus non fuisse videtur: idque partim quia illa præsupponunt tale institutum, quod an in felicissimam hominum conditionem cadat, non constat; partim quia sine miseria & morte, quæ ab illo statu exulabat, non intelliguntur. V. G. Jam inter præcepta Legis Naturalis est, ne quis alterum in emptione & venditione decipiat ²⁰; ne falsa ulna, mensura, aut pondere utatur; ut pecuniam creditam convento tempore restituat. Ast illud nondum ad liquidum est perductum, an si peccati expers genus humanum perstitisset, ejusmodi commercia, qualia nunc agitantur, exercenda fu-

²⁰ *Ne quis alterum in emptione & venditione decipiat; ne falsâ ulnâ, mensura aut pondere utatur*] Hæc verba sic immutavit WEBERUS (ut in emptione & venditione bona fide agamus, ut recte ulnâ, mensurâ, aut pondere utamur) eâ scilicet mente, ut præcepta sint affirmativa.

erint,

erint, & an aliquis usus pecuniæ tunc futurus fuerit. Sic si tales civitates, quales nunc sunt, in statu innocentiae locum non habuerunt; locus quoque ibidem non fuit præceptis, quæ id genus civitatum, iisque contentum imperium præsupponunt. Jam quoque Jure Naturali jubemur succurrere egenis, subvenire iniqua calamitate oppressis, curam habere viduarum, orphanorumque. Atqui hæc frustra præcipiuntur iis, qui miseriæ, egestati, mortique non sunt obnoxii. Ad condonandas injurias, pacemque conciliandam pronos esse nos jam jubet Lex Naturalis. Quæ frustranea est inter eos, qui in leges socialitatis non peccant. Atque id ipsum manifeste quoque perspicitur in præceptis negativis, ad Jus jam Naturale (non positivum) spectantibus. Etsi enim quodvis præceptum affirmativum virtualiter contineat interdictum omni oppositi; (V. G. qui jubetur diligere proximum eo ipso vetatur inferre illi omnia, quæ dilectioni repugnant :) tamen ut expressis præceptis illa sanciantur, superfluum videtur, ubi nullæ pravæ cupidines ad talia patranda propellunt. Ad quod illustrandum accommodari potest, quod SOLON²¹ parricidarum poenam lege publica sancire noluit, quod tantum scelus in aliquem filium cadere non arbitraretur. Cui simile est, quod FRANC. LOPEZ. *de Gomara, Hist. Gent. Ind. occident.* Cap. 207. refert de populis *Nicaraguæ*, apud illos nullam fuisse statutam poenam in eum, qui regu-

²¹ V. *Diog. Laert.* in Vita SOLONIS, l. 1. n. 5. *Cicer.* pro Roscio Am. c. 25.

lum (*Cacique* ipsi vocant) occidisset; quod nullus, aiebant, sit subditus, qui excogitare aut patrare tam dirum facinus velit.

*Illustratio
per Exem-
plum.*

VIII. Vereor ne putidum videatur isthæc tam aperta pluribus inculcare. Ad tironum tamen captum hoc exempli addam. Sunt alicujus informationi commissi duo pueri, sed dispari plane indole. Unus modestus est, verecundusque, & magno literarum amore flagrans. Alter dissolutus, petulans, foedas potius libidines, quam libros amat. Summi officii utrique eadem, literas addiscere. Sed peculiaria præcepta disparia. Priori enim sufficit injunxisse, quæ studia, quo tempore, quave ratione tractare debeat. Alteri præter hæc acerrima sub comminatione vetandum, ne circumcursitet, ne alea ludat, ne libros vendat, ne in exercitiis componendis aliena vitula aret, ne pergræcetur, ne scorta consecratur. Eadem si quis prioris indolis puero opere declamare instituat, hic *εὐφημασίων* ipsum, jubebit, & cuius potius quam ista sibi canere, qui talium nulla cupidine tangatur.

Conclusio.

IX. Ex quo manifestum arbitror esse, longe aliam fore Juris Naturalis faciem, si quis statum hominis integrum velit præsupponere. Simulque, cum tam liquido limites hujus Disciplinæ, quibus a Theologia Morali sejungitur, designati sint; non deteriore hancce disciplinam conditione futuram, quam Jurisprudentiam Civilem, Medicinam, Scientiam Naturalem,

turalem, aut Mathesin; in quas si aliquis
 αἰμύνητ^o irrumpere audeat, sine populi suffra-
 giis censuram sibi vindicans, non dubitant ipsi
 occinere, quod quondam APELLES MEGA-
 BYZO, de arte pictoria nescio quid differere
 aggredienti; *Quæso, aiebat, tace, ne pueri,*
qui melidem terunt ²², *te irrideant, loqui orsum*
de rebus, quas non didicisti ²³. Sed cum bonis
 quidem, cordatisque viris facile nobis conve-
 nient. Malevolos autem, ineruditosq; obtrec-
 tatores fatius fuerit invidiæ suæ excruciosos
 commendare; siquidem utique constat, æterna
 positumq; lege est, ut *Æthiops cutem non*
mutet.

²² i. e. colores in pictoris usum conterunt.

²³ V. *Ælian. Hist. Var. l. xi. c. 2. De Zenxi*, non de
Apelle traditur, teste BARBEYRAC.

D E

OFFICIO
HOMINIS & CIVIS ;
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

DE ACTIONE HUMANA;

OFFICIUM nobis heic vocatur, *Actio*, hominis pro ratione obligationis ad præscriptum legum *Officium, qualis hominis actio?*
recte

Respondet hic Titulus alteri quem majori operi inscripsit auctor, DE JURE NATURÆ ET GENTIUM. Hoc peculiare est, atque hominem spectat, quatenus in civitate degit, & legibus adventitiis subjicitur; illud universale, atque hominem attingit, quatenus statu naturali utitur, abstrahendo omne illud, quod civili proprium est. Hinc OFFICIUM HOMINIS ET CIVIS omnia complectitur, quæ JUS NATURÆ ET GENTIUM jubet: nihil linquit intactum, quod utriusvis nomine obligare possit. Hujus verò locutionis genus est *πολύσημος* & auctoribus diversis diversa ejus significatio. JUSTINIANUS id vocat JUS NATURALE, quod natura omnia animalia docuit; JUS GENTIUM, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit; JUS CIVILE, quod quisque populus sibi jus constituit. Instit. Lib. I. Tit. 2. GROTIUS JUS NATURALE definivit dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem; JUS GENTIUM, quod gentium omnium

Cap. I. *recte attemperata* ². Ad quod intelligendum, necessarium est præmittere tum de natura Actionis humanæ, tum de Legibus in universum.

Est actio humana non quævis;

L. I. c. 3. § 1.

II. Per *Humanam Actionem* ³ intelligimus non quemvis motum a facultatibus hominis procedentem; sed illum duntaxat, qui provenit ac dirigitur ab iis facultatibus, quas humano generi præbrutis Creator O. M. attribuit; nempe qui velut prælucente *Intellectu*, ac decernente *Voluntate* suscipitur.

Sed ab intelligenti & volente suscepta.

III. Datum quippe est homini, ut non solum varias res, quæ in hoc universo occurrunt,

nium aut multarum voluntate vim obligandi accepit; jus CIVILE, quod à potestate civili proficiscitur. De Jure Belli & Pacis, L. cap. i. § 10, 14. Noster tale jus gentium à jure naturæ distinctum non agnoscit, quippe homines sint naturâ æquales, & dari non possit lex universalis, nisi quæ ad jus naturæ immutabile pertineat. Vid. De Jure Nat. & Gent. Lib. II. c. iii. § 23. Sed Jus naturale denominationem Juris gentium sortitur, quando genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formali non differat a Jure naturali, quale est jus legatorum.

² OFFICII nomen consentit cum græco τὸ καθῆκον. Sic CICERO ad *Attic.* XVI. 11. *Quod de Inscriptione quæris, non dubito, quin τὸ καθῆκον OFFICIUM sit.* Definivit idem de *Finib.* III. 17. *Quod ratione actum fit, id OFFICIUM appellamus.* Ad hunc locum recte notat BARBEYRACCIUS definitionem nimis generalem & vagam esse. Versatur ratio circa omnia ad humanam vitam spectantia, utut adiaphora esse possint, & nihil habeant cum rebus moralibus commune. Qui sibi finem aliquem proponit, neque modis ad eum assequendum necessariis utitur, is rationis præscripto adversatur; si vero nulla ei *necessitas* [moralis] incumbit rem propositam

runt, possit cognoscere, eas inter se conferre, Cap. 1. & harum occasione novas sibi notiones formare⁴: sed ut etiam possit prospicere, quid acturus sit, ac ad id exsequendum sese movere, idemque ad certam normam, certumque finem conformare, & quid inde proventurum sit, colligere; quin & quæ peracta jam sunt, an ad regulam congruant, judicare⁵: Sed nec omnes hominis facultates sese perpetuo, aut modo uniformi movent: verum aliquæ istarum intrinseco hominis impulsu excitantur, excitatæque temperantur, & diriguntur. Denique nec in omnia objecta promiscue homo

tam exequendi, non peccat, nihil inbonefium commeretur, vel quod pœnam poscat. Itaque rectius noster, qui in officio definiendo ad legum præscriptum rationem habet. Vid. infra, cap. ii. § 3.

³ Actio humana est, quam scientes volentes suscipimus, sicuti distinguitur ab actione (si ita loqui liceat) necessaria quales sunt motus cordis, perceptio sensuum, &c. Actio moralis sensum minus latum obtinere solet; ad eamque constituendam requiritur, ut ad legem moralem referatur. Illa adiophora esse potest, hæc nequit non esse vel bona vel mala . . . Porro notandum est vocabulum *Actionis* hoc in loco complecti omissionem, juxta illud SENEC. Epist. 95. *Omnia, quæ præstanda sunt ac vitanda, formula humani officii includit.*

⁴ Nimirum perceptione, comparatione, aliisque operationibus, quas mens in Ideas exercere solet. V. LOCKE *de Intell. Humano*. L. ii. c. 9, 11.

⁵ Similiter CICERO. "Homo quod rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum videt, earumque progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adjungit atque adnectit futuras, facile totius vitæ cursum videt, ad eamque degendam præparat res necessarias. *De Offic.* l. 4.

Cap. 1. fertur, sed quædam adpetit, quædam aver-
 ~~~~~
 fatur⁶. Sæpe quoque licet objectum agendi
 adsit, motum suspendit, & pluribus objectis
 præsentibus unum eligit, cætera respuit.

*Intellectus
 hominis
 Officii con-
 scius.*

IV. Circa facultatem ergo comprehendendi
 & dijudicandi res, quæ *Intellectus*⁷ voca-
 bulo venit, id ante omnia pro certo haben-
 dum est; cuilibet homini matura ætate &
 mente integra tantum superesse naturalis velut
 luminis,

c. 3. § 5.

---

⁶ Intelligit voluntatem, quæ facultas est eligendi, re-
 spuendi, vel suspendendi. Vid. nos infra, ad § 9.

⁷ Ad hunc locum notat BARBEYRACCIUS auctorem
 duas mentis facultates inter se commiscere. Voluit nimi-
 rum cum *Cartesians* iudicium ad *voluntatem* pertinere:
 PUFENDORFIUM vicissim tuetur TREVERUS, qui illud ad
intellectum referat. Si quid ego in hac causâ iudico, sic
 statuendum est. Iudicium duplici modo sumitur; vel
 perceptionem convenientiæ aut discrepantiæ Idearum
 denotat, vel ipsum animi assensum, quo rationibus
 acquiescit. In priori sensu ad intellectum pertinet,
 quatenus non aliud est quam *perceptio*, quæ necessariò est
 id quod est. Quod percipimus, id revera percipimus,
 idq; certo modo pro circumstantiis datis, nempe facultati-
 bus nostris, Phænomenis rerum, &c. quæ necessariæ
 sunt, & a nobis non pendent. Quod si *assensum* animi de-
 notat (quo modo intellexit BARBEYRACCIUS idq;
 summo jure) certo certius ad *voluntatem* referri debet.
 Nam 1. dari potest Iudicium vel Assensus, & sæpissimè
 datur, ubi non datur perceptio; quod errorum nostrorum
 præcipuus est fons. 2. Si quando sibi sint comites Per-
 ceptio & Assensus, non tamen unum idemq; sunt, nec
 inter se commisceri aut confundi debent. Ideo assensum
 præbemus, quoniam rem hoc vel illo modo se habere
 percipimus. Præit perceptio, sequitur assensus; illa est
 causa, hic effectus. 3. Hinc planè discernitur à *percep-
 tione*; cum autem omnes mentis actus ad perceptionem
 &

luminis, ut adhibita cultura, ac debita meditatione, possit recte comprehendere saltem generalia illa præcepta & principia, quæ ad vitam hanc honeste & tranquille exigendum faciunt: simulque judicare, ista utique indoli humanæ congruere³. Hoc enim nisi, saltem intra sphæram fori humani, admittatur, quibusvis suis delictis homines ignorantiam invincibilem obtendere possent: eum nemo in foro

Cap. 1.
~

& volitionem, omnesq; ejus facultates ad intellectum & voluntatem, referri debent; *Judicium*, quod à perceptione distinctum esse liquet, non potest non ad voluntatem pertinere. 4. Ad argumentum, quo probare aggrediuntur nonnulli *Judicium* ad intellectum referri debere, ex eo quod nequit vel cogi vel cohiberi, facile est responsum, *viz.* non esse necessarium, nisi cum prius detur clara perceptio; eâ verò datâ, *Judicium* nihilominus à perceptione distinctum esse, ideoque voluntarium etsi necessarium; uti voluntati adscribendum est hominem eligere quod sibi arridet, etsi non potest non eligere.

³ Per lumen naturale non intelligit cognitionem quamvis innatam vel mentibus humanis a natura insitam, de qua somniarunt veteres quidam Philosophi, sed facultates mentis, quæ si rite colantur, homines ad veritatem recta via perducere possunt. Neque tamen omnes omnium facultates æquali vi gaudent, neque iis, qui præstantissimis utantur, ad omnes veritates patebit aditus. Id solum sibi voluit auctor, talem esse naturalem intellectûs rectitudinem, & præcepta quædam generalia tam in aperto jaccere, ut nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit, vel in errores *fundamentales* (ut loquuntur Theologi) dilabi. Huc pertinet, quod nos docet SENECA *de benef.* L. 7. c. 1. *Quicquid nos meliores beatosque facit, aut in aperto aut in proximo locavit natura.* Et PAUL. *ad Rom.* II. 15. *Gentes quæ legem non habent, sibi ipsi sunt lex, quippe ostendunt opus legis in cordibus suis inscriptum.*

Cap. i. humano argui possit violasse regulam, quam
 ~~~~~ capere supra ipsius vires est.

Conscientia recta, & probabilis.
 c. 3. § 6.

V. Intellectus hominis, quando de eo, quod agendum vel omittendum est, recte informatus fuerit, & quidem ita, ut sententiæ suæ certas & indubias rationes norit reddere, solet vocari *Conscientia Recta*⁹. Sed ubi quis veram quidem sententiam circa agenda vel omittenda fovet, quam tamen ipse per rationes demonstrare nequeat, sed eandem ex vitæ civilis tenore, ex assuetudine, aut superiorum auctoritate hauserit, neque tamen ipsi suppetat ratio,

⁹ Perfunctoriè nimis hunc locum tractavit noster, adeoque facile nobis ignoscet lector, si rem paulo penitus perscrutemur. 1. Supplenda est definitio *Conscientia*, quam auctor omisit. *CONSCIENTIA est Judicium de morali actionum naturâ factum, approbans quod nobis videtur normæ morali consonum, & damnans quod huic contrarium existimatur.* Actiones ipsas modo antecedit, modò consequitur, unde vel *antecedens*, vel *consequens* appellatur. 2. Sedulò advertendum est, ne quid naturæ nimis tribuatur in hac re, ut sæpe fieri solitum est. Sunt, qui docent conscientiam quandam esse facultatem naturalem, a ratione discernendam, a Deo hominum mentibus insitam, quam recti & obliqui indicem esse voluit, & vicem judicis vindicisque in animo sustinere. Sic SANDERSONUS conscientiam vocat *habitu innatum*. *Prælect.* i. p. 19. Hoc autem ab omni vera Philosophia prorsus alienum videtur, ut cuius facilè patebit. Sit enim conscientia, vel ipsa ratio de natura actionis morali judicium ferens, vel ipsum judicium immediate & sine ullo ratiocinandi actu elicited, supposito duntaxat actionis apprehensione. In *priori* sensu conscientia non magis innata est & naturalis quam ipsa ratio, quæ tamen sine institutionis & culturæ adminiculo pro nihilo habenda est. In *posteriori* verò, quod immediatum videtur &

ratio, quæ contrarium magis persuadeat, solet vocari *Conscientia probabilis*. Qua maxima pars mortalium regitur: quippe cum paucis rerum cognoscere causas concessum sit. Cap. 1.

VI. Solet tamen quibusdam non raro evenire, circa casus potissimum singulares, ut ex utraque parte sese offerant rationes; nec illi ita polleant iudicio, ut, utræ præponderent, liquido discernere queant. Id quod vocari solet *Conscientia Dubia*. De qua hæc est regula: *quamdiu in ancipiti hæret iudicium, bonum quid* *Etiam dubia suspendens actionem.*
c. 3. § 8.

& sine ratiocinio elicatum, reverà efficit vel prævia institutio, vel interna animi meditatio, vel aliorum auctoritas, vel alia ejusmodi, quibus subjicitur non solum approbandi & averfandi, sed & (quod plerumque fit) iudicandi ratio. Mens humana est ad omnia habilis & idonea, accedente usu & institutione; unde variæ sunt hominum approbationes & averfationes, varias formas induunt facultates mentis, quas vulgus hominum & minorum gentium Philosophi pro naturalibus habere solent. 3. Cavendum est ab istorum hominum errore, qui conscientiam in genere pro suprema actionum norma constituunt, cujus dictamina qui ex animo sincero & sine fuco sequitur, criminis est expers, & tuto in portu navigat. Plura (ut opinor) humani generis peccata à supinâ negligentia & ignorantia voluntaria quam à pravâ peccandi libidine contra immediatum conscientia lumen originem ducunt. Conscientia actionum immediata norma esse debet; causa est *sine qua non* (ut logicè loquamur) moralis actionum rectitudinis; adeo ut qui contra conscientiam agit, pro certo peccet; sed non exinde sequitur eum peccati immunem esse, qui ex conscientia dictatis crimen admittat. 4. Denique notandum esse velim, auctoris distributionem conscientia in suas species haud ritè institui; nam *recta* opponi debet *erroneæ*, & *certa probabilis*.

Cap. 1. *fit, an malum, actio erit suspendenda* ¹⁰. Nam nondum discussa dubitatione, ad agendum sese determinare, propositum peccandi, aut saltem neglectum legis involvit ¹¹.

VII. Sæpe etiam intellectus hominis pro vero falsum adprehendit, & tunc in *Errore* versari dicitur ¹². Qui error *Vincibilis* solet adpellari, quando quis adhibita attentione & diligentia debita cavere poterat, ne in eum incideret: *Invincibilis* autem, quando quis etiam adhibita omni diligentia, quam vitæ communis ratio fert, istum evitare non poterat. Qualis error tamen saltem inter eos, quæ rationis lumen excolere, & vitam ad honestatem

Error vincibilis, invincibilis, quis, & in quibus?

c. 3. § 11.

¹⁰ Ratio est, quoniam in re dubiâ tutior pars semper eligi debet. V. G. Si Christianus in incerto hæreat, utrum sanguinem edere sit licitum necne, omnino ab esu abstinendum est, quoniam abstinencia pro certo licita est, incertum vero, utrum esus sit licitus. *Quod dubitas ne feceris*, regula est tam sacris literis quam veterum Philosophorum scriptis consentanea. Vid. PAUL. ad Rom. xiv. 23. CIC. de Offic. i. 9. PLIN. Epist. i. 18. Nec militis dubitantis de justitia belli exemplum, quod adducit GROTIUS, huic regulæ contradicit; nam tutior pars est mandato Principis obtemperare, cui parendum esse in re dubia nulla est dubitandi ratio. Vid. GROTIUM de Jure B. & P. L. ii. c. 26. § 4. PUF. de Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. § 8. & L. viii. c. i. § 8. SANDERSON de Obligat. Conscient. Præl vi. § 17. TAYLOR Ductor Dubitantium, L. i. c. 5. p. 184.

¹¹ Si conscientia frustra & ineptè dubitat, vocatur *scrupulosa*. De Jure Nat. & Gent. l. i. c. 3. § 9.

¹² Conscientia erronea, quæ hic innuitur, est perceptio relationis inter actiones nostrasq; de norma moralis sententias erroneas. Reminiscimur erroris practici vel

honestatem componere cordi est, non circa Cap. 1.
 communia vivendi præcepta, sed duntaxat
 circa singularia negotia incidere suevit. Nam
 & naturalis juris præcepta generalia plana
 sunt: & qui leges positivas fert, id ante omnia
 agere solet & debet, ut illæ subjectis in-
 notescant. Unde citra supinam negligentiam
 heic error non nascitur. Sed in singu-
 laribus negotiis facile est, ut error invito &
 præter culpam obrepat circa objectum, ali-
 asque actionis circumstantias ¹³.

VIII. Ubi vero simpliciter cognitio abest, *Ignoran-*
 vocatur *Ignorantia* ¹⁴. Quæ duplici modo *tia intil-*
lectus va-
confi-
ria.

vel præjudicii vulgaris tanquam normæ vivendi, quæ
 apud nos auctoritatem legis obtinuit: ad illam referi-
 mus nostras actiones. Perceptio vero ista sive consci-
 entia non est erronea in se, sed ita dicitur propter effec-
 tum & objectum suum, quod est error. Veram enim
 adipiscimur notionem relationis: verè eam percipimus
 actionem cum regula comparandam, sive regula vera
 fit aut falsa. *Etiamsi* (monente LOCKIO *de Int. Hum.*
L. 2. c. 28. § 20.) *haud recta sit norma, & quod ad*
eam attinet verser in errore, convenientia tamen & re-
pugnancia rerum cum illa comparatarum mihi manifestissima
sunt: atq; in hoc relationis notio consistit. Per falsam vero
regulam rem mensurans de morali ejus Rectitudine falsum
judicium laturus sum, quoniam eam ad regulam haud veram
exegi: haud vero erro circa actionis istius relationem ad
regulam, cui à me comparatur, quæ convenientia est, aut re-
pugnancia. TREVERUS.

¹³ Quales sunt modus, intentio, instrumentum aut
 qualitas actionis. Vid. BARBEYRAC. *ad loc.*

¹⁴ Nescio an justa sit, sed pro certo obscuritate labo-
 rat auctoris Doctrina de variis ignorantie speciebus.
 Forsan præferenda sit hæc triplex divisio, quam TITIO
 acceptam referimus. 1. Ratione *Objecti* in ignorantiam
. juris

Cap. 7. consideratur ; uno, prout ad actionem aliquid confert ; altero, prout invito, aut non citra culpam, oborta fuit. Priori respectu ignorantia solet dividi in *Efficacem & Concomitantem* ¹⁵. Illa est, quæ si abfuisset, præsens actio non fuisset suscepta : Hæc est, quæ licet abfuisset, nihilominus actio suscepta fuisset, Posteriori respectu ignorantia est *Voluntaria*, vel *Involuntaria*. Illa est, quam quis vel ultro affectavit, rejectis veri cognoscendi mediis ; vel debita diligentia non adhibita, obrepere sibi passusest. Hæc est, quando quis ignorat, quæ nec scire poterat, nec tene-

juris & facti. 2. Ratione *Effectus* in efficacem & concomitantem. 3. Ratione *Consensus* in voluntariam & involuntariam. Sed quoad moralem actionis naturam tota res (ut mihi videtur) in eo expedita est, quod ignorantia sit vincibilis aut invincibilis, sive voluntaria aut involuntaria. Hoc in loco nos monet BARBEYRACCIUS, errorem & ignorantiam fere semper misceri, sive tamen jungantur sive separentur, eos quoad imputationem eundem parere effectum, easdem sequi regulas.

¹⁵ *Efficax* dicitur, quæ efficit ut actio fiat quæ alias non facta fuisset, nisi adfuisset illa ignorantia : *Concomitans*, quam nihil ad actionem contulisse, sed eam saltem comitatam fuisse credunt, quod, licet ignorantia abfuisset, actio tamen fuisset suscepta. LEHMANNUS. Ignorantiam efficacem rectius vocari *essentialem*, & concomitantem *accidentalem* hic observat BARBEYRACCIUS, duoque addit exempla, quibus res illustratur. Uxorem aliquis ducat, quam inuptam esse credit, vel nescit maritum ejus adhuc in vivis esse. Ecce ignorantiam, quæ ipsam rei naturam spectat, ideoque *essentialis* est. Si nihil occurrat, quod ei suspicionem moveat eam alteri nuptam esse, & de hac re, quantum par fuit, inquit, criminis prorsus absolvitur : sin vero ulla

tenebatur ¹⁶. Et hæc iterum *duplex* est. Cap. 1.
 enim quis in præsens quidem ignorantiam exuere non potuit, ut tamen in culpa sit, quare in tali statu versetur ¹⁷: Vel non solum in præsens ignorantiam vincere nequit, sed & in culpa non est, quare ad talem conditionem sit devolutus ¹⁸.

IX. Altera facultas, quæ in homine præ brutis peculiariter cernitur, *Voluntas* vocatur; per quam velut intrinseco impulsu ad agendum sese homo movet, & eligit quod sibi maxime arridet, averfatur, quod sibi non convenire videtur ¹⁹. Habet igitur homo a voluntate,

*Voluntaria actio
spontanea
est & libera.*
c. 4. § 1.

ulla licet minima oriatur suspicio eam, quam ducturus est, revera esse alterius uxorem, vel si non operam det ut se de hac re certiore reddat, Ignorantiæ rationi reddendæ obnoxius est, ut animus ab ejusmodi conjugio, si eam alius fuisse viri pro certo sciret, longe abhorreret. Ecce vero exemplum ignorantiae *accidentalis*. Hominem, quem nescit, vel alium esse putat, quidam injuriâ afficit. Pœnam pariter meretur, sive potuit scire necne cui injuriam fecerit, licet hoc cognito facere refugeret; quoniam nulli damnum inferre licuit. BARBEYRAC.

¹⁶ Voluit WEBERUS has voces, *nec tenetur*, omitti. Sed ad idem redit, utrum omittantur necne, quoniam nemo id scire tenetur, quod sciendi non datur facultas.

¹⁷ Hæc ignorantia voluntaria existimari debet, quippe in causis suis vincibilis.

¹⁸ Inter omnia ignorantiae genera, quæ memoravit auctor, hæc sola est involuntaria, & reatus immunis.

¹⁹ Etsi inter omnes convenit (nisi Atheos quosdam excipiamus) homines libertate quadam gaudere, & ab externa omni necessitate immunes esse: attamen de natura hujusce libertatis in diversas admodum distrahuntur opiniones; quarum præcipuas, haud inutilem operam agemus, si breviter recenscamus.

I. Sunt,

Cap. I. voluntate tum ut *Sponse* agat, id est, ut non
 per intrinsecam aliquam necessitatem ad a-
 gendum determinetur, sed actionis suæ ipse
 auctor sit ; tum ut *Libere* agat, i. e. ut uno
 objecto

1. Sunt, qui per libertatem intelligunt potestatem agendi vel non agendi juxta mentis determinationem ; i. e. libertatem asserunt, quatenus impulsui cuivis externo opponitur, sed eligendi aut respuendi libertatem adimunt. LOCKE *de Intell. Hum.* L. ii. c. 21. §. 20. *Epist. ad LIMBORCH*, p. 474.

2. Alii per libertatem volunt *Physicam* potestatem agendi & non agendi vel juxta vel citra vel contra mentis determinationem ; i. e. libertatem homini attribuunt, quatenus omni vi tam internæ quam externæ opponitur. CLARKE *Respons. ad COLLINS*, p. 24. JACKSON *Defens. Hum. Libert. contra CATONIS Epist.* p. 99.

3. Quidam libertatem ponunt in *indifferentia* quadam ad omnia objecta ; i. e. vim quandam activam voluntati ascribunt, qua sese determinat, sine ratione habita vel ad anxietatem, vel ad intellectum, vel ad majus bonum, & cui non aliud præ alio natura convenit, sed id maxime congruit, cui applicari contigerit. KING *de Orig. Mali* ; Cap. v. §. 1. Hanc Hypothesin acutè defensam (si modo defendi possit) vid. in *Notis Anglican. Versiõ. ab EDM. LAW.*

4. Vult LEIBNITZIUS homines ideo gaudere libertate, quoniam sine *ratione sufficiente* determinare non possunt : Quæ *ratio sufficiens* est majus apparens bonum. Cum rationes æquale habere momentum videntur, determinatio sequi non potest. Quod si hanc hypothesin *necessitatem* humanarum actionum secum implicare asseratur, respondet id libertati salvandæ sufficere, quod ratio illa inclinet, non cogat. Vid. *Theodicea.* §. 45.

5. Qui cum auctore nostro per voluntatem intelligunt facultatem mentis, qua bonum appetimus, & malum fugimus, ii in eo libertatem ponunt ; nos, quod bonum
 apparet,

objecto proposito possit agere vel non agere, Cap. I.
idemque eligere vel respuere; aut pluribus
objectis propositis unum eligere, cætera re-
spuere

apparet, eligere posse, quod malum, respuere, & in quibusdam circumstantiis determinationem suspendere. Non possumus non felicitatem appetere, vel miseriam averfari; id nimirum voluit auctor naturæ sibi quemque charum & proximum esse, idque, quod bonum apparet, necessario cuique placere, quod malum, displicere. Malum quæ malum eligere non possumus, vel bonum quæ bonum averfari: sed deliberandi & suspendendi suppetit facultas, adeo ut nunquam ad hoc vel illud eligendum cogamur, nisi cum per se & manifesto pateat (de qua re decipi nequimus) objectum propositum in causis contineri, quæ necessariò requiruntur ad nostram felicitatem. Si cui vero incidat suspicio hanc hypothefin nobis libertatem omnino adimere, ad ea quæ sequuntur animum advertat quæ mihi sufficere videntur, ut nobis libertatem vindicent. 1. Quod nunquam ad malum amplectendum cogamur. 2. Quòd deliberare in animo & suspendere possimus, nisi cum summam nostram felicitatem in objecto contineri planissimè perspexit habemus. Eodem scil. modo se habet voluntas ad bonum & malum, ac Intellectus ad verum & falsum; & sicut assensus cogi nequit nisi à veritatibus evidentissimis, sic nec voluntas nisi a bonis certissimis. 3. Quod, si quando ex utraque parte rationes in æquilibrio ponantur, utramvis eligere possimus. 4. Quod ultimum intellectûs iudicium (cujus *Electio* indivulsus est comes) magnam partem ex voluntate pendeat, ideoque, etiamsi determinatio voluntatis necessario sequatur ultimum iudicium, vel (quod ad idem redit) majus apparens bonum, attamen non est in causis suis necessaria: quatenus sæpe efficere potest voluntas, ut hoc vel illo iudicet intellectus, ut malum boni, bonum mali speciem induere possit. Res ipsa profecto & experientia docet, quod intellectus præcedat voluntatis determinationem. Nequit enim voluntas id appetere aut averfari, quod non ullâ cognitum ratione

Cap. 1. *spuere*²⁰. Porro cum actionum humanarum quædam propter se suscipiantur, quædam quatenus ad aliud consequendum inserviunt, *i. e.* cum quædam rationem *Finis*, quædam *Mediorum* habeant²¹; circa finem quidem ita voluntas versatur, ut eum cognitum primo adprobet, dein ad eundem consequendum efficaciter sese moveat, & velut ad eum tendat, vehementius aut remissius; eoque obtento adquiescat, placideque fruatur. Media autem primo probantur; tum quæ maxime idonea fuerint visa, eliguntur, ac demum usui adplicantur.

Ejus ratione homo actionis auctor.

X. ²² Quemadmodum autem hoc maxime nomine homo actionum suarum auctor habetur, quia ipse voluntario eas suscepit; ita circa voluntatem id cum primis observandum, ejus

ratione menti, aut perspectum sit num bonum aut malum; juxtâ effectum illud vulgare, *ignoti nulla cupido*. Attamen vicissim, voluntas determinare intellectum potest ad bonum aut malum accuratiùs examinandum & disquirendum, vel contra; imo ad objectum ea ratione considerandum, qua id considerari volumus, ut exinde appetitus vel averfario nostra excitari aut augeri possit. Quo vero aut quali modo voluntas intellectum dirigit, vel hac illac movet, me prorsus ignorare lubens agnosco, rem autem ita revera se habere, etsi causa lateat, experientiâ comprobatum & certissime perspectum habeo.

²⁰ *Sponte* fieri dicuntur, quæ sine deliberatione fiunt; ut motus manûs, dum scribo ad materiam tractatam attentus; digitorum actio, dum citharam pulso harmonia captus; *Liberè* vero, quæ cum deliberatione & scientes volentes suscipimus, & quæ vel eligere vel respuere possumus. Mens nil nisi sponte saltem agere potest, hac erepta, unâ eripitur voluntas. Potest autem non libere assentiri, non libere velle. Spontaneitati invitum, libertati coactum opponitur.

ejus spontaneitatem utique asserendam esse, Cap. 1. saltem circa illas actiones, de quibus ab homine in foro humano ²³ ratio solet exigi. Ubi autem homini nihil plane spontaneitatis relinquitur, ibi non ipse homo, sed qui eidem necessitatem adfert, auctor habebitur actionis, ad quam homo invitus membra viresque suas accommodat.

XI. Porro quanquam voluntas bonum in genere semper adpetat, & malum in ²⁴ genere aversetur: magna tamen inter singulos homines tum adpetituum tum actionum cernitur varietas. Idque inde provenit, quod non omnia bona & mala homini velut pura adpareant, sed invicem mixta, bona malis, mala bonis ²⁵. Et quia diversa objecta diversas

*Voluntas
fertur in
bonum,
idque va-
rium.*

²² Sæpissime idem objectum habebit & *medii & finis* rationem. Felicitas est *finis ultimus* humanarum actionum; Virtus, Honor, Divitiæ, Doctrina &c. sunt *media* ad hunc finem consequendum idonea; at finis ukimus sæpe sæpius evanescit, & media ipsa, quasi fines, persequimur. Sic ambizioso finis est Honor, avaro Divitiæ, &c.

²² Quæ sequuntur in § 10——15. ad incitamenta, vel (ut vulgo dicitur) *motiva* omnino spectant.

²³ Non opus fuerit tanta cautela; neque Deus est injustus, ut id ab hominibus exigat, quod voluntati non subjicitur.

²⁴ *In genere*, i. e. bonum qua bonum, & malum qua malum.

²⁵ Sic avarus, si sit idem ambiciosus, cum nullus parcat sumptibus ut præ cæteris emicet, hoc pro bono habet si ambitionem consulat, pro malo si avaritiam. Hæc boni & mali mixtura ex eo profuit, quod pugnant inter se officii ratio & vitiosi affectus, ut patet ab exemplo *Medæ* apud Poetas. Interdum quod in præfens adparet bonum

Cap. I. *verfas velut partes in homine peculiariter affi-*
ciunt, v. g. quædam æstimationem illam
 c. 4 §. 4. *quam homo de seipso habet, quædam sensus*
ejus exteriores, quædam amorem sui, quo
seipsum conservare studet: inde est, quod
illa quidem homo adprehendat tanquam
Decora, ista tanquam Jucunda, hæc tanquam Uti-
*lia*²⁶. Et prout quodque horum validum
 motum homini impressit, ita eundem quoque
 versus se peculiariter propendere facit. Cui
 accedit in plerisque hominibus ad certa quæ-
 dam peculiaris inclinatio, a certis averfa-
 tio. Hinc fit, ut circa quamlibet fere ac-
 tionem sese simul offerant species bonorum
 & malorum, verorum aut adparentium, ad
 quas solide discernendas aliis major, aliis

bonum, in futurum evadit malum; sic fructus gustui
 gratus postea ventrem excruciat. Vicissim quod in præ-
 sens malum censetur, in futurum bonum esse potest si
 medicamentum palato ingratum saluti recuperandæ in-
 servit. Denique bonum pro malo & malum pro bono
 habetur, si cum majori bono vel malo respectively com-
 paretur. BARBEYRAC.

²⁶ *Bona* vocantur, quæ voluptatem afferunt augentve,
 vel dolorem minuunt auferuntve; ea vero *mala* appel-
 lantur quæ dolorem sunt pariendo vel augendo, sive
 voluptatem auferendo vel minuendo. Amborum varia
 sunt genera, neque facile ad suas species referuntur.
 Noster bona dividit in *decora, jucunda & utilia*, BARBEY-
 RAC. in corporea & spiritualia; forsân justior erit eorum
 distributio juxta diversas affectiones, vel diversas percipi-
 endi facultates, quæ plerisque mortalibus contigerunt,
 quarum quinque habentur classes. 1. Quæ per sensus ex-
 ternos introeunt. 2. Quæ sensus internos vel imaginatio-
 nem percillant. 3. Que honorem sequuntur. 4. Quæ
 benevolentiam. 5. Quæ sui approbationem.

motum

minor est perspicacia ²⁷. Inde mirum non est unum ad id ferri, abs quo alter maxime abhorret. Cap. I.

XII. SED nec semper voluntas hominis circa quamlibet actionem velut in æquilibrio posita deprenditur, sic ut inclinatio in hanc aut illam partem unice ab impulsu ejusdem intrinseco post mature perpensa omnia proveniat: sed frequentissime per extrinseca velut momenta versus unam magis quam alteram partem homo propellitur. ²⁸ Ut enim prætereamus communem illam mortalium in prava proclivitatem, cujus originem atque indolem alterius fori est excutere ²⁹; primo voluntati singularem quandem vergentiam

Hæc quoque a peculiari ingenti dispositione.

*c. 4. § 5.
& Grot.
L. 2. c.
20. § 18;*

²⁷ Ut de bono *reali* juste discernamus, nonnihil adjumenti adferre possunt regulæ quæ sequuntur. 1. Quantitas boni æstimanda est ab intensitate voluptatis ductâ in durationem. 2. Nulla habenda est ratio de tempore præsentis vel futuro; five, distantia valorem boni non imminuit, si modo certus sit eventus. 3. Quod si eventus sit tantum probabilis, imminuitur valor boni pro ratione imminutæ probabilitatis. 4. Præsens bonum negligendum, quod majus malum in futurum adferet. 5. Præsens malum negligendum, quod majus bonum in futurum adferet. 6. E duobus malis minus eligendum.

²⁸ Perspectâ jam naturâ humanæ libertatis, mox sequuntur causæ quæ eam vel impedire vel plane tollere solent. Sunt autem maximè peculiaris ingenii dispositio, temperamentum corporis, consuetudo, affectus, furor, ebrietas; quibus attribuendum est homines nubem pro Juhoné amplecti, mala pro bonis eligere.

²⁹ Intelligit pravos hominum affectus à primorum parentum lapsu derivatos, de quibus Theologorum est disferere.

K

con-

Cap. I. conciliat *peculiaris ingenii dispositio*, qua ad certum genus actionis aliqui valde proclives redduntur; quæ non in singulis tantum hominibus, sed & integris in nationibus deprehenditur. Eam autem producere videtur cœli nos ambientis ³⁰, folique *genius*, humorum in corporibus temperatura ex ipso femine, ætate, victu, valetudine, studiorum ratione, similibusque causis proveniens; item conformatio organorum, queis animus ad functiones suas obeundas utitur, & similia ³¹. Ubi notandum, præterquam quod homo adhibita cura temperamentum suum non parum retundere & alterare possit; quantacunque etiam vis eidem tribuatur, non tamen eousque illa valere judicanda est, ut hominem necessario in violationem legis naturalis rapiat, quousque hæc in foro humano exercetur; ubi pravæ cupidines, intra actum *inferiorem* ³² subsistentes, non attenduntur. Adeoque si vel maxime natura recurrat, furca licet expulsa ³³, id tamen prohibere potest,

³⁰ *Emollit gentes clementia cœli.* EUCL. L. VIII. v. 366.

³¹ Nullus est dubitandi locus, quin magna inest animis & corporis temperamento vis, quam sententiam videas propugnatam à GALENO in singulari libro, quod *mores temperamentum corporis sequantur.*

³² Omnino legendum est *interiorem*, etsi omnes quas vidi editiones, præter unam quæ LEHMANNI operâ prodiit *exteriorem* exhibent.

³³ HOR. 1 Epist. 10. 24,
*Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
Et mala perumpet furtim fastidia vitæ.*

ne exteriores actiones vitiosas producat. Et Cap. I. quæ in superanda ejusmodi inclinatione occurrunt difficultas, illam splendor laudis pensat, quæ heic victorem manet. Quod si autem ejusmodi stimuli animum concutiant, quos nulla ratio, quo minus erumpant, reprimere potest; via tamen est, ut citra peccatum³⁴ velut depleri queant.

XIII. VALDE quoque in certas actiones voluntatem inclinat frequens ejusdem generis actionum repetitio, ex qua enata proclivitas *A consuetudine ex frequenti actione.* *Consuetudo* vocatur³⁵. Per hanc quippe efficitur, c. 4. § 2.

³⁴ Hoc non semper fieri posse arbitrantur BARBEYRAC & TREVERUS, quorum hic non deplendas sed restringendas esse passiones monet. CICERONI de hac re auscultemus. Tusc. Disp. iv. 37. *Qui natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid; eis sunt constituti quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen, ut SOGRATIS dicitur.* Item HOR. 1. Epist. 1. 37.

*Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, ut non miscere possit,
Si modo culturae patientem præbeat aurem.*

³⁵ Oritur consuetudo ex repetito actu: & quam vocat CICERO alteram naturam (de Fin. v. 25.) forsitan natura ipsa in plerisque rebus rectius dicitur. Sic ARNOB. L. II. *Consuetudo in ipsam naturam vertitur.* Et JUVEN. Sat. xiii. 29.

———— *Ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa & mutari nescia.*

Neque mirum hoc cuivis videri potest, qui cum LOCKIO nostro vim habitus & usus ab idearum associatione derivat. Ideæ, scil. quæ in societatem solent venire, paulo post temporis separari nolunt: unde

Cap. I. ficitur, ut libenter & expedite actio aliqua
 ~~~~~
 suscipiatur, sic ut objecto præsentem in id ve-
 lut trahi animus videatur, aut idem absens
 vehementissime desideret. De qua id obser-
 vandum: uti nulla videtur esse adfuetudo,
 quin eam adhibita diligentia iterum exuere
 possit homo; ita nulla quoque animum eous-
 que detorquere valet, ut non exterioribus sal-
 tem actibus, in quos illa rapitur, heic &
 nunc cohibendis par homo sit. Et quia pe-
 nes hominem fuit ejusmodi adfuetudinem
 contrahere, inde utut hæc actiones facili-
 tet, tamen neque inde bonarum actionum pretio
 aliquid decedit, neque pravaram malitia red-
 ditur levior. Quin uti bona adfuetudo ho-
 minis laudem, ita prava ejusdem turpitudinem
 intendit.

*Ab animi
 motibus seu
 affectibus.*

XIV. PLURIMUM quoque interest, an pla-
 cida tranquillitas animo constet; an vero
 idem peculiaribus motibus, quos *Affectus* vo-
 cant, concutiatur³⁶. Circa quos illud tenen-
 dum:

---

*media pro finibus sæpe amplectuntur homines, & voluptates
 doloresque sibi creant & conficiunt. LOCKE de Int. Hum.
 L. II. c. xxxiii. Prælim. Diff. ad KING de Orig. Mal.
 Neque hoc prorsus ignotum fuisse Romano Philosopho
 visum est, hoc modo de amicitia differenti: " Primos
 " congressus copulationesque, & consuetudinum institut-
 " endarum voluntates fieri propter voluptatem: cum
 " autem usus progrediens familiaritatem effecerit, tum
 " amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit uti-
 " litas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsum a-
 " mantur." CIC. de Fin. I. 20.*

³⁶ Animi affectus (quos CICERO *perturbationes* appellat
 nos plerumque *passiones*) à sensibus nostris origi-
 nem

dum: quantumcunque vehementes isti sint, Cap. I. tamen debito rationis usu hominem iisdem superiorem esse posse, ipsorumque impetum c. 4. § 7. saltem intra ultimum actum sistere. Cum autem affectuum alii excitentur specie boni, alii specie mali, & stimulent, vel ad acquirendum aliquod gratum, vel declinandum molestum; naturæ humanæ congruens est, ut hos, quam illos, plus favoris aut veniæ mortales inter comitetur, eoque magis, quo infestius & intolerabilius fuerit malum, quod eos excitavit. Longe quippe tolerabilius habetur carere bono, ³⁷ ad naturæ conservationem non adeo

---

nem trahunt. Objecta quæ dolorem excitant *ingrata* vocamus, quæ voluptatem afferunt *grata*. Hæc animam adblandiuntur, alliciunt, attrahunt, unde consuetudinis vi nascitur *amor*; illa averfationem excitant & repellunt, unde oritur *odium*. Sed ex amore & odio cæteri omnes nascuntur affectus: eorumque causæ *voluptas* & *dolor*, i. e. sensationes gratæ & ingratiæ sunt duo quasi cardines, in quibus omnes vertuntur. Ex *voluptate* ortum suum ducunt amor, gaudium, spes, &c. ex *dolore* odium, tristitia, terror, invidia, ira, cæteri; ejusmodi affectus tetri, qui animam contaminant & corrumpunt. “Vacandum est (inquit CICERO) omni animi perturbatione tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & voluptate animi, & iracundiâ, ut tranquillitas adsit & securitas, quæ adfert tum constantiam tum etiam dignitatem” *Offic.* I. 20. Et paulo post: “quæ cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, nec ab iis qui adsunt approbari.” I. 38.

³⁷ Eodem modo ARISTOTELES. *Ethic. ad Nicom.* L. III. c. xii. Ἡ μὲν λυπηὴ ἐξίτησις καὶ φθίσις τῆν τῷ ἔχοντι φύσιν ἢ δὲ ἡδονὴ εἰδὲν τοιούτων ποιεῖ μᾶλλον δὲ ἐκείσιν, διὰ καὶ ἰσχυριεσώτερον. *Dolor quidem naturam*

Cap. I. adeo necessario, quam excipere malum, ad naturæ destructionem tendens.

*A morbis
& ebrietate,
inclinetur.*

XV. DENIQUE uti dantur certi *Morbi*, qui usum rationis in perpetuum, aut ad tempus plane tollunt: ita multas apud nationes frequens est, homines sibi ultro accessere morbi quoddam genus brevi transiens, usum rationis non parum perturbans. ³⁸ Quo innuimus *Ebrietatem*, ex certis potulentorum generibus, ac quibusdam fumis proveniente; quæ violento motu sanguinem ac spiritus impellit & turbat, ac ad libidinem imprimis iram, temeritatem & enormem lætitiâ homines proclives reddit; sic ut multi velut extra se per ebrietatem rapti videantur, & diversum plane genium induisse, quam quo sobrii conspiciantur ³⁹. Hæc tamen uti non semper omnem

---

suram ejus, qui angitur, de statu suo deturbat & interimit: voluptas autem nihil tale facit; est igitur magis voluntarie adeoq; flagitiosior. BÆLIUS prorsus contrarium asserit, & acriores esse voluptatis quam doloris stimulos probare aggreditur. *De Comet.* § 167. Quam opinionem refellit cl. BARBEYR. *sur le Droit de la N. & G.* L. I. c. vi. §. 14. not. 4. Conf. GROTIUS. *de Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 3.

³⁸ Meridionales nationes plerumque detestantur hoc vitium, libidini majorem in modum studentes; & summâ ignominia afficitur *Hispanus*, quando ebrii titulo insignitur. Septentrionales è contrario *Baccho* ut plurimum litant: licet & Boream malus auferat amor, & in imperio *veneris* non detur zona frigida. TREVERUS.

³⁹ Tritum est illud, *Ebrietas non excusat delictum.* Sed ut res plenius intelligatur, audiamus de hac re TITIVM in loc. *Ebrietas vel est modica, hæc actionem*

nem usum rationis sequestrat; ita quatenus Cap. I.
 ultro arcessita est, odium potius quam favo-
 rem actionibus per eandem susceptis conciliare
 apta est.

XVI. PORRO actiones humanæ, uti *Volun-*
tariæ solent vocari, quatenus a voluntate pro-
 ficiscuntur & diriguntur; ita si quæ reluct-
 ante voluntate scienter suscipiuntur, *Invita* ad-
 pellantur, pressius sumto hocce vocabulo. Nam
 latius id acceptum etiam illas comprehendit,
 quæ per *Ignorantiam* patrantur. Invitum au-
 tem nobis hoc loco idem notat, quod *Co-*
actum; quando nempe quis ab extrinseco
 principio validiore adigitur membra sua ad-
 applicare, ita ut averfationem & dissensum suum
 signis ac præcipue renitentia corporis signifi-
 cet. Minus autem proprie *Invita* & illa di-
 cuntur, quando incumbente graviore neces-
 sitate aliquid tanquam minus malum eligitur,
 & suscipitur, abs quo alias homo extra neces-
 sitatem constitutus vehementer abhorrebat.
 Quales actiones vulgo *Mixtas* vocant. Hæ
 cum spontaneis illud habent commune, quod
 voluntas pro præsentis statu eas utique eligat

---

nem voluntariam relinquit; vel *summa*, quæ omnem usum
 rationis sequestrat. Hæc si fuerit quoad originem *invo-*
luntaria, (puta si quis vim & efficaciam vini ignoret) actio-
 nem invitam producit, adeoq; agentem excusat: si vero
voluntaria, tum actus *indifferente*: (ut contractus) adhuc
 imputari non posse videntur; quia hi liquidam cognitio-
 nem requirunt, nec iis animandis culpa præcedens sufficit:
 sed actus *illiciti* seu delicta imputabuntur. Quod si quis
 directe ob eorum executionem ebrietatem contraxerit,
 tum gravior imputatio obtinet.

K 4

tanquam

Cap. I. tanquam minus malum. Cum invitis autem aliquatenus quoad effectum conveniunt, quod vel plane non, vel non ita graviter, uti spontaneæ, soleant agenti imputari ⁴¹.

XVII. CÆTERUM actionum humanarum, quæ ab intellectu & voluntate proficiscuntur & diriguntur, hæc est præcipua affectio, quod illæ homini possint imputari, seu quod homo pro earum auctore recte possit haberi, ac ad reddendam de iisdem rationem adstringi; quodque in ipsum redundent effectus, qui ex istis proveniunt. Nulla enim propior ratio est, quare alicui actio quæpiam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est; seu quia penes ipsum fuit, ut fieret vel non fieret ⁴². Hinc axio-

⁴¹ Actio mala, altero cogente, imputatur, quia nequit cogi voluntas, & quia malum patrari non debet, ut exinde eveniat bonum; actio bona non item, quia ex omni parte perfecta esse debet. Ideo *Lucretia* nequam excusari potest ob violatam à *Tarquinio* pudicitiam, etsi non nisi dedecoris terrore victa succubuit. Vid. *Liv. Hist.* L. I. c. lviii.

⁴² Ut actionum moralium natura rite intelligatur, earum essentia apte distribuitur in partes, *materialem* & *formalem*. *Materia* actionis est ipsa actio in esse suo vel physice considerata; *forma* vero, à qua moralis ejus natura derivatur. Noster in *Elem. Jurisprud. Univ.* moralis actionis essentiam in tribus consistere voluit; quorum unum est materiale, alterum fundamentale, tertium formale. " 1. *Materiale* est motus aliquis physicus potentia physica, putà locomotiva, appetitus sensitivi, &c. 2. *Fundamentale* est ratio proæretica, qua motus ille physicus, ut à decreto voluntatis pro ductus intelligitur. 3. *Formale* consistit in imputatione,

L. I. DE ACTIONE HUMANA.

137
Cap. I.

axiomatis primarii loco in disciplinis moralibus ad forum humanum spectantibus habetur, quod de illis actionibus ⁴³ rationem posci queat homo, quæ ut fiant vel non fiant, penes ipsum est. Seu, quod eodem recidit; quod quælibet actio, directionis humanæ capax, quam penes aliquem est fieri vel non fieri, ipsi queat imputari. Sic & contra nemo pro auctore ejus actionis haberi potest, quæ penes ipsum neque in se neque in sua causa fuit ⁴⁴,

Actio alterius alteri an imputetur.

c. 5. § 5.

XVIII. Ex hisce præmissis aliquot particulares formabimus propositiones, unde constat, quod cuique imputari, seu cujus actionis eventusque auctor quisque possit haberi. Primo, *Actiones ab alio patratae, ut & operationes quarumvis aliarum rerum, nec non quivis eventus, non possunt alteri imputari, nisi quatenus ille potest & tenetur istas moderari.* Nihil quippe est frequentius inter homines, quam

---

“ tione, seu potius in imputativitate, qua effectus
“ actionis voluntariæ agenti potest imputari, sive ipsum
“ agens effectum physice produxerit, sive per alios eum
“ produci fecerit. A qua quidem actionis formalitate
“ ipsum etiam agens moralitatis denominationem par-
“ ticipat, & causa moralis appellatur.” L. I. Def. i.
p. 2, 3.

⁴³ Hic addit WEBERUS Præpositionem *ad*, sed otiosa est & tuto omitti potest. Sic OVID. Met. I.

137:

*Nam tantum segetes alimenta; debita dives
Poscebatur humus* ———

⁴⁴ Eodem modo CICERO. *Culpam autem nullam esse cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit.*
Tusc. Disp. L. III. c. 16.

ut

Cap. I. ut uni commissum sit alterius actiones dirigere. Heic igitur si actio aliqua ab altero sit patrata, circa quam iste omisit quod penes se erat; actio illa imputabitur non solum ei, qui immediate ipsam patravit, sed etiam isti, qui ex debita & possibili directione aliquid omisit⁴⁵. Habet tamen ea res fere suum modum finemque, sic ut illud *possibile* cum aliquo velut temperamento & moraliter sit intelligendum. Cum per quamcunque subjectionem unius sub altero, subjecti tamen libertas non extinguatur, quin alterius directioni reniti, & in diversa tendere possit; nec vitæ humanæ indoles ferat, ut quis uni perpetuo velut affixus, omnes istius motus observare queat. Igitur si quis omnia fecit, quæ direc-

---

⁴⁵ Ut in exemplo magistratûs, vel parentis, vel tutoris nimiam lenitate peccantis; ita ut eorum, qui auctoritati subjiuntur, corrumpantur & in nequitiam dilabantur mores. Traducitur privatorum culpa ad personam publicam, cui vel alienos mores formandi vel intellectum erudiendi cura mandatur; quoniam vel id, quod fieri non debuit, commisit, vel, quod debuit (ut sæpius fit) omisit. Et hinc liberorum facinora ad parentes, subditorum ad principes referuntur, tanquam eorum auctores; si modo iis prævenire potuerint, neque tamen præveniebant. *Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.* SENEC. Neque solum publicis personis transferri possunt aliorum actiones, verum etiam aliquo modo privatis; nimirum si vel hortatu, vel scriptis, vel pravo exemplo aliis peccandi occasionem & causam præbeant. Sed de hac materia legas omnino JOHANNIS BURTON Concionem Lat. cui titulus HELI, multo cum ingenio pariter & animo utilitatis publicæ studiosissimo conscriptam.

tionis

tionis sibi injunctæ natura ferebat, ubi nihilo-
minus quid ab altero patratum fuit, patranti
soli imputabitur. Sic postquam in animalia
homines dominium exercent; quæ per illa
in alterius detrimentum facta sunt, domino
imputabuntur, siquidem is ex debita custodia
& circumspeditione aliquid neglexit ⁴⁶. Sic
& quævis mala, quæ alteri obtingunt, im-
putari isti possunt, qui eorum causam & oc-
casionem, cum posset & deberet, non sub-
traxit. ⁴⁷ Sic cum multarum rerum natura-
lium

⁴⁶ Vid. infra, cap. 6. § 12.

⁴⁷ Tres sunt conditiones quæ necessario postulantur
ad justam criminis imputationem. 1. *Ut nexus sit aliquis*
(vel essentialis vel accidentalis) actionis sive omissionis
cum re tristi cujus est occasio. 2. *Ut hic nexus cognoscatur*
& verisimilitudo detur effectum præveniri posse. 3. *Ut agen-*
ti aliquatenus obligatio incumbat ne id agat, quod effectum
occasionem præbuit. Si quando omnes hæc conditiones ab-
sint, culpa nequit imputari. E. Gr. Omnes in eo con-
veniunt conditiones, qui foveâ effossâ in viâ publicâ eam
asseribus operire vel palis cingere negligit, eo finç, ut nec
puerulo luce, nec cuivis noctu in eam incidere contigerit,
quod ut accidere possit, facile quispiam prævidebit. Pri-
ma deficit conditio in sententiâ, quam tulisse *Cneum Pifo-*
nem refert *SENECA De ira* I. 16. Præterea in hac re re-
vocanda est in memoriam *Fabula Lupi & Agni* ad eundem
rivum bibentium. Secunda in eo desiderabitur con-
ditio, qui vitam præ dolore in laqueo concludit, quod
virginis quam deperiret repulsam accipit, vel de pecunia
decidit quam commodare vellet. Tertia verò deficit,
cùm conscii non simus malum aliquod huic vel illi
suboriri posse, vel si ejus conscii fuimus, id ne quidem
de jure nostro cedendo impedire potuimus. Si pater
familias foveam in arçâ suâ effodiat, noctuq; forte in-
tervenias

Cap. I. Ium operationes promovere aut suspendere
 fit penes homines; quod ab hisce commo-
 di vel damni datum sit, istis imputabitur,
 quanti eorundem opera vel neglectus ad id
 momenti attulit ⁴⁸. Aliquando etiam præter
 ordinem imputantur alicui eventus tales,
 qui alias supra humanam directionem sunt,
 quatenus intuitu certi hominis istos divinum

---

terveniat aliquis, cui nihil isthïc fuit negotii, & in
 eam incidat, pro infortunio habendum est. Caupo à
 vino vendendo abstinere non requiritur propterea quod
 sciat plures emptores eà inebriatos iri, turbaq; forte
 excitaturos. Vel enim nescit, quinam sint qui nimi-
 um meri sibi indulserint, vel si sciat, nulli tamen usui
 inservire potest si emptores rejiciat, quoniam plures in
 vico tabernæ occurrunt. Quod si ebriosi, vel quos
 ebriosos esse suspicatur, noctu & horâ minimùm tem-
 pestivâ vinum postulant, criminis expers haud erit,
 qui iis suppeditat; sicut nec Faber armorum, qui cui-
 piam gladium vendit, quem ad alium occidendum adhi-
 biturum esse probe cognoscit. Hæc est consequentia
 tum clara tum proxima, cui occurrendum est, quantum
 potuit. BARBEYRAC.

⁴⁸ Sic qui incendium extinguere, vel furto obstare
 negligit, damnum refarcire tenetur. *Qui non defendit
 nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si pa-
 rentes, aut amicos, aut patriam deserat;* ut nos monet
 CICERO, *De Offic.* L. I. c. vii. Huic innititur lex, quæ
 in *Anglia* hodie valet, ut iter facientibus interdum, si à
 latronibus in viâ publicâ spoliarentur, ab incolis refarci-
 atur damnum. Eandem legem valere in *Heracleâ* tradit
 ARISTOTELES, *Auscult. Mirab.* & in *Ægypto*, DIODOR.
 SIC. L. I. c. lxxvii. Ejusmodi quoque legem in *Gallia*
 latam esse A. D. 1713. memorat TREVERUS; ut eo
 vigilantiores redderentur pagorum incolæ ad latrocinia
 impedienda.

Nu men

Numen peculiariter procuravit ⁴⁹. Extra Cap. I. hosce & similes casus sufficit, si de propriis actionibus rationem quis possit reddere.

XIX. Secundo, *Quæcunque in quolibet homine sunt vel non sunt, quæ penes ipsum non fuit ut adessent vel non adessent; non possunt ipsi imputari, nisi quatenus per industriam naturalem defectum non supplevit, aut nativas vires non adjuvit.* Sic cum perspicaciam ingenii, viresque corporis nemo sibi præstare possit; nemini quoque eo nomine imputari quid poterit, nisi quantum culturam adhibuit, aut adhibere neglexit. Sic non rustico, sed urbano atque aulico, horridi mores vitio vertuntur. Unde & valde absurdæ sunt judicandæ exprobrationes ejusmodi qualitatum quarum causa penes nos non fuit; v. g. brevis staturæ, formæ parum felicitis, & similibus.

XX. Tertio, *Quæ per ignorantiam irvincibilem patrantur, imputari non possunt.* Quia neque dirigere actionem possumus, ubi intellectus lumen non prælucet: Et præsupponitur, tale lumen sibi hominem non potuisse comparare, neque quo minus posset, in culpa fuisse. Quin & in vita communi *non posse mo-*

⁴⁹ Sicut, cum publicæ calamitates propter peccata principis vel populi civitati infliguntur. Ad hunc locum monet BARBEYRACCIUS, ad eventus extraordinarios nobis non esse temerè recurrendum, nisi à revelatione patet eos esse extraordinarios. Idem quoque hic loca S. Literarum indicat, in quibus exempla hujusmodi occurrunt; viz. Gen. XVIII. 32. XIX. 21. 2 Sam XXIV. 13, 17. 1 Reg. XVII. 1. XVIII. 42. Job. V. 17, 18.

ralite

Cap. I. *raliter accipitur pro illa facultate, solertia & circumsp̄ctione, quæ vulgo sufficere judicatur, & quæ probabilibus rationibus subnixa fuit.*

An, que ex ignorantia legis & officii? XXI. Quarto, *Ignorantia, ut & error, circa leges & officium cuique injunctum, ab le-imputatione non liberat.* Nam qui leges & officium alicui injungit, efficere solet & debet; ut in notitiam subjecti illæ perveniant. Et ad subjecti captum leges ac regulæ officii attemperari solent & debent; circa quas cognoscendas & retinendas quemlibet sollicitum esse oportet. Unde qui est causa ignorantie, respondere etiam tenebitur de iis actionibus, quæ ex illa ignorantia promanant.

An, cujus exequendæ defuit occasio? XXII. Quinto, *Cui occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit.* Videtur autem occasio quatuor hæcce complecti; ut objectum actionis sit in promptu⁵⁰, ut adsit commodus locus, ubi non possimus ab aliis impediri, aut malo aliquo multari⁵¹, ut adsit opportunum tempus, quo non sint obeunda negotia magis necessaria, quodque item aliis, qui ad actionem concurrunt, sit opportunum⁵²; ut denique na-

⁵⁰ Quasi dixerit materiam agendi adesse oportere, finemque in quem agendum est. Huc enim omnia, quæ adducit auctor, referuntur Exempla. BARBEYRAC.

⁵¹ Addere oportuit restrictionis causâ; *saltem si alias se periculo objicere non devinciatur.* Sic militem pro deridiculo haberemus, qui ad stationem se referre jussus præ timore mandato non pareret. BARBEYR.

⁵² Sic magistratus concilio, cujus pars est, adesse nequit, si eum ad se accessat Princeps. BARBEYRAC.

turales vires suppetant ⁵³. Citra isthæc enim cum actio fieri nequeat, etiam absurdum fuerit, si alicui imputetur, ad quod agendum occasio defuit. Sic medicus febricitæ non potest argui, si nemo ægrotet. Sic liberalis esse non conceditur, qui ipse indiget. Sic talentum suum defodisse argui nequit, cui rite ambientanti statio denegata fuit. Et cui multum datum fuit, ab eo multum repetetur ⁵⁴. Sic non possumus simul sorbere & flare ⁵⁵. Cap. I.

XXIII. Sexto, *Non potest quoque alicui imputari, quod non præstiterit ea, quæ vires ipsius excedunt, neque per eas prohiberi aut effici possunt.* An, quæ vires a-gentis ex-cedit? Inde vulgo impossibilium nulla esse obligatio dicitur. Addendum tamen, modo quis sua culpa vires præstandi non detriverit, aut perdiderit. Hic enim eodem c. 5. §. 8.

---

⁵³ Si cohortes, verbi gratiâ, quibus vel ad prælium committendum vel ad obsidionem suscipiendam opus est Duci, ei se adungere non sint paratæ; hic non adest agendi materia, ideoque ad primam referri debet conditionem. Ut modo brevissimo maximeque concinno quatuor hæ conditiones proponantur, dicendum est, me judice, hominem omissionis rationi reddendæ obnoxium esse, 1. Cum modi adfint necessarii, qui ad agendum requiruntur. 2. Cum istis uti possumus, nec officium magis necessarium violantes, nec occasionem magno alicui malo nosmetipfos objiciendi præbentes. Sic regulæ hujus paragraphi & sequentis ad unam reducuntur. BARBEYRAC.

⁵⁴ Ex LUC. xii. 48.

⁵⁵ Ex PLAUTI *Mosel.* Act. iii. c. 2. v. 405.

*Simul flare sorbereque haud facile
Est: ego hic esse & illic simul non potui.*

modo

Cap. I. modo tractari potest, atque si vires adhuc ob-
 tineret⁵⁶: cum alias facilis esset via quamvis
 obligationem paulo laboriosiore eludendi,
 ultro corruptis præstandi viribus⁵⁷.

*An quæ
 quis co-
 acte pati-
 tur aut
 agit?
 c. 5. § 9.*

XXIV. Septimo, *Imputari quoque non pos-
 sunt, quæ quis coacte patitur, aut agit.* Ta-
 lia enim amoliri aut defugere supra ipsius
 vires positum intelligitur. Cogi autem dici-
 mur duplici modo: uno, quando alius valen-
 tior per violentiam nostra membra ad aliquid
 agendum aut patiendum adplicat: altero, si
 potentior grave aliquod malum cominus in-
 tentet, (idque statim repræsentandi faculta-
 tem habeat) nisi ultro nos ad aliquid facien-
 dum moveamus, aut a faciendo abstineamus.
 Tunc enim, nisi expresse obligemur id quod
 alteri est inferendum, nostro-malo redimere;

---

⁵⁶ Non vult auctor legislatorem id exigere posse, quod plane impossibile est, dum maneat impossibilitas; eos vero, qui se impotentes reddiderant, æquè puniri posse, ac qui, cum sint agendo, recusent. Exemplum adferre licet eorum, qui inter veteres Romanos vel sibi vel filiis polices absciderunt, ut bellis ob-eundis impares essent. Fieri etiam potest nos rationem rei impossibilis reddendo obnoxias esse, licet per nos non steterit ejus impossibilitas; scilicet cum negotio alicui nos immisceamus, quod sciamus, vel scire facile potuimus vires nostras exsuperare. Sic si equitandi disciplinæ rudis alacriter equum ferocem, quem cohibere nequit, conscendat, & damnum alteri inferat, id proculdubio resarcire tenetur. Sic etiam cum mulione agitur, qui mulos alendo quæstum facit, quamvis eos regere nesciat; quo modo hunc casum diducavit Jus Romanum. L. 8. § 1. *Dig. ad Leg. Aquil.* BARBEY.

⁵⁷ Hic addit WEBERUS; *nisi quis infirmitatis suæ conscius se negotio temerè immiscuerit.*

is qui eam nobis necessitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur; nobis autem non magis factum istud imputari poterit, quam gladio aut securi cædes ^{Cap. I.} 5°.

XXV. Octavo, *Eorum, qui rationis usu destituuntur, actiones non imputantur.* Quia quid agatur, liquido dignoscere, & ad normam comparare nequeunt. Et huc spectant actiones infantum, antequam usus rationis paulo distinctius sese incipit exserere. Quod enim isti propter quasdam actiones increpantur aut verberantur, id non ideo fit, quasi in foro humano pœnam proprie dictam meriti sint; sed per modum nudæ emendationis, & disciplinæ, ne per talia molestiam aliis facerent, aut ne pravam aduetudinem contrahant. Sic & furiosorum, mente motorum, & delirorum actiones pro humanis non habentur, quibus equidem citra suam culpam iste morbus provenit.

XXVI.

5° Auctor, ut mihi videtur, hujusce coactionis effectum ulterius quam par est extendit. Non est diffidendum eam in foro humano culpam minuere; sed in foro divino non penitus excusat. Exemplum gladii vel securis nihil hic ponderis secum fert; etenim qui non alio adigitur modo quam magnum aliquod malum interminando, sine vi aliquâ physicâ & irresistibili, ille profecto sciens volens agit, & actioni quam patrat quodammodo assentitur. Præterea, humanas vires non prorsus exsuperat, ut mortem subire statuamus quam evitare possimus; id quod ipse agnoscit auctor in majori opere. L. 3. c. 7. §. 5. Fœerunt, qui in rebus levioribus hanc fortitudinem demonstrarunt. Possent
L equidem

Cap. I.

*An, quæ
in somniis
agere vi-
demur?*

XXVI. Nono, denique imputari non possunt, quæ quis in somnis agere sibi videtur; nisi quatenus talibus interdum cogitandis cum delectatione immoratus, eorum imagines animo alte impressit⁵⁹; et si & hæc rarissime in foro humano attendantur. Alias enim phantasia in somno est veluti cymba sine rectore fluitans, sic ut penes hominem non sit præstare, qualia visa isthæc effingat.

*Actio a-
genti prin-
cipali &
instrumen-
tali qui
imputetur?*

XXVII. CIRCA imputationem autem actionum alterius, paulo distinctius observandum,

equidem ostendere principia auctoris neque fundamento satis firmo niti neque sibi constare: Hoc autem non hujus est loci. Unicum solummodo proferre possum exemplum, quo superiori prava jubenti obtemperare licet, ut malum minitatum evitemus: Nimirum cum is, ad quem illicita actio spectat, nosmet ipsius gratiâ infortunia subire nolit, quibus maestabimur si nos immorigeos præstemus: Et in hoc quidem exemplo advertendum est in animo rem ejusmodi esse oportere, ut malo quo maestandus est, assentiri liceat, vel jus quod violatur, istud esse, de quo cedere fas sit. Siquis enim mihi ipsum interimendi licentiam concedat, nequeo tamen licitè me alterius furoris talem ministrum præbere, ut minis ejus perterritus innocentis vitam adimere adducar. BARBEYRAC.

⁵⁹ Ut in exemplo *Byblidis* apud OVID. *Met.* ix. 467.

*Spes tamen obscænas animo dimittere non est
Ausa suo vigilans. Placida resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat —
Somnus abit; flet illa diu; repetitq; quietis
Ipsa suæ speciem; dubiaq; ita mente profatur:
Me miseram! Tacitæ quid vult sibi noctis imago?
Quam nolim rata sit! —*

quod

quod aliquando quidem contingat, ut actio ei, qui immediate eam patravit, plane non imputetur, sed alteri, qui hoc tantum vel instrumento usus est⁶⁰. Sed frequentius est, ut & ei, qui actionem patravit, & alteri, qui ad eandem agendo quid vel omittendo concurrat, illa simul imputetur. Id quod fit triplici potissimum modo; vel ut alter principalis causa actionis, patrator minus principalis habeatur; vel ut uterque pari velut passu ambulet; vel ut alter minus principalis, patrator principalis causa sit⁶¹. Ad primam classem pertinent, qui alterum auctoritate sua ad

Cap. I.
c. v. § 14.

---

⁶⁰ Plurimi sunt modi, quibus aliquid conferre possumus ad alienas actiones. Hos sic recenset GROTIUS: “ Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, qui adjuvant, qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant, qui consilium dant, laudant, assentantur, qui cum ex jure propriè dicto teneantur vetare, non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti, non ferunt, qui non dissuadent, cum dissuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt si in ipsis talis sit malitia, quæ ad meritum pœnæ sufficiat.” *De Jure B. & P. l. 2. c. 21. §. 1. Conf. eundem. c. 17. §. 6—9.* Horum præcipuos memoriæ gratia duobus versiculis sic complectitur THOMAS AQUIN. *2da 2dæ quest. 62. Art 7.*

*Jussio, consilium, consensus, pa'po, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

⁶¹ De concursu ad alienum crimen accuratius distinxit BARBEYRACCIUS, & harum trium causarum, (quas principalem, collateralem, & subalternam nominat) de-

Cap. I. ad quid permoverunt; qui consensum requisitum adhibuerunt, citra quem alter agere non poterat; qui poterant & debebant prohibere, & non fecerunt. Ad secundam classem pertinent, qui mandant, aut ad facinus patrandum conducunt; qui adjuvant; qui receptum & defensionem præstant; qui cum opem ferre injuriam patienti possent & deberent, non fecerunt. Ad tertiam classem referuntur, qui consilium speciale dant⁶²; qui laudant & assentantur ante patratum facinus; qui exemplo suo ad peccandum accendunt, & similes.

---

finitiones aptè supplevit. 1. *Causa Principalis* ad alienam actionem eo modo concurrat, ut, istâ semotâ, admittitur non fuisset. 2. *Collateralis*, quantum potuit, concurrat, sed non adeo efficaciter, quin, eâ semotâ, admittitur fuisset. 3. *Subalterna* vel (ut vulgo dicitur) *Accessoria* aliquo modo sed minus efficaci factum promovet; ut hortatu, consilio, exemplo, vel non adhibendo, quæ potuit & debuit, remedia. Hisce regulis applicatis, quævis *causa* ad suam classem, nullo negotio refertur.

⁶² Nonnunquam qui consilium adhibet, causa est collateralis, vel etiam principalis; ut Judæi, qui de CHRISTO crucifigendo *Pilatum* hortabantur. Qui verò delictis jam commissis (ut notat OTTO ad h. l.) lætantur aut ea ratihabent, nisi lucrum ex his quærant, nil præter præyam voluntatem suam luere debent. Nimirum ergo eausæ suæ inservit CICERO. *Phillip* ii. 12. *Quid interest inter suasorem facti & probatorem? aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?*

C A P.

C A P. II.

DE NORMA ACTIONUM HUMANARUM ; Seu, DE LEGE IN GENERE.

I. **Q**UIA actiones humanæ à voluntate dependent, voluntates autem singulorum non semper sibi similes, & diverforum in diversa fere tendere solent ; igitur ad ordinem & decorem in genere humano constituendum necessarium fuit normam aliquam existere, ad quam istæ componerentur. Alias enim si in tanta voluntatis libertate, tantaque inclinationum & studiorum diversitate, quisque citra reflexionem ad certam normam ageret, quod ipsi in mentem veniret ; non poterat non maxima confusio in genere humano existere ¹.

*Actione
humane
norma in-
digent.
c. vi. § 1.*

---

¹ Homines ejusmodi naturam sortitos esse quæ ad legem componi possit, facile intelligitur ex dictis in C.p. superiore. Pari evidentia patebit eos ita comparatos esse, ut sine legibus & morum regulis ne vivere quidem possint, nedum felices esse ; quod prolixius demonstravit noster ex variis argumentis ; ex hominum dignitate, pravitate, ingeniorum varietate, imbecillitate ac naturali incultu. Conf. PUF. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. i. BUDDEI *Philos. Pract.* P. II. c. iii.

Cap. 2. II. NORMA² illa vocatur LEX³, quæ est
 decretum, quo superior sibi subiectum obligat⁴
 ut ad istius præscriptum actiones suas compo-
 nat.
 Lege scilicet, quæ describitur
 Obligatio,
 ex lege oriunda,
 quid?

III. HÆC definitio ut eo melius intelligatur, evolvendum est, quid sit *obligatio*; unde

² Sunt qui normam actionum à lege distingui volunt, idq; ut opinor haud ineptè: ut illa sit regula morum, id, quod in se & omni seposito præcepto rectum & pravum est, indicans; hæc vero superioris decretum, ad id quod rectum est, obligans vi præmiorum & poenarum. Vult noster nihil vel rectum vel pravum esse posse, quod ipsi legi antecedit, ideoq; *Grotianam* legis definitionem improbat, ut sit *regula actuum moralium obligans ad id quod RECTUM est*. Mihi videtur normam moralem dari posse, quæ recti & obliqui index est, neque tamen perpetuo obligat: unde legis aut juris nomine venire non queat, quippe lex obligationem necessario secum ferat. Idea legis minus generalis est, quam normæ; dari potest norma, quæ non est lex, sed non vice versâ. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. §. 4. GROTIUS *de Jure B. & P.* L. I. c. i. §. 9.

³ Varios hujusce vocis sensus accurate distinguit HOOKER. *Eccles. Polit.* L. I. c. 3, 16.

⁴ Auctores in diversas opiniones distrahuntur de natura legis, quatenus obligat vel permittit. BARBEYRACCIUS huic auctoris definitioni addit, quod *libertatem pro lubitu agendi vel non agendi permittat*. Vult nimirum cum TITIO Ideam legis *permittentis* complecti. Nostri partes in hac re tuetur TREVERUS, quoniam lex permittens ne quidem lex proprie dicenda est, & permissio non tam actio legis est quam non actio. Et recte quidem, me iudice. Similiter GROTIUS contendit *Permissionem propriè non esse actionem legis sed actionis negationem, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat, ne impedimentum ponat*. Ubi supra.

ea oriatur; quis obligationem recipere; & Cap. 2.
 quis eandem alteri injungere queat. Vulgo
 igitur OBLIGATIO dicitur *vinculum juris, quo
 necessitate⁵ adstringimur alicujus rei præstandæ.*
 Scilicet injicitur per eam quasi frænum ali-
 quod nostræ libertati, ut, quanquam de fac-
 to voluntas in diversum tendere queat, intrin-
 seco tamen per eandem velut sensu imbutam
 se deprehendat, ut, ni præscriptæ normæ
 conformis sit actio edita, non recte se egisse
 cogatur agnoscere⁶. Adeoque si quid mali

---

⁵ Necessitas est vel *Physica*, vel *Moralis*: illa à vi
 externâ oritur, quæ libertatem agendi destruit; hæc
 verò à causa morali, quæ voluntatem (salvâ libertate)
 flectit & impellit. De hac sola necessitate versantur
 res morales: & cùm manifestò pateat bonum & ma-
 lum (*i. e.* spem voluptatis, & metum doloris) sola
 esse incitamenta, quæ voluntatem movere aut inclinare
 possunt; ideo fit hæc sola obligare posse, & “actionem
 “agenti rationali tum *necessariam* esse intelligi, cum
 “certum est eam contineri in causis necessario requi-
 “sitis ad felicitatem illam, quam naturaliter adeoq;
 “necessario expetit.” CUMBERLAND. *de leg. Nat.*
 C. v. § 27. p. 240. Ed. 4to.

⁶ Attamen non existimandum est perfectam obliga-
 tionem exinde oriundam esse. Datur voluptas quædam,
 qua perfunditur mens sibi conscia recti; & e contra do-
 lor pravæ conscientiæ perpetuus comes. Quid autem?
 Ideone voluptas & dolor conscientiæ comites realem
 actionem rectitudinem & pravitatem indicant? Vel
 hoc supposito, possuntne hæc sola ad hoc vel illo modo
 agendum movere & determinare contra validiora in-
 citamenta ad diversas prorsus actiones trahentia? Ni-
 hil minus. Itaque in obligatione perfectâ & propriè
 dictâ requirimus prospectum boni vel mali, quod exinde
 fit eventurum.

Cap. 2. eo nomine homini eveniat, non immerito id sibi accidere iudicet: cum normam, prout par erat, sequenti, istud evitasse licuerit.

Homo sua natura est obligatio- nis capax.
c. vi. § 9.

IV. Quòd autem homo aptus sit ad recipiendam obligationem, duplex causa est; una quidem, quia is voluntatem habet, quæ sese in diversas partes flectere, adeoque & ad normam componere potest; altera, quia homo a potestate superioris non est immunis⁷. Nam ubi alicujus agentis vires per naturam ad uniformem agendi modum sunt alligatæ, ibi libera actio frustra expectatur: istique incassum præscribitur aliqua norma, qui eam neque intelligere, neque ad eandem sese componere potest. Si quis autem non agnoscat superiorem, eò ipso nemo existit, qui necessitatem eidem jure queat injicere⁸. Et si maxime is in agendo certam rationem observat, & a quibusdam actionibus constanter absteineat, id tamen non ex obligatione aliqua, sed ex proprio beneplacito facere intelligitur⁹. Sequitur

⁷ Hæc est ratio vera & proxima, altera verò non tam causa quàm conditio necessaria; sicut manifesto patet ex eo quod in Deum, licet infinita Intelligentia & libertate præditus sit, cadere non possit obligatio. BARBÉTRAC.

⁸ Hinc vocibus abutuntur, qui abstractas rerum relationes in se & simpliciter consideratas hominibus vinculum juris imponere, & moralem obligationem inducere contendunt, seposito superioris mandato.

⁹ Hinc patet nec hominem individuum, nec statum civilem (qui propriè est una persona moralis) sese posse obligare. Conf. PUF. *de Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. § 7. Pa. et

quitur ergo, ut ille obligationis sit capax, qui & superiorem habet, & normam præscriptam potest cognoscere, & voluntatem habet in diversa flexilem; quæ tamen ubi norma per superiorem fuerit præscripta, sentiat se ab ipsa non recte discedere. Quali natura hominem præditum adparet. Cap. 2.

V. *Introducitur obligatio* in animum hominis *proprie a superiore*, i. e. tali, cui non solum vires sunt malum aliquod repræsentandi contranitentibus; sed & cui *justiæ sunt causæ*, quare postulare queat ex suo arbitrio voluntatis nostræ libertatem circumscribi. Talia enim ubi in aliquo fuerunt, postquam quid velit significavit, necessum est in animo hominis oriri metum reverentia temperatum: illum quidem ex potentia; hanc autem ex consideratione causarum, quæ etiam remoto metu allicere aliquem debebant ad istius voluntatem amplectendum. Qui enim nullam rationem allegare novit, quare mihi invito obligationem velit impingere, præter solas vires; is terrere quidem me potest, ut effugiendo majore malo ipsi tantisper parere fa-

Obligatio omnis introducitur à superiore.
c. vi. § 12.

Patet etiam Deum non posse obligari, vel legibus subjici, quippe ens supremum. Neque tamen ad arbitrium vel ex accidenti & sine qualibet norma actiones suas dirigere intelligitur, sed ad suarum perfectionum normam actiones componere. *Sua sibi lex est*, (ut ita dicam) & quod ens est natura perfectissimum, ideo quodcumque agit vel eligit, non potest non esse optimum. Itaque nugæ agunt vel quiddam pejus, qui Deum, ens primum & summum, virtutis & obligationis capacem esse docent.

tius

Cap. 2. tius ducam; sed eo metu remoto, nihil amplius obstat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam ¹⁰. Contra qui rationes quidem habet, quare ego ipsi parere debeam, a viribus tamen malum aliquod mihi imponendi destituitur, ejus jussa impune a me possunt negligi, ni potentior aliquis hujus

---

¹⁰ E contra asserit HOBBIUS *jus Deo regnandi & puniendi eos, qui leges suas violant, esse à solâ potentiâ irresistibili.* De Cive. c. xv. § 5. Sed facile patet quam iniquum sit & male constitutum in potentia sola imperii fundamentum. 1. Aliud est cogere, aliud obligare. Potestati cogenti resistere licet, obliganti non item. 2. Utut irresistibilis sit imperantis potestas, nulla ratio ad obediendum movere potest, nisi conjungantur justitia, sapientia, & bonitas: quippe iis sepositis, vel præmia ob obedientiam, vel pœnas ob inobedientiam nullus erit expectandi locus. L. I. c. vi. § 10. Sunt & qui jus imperandi ducunt ab excellentiori entis natura: sicut τὸ ἡγεμονικὸν in hominum mentibus superiorem locum occupat, adeoque cæteris facultatibus imperare debet; eodem modo Deus in homines, homo in bruta jure imperii utitur. At vero nec potestas, nec sapientia, nec alia quævis perfectio per se considerata jus imperii in alterum tradit. Huc pertinent verba CICERONIS contra Epicureos allata; *Sin Dii neque possunt nos juvare neque volunt, nec omnino curant, nec quid agamus animadvertunt, nec est, quod ab his ad hominum vitam permanari possit, quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, aut preces adhibeamus?* De Nat. Deor. ii. 25. Neque ex hoc fonte homines in bruta jus derivare possunt, sed ex speciali Creatoris designatione. Restat igitur, ut sola justii imperii fundamenta sint, 1. Absoluta dependentia subjecti ab imperante, quæ divini imperii est fundamentum. 2. Voluntaria subjectio, quæ humani. *Ibid.* § 11.

auctori-

auctoritatem proculcatam adfertum eat. Ra-
 Cap. 2. tiones autem, quare quis recte postulare queat,
 ut ab altero sibi obtemperetur; sunt; si ab
 isto in hunc insignia quædam bona sint pro-
 perfecta; si constiterit, istum & bene huic velle;
 & rectius, quam ipse valet, eidem prospicere
 posse; simulque si actu iste hujus directionem
 sibi vindicet; & denique si quis ultro alteri
 sese subjecerit, & in ipsius directionem con-
 senserit ¹¹.

VI. CÆTERUM ut lex vim suam in animis
 eorum, quibus fertur, exserere possit, requi-

*Requirit
 notitiam
 Legis &
 Legislatoris.*

c. vi. § 13.

¹¹ Istæ quidem rationes. fortiorem & arctiorem red-
 dere possunt obligationem; sed alibi quærenda sunt
 fundamenta, quibus jus necessitatem moralem impo-
 nendi innitur. Id vero ex eo deducitur, quod homines
 a Deo pendent, quippe qui in eo existant, vivant, mo-
 veantur. Artifex jus habet suum opus, prout vult,
 tractandi, licet formam solam huic tribuat. Ponatur
 statuarium propria virtute statuas animare posse, iisq;
 verum esse intelligentiæ auctorem; hoc ipsum iusta esset
 causa, quare marmor vel aurum fabro, cujus manibus
 formatum & intellectu donatum fuisset, obtemperaret.
 Huic non aliena esset res Parentum, si in liberis pro-
 creandis non cæca essent instrumenta & causæ materiales;
 sed cum res ita se habeat, eorum potestas ex alio fonte
 derivatur. Deus & materiæ & formæ, ex quibus conflu-
 mur, nobis est auctor; tum corpora tum animas nostras
 creavit, iisq; facultates, quibus fruuntur, indidit. Eas
 igitur quibuslibet limitibus circumscribere licet, nec non
 & ab hominibus postulare, ut iis ex præscripto suo utantur.
 Porro nil prohibet, quin jus illud, quod cuius in me sit,
 cum altero communicare possit: Sic Deus auctoritatem
 quandam cum hominibus participat, vel directè ut cum
 inter Judæos, durante Theocratia, Magistratus constituit,
 vel indirectè, id est, per consequens ab eo, quod se velle
 testatur. BARBEYRAC.

ritur

Cap. 2. ritur *Cognitio* tum *Legislatoris*, tum *ipſius Legis*. Nemo enim obedientiam præſtare valebit, ſi neque cui parere debeat, neque ad quid teneatur noverit ¹². Et *Legiſlatoris* quidem *cognitio* eſt facillima. *Legum* quippe *naturalium* eundem eſſe auctorem, qui *Univerſi*, ex lumine rationis conſtat. Nec civis ignorare poteſt, quis in ipſum imperium obtineat. *Leges* porro *naturales* quomodo innotescant, paulo poſt exponetur ¹³. *Civiles* autem *leges* per *promulgationem* publice & perſpicue factam in ſubjectorum notitiam perveniunt ¹⁴. In qua de duobus conſtare debet; tum quod *lex* eum habeat auctorem, penes quem ſummum in civitate eſt imperium; tum quæ ſit *legis* ſententia. Prius cognoscitur, ſi vel ipſe *legem* ſua voce promulget, vel autographo conſignet; vel ſi id fiat per ipſius delegatos. Quorum auctoritas fruſtra in dubium vocatur, ſi conſtet, hoc cum munere, quod in civitate gerunt, eſſe conjunctum, & ipſos regulariter ad idem adhiberi: Si iſtæ *leges* in uſum *judiciorum* deducantur; ſi nihil contineant, quod ſummo imperio de-

¹² Ille vero minimè excuſari poteſt, cui ſuppetat facultas legem ejuſq; latorem cognoscendi. BARBEYRAC.

¹³ Vid. *infra*, c. iii. § 12.

¹⁴ Ad *promulgationem* requiritur; 1. Ut ſit ſolemnis, partim ut ſit publica auctoritate; partim ut fiat cæremoniis publicis. 2. Ut ſit clara & diſtincta, vel ratione idiomatis & characteris, vel ratione modi *promulgationis*. 3. Ut ſit ſufficiens, & ad cunctorum notitiam pertingere poſſit. TREVER.

roget. Ut autem sententia legis recte percipiatur, promulgantibus incumbit, quanta fieri potest, perspicuitate uti. Si quid in legibus obscurum occurrat, ejus declaratio petenda abs legislatore, aut illis, qui ad jus secundum leges dicendum publice sunt constituti.

Cap. 2.

VII. *Cujuslibet legis perfectæ*¹⁵, *duæ partes* sunt: una, per quam definitur quid sit faciendum, quidve omittendum: altera, per quam indicatur, quodnam malum sit propositum ei, qui præceptum intermittit, & interdictum facit¹⁶. Nam uti propter pravitatem ingenii humani, in vetita tendere amantis, supervacuum est dicere, *hoc fac*, si non facientem nil mali sit mansurum; ita absurdum est dicere, *pœnas dabis*, ni causa, quæ pœnam mereatur, præcesserit. Sic igitur omnis vis legis consistit in significando eo, quid superior a nobis fieri velit, vel non velit, & quæ pœna violatoribus legis sit constituta¹⁷. Vis

Legis partes duæ, præceptum & comminatio.
c. vi. § 14.

¹⁵ Sunt enim leges quædam *imperfectæ*, nempe quæ aliquod simpliciter vetant, neque pœna violatoribus minantur; quas si stricte loquamur, rectius consilia quam leges vocabimus. Hujusmodi exemplum habemus in lege *Valeriana* apud Liv. x. 9. de quo sic testatur *Gruterus* ad loc. "Si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit, id (qui tum pudor hominum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis: nunc vix servo ita minetur quicquam."

¹⁶ Hæc vocatur pars legis *vindicativa*; illa *definitiva*.

¹⁷ Leges vel præmiis vel pœnis sanciri possunt, quoniam vel spes boni vel fuga mali voluntatem flectere valet.

Cap. 2. autem obligandi, i. e. intrinsecam necessitatem adferendi, & vis cogendi, seu per pœnas ad observationem legum adigendi, proprie est in legislatore, & cui¹⁸ legum custodia, atque executio est commissa.

Materia legis esse debet possibilis & utilis.

VIII. ILLUD quod per leges alicui injungitur, debet non solum intra vires esse illius, cui leges feruntur, sed & utilitatem aliquam afferre sive illi ipsi, sive aliis¹⁹. Nam uti sub comminatione pœnæ aliquid exigere velle ab aliquo, quod est & semper fuit supra ipsius vires positum, absurdum & crudele fuerit, ita supervacuum est naturalem voluntatis libertatem constringere, si nulla in quenquam utilitas inde proveniat.²⁰

---

valet. Sed pœnarum sanctio est de essentia legis, præmiorum non item; neque hæc inter legis characteres & obligationis indicia numerari solent. Ratio est, quia dolor magis acriter pungit, & voluntatem propensius movet, quam voluptas. Vid. nos *supra*, ad cap. i. 14.

¹⁸ Pro cui legit WEBERUS *in iis quibus*.

¹⁹ Non necesse est, ut lex singulis profit, quod sæpe fieri non potest. LIV. xxxiv 3. *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo quæritur, si majori parti & in summam prod. st.* Alteram etiam legum conditionem addere oportet, scil. ut sint justæ, id est, ut nihil in se continent superiori alicui legi contrarium; aliter non obligant.

²⁰ Si ex hoc loco objiciat aliquis contra Dei leges *positivas*, responsum est, eas omnes quiddam in se continere subjectis utile. Deus nihil facit frustra. Quod si ratio legis nobis non pateat, attamen obtemperandum est, si modo de ejus auctoritate satis constet: quoniam non ratio legis, sed auctoritas legislatoris obedientiæ causa esse debet.

IX. QUANQUAM autem regulariter lex omnes legislatoris subditos complectatur, in quos materia legis quadrat, & quos legislator ab initio exemptos non voluit; interdum tamen contingit, ut ab obligatione legis aliquis peculiariter solvatur. Id quod *dispensare* vocant²¹. Uti tamen dispensare ille tantum potest,

Dispensare quid? quis possit? qua cautela?
c. vi. §. 17.

---

²¹ Aliud est legem tollere; aliud vinculum ejus circa personam aut factum singulare (manente de cætero lege) adimere; hoc vero est *dispensare*. Quod si legislatori potestas competat leges abrogandi & penitus tollendi (quod apud omnes in confesso est) proculdubio & à fortiori earum vinculum pro tempore potest solvere. Quidnam vero de legibus divinis existimandum est? Hic distingui solet à BARBEYRACCIO aliisq; inter leges *naturales & positivas*, & affirmari has dispensationem admittere posse, illas vero non item. Quid autem? Nonne cum Deo aliisq; legislatoribus commune est, ut ab obligatione & pœna legis aliquem liberent, pro re nata? Proculdubio cæcus est qui non hoc non videt. Exinde autem fit quosdam in errorem de hac re lapsos fuisse quod legem moralem voluntati divinæ antecedentem & prorsus independentem supponunt, eamque à priori, i. e. ab æterna & immutabili rerum relatione derivent. Non hujus est loci hanc opinionem ad examen revocare, quod alibi ex instituto feci. Vid. *Tractat. de Morali Obligatione*. Hoc solum statuere liceat, Deum, quatenus omnium creatorem & dominum, non posse non legis moralis, cui subjiciuntur creaturæ, conditorem haberi; quæ quidem lex infinitæ sapientiæ & bonitati congrua erit, utpote quæ auctorem habeat omnibus perfectionibus præditum. Si materiam ejus spectes, varia est & mutabilis pro datis circumstantiis: si vero finem, ideo immutabilis est quoniam Deus mutari nequit, ideo indispensabilis, quoniam ens perfectissimum nequit id velle, quod non est optimum. Parentem,

Cap. 2. test, cui legem ferendi & abrogandi potestas competit; ita cavendum, ne promiscua, & citra gravissimas causas facta dispensatione, auctoritas legum convellatur, & invidiæ atque indignationi inter subjectos ansa præbeatur ²².

X. A dispensatione tamen multum differt *Æquitas*, quæ est correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem ²³; seu dextra legis interpretatio, qua ex naturali ratione ostenditur,

tem, ut immolaret filium; jubere potest, quippe vitæ solus est auctor & dominus: ipsum vero actionis finem mutare, sive velle ut quispiam sit animo crudelis, perfectio ipsius naturæ prohibet. Porro, si materiam legis moralis cum positiva comparamus ea mente, ut quænam sit præferenda judicemus; procul omni dubio positiva morali *in genere* cedat, oportet; etsi non est diffidendum Regulam hanc generalem exceptionibus subjici posse. Si stricte loquamur, nulla Dei mandata (sint positiva an naturalia) dispensationem ab hominibus admittere possunt: sed cum duo simul obligare videntur, & utrisque obtemperandi non datur facultas, id cedat oportet, quod minus necessarium videtur; de qua necessitate ex variis circumstantiis collatis judicandum est. Generales quædam regulæ afferri possunt, quæ huic rei dijudicandæ inserviant; qualis est ista CICERONIS *de Inv.* 2. “Primum leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat: ex quo conficitur, ut si leges duæ aut si plures aut quotquot erunt, conservari non possint, quia discrepent inter se, ea maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur.” Vid. infra caput ultimum hujus libri.

²² Causæ dispensationis à GROTIŒ allatæ sunt duæ, *intrinsicæ* aut *extrinsicæ*: i. e. Ipplicitæ ipsi negotio, ut,

tur, casum aliquem peculiarem sub lege universali non comprehendi, eo quod alias absurdi quid inde foret fecuturum. Nam quia ob infinitam varietatem omnes casus neque prævideri, neque exprimi possunt; ideo iudices, quorum est generalia legum decreta ad speciales casus adplicare, debent a lege excipere ejusmodi casus, quos excepturus fuerat ipse legislator, si præsens adesset, aut tales casus prævidisset ²¹.

Cap. 2.

XI.

aut exterius accedentes. 1. *Intrinsicæ*, cum si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata. 2. *Extrinsicæ* ex merito aliquo aut alia re commendante; aut etiam spe magna in posterum. *De jure B. & P. L. II. c. xx. § 25, 26.*

²¹ Similiter ARISTOTELES *Ethic. ad Nicom. L. V. c. 10.* Όταν οὖν λέγη μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῆ δ' ἐπὶ τέτοις παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ παραλίπῃ ὁ νομοδότης καὶ ἡμαρτην ἀπλῶς εἰπών, ἐπανορθῶν τὸ ἐλλείφθην, ὃ καὶ ὁ νομοδότης ὅτως αἰ εἰποι καὶ παρῶν καὶ εἰ ἦδει, ἐνομοθέτησεν αὖ. *Cum igitur lege generaliter locuta, aliquid evenit postea præter genus illud universum; tunc æquum est, qua prætermisit aliquid legislator & peccavit in eo quod absolute locutus est, id quod deest quodque omissum est, corrigere: quod etiam legislator, si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legem tulisset, si præscivisset.*

²⁴ *Dispensatio* legem vel legis partem pro tempore abrogat; æquitas ejus rigorem minuit, & mentem legislatoris magis quam literam legis respicit. “Aliud est (inquit GROTIUS) legem aut probabili aut urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum.” *Ubi supra.* Vid. VANDER MUYLEN *in loc.* Sæpe verissimum est tritum illud dogma; *summam jus, summa injuria*; in

M.

quo

Cap. 2.

*Actio per
legem lici-
ta, bona,
mala.*

XI. PORRO a relatione & congruentia ad normam moralem, actiones humanæ certas sortiuntur qualitates, & denominationes. Et istæ quidem actiones de quibus in neutram partem quid disponit lex, vocantur *Licitæ* sive *Permissæ*. Etsi quandoque in vita civili, ubi non omnia ad vivum possunt rescari, illa etiam licita dicantur, in quæ pœna fori humani non est constituta, etsi in se honestati naturali repugnent²⁵. Quæ porro actiones cum lege congruunt, *Bonæ*; quæ discrepant, *Malæ* vocantur. Sed ut aliqua actio bona fit, necessum est, ut ex omni parte cum lege congruat

L. v. c.
12. § 21.
L. ii. c. 7.
§ 1, 6.

---

quo casu æqui est iudicis legem corrigere, non tollendo eius obligationem, sed declarando eam in hoc casu non obligare; & non regulam sed ejus qui regulam dedisset mentem & propositum sequi. De hac re legas omnino GROTII *Traclatum de Æquitate* ad calcem 2di Vol. *de Jure B. & P.* Edit. BARBEYR.

²⁵ " Permissio quæ lege fit aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licitè agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus ne quis alius impedire licitè possit." GROT. *de Jure B. & P.* L. I. c. ii § 17. Procudabio longe a veritate abest Dogma *Hobbesianum*, leges humanas esse adæquatam moralium actionum criterion. Verissimum est effatum SENECÆ *Troad.* v. 334.

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

²⁶ *i. e.* Quoad qualitatem vel dispositionem agentis, objectum, finem aliasq; circumstantias actionis. Sic ut linea recta fit, necesse est, ut ex omni parte cum regula congruat. Si vel in unâ parte deflectat, obliqua fiet. Eodem modo, si actio aut plane cum lege non conveniat,

gruat ²⁶; ut mala sit, sufficit, si in una dun- Cap. 2.
tactat parte deficiat.

XII. JUSTITIA autem quandoque est at- *Justitia*
tributum *Actionum*, quandoque *Personarum*. *actionis &*
Quando *justitia personæ* tribuitur, solet vulgo *personæ :*
definiri, quod sit constans & perpetua volun- *hæc quæ?*
tas *suum cuique tribuendi* ²⁷. Justus quippe *c. vii. §. 6.*
vir dicitur, qui iusta faciendo delectatur, qui
justitiæ studet, seu in omni re conatur facere
id, quod iustum est. Injustus contra, qui neg-
ligit cuique suum tribuere, vel id non debito
suo, sed præfente commodo mensurandum exi-
stimat: Sic ut iusti hominis non paucæ possint
esse actiones injustæ; & vice versa ²⁸. Justus

niat, aut vel usica circumstantia desit, mala est. Tan-
tum abest, ut una *iniquitas*, actionem legi repugnan-
tem reddere possit bonam. Unde bona intentio non
per se sufficit ad bonitatem actus, & celeberrima metho-
dus *intentionem* dirigendi corrumpit.

²⁷ *Justitia personarum* est studium voluntatis nostræ
justitiam actionum ritè exercendi; justitia verò *actio-*
num est congruentia legis & actionis erga alium exercen-
dæ hominem. Illa pertinet ad præparationem & per-
fectionem voluntatis, cujus curam disciplinæ morali a
jure naturæ distinctæ relinquere debemus; hæc verò
ad juris prudentiam merito refertur. Miror autem
quod cum iurium cultores justitiam actionum curent
atque finem esse credant, in definienda tamen justitia sua
adhibeant definitionem justitiæ personarum, quo ipso
hanc cum illa perperam confundunt. LEHMAN.

²⁸ *Materialiter* quidem, sed non *formaliter*. Nequit
justus, quæ justus, *formaliter* contra legem peccare.
Quicumque enim totam legem servaverit, offendat autem in
uno, factus est omnium reus. Jac. ii. 10.

Cap. 2. quippe justa facit propter præceptum legis,
 ~~~~~ injusta non nisi per infirmitatem: injustus au-
 iem justa facit propter poenam legi adjunctam,
 injusta per animi malitiam.

Illam quæ; Et quid ab ejus bonitate differrat? XIII. QUANDO VERO *Justitia actionibus* tribuitur, tunc nihil aliud est, quam recta adplicatio earundem ad personam. Et justa actio, quæ ex proæresi, seu a sciente & volente adplicatur ad personam, cui illa debetur. Sic ut *justitia* actionum a *bonitate* in hoc potissimum differat; quod hæc simpliciter notet convenientiam cum lege, justitia autem præterea involvat respectum ad eos, in quos actio

c. vii. § 7.

²⁹ Bonitas est virtus *generalis*, justitia *specialis*. Actio *bona* est, quatenus cum lege convenit; *justa* vero, quatenus relationem habet ad alium, qui *jus* habet eam à nobis exigendi.

³⁰ Obscurè satis differentiam *bonæ & justæ* actionis auctor hic exponit: bona enim actio quoque respectum ad alios involvit, quum ad illius essentiam requiratur, ut in omnibus circumstantiis etiam *personarum* cum norma agendi conveniat. Ergo sic mihi res videtur explicanda: Bonitas terminus *generalis* est, notans, 1. Qualitatem actionis *moralem*, qua cum norma agendi, quæcumque illa sit, convenit. Bona ergo actio est, tum quæ convenit principiis *justi*, tum quæ conveniens est principiis *honesti & decori*. Justitia è contrario notat illam actionis qualitatem, qua per obligationem externam ad normam legis *strictè sic dictæ* sive ad principia *justi* composita est. Omnis itaq; actio *justa*, bona quoque necessario est, sed non omnis actio bona statim *justa* in sensu proprio dicenda; e. g. *decoræ* actiones nihil *justi* involvunt. 2. Bonæ quoque & malæ actionis terminus præter conformitatem cum regula agendi involvit quoque respectum *boni & mali*, quod

actio exercetur ²⁹. Quo nomine etiam justitia virtus adversus alium dicitur ³⁰. Cap. 2.

XIV. JUSTITIÆ divisionem non omnes eodem modo instituunt. Receptissima est divisio in *Universalem & Particularem* ³¹. Illa dicitur, quando quodcunque officium exercetur erga alios, etiam quod per vim, aut intentata in foro actione exigi non poterat ³². Hæc autem est, quando alicui potissimum exhibentur, quæ ille suo jure ³³ postulare poterat, & hæc iterum solet dividi in *Distributivam & Commutativam* ³⁴. Illa nititur pacto inter societatem & membra inito circa participandum

*Justitiæ
divisiones
vulgares.*
c. vii. § 3.

quod per eandem ex potestate normæ agendi in nos redundant: justitia verò & injustitia actionum solam convenientiam & disconvenientiam cum norma legis significat. TREVER.

³¹ Hanc dicit GROTIUS *explettricem*, quòd per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accepimus: illam *attributricem*, quòd per eam plus alteri attribuitur, quàm suo jure postulare poterat. GROT. de Jure B. & P. L. I. c. i. §. 3.

³² *i. e.* Quæ officia præstat, non nisi jure imperfecto alteri debita, ut liberalitatis, misericordiæ, gratitudinis.

³³ *i. e.* Jure perfecto, ut in contractibus, emtionibus, sponsonibus.

³⁴ Hanc justitiæ subdivisionem *Aristoteli* auctori referamus, oportet. *Ethic. ad Nicom.* L. v. c. 2. quæ tamen non sine justitiâ plerisque displicet, quibus accommodatior videtur *Grotiana* in *Rectoriam*, & *Æquatoriam*: Illa inter inæquales, hæc inter æquales versatur. *Rectoriæ* tot sunt species quot sunt societatis in quibus alii imperant, alii parent: *Æquatoriæ* tot sunt species,

Cap. 2. cipandum pro rata damnum & lucrum. Hæc autem nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientes.

*Injustitia,
injuria,
culpa
quæ?*

XV. COGNITO quid justitia sit, facile etiam quid *Injustitia* sit colligitur³⁵ Ubi observandum, quod actio injusta, quæ destinato ex consilio suscipitur, & per quam violatur quod alteri *perfecto jure*³⁶ debebatur, aut quod c. vii. § tali jure undecunque partum is possidebat; 14- proprie *Injuria* vocetur. Quæ triplici modo fit: vel si alicui denegetur, quod suo jure postulare poterat,³⁷ (non si quid duntaxat ex humanitate aut simili virtute debebatur;) vel si auferatur, quod suo jure³⁸ adversus auferentem valente³⁹ tenebat; vel si malum aliquod alteri inferatur, quod inferendi potestatem non habebamus⁴⁰. Ad injuriam præterea requiritur destinatum consilium, & malitia ejus, qui facit⁴¹. Quæ ubi absuerit, læsio alterius *Infor-*

quot sunt genera officiorum, quæ homo erga hominem, civis erga civem præstare tenetur. Sic licet majori in minorem, quod par licet minori in majorem, aut pari in parem. GROTIUS, *de Jure B. & P. L.* l. c. i. § 3. BUDDI *Philos. Præf.* P. II c. ii.

³⁵ Nam hæc illi directe adversatur. Rectum est index sui & obliqui.

³⁶ Jus *perfectum* vocatur, quo quis id quod suum est actione in toto exigere potest, ut in contractibus: *imperfectum* vero, quo quis aliquid jure benevolentiae aut humanitatis debitum recte expectare potest, non autem actione exigere, ut in Eleemosynis.

³⁷ E. G. Damnum resarcire, contractum peragere &c. BARBEYRAC,

tunium

tunium aut *Culpa* vocatur, gravior aut levior, Cap. 2. prout gravis aut levis fuerit socordia & negligentia, ex qua quis in alterum velut incurrit.

XVI. LEX respectu auctoris dividitur in *Lex divina* & *Humanam*; illa abs Deo, hæc ab hominibus lata est. Sed si lex consideretur, prout necessariam & universalem congruentiam cum hominibus, vel minus, habet; dividitur in *Naturalem* & *Positivam*. Illa est, quæ cum rationali ac sociali natura hominis ita congruit, ut humano generi honesta & pacifica societas citra eandem constare nequeat. Unde & illa per rationis homini congenitæ lumen, & ex consideratione humanæ naturæ, in universum investigari & cognosci potest. Hæc est; quæ ex communi conditione humanæ naturæ haudquaquam fluit, sed abs solo legislatoris placito proficiscitur: etsi nec ipsa sua ratione, ac usu, quem certis hominibus aut peculiari societati generat carere debeat.³⁸
Est

³⁸ E. G. Bona vel Jura, quæ actu possidet. IDEM.

³⁹ Hæc exceptio jus spectat, quod Principes sibi vendicant bona aliorum proscribendi, qui crimina quædam atrocia perpetrarunt. IDEM.

⁴⁰ Hæc etiam limitatio jus magistratûs pœnas committentibus infligendi respicit. IDEM.

⁴¹ Ut paucis dicam: ad injuriam requiritur. 1. Ut actio ex proteresi suscepta sit. 2. Ut inferatur invito & nam *volenti nulla sit injuria*. 3. Ut actio sit lege prohibita. 4. Ut jus alterius perfectum lædatur.

⁴² Diversitas, quæ legibus *moralibus* cum *positivis* divinis intercedit, sic breviter definiti potest. *Morales* sunt immutabiles & universales, quippe quæ necessarium

Cap. 2. Est autem *Lex divina alia naturalis, alia po-*
sitiva. Humana autem omnis, presse accepta,
positiva est.

C A P.

sarium habeant nexum cum hominū felicitate; *positiva* vicissim variæ & mutabiles, non sine iusta ratione institutæ, sed variis hominum circumstantiis accommodatæ. Dum vis sua maneat, quiddam secum ferunt, in quo cum moralibus communicant, *viz.* quatenus fidem in Deo implicant, & lex sit moralis, quod Deo confidamus & obtemperemus. Sed notandum, fuisse homines, qui leges quasdam positivas *universales* asseruerunt; sed frustra. Ita GROTIUS jus positivum dividit in id quod datum est humano generi, & id quod populo uni concessum. *Humana generi, inquit, ter jus datum a Deo reperitur: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant; recte quidem addit, ex quo quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt, De Jure Belli & Pac. L. I. c. i. § 15.* Sed cum divina revelatio non sit universalis, plane patet ab ipsis GROTII verbis ultimo memoratis has leges positivas non esse universales. Promulgatio est legi essentialis, sed nullarum legum positivarum ratio promulgandi sufficere potest, ut per eam certo ad omnium hominum notitiam leges istæ pervenire potuerint, quod tamen ad legem universalem omnino requiritur. Multa de hac re inutiliter disputarunt Germani uti videre erit cui libet in LEMANNI not. ad hunc locum.

* Quomiam fuerunt, qui ipsam legis naturalis existentiam labefactare ausi sunt, ideo imprimis querendum est, utrum *existat lex naturæ?* Frustra, inquit GROTIUS, de jure suscipitur disputatio, si ipsum jus nollum. Eam verò partem suscepit apud veteres CARNEADES, cujus disputationis, narrante LACTANTIO, hæc fuit summa. *Jura sibi homines pro utilitate sanxisse*

CAP. III.

DE LEGE NATURALI.

I. **Q**UÆNAM Legis naturalis fit Cap. 3.
 indoles, quæ necessitas, & quibus
 eadem præceptis in isthac mortali-
 um conditione constat, planissime
 perspicitur, si quis naturam & ingenium ho-
 minis Lex natu-
ræ ex na-
tura boni-
nis eruenda.

Janxiffe, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata; jus autem naturale nullum esse, Instit. L. V. c. xvii. Et ad hanc rem HORAT. I. Serm. iii. 98.

Atq; ipsa utilitas iusti prope mater & æqui,

Ibid. v. 113.

Nec natura potest iusto secernere iniquum.

Contra quos disputat GROTIUS ex appetitu societatis, quæ homini est proprius, cum his qui sui sunt generis. Proleg. § 6. Fuerunt & apud Philosophos istæ disciplinæ, quæ cum summum bonum suis commodis non honestate metiri soleant, idque voluptatem statuunt (ut Epicurus & qui de suo grege sunt) bonorum & malorum fines destruunt & officium omne pervertunt. "Hæ disciplinæ (inquit CICERO) si sibi consentaneæ esse velint, de officio nihil queant dicere: neque ulla officii præcepta firma, stabilia, conjuncta naturæ tradi possunt, nisi aut ab iis qui solam [ut Stoici] aut ab iis qui maximè [ut Peripatetici] honestatem propter se dicunt expetendam." *De offic. l. 2.* Vult HOBBIUS civiles esse regulas boni & mali, idcoq; quod legislator præceperit, id pro bono; quod veterit, id pro malo habendum esse. *De Cive, c. xii. § 1.* Et pari ratione ipsam rerum naturam, voluptatem & dolorem, vel rationem

Cap. 3. minis penitus perscrutatus fuerit². Sicuti enim ad accuratam legum civilium cognitionem

L. ii. c. 3.
§ 14.

tionem numerorum & quantitatum ab eodem principio derivare fas erit. Nam lex naturæ omnino ex rerum naturâ petita est; & hæc momente aut mutata, illa præcudubio pariter manet aut mutatur. Sed de hac re adeas omnino CUMBERLAND. de Leg. Nat. Cap. v. PUFENDORF. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 10.

² Varii auctores ex variis principiis jus naturæ deducunt. Primo; Romani jurisconsulti *jus naturale* vocant, quod natura omnia animalia docuit. Vid. JUST. Instit. L. I. Tit. ii. Ii autem vocibus abutuntur: vel sensu nimis arcto coercent. Nam (GROTIO auctore) *juris propria rapax non est, nisi natura præceptis utens generalibus.* De Jure B. & P. L. I. c. i. § 11. Et testis est CICERO, *Nilil juris esse homini cum bestiis.* De Finib. L. III. c. xx. Conf. PUFEND. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 2, 3. Secundo; Sunt, qui innatum esse volunt, vel naturâ mentibus humanis insitum. Et eadem ratione affirmare licet mathesin vel quamvis scientiam esse innatam. Conf. de Jure N. & G. Ibid. § 13: Specimen Controv. Cap. iv. § 23. VELTHUYSEN. de Princip. Justi & Decori. LOCKE de Intellect. Hum. L. I. Tertio; Alii ex naturâ societatis appetitu oriundum esse volunt, qui à scopo haud multum aberrant; si cum grano salis voces interpretamur; homini scilicet inesse facultatem sciendi agendiq; fecundum generalia præcepta, v. g. ut jus suum cuiq; tribuat, neminem lædat, &c. quorum extra societatem nullus est usus. GROT. Proleg. § 7. CICER. de Leg. i. §. Quarto; Quidam sunt, qui fontem juris in universo hominum consensu inveniunt. *Omni in re* (ut CICERONI placet) *consensio omnium gentium lex naturæ putanda est.* Tusc. Disp. i. 13. Cui sententiæ suffragatur ARISTOTELES. *Φυσικὸν μὲν δίκαιον τὸ πανταχῶς τῶν ἀνθρώπων ἔχειν δίκαιον.* Id jus naturale est, quod ubiq; eandem vim obtinet. Eth. L. v. c. 10. Sed quænam jura sunt, quæ ubique obtinent, vel de quibus inter omnes convenit?

tionem plurimum facit, statum civitatis mo-
resque & studia civium probe intellexisse: ira
perspecto

venit? Aut si rem ita se habere concedatur, haud ex-
inde patebit ratio, quare hoc justum sit, aliud injustum;
quæ à veris principiis recte ratiocinando solum colligatur.
Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 7,
8, 9. HOBBS. *de Cive*, C. II. § 1. Quinto; Nonnulli
naturalem quandam rectitudinem, aut pravitatem actio-
nibus inesse volunt, quæ fons & origo est juris naturalis,
semotis omnibus circumstantiis, puta legislatoris auctori-
tate, præmiis vel pœnis, bono vel malo inde consecuta-
ris. CLARKE *de Nat. & Rev. Relig.* Prop. i. Quæ hy-
pothesis in eo deficit, quod vel datur lex sine obligatione,
vel obligatio sine necessitate morali, vel necessitas moralis
sine incitamento, vel incitamentum sine respectu ad feli-
citem aut miseriam; *i. e.* effectus sine causâ. Conf.
PUFEND. *de Jure*, L. II. c. iii. § 4. Sexto; Alii ex vo-
luntate divina derivatum esse volunt, qui in duas partes
distrahuntur: vel (cum HOBBSIO) Deum pro arbitrio
omnia agere fingunt, rerum naturas nihil morantem;
adeo ut quod jam rectum est, mutato consilio, obliquum
fuerit, & vice versa, quo nihil magis absurdum aut ini-
quum concipi potest; [Uti demonstrat CUDWORTHUS
de æterna & immut. Moral. C. iii.] vel ad essentielles Dei
perfectiones respectum habent, & jus naturæ immutabile
esse dicunt, quoniam Deus mutari nequit. Rectè, ut
opinor, agunt, qui Deum juris naturalis quippe ipsius na-
turæ auctorem agnoscunt; (nam, ut loquuntur Logici,
quicquid est causa antecedentis, idem est causa consequentis)
attamen quiddam ulterius progredi oportet. Parum pro-
ficit legis auctorem cognoscere, lege ipsa haud cognita,
sed qua ratione lex divina nobis innotescet? In veri-
tate investigandâ à notioribus ad minus nota datur pro-
gressus: & qui voluntatem Dei intelligere volunt, à na-
tura & relationibus rerum ad leges naturales progre-
diuntur, quas proinde divinæ voluntati congruas esse,
& ab eâ stabilitas & sancitas concludendum est; ut
omnem obligandi vim exinde obtineant. Hæc ni esset,
non

Cap. 3. *perspecto cōmūni mortalium ingenio statu-
que facile patebit, quibus legibus eorundem
incolumitas contineatur.*

*Conser-
vatiōi sui
ante omnia
homo stu-
det.*
c. iii. § 15.

II. Id igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, quæ sensus sui inest, ut se ipso nihil habeat carius, *seipsum studeat* omnibus modis *conservare*: ut quæ bona sibi videntur, acquirere; quæ mala, repellere nitatur. Qui quidem affectus regulariter tantus est, ut reliqui omnes eidem cedant³. Et quicumque hominis salutem impugnatum sit, eum non potest non iste averfari, eousque ut etiam depulso malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictæ adhuc remaneat.

*Ei, citra
s. civitatem,
minus
quam bru-
ta, par.*
c. iii. § 16.

III. Ast in eo præ brutis homo deteriore jam conditione videtur, quod vix ullum aliud animal tanta a nativitate *imbecillitas* profequatur; sic ut miraculi sit instar futurum, si quis ad maturam ætatem pervenerit, nisi aliorum

non esset lex. Naturales ejus effectus suadere possunt, ut observetur; obligare non possunt. *Septimo*; Restat denique alia investigandi methodus, (quam persequitur auctor noster) omnibus aliis longe præferenda; *scilicet* jus naturale à naturâ hominum repetendo; non à statu isto integro & perfecto, quem quidam sibi in mente fingere possunt & mere idealem esse arbitror; sed à tali hominum naturâ, qualem in nobis experimur, aliisq; nobiscum communem esse intelligimus. Quicquid huic naturæ convenit, Deus non potest non approbare, contrarium improbare. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 14.

³ Audiamus CICERONEM *de Offic.* I. 4. "Generi animantium omni est à naturâ tributum, ut se, vitam
"cor-

rum hominum auxilium accedat. Cum nunc Cap. 3.
inter tot inventa humanæ necessitatis admini-
cula, plurium annorum sollicita informatio re-
quiratur, ut proprio quis Marte victum &
amictum sibi parare queat. Fingamus homi-
nem, citra omnem ab aliis hominibus acce-
dentem curam & culturam, ad robustam æta-
tem provectum, cui nihil sit scientiæ, nisi quod
ex proprio ingenio velut ultro pullulavit, eun-
demque ab omni aliorum hominum ope atque
confortio in solitudine destitutum ⁴. Sane vix
miserabilius animal deprehendetur. Elingue
nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum,
quam herbas radicesque vellere, aut sponte
natos fructus legere: sitim fonte, flumine, aut
lacuna obvia levare; repellendis aeris injuriis
antra subire, aut musco gramineve corpus ut-
cunque tegere; tempus tædiosissimum per o-
tium exigere; ad quemvis strepitum aut alte-
rius animantis occursum exhorrescere: deni-

“ corpusque tueatur, declinetque ea quæ nocitura vi-
“ deantur, omniaque quæcunque ad vivendum sint ne-
“ cessaria acquirat & paret.” Et hic quidem *sensus* est
vere naturalis & innatus: nunquam non agit, nec ullâ vi
aut consilio deponi potest. In eo ab omnibus aliis af-
fectibus distinguitur; unde merito dubitari potest, utrum
quavis alius pro innato habendus sit; an non omnes ex
usu & consuetudine vel idearum associatiōne ortum ducant.
Vid Tractat. nostrum *de Morali Oblig.* Cap. v.

⁴ Declarat auctor in *Eride Scandicâ*, pag. 301, 302;
hoc figmentum esse, non pro vero venditandum, sed rei
illustrandæ gratiâ suppositum; quod ex Revelatione
divinâ falsum esse conitat. Similiter fingit GROTIUS in
Proleg. § 11, & HOBBS, *de Cive*, c. 8.

que

Cap. 3. que fame, frigore, aut per feram bestiam de-
 mum perire³. Contra, quicquid jam eom-
 moditatum vitam humanam comitatur, id
 omne ex mutua hominum ope redundavit.
 Sic ut post Deum O. M. nihil in hoc orbe sit,
 ex quo major utilitas homini provenire queat,
 quam ex ipso homine.

Ob mayo-
 rem ateri
 nocendi
 proclivi-
 tatem.

IV. ISTHOC tamen tam utile invicem ani-
 mal non paucis laborat vitiis, & non minore
nocendi facultate præditum est; quæ con-
 junctionem cum ipso reddunt satis ancipitem,
 magnamque requirunt cautionem, ne pro bo-
 no malum quis ab illo sortiatur. Jam pri-
 mum major ferè ad nocendum proclivitas in
 homine, quam in quovis brutorum deprehen-
 ditur. Nam bruta ferè cibi desiderio & Ve-
 neris efforuntur, quorum utriusque tamen facili
 negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desi-
 derio sopito non temere in iras, aut ad læ-
 dendum

³ Litem non movet auctor de primævo hominum
 statu, qui non nisi revelationis ope nobis innotescit;
 sed propositum est tantum contemplari statum hominum
 in quo extra societatem civilem absque ullâ culturâ &
 institutione degere intelliguntur. Hunc statum sic de-
 scribit CICERO; " Fuit quoddam tempus, cum in
 " agris homines passim bestiarum more vagabantur,
 " & sibi victu ferino vitam propagabant: nec ratione
 " animi quicquam, sed pleraque viribus corporis ad-
 " ministrabant. Nondum divinæ religionis, non hu-
 " mani officii ratio colebatur: nemo legitimas vi-
 " derat nuptias: non certos quisquam inspexerat libe-
 " ros: non jus æquabile, quid utilitatis haberet, ac-
 " ceperat. Ita propter errorem atque incitiam, cæ-
 " ca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se ex-
 " plendam

dendum alios concitantur, nisi quis irritaverit. Cap. 3.
 Ast homo animal est nullo non tempore in libidinem paratum; cujus stimulis longe frequentius vellicatur, quam conservandæ speciei necessarium videbatur. Eiusdem quoque venter non satiari duntaxat, sed & titillari vult; & sæpe plura adpetit, quam natura digerere valet. Vestibus ne indegrent bruta, natura prospexit: Ast homo non ad necessitatem tantum, sed & ad ostentationem vestiri gaudet. Multi præterea affectus atque cupidines, brutis ignoti, in mortalium genere deprehenduntur, ut superflua habendi libido, avaritia, gloriæ & inter alios eminendi cupiditas, invidia, æmulatio, ingeniorumque contentio. Indicio est, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob causas gerantur brutis ignotas. Atque ista omnia stimulare homines possunt & solent, ut sibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quædam petulantia,

“plendam viribus corporis abutebatur, perniciosissimis satellitibus.” *De Invent. L. I.* Similiter *Critias* apud *SEXT. EMPIR. adv. Phys. c. 9.* Ἦν ὁ χροῦς, ὅτι ἦν ἀτακτοῦ ἀδρῶτων βίῃ, καὶ θηριωδῆς, ἰχθυῶς ἢ ὑπερέρως, &c. Idem sentit *HORATIUS*, *I. Serm. iii. v. 99.*

*Cum prorepserunt primis animalia terris
 Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia propter
 Unguibus & pugnis, dein fustibus atq; ita porro
 Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus:
 Donec verba quibus voces sensusq; notarent,
 Nominaq; invenerent: dehinc abfistere bello,
 Oppida cæperunt munire & ponere leges;
 Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.*

&c

Cap. 3. & aliis insultandi libido; quibus cæteri, etiam modesto ingenio præditi, studio se ac suam libertatem conservandi ac tuendi, non possunt non offendi, ac ad resistendum accingi. Quandoque etiam homines ad mutuas læsiones incitat inopia, & quod præsens rerum copia cupiditatibus aut indigentia eorum non sufficiat.

Et majorem noxas mutuo inferendi vim;

V. SED & maxima vis inest hominibus ad noxas mutuo inferendas. Nam etsi neque dentibus, neque unguibus aut cornibus sint formidabiles, ut multa brutorum: tamen habilitas manus in efficacissimum nocendi instrumentum evalescere potest; & solertia ingenii astu & per insidias grassandi facultatem dat, qua aperta vi pertingere non licet. Sic ut facillimum sit, hominem homini gravissimum malorum naturalium, nempe mortem, inferre.

Majoremque ad mutuas collisiones dispositionem.

VI. DENIQUE & in genere humano consideranda est insignis illa ingeniorum varietas, qualis in singulis brutorum speciebus non cernitur; quippe quæ consimiles fere inclinationes habent, parique affectu & appetitu ducuntur. Ast inter homines quot capita tot sensus; & suum cuique pulchrum. Nec simplici aut uniformi cupidine omnes agitantur,

⁶ Ut ut infelix sit humanæ naturæ facies hoc modo depicta; attamen prorsus ab Hobbesianâ hypothese, ut *homo homini naturâ sit lupus, & status naturæ status belli*. Omnino naturæ convenit, seu affectus hominum seu rationis dictamina spectemus, ut neminem lædant, aliena commoda promoveant, & omnibus benignos ac faciles se præbeant. Conf. de Jure, &c. *ibid.* § 16, 17.

sed multip'ici & varie inter se mixto. Imo **Cap. 3.**
 unus & idem homo sæpe sibi dissimilis cernitur, & quod uno tempore concupivit, ab eodem alio tempore valde abhorret. Nec minor in studiis, institutis, & ad exserendum animi vigorem inclinationibus varietas, quæ jam in infinitis fere vitæ generibus conspicitur. Per quæ ne mutuo collidantur homines, sollicita temperatura & moderazione opus est ⁶.

VII. Sic igitur homo jam est animal sui *Unde deducitur societatis colendæ necessitas.*
 conservandi studiosissimum, per se egenum, sine auxilio sui similium servari impotens, ad multa commoda promovenda maxime idoneum; idem tamen juxta malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam alteri inferendam pronum non minus quam validum. Unde colligitur, eidem ut sit salvus, *necessum esse, ut sit sociabilis*, id est, ut cum sui similibus jungatur, & adversus illos ita se gerat, ut ne isti probabilem causam accipiant eum lædendi, sed potius ejusdem commoda servare & promovere velint.

VIII. Hujus ergo socialitatis leges, seu *Huic servientes leges sunt leges naturæ.*
 quæ docent quomodo quis sese debeat gerere, ut commodum societatis humanæ membrum existat, vocantur *Leges Naturales* ⁷.

⁷ Itaque auctoris conclusionum seriem, sic breviter complecti possumus. 1. Homo necessario seipsum amat. 2. Indiget aliorum auxilio. 3. Tam ad nocendum quam ad juvandum alios proclivis est & idoneus. 4. Varius & mutabilis. 5. Hinc colligitur necessum esse, ut sit sociabilis. Et 6. Socialitatis leges sunt leges naturæ.

Cap. 3. IX. His positis adparet, *fundamentalem legem naturalem* esse hanc: Cuilibet homini, quantum in se, colendam & servandam esse socialitatem⁸. Ex quo consequitur, quia qui vult finem, vult etiam media, sine quibus finis obtineri nequit; omnia, quæ ad istam socialitatem necessario & in universoni faciunt, jure naturali præcepta; quæ eandem turbant aut abrumpunt, vetita intelligi. Reliqua autem præcepta sunt tantum velut subsumptiones sub hacce generali lege, quorum evidentiam lumen illud naturale hominibus insitum insinuat.

*Lex fundamen-
talis,
servandam
socialita-
tem.*

X.

⁸ Ne latum unguem discedit hæc lex fundamentalis ab ista CUMBERLANDII. *Benevolentia maxima singulorum agentium rationalium erga omnes statum constituit singulorum omniumq; benevolorum, quantum fieri ab ipsis potest, felicissimum; & ad statum eorum, quem possunt assequi, felicissimum necessario requiritur; ac proinde, COMMUNE BONUM ERIT SUPREMA LEX. De Leg. Nat. Cap. i. § 4. PUFEND. de Jure N. & G. L. II. c. iii. § 15.*

⁹ Frustra laborarunt atheismi defensores, ut ostendant morale bonum & malum cum suo impio systemate consistere posse, quod sic exposuit TOLANDUS in *atheisdæmone*, p. 71. “ Virtutum & vitiorum discrepantiam lubens agnoscit *Atheus*, ab ipsa utpote rerum essentia promanantem, laudisque semper intertæ & vituperii sibi conscius est ob ea, quæ rectè aut secus fecerit. Quamvis nihil absolutè & per se bonum aut malum fateatur, sed respectu tantum habito ad bonos aut malos usus, quibus res quæque infervit, prout scilicet homines gaudio afficit aut dolore, vel in quantum tædet aut delectat. Cæterum quo minùs mercedem ullam aut pœnam post mortem

X. ISTHÆC porro præcepta etsi manifestam Cap. 3.
 habeant utilitatem, tamen ut eadem vim legis
 obtineant, necessum est præsupponi, Deum esse, *Quæ ut*
 & sua providentia omnia regere; eundemque *vim legis*
 mortalium generi injunxisse, ut ista rationis *habeat,*
 dictamina tanquam leges ab ipso vi congeniti *supponen-*
 luminis promulgatas, observent. Alias enim *duſ Deus.*
 possent ea quidem fortasse observari intuitu *c. iii. § 20.*
 utilitatis, sicut quæ a medicis regendæ valetu-
 dini præscribuntur; non autem tanquam le-
 ges; quippe quæ necessario ponunt superio-
 rem, & quidem talem, qui alterius gubernationem actu susceperit?

XI.

“ mortem suspectat futuram, eò magis studere tenetur
 “ præsentis vitæ (& unicè secundum illum) felicitati;
 “ quam nemo tamen consequi posse novit absque
 “ aliorum adjumento & mutuâ operâ, quia nulla soci-
 “ etatis beneficia percipere debet ille nec percepturus
 “ est, qui aliis non fecerit quæ sibi fieri exoptat. En
 “ fundamentum virtutis & excitamentum!” Funda-
 mentum quàm infirmum, quod in hâc solâ vitâ struitur!
 Excitamentum quàm turpe, quod homines urget &
 impellit. ut præsentis voluptati litent, & ad propria
 commoda promovenda solummodo se attentos præbe-
 ant: Systema morale, quod latronibus & piratis haud
 parum arridet, homine, cui vel mica salis aut generosæ
 indolis, penitus indignum! Non est, cur lectorem
 diutius morer in hypothesi tam absurdâ refellendâ;
 sed notandum est viros esse cordatissimos, qui in dis-
 ferendo de morali obligatione se non satis cautos præ-
 buerunt, dum leges naturæ eandem obtinere vim affir-
 mant; etsi daremus non esse Deum, vel non curari
 ab eo negotia humana. [GROT. Proleg. § 11.] Quan-
 to rectius noster, qui divinam auctoritatem ad leges
 naturæ stabiliendas postulat? Quantò rectius ipse

Cap. 3.

*Legis naturalis
Deus eivincitur
auctor.*

XI. ESSE autem Deum *legis naturalis auctorem*, ex ratione naturali ita demonstratur, si præcise præsentī mortalium conditioni inhæreamus, non attendendo an primæva conditio diversa ab hac fuerit, & unde ista mutatio provenerit. Cum natura hominis ita sit constituta, ut citra sociabilem vitam humanum genus incolume esse nequeat, hominisque animus notionum huc inservientium capax deprehendatur; & vero pateat, non solum genus humanum, uti alias creaturas, originem suam Deo debere; sed & eundem istud utcunque jam constitutum providentiæ suæ moderamine complecti: inde consequitur, Deum velle, ut homo iis viribus, quas sibi præ brutis peculiaribus inesse sentit, ad naturæ suæ incolumitatem utatur, utque adeo a brutorum ex lege vita humana vita sit distincta. Id quod cum aliter, quam servata lege naturali, obtineri nequeat; intelligitur quoque a Deo obligatum hominem ad isthanc servandam, tanquam medium non ex arbitrio hominum inventum, ac ex eorum libidine mutabile, sed expresse ab ipso Deo huic fini procurando constitutum. Qui enim obligat ad finem, censetur quoque eundem

CICERO, qui jamdudum sensit, *pietate adversus Deos sublatâ, fidem etiam & societatem humani generis & unam excellentissimam virtutem justitiam tolli.* De nat. Deor. I. 2. Etenim quis tam ineptus est, qui non plane percipiat ita comparatam esse hominum naturam, ut sepositis præmiis pœnisq; vitæ futuræ, effrænata quadam libidine ad vitia incitentur, ad privatum com-

eundem obligasse ad usurpanda media fini Cap. 3;
 necessaria. Sed & socialem vitam a Deo homi-
 nibus pro imperio injunctam esse, indicio est,
 quod in nullo præterea animante sensus reli-
 gionis, aut me us Numinis deprehendatur, qui
 in animali ex lege intelligi non posse videtur.
 Abs quo generatur tener admodum sensus in
 animis hominum non planè corruptorum, quo
 convincuntur, in legem naturalem peccando
 offendi illum, cui in animos hominum impe-
 rium est, & qui metuendus sit, etiam ubi ab
 hominibus metus non impendet.

XII. Quod vulgo dicitur, isthanc *legem* *Ea quo
sensu dica-
tur esse
natura
nata?*
natura natam esse, id non ita capiendum vi-
 detur quasi in animis hominum jam nascen-
 tium inhæreant actuales & distinctæ proposi-
 tiones circa agenda & fugienda. Sed partim
 quod illa per lumen rationis investigari possit;
 partim quod saltem communia & præcipua ca-
 pita legis naturalis ita plena & liquida sint,
 ut statim assensum inveniant, & ita animis
 insolescant, ut nunquam inde iterum deleri
 queant, utut forte homo impius ad sopiendas
 conscientia vellicationes eorundem sensum pla-
 ne studeat extinguere. Quo nomine etiam in

commodum penitè attendenti? Unde fit atheismum om-
 nino societatem destruere, & si non plane cessat jus
 naturæ (seposita Dei existentia) tamen rationem legis
 habere non possit sed consilii tantum quod vel sequi
 vel negligere licebit, prout privatum commodum pos-
 tulare videbitur. Vid. BARBEYRAC ad PUFENDORF.
de Jure, &c. L. II. c. xix. § 19. Et nos *infra* ad
 cap. 4. § 9.

Cap. 3. Sacris Literis *cordibus hominum inscripta* dicitur ¹⁰. Inde & cum a puero ex vitæ civilis disciplina eorundem sensu inbuamur; & vero recordari non possimus id tempus, quando primum eadem hauserimus; non aliter de ea cognitione cogitamus, ac si illa nobis nascentibus jam adfuisset. Id quod cuilibet etiam circa linguam ipsi vernaculam contingit.

Officia legis spectant Deum, nosmet, alios. c. 3. § 24.

XIII. *Divisio officiorum* quæ ex lege naturali homini incumbunt, commodissime videtur institui *secundum objecta*, erga quæ ista sunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes dispescuntur; quarum prima tradit, quomodo ex solo rectæ rationis dictamine

¹⁰ PAUL. *ad Rom.* 2. 15. Ἐγὼν νόμου γραπτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, nempe ethnicorum. Nemo, ut opinor, temere existimabit apostolum per locutionem hanc metaphoricam denotare voluisse naturales quovis characteres, sive notiones innatas & in animis nostris ab origine quasi consignatas; cum nihil aliud voces significant, nisi juris naturalis principia tam manifesta & in aprico posita esse, ut nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit. “Boni honestiq; notitiam
“ (inquit SENECA *Epist.* 120) nos docere natura non
“ potuit; femina nobis scientiæ dedit, scientiam non
“ dedit. Nobis videtur observatio collegisse, & re-
“ rum sæpe factarum inter se collatio per analogiam
“ nostro intellectu & honestum & bonum judi-
“ cante.”

¹¹ Eandem officiorum partitionem sequitur CICERO. *Hæc Philosophia nos primum ad Deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemque animi erudit.* *Tul. Disp.* i. 26. *Conf. M. ANTONIN.* L. viii. § 27.

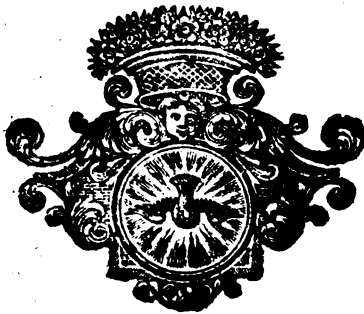
mine quis sese debeat gerere adversus *Deum*; Cap. 3. altera quomodo adversus *seipsum*; tertia quomodo adversus *alios homines*¹¹. Quanquam autem primario & directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad alios homines spectant, ex socialitate, quam fundamenti loco substravimus, deriventur: tamen etiam indirecte officia hominis erga *Deum* tanquam creatorem inde deduci possunt, quatenus ultimum firmitermentum officii erga alios homines a religione & metu Numinis accedit, sic ut sociabilis quoque non esset homo, ni religione foret imbutus¹², & quia sola ratio in religione ulterius progredi nequit, quam quousque illa inservit

¹¹ Variis modis societatis commodis inservit Religio. 1. Hæc sola officia, quæ imperfectam obligationem secum ferunt, nobis obstringit & rata fecit. 2. Quæ perfectè obligant, vim majorem & prorsus iis necessariam exinde recipiunt. Ut paucis dicam, religioni cum socialitate talis intercedit necessitas, ut metu Numinis sublato vix aut ne vix quidem stare possit humana societas. Hic autem notat BARBEYRACCIUS auctorem haud recte fecisse in eo quod omnia officia, tam quæ ad *Deum* & nosmetipsos quam quæ ad homines spectant, ab uno eodemque fonte [viz socialitate] derivare voluit. Supponatur, inquit, unicum solum esse in terris hominem, *Deum* nihilo minus colere, se incolumem servare, facultates quantum potuit excolere debet. Neque necessum est omnia officia ab uno effato deduci; sed dicendum potius tria dari summa principia juris naturalis; quæ sunt. 1. *Religio*, quæ officia erga *Deum* complectitur. 2. *Philantia*, quæ quicquid erga nosmet decet præstare, continet. 3. *Socialitas* ex qua derivatur omne id quod proximo debemus: Principia, quæ licet nexu insolubili conjungantur,

Cap. 3. servit promovendæ tranquillitati & socialitati hujus vitæ ¹³. Nam prout religio salutem animarum procurat, ex peculiari revelatione divina provenit. Officia autem hominis erga seipsum ex religione & socialitate conjunctim promanant. Ideo enim quædam non pro absoluto suo lubitu homo circa seipsum disponere potest, partim ut cultor idoneus divini Numinis, partim ut commodum & utile membrum societatis humanæ esse queat.

gantur, & pariter omnia ad Deum tandem referantur, nihilominus iddole sua diversa sunt, & tam prudenter, exerceri debent, ut unum alteri non prævaleat, sed omnia intra limites suos contineantur.

¹³ Hic nimium causæ suæ inservit auctor. Non prorsus negligenda sunt argumenta pro statu futuro ex lumine naturali ducta. Vid. nos *supra* ad Præf. § 5. & *infra* ad Cap. iv. § 8.

C A P. IV.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA DEUM;
scilicet, DE RELIGIONE NATURALI *.

I. OFFICIUM hominis erga Deum, quantum quidem ex naturali ratione investigari potest, *duabus* partibus ab-^{Officium erga Deum constat sensu & cultu.} solvitur: tum ut de Deo recte sentiamus, tum ut actiones nostras ad ipsius voluntatem componamus¹. Inde religio naturalis constat propositionibus tum *Theoreticis*, tum *Practicis*.

II. INTER ea, quæ de Deo cuivis homini sentienda sunt, primum omnium est, ut certo persuasus sit, *Deum existere*, id est, revera dari summum aliquod & primum Ens, abs^{Sensus de Deo primum est, Deum existere:} quo hoc universum dependeat. Id quod sapientes ex subordinatione causarum, quæ de-
 mum

* Omisit hoc caput auctor in opere majore; quippe ad theologiam naturalem, magis quam ad civilem doctrinam spectare existimaverit. Vid. *Eris Scandic.* p. 253. Sed recte hic locum habet, quoniam (ut supra nos monuit auctor) religio est firmissimum humanæ societatis vinculum, & ea sublata jus naturale funditus evertitur.

¹ Prius est Deum scire, consequens colere. LAGANT. Div. Instit. L. IV. c. iv.

Cap. 4. mum in primo aliquo fitti volunt ², ex motu ³ & ex contemplatione machinæ hujus universi ⁴; & similibus argumentis liquidissime demonstrarunt ⁵. Quæ si quis neget abs se capi posse, non ideo atheismi sui excusationem invenit. Cum enim universum genus humanum in perpetua velut possessione istius persuasionis fuerit, necessum erat, si quis eandem oppugnare velit, ut non solum omnia argumenta quibus Deus esse probatur, solide destruat,

² Argumentatio sic instituitur. Aliquid nunc existit, ergo aliquid existit ab æterno. Si negas, tum quod nunc existit, vel à nihilo existentiam recepit, *i. e.* datur effectus sine causa; *Q. E. A.* Vel sese produxit, *i. e.* aliquid egit, priusquam existit; *Q. E. A.* Vel ab alio productum est, quod & ab alio, & sic deinceps in infinitum; *i. e.* datur infinita series entium causatorum, in qua non datur primum. Sed infinita entium series contradictionem implicat; *r.* Quia negativa est, (ut infinitus numerus, infinita quantitas) *i. e.* nequit actu existere. *2.* Quia constat ex partibus finitis: demas ergo unam, tum infinitate minor est; vel unam addas, tum infinitatem excedit. *i. e.* unitate dempta, quod finitum fuit, fit infinitum, vel unitate addita, quod infinitum fuit, fit finitum, aut quod infinitum, majus infinito. *Q. E. A.* *3.* Quia in hac serie nullum datur ens, cujus non fuit principium; sed quicquid existere cœpit, aliquando futurum erat, quod vero futurum est, actu non existit; ergo tempus erat, cum nulla pars seriei existit; ergo non est infinita. *Q. E. D.*

³ Corpus iners est; non movet sed movetur; ergo motus est effectus, sed effectus requirit causam, ergo principium habuit; unde patet, &c. *Q. E. D.*

⁴ Ordo & structura systematis mundani, vel partium ejus, *v. g.* Terræ, vegetabilium, animalium quorum

struat, sed & plausibiliores rationes pro asser-
 tione sua proferat; Simulque cum generis hu-
 mani salutem ea persuasione contineri hactenus
 creditum sit, ostendendum ipsi præterea
 fuerit, generi humano per atheismum melius
 consuli, quam retento sano cultu Numinis.
 Quod cum fieri nullo modo queat, omnium
 eorum, qui isthanc convellere quocunque modo
 aggrediuntur, impietas maxime est detestanda,
 & gravissimis pœnis coercenda ⁶.

Cap. 4.

III.

quorum ad finem certum collocatæ ac figuratæ sunt partes,
 architectum tanti operis tantiq; muneris plane demon-
 strant. Omnia ad certum finem destinantur, sed ob
 finem agere non est, nisi intelligentis naturæ. “ Hic
 “ ego non mirer esse quenquam (ut cum CICERONE
 “ loquar) qui sibi persuadeat corpora quædam solida
 “ atq; individua vi & gravitate ferri, mundumq; effici
 “ ornatissimum ex eorum corporum concursione fortuita?
 “ Hoc qui existumat fieri potuisse, non intelligo cur
 “ non idem putet, si innumerabiles unius & viginti
 “ formæ literarum, vel aureæ vel quales libet, aliquo
 “ conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales
 “ Enni, ut deinceps legi possint, effici.” *De Nat. Deor.*
 ii. 37,

5 V. G. A consensu omnium gentium, ab idea entis
 perfectissimi, ab innatis notionibus, vel prolepsi quadam
 in mentibus hominum Deum esse, à miraculis, à spatio
 & duratione, à necessaria existentia quam vocant demon-
 strationem *a priori*; quorum argumentorum vim non est
 nostri instituti edisserere. Proculdubio non omnia æ-
 quali vi pollent, & si quædam penitus rejiciantur, nihil
 detrimenti capiet religio. Sed valeant singulæ, quantum
 valere possunt.

6 Quoniam scil. eadem opera ipsa societatis vincu-
 la convellunt. Sensit ARISTOTELES eum, qui Deum honc-

Cap. 4. III. ALTERUM est, *Deum esse Universi hujus conditorem.* Cum enim ex ratione manifestum sit, isthæc omnia non extitisse a seipsis, oportet ut eadem summam aliquam causam habeant?. Quæ ipsa est id, quod Deum appellamus. Ex quo consequitur, falli eos, qui subinde *Naturam* tanquam ultimam omnium rerum & effectuum causam crepant.⁷ Nam si
per

Deinde
esse hujus
universi
conditorem.

honorandam aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum esse. *Top.* L. I. c. xi. Cui opinioni adstipulatur GROTIUS. "Has notitias, qui primi incipient tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut *Diagora Melio* accidisse legimus, & *Epicureis*, qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt;" [*Cic. de Nat. Dear.* i. 42. iii. 47.] "Ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis; quam sine ratione probabili violant." *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 46. n. 4.

7 Quod principium habuit, non posse à se existere, patet ex eo quod nec se creare nec fortuito existere potuit. Unde restat id tertium (nam quartum non datur) idem existentiam habuisse ab alio. Sic facile demonstratur prima & æterna rerum omnium causa; sed vix sufficit hoc argumentum atheismo opponere, quoniam sunt qui in atheorum castris militant, & licet sibi parum constantes, supremam causam agnoscunt: id verò à Theistis postulant, ut causam hæc libertate, sapientia; ceterisque perfectionibus præditum esse, omniaq; quæ existunt pro sapientiæ & voluntatis suæ modulo condidisse & creasse ostendant. Hos autem in quatuor classes sic distribuit TREVERUS: 1. Sunt qui *Hylopathiam* statuant esse rerum omnium principium, id est, materiam omni sensu destitutam. Alii *Hylozoismum* adferunt, sive materiam non quidem vitæ, sed tamen sensûs & intelligentiæ expertem. 3. Nonnulli ad fortuitum atomorum concursum provocant, qui vocantur
tur

per id vocabulum intelligitur efficacia illa & vis agendi, quæ in rebus conspicitur, illa ipsa utriusque auctorem sui, id est, Deum arguit: tantum abest, ut ejus vis ad negandum Deum quid valere possit. Sin autem per naturam intelligatur summa rerum omnium causa, ex profano quodam fastidio defugitur plana & recepta Dei appellatio. Errant quoque illi, qui credunt,

Cap. 4.

tur *Atomistæ*. 4. Denique non desunt, qui *naturam cæcam & fatalem* crepant, omnia necessario impulsu dirigentem & gubernantem. Horum omnium systematum impossibilitatem & absurditatem optime demonstravit CUDWORTHUS in *Systemate intellectuâli*; & ipse, ni fallor, demonstrabo, in notis quæ mox sequuntur.

⁸ Satis obscura est hæc vox *Natura*, de quâ multa præclara jactitarunt veteres Philosophi. Audi de hac re CICERONEM. "Alii *Naturam* censent esse vim quandam sine ratione, cientem motus in corporibus necessarios: Alii autem vim participem rationis atque ordinis; tanquam via progredientem, declarantemque; quid cujusque rei causa efficiat, quid sequatur; cujus solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando. — Sunt autem, qui omnia *Naturæ* nomine appellent, ut EPICURUS; qui ita dividit omnium, quæ sint, naturam, esse corpora & inane quæque his accidant. [Conf. LUCRET. I. 420. DIOG. LAERT. L. X. § 39. 40. S. EMPIR. *adv. Math.* L. VIII. p. 363.] "Sed nos cum dicimus *Natura* constare administrarique mundum, non ita dicimus, ut glebam aut fragmentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla [al. nuda] coherendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet & artis quædam similitudo" *De Natur. Deorum*. II. xxxii. Et paulo post. "Si meliora sunt ea quæ naturâ,

Cap. 4. credunt, Deum esse aliquid eorum, quæ in sensus incurrunt, & præcipue sidera⁹. Nam hæc omnia substantia ipsorum arguit non esse primum

“ naturâ, quàm illa quæ arte perfecta sunt; nec ars
 “ efficit quicquam sine ratione; ne natura quidem
 “ rationis expertis est habenda.” Silicet de *Naturâ*,
 duæ sunt receptissimæ notiones; vel principium esse
 extra illud cujus dicitur principium, qua ratione Deus
 solus est natura; vel principium interius, sive insitum,
 quo modo rotunditas dicitur natura globi, vel ele-
 menta natura mundi, vel quemadmodum CICERO ait
naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi,
aliud homini. De Fin. v. 9. Unde Philosophis barbarè
 loquentibus alia *natura naturans*, alia *natura naturata*
 dicitur. Mihi quidem videtur naturam *naturantem*
 (ut aiunt) sive principium istud interius & insitum esse
 merè ens rationis, & figmentum ex cerebro philosophi
 oriundum. Huic autem naturæ quiddam tribuere,
 vel cum STRATONE, qui *physicus* appellatur, omnem
 vim divinam in natura sitam esse docere (quæ causas
 gignendi, augendi, minuendi habeat, sed careat om-
 ni sensu ac figura) in Spinozismum protinus abit; cu-
 jus assertores in eam impietatem incidunt, ut si verbis
 agnoscunt Deum, re tamen omnino tollant. Docent
 enim *omnia effecta esse NATURA, substantiam non posse*
produci ab alio, in rerum naturâ non nisi unam substantiam
dari, aliaq; ejusmodi, quæ qui saltem recitat, eadem
 opera refellit. SPINOZ. *Eth.* P. I. CIC. *de N. Deor.*
 L. I. *Acad. Quæst.* L. II. E contra vid. CUDWORTH
Syst. Intell. BUDDEI *Spinoz. ante Spinozam.* CLARKII
Demonstr. de Deo & ejus Attr. Prop. vii. Qui vero
naturam naturatam, sive externum quoddam principium,
 rerum omnium auctorem & conservatorem, præ-
 dicant; ii vel figmentum aliquod cerebri pro vero
 Deo substituunt, vel ipsum Deum, qualem volumus,
 agnoscunt. Sunt, qui fere omnes veterum Philosopho-
 rum Sectas intra atheismi limites concluderunt, et si
 non

primum aliquod, sed ab alio ortum. Nec Cap: 4.
minus indigne de Deo sentiunt, qui cum
mundi animam dicunt ¹⁰. Anima enim mun-
di,

non esse omnes eodem calculo notandos agnoscunt.
“ Fundamentum atheismi *sceptici* est, (inquit Buddeus
de *atheismo & superstitione*, cap. 2. § 10) “ non dari
“ certam rerum cognitionem, iudiciumq; adeo de
“ omnibus suspendendum esse: *Dogmatici* generale
“ est, materiam semper fuisse, & ad ejus essentiam per-
“ tinere necessariam existentiam; *Aristotelici*, mun-
“ dum prout nunc est semper existisse: *Stoici*, Deum
“ cum materia arctissimo vinculo esse conjunctum:
“ *Epicursi & Stratonici*, mundum ex atomorum fortu-
“ ito concursu coaluisse: *Spinoziani*, unam tantum
“ esse substantiam, scil. corpus.”

⁹ Quales fuerunt apud veteres philosophos, ut pla-
nè patet ex hoc CICERONIS loco. “ Hanc in stellis
“ constantiâ, hanc tantam tam variis curvis in omni
“ æternitate convenientiam temporum, non possum
“ intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ cum
“ in sideribus inesse videamus, non possumus ea
“ ipsa non in Deorum numero reponere.” *De nat.*
Deor. II. xxi.

¹⁰ Vetus hoc deliramentum *de animâ mundi* invenisse
PLATONEM dicitur; sed rectius forsan PLATONIS
quibusdam sectatoribus attribuunt alii. Nomine au-
tem istius *animæ* intelligunt universale quoddam princi-
pium ratione quadam (haud faciliè intelligenda) omnia
movens & dirigens; quam sic exponit BOETHIUS
De Consol. Philos. L. III.

*Tu triplicis mediam naturæ cuncta moventem
Connectens animam per consona membra resolvit;
Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes
In semet reditura meat, mentemq; profundam
Circuit, & simili convertit imagine cælum.*

Quorsum

Cap. 4. di, qualiscunque illa demum sit, partem mundi notat, pars autem rei quomodo ejusdem causa, i. e. prius aliquid esse potuit? quod si autem per animam mundi intelligatur primum illud & invisibile, a quo omnium rerum vis & motus dependet, pro plano vocabulo obscurum

Quorsum & illud VIRGILII pertinet *Æneid.* vi. 724.

*Principio cælum & terram camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totosq; infusa per artus
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.*

Fuerunt & apud recentiores Philosophos, qui nescio quid de *plast.â Naturâ* (quam & *vitale Principium* non nemo vocavit; Vid. GREW in *Cosmol.*) à mundo materiali distinguenda somniarunt, quæ ab animâ mundi haud multum distare videtur. Hujus Patronus præcipue nominandus est RAD. CUDWORTHUS in *Systemate Intellectuali*; quem in hac re atheorum causæ haud parum favisse probare aggreditur BÆLIUS in *continuation des pensées diverses sur les comètes*, cui respondit J. CLERICUS in *Bibliotheq. Ckôse.* Tom. 5. Art. 4. CLERICO multum arridere videtur hæc Hypothesis *Cudworthiana*; tantum quidem apud eum valuit, ut longius etiam CUDWORTHO procederet, & verisimile duceret esse medium quoddam inter animam & corpus in homine principium, unde omnes istæ actiones, quas CUDWORTHUS animæ tribuit, proficerentur. Me iudice, omnia hujusmodi ad occultas qualitates recidunt, & à veræ Philosophiæ imperio protinus proscribi debent.

11 Vel animus me vehementer fallit, vel hoc argumentum est *petitio principii*: etenim qui mundo æternitatem attribuunt, hoc ipso causam ejus existentiæ auferunt. Quoniam verò, licet varia dentur atheismi systemata, omnia in eo conveniunt, quod materia

ab

rum & figuratum nomen substituitur. Ex hoc Cap. 4. ipso quoque adparet, *mundum non esse æternum.* Id enim abhorret a natura ejus, quod causam habet. Et qui mundum æternum asserit, aliquam ejus causam negat, & sic ipsum Deum negat¹¹.

IV.

ab æterno existit, ideo paulo penitiùs hanc rem perscrutemur. Qui æternitatem mundi tuentur, in duas partes distrahuntur. I. Sunt, qui æternitatem materiæ solummodò tribuunt ex qua mundus conflatur, formam ejus Deum habuisse auctorem agnoscentes. Hujus opinionis inventor ANAXAGORAS est habendus: [DIOG. LAERT. L. II. n. 6. PLUTARCH. de Plac. Philos. L. I. c. iii.] Quam sic refello: Quod ab æterno existit, idem est independens, & quod independens est, nequit ab alio mutari, vel ullo modo affici. Sed ex hypothesei mundus formam, motum, &c. recepit à Deo; ergo non est æternus. Q. E. D. Aliter sic. Quod ab æterno existit, nequit mutationibus subjici; nam quod mutatur, per modum successionis existit, quoniam mutationes sunt successivæ; sed quod successivum est, nequit æternum esse (quoniam dari non potest infinita series, Vid. supra) ergo materia mundi non existit ab æterno. Q. E. D. II. Alii volunt & materiam & formam mundi ab æterno existisse; quorum duæ sunt sectæ. 1. Aristotelici volunt mundum ab æterno creari à Deo, i. e. effectum esse cum causâ suâ coævum. Q. E. A. 2. Denique hypothesis, quæ omnes alias in absurditate & impietate longe antecellit, docet mundum ab æterno, & à se existisse iisdem modo & formâ, quibus hodiè utitur. [SPINOZÆ Op. Post. P. I. Prop. iii. P. II. Prop. ii. BLOUNT de Orac. Rat. p. 216] Paucas inter infinitas, quibus laborat difficultatibus, attingam. 1. Motus non est essentialis materiæ, ergo nec à se nec sine causâ moveri potest; ergo nec ab æterno. 2. Si mundus sit æternus,

O

nus,

Cap. 4.

Mundique
generisque
humani re-
flore.

IV. TERTIUM est, *Deum tum in univer-
sum mundum, tum in genus humanum regimen
exercere.* Id quod ex admirabili & constanti
ordine, qui in hoc universo cernitur, liquido
adparet ¹². Quoad effectum autem moralem
perinde

nus, tum datur infinitus numerus annorum, horarum,
&c. i. e. infinita series. *Q. E. A.* 3. Sunt & rationes
physicæ, quæ contra probant; ut diminutio luminis solaris,
fluidorum in terra, &c. 4. Gravitas non est essentialis
materiæ; ergo à causâ externâ originem duxit. 5.
Denique non ab æterno extitisse hominum genus pro-
batur ab artium progressibus & incultis olim terris,
quæ postea habitari cœperunt; sicut cecinit **LUCRE-
TIUS**, V. 325.

*Præterea si nulla fuit genitæ origo
Terrarum & cæli, semperque æterna fuere,
Quo tot facta virum toties cecidere; nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent?
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam auferuntur? nunc addita navigiis sunt
Multæ, modo organici malicos peperere sonores.*

Con. de hac re **STILLINGFLEET** *Or. Sacr.* L. III. c. ii. § 11. **PARKER** *de Deo*, Disp. iv. **CHEYNE** *Ph. Princ.* c. iv. **HALE** *de Prim. Orig. Hum. Gen.* per tot. Aliosque auctores citat. in *Quæst. Philos.* Cap. ii. Qu. 2.

¹² Universum à Deo regi **GROTIUS** variis argumen-
tis probat. " 1. Quod sit ipse & omniscius & omni-
potens, ita ut non possit non cognoscere ea quæ agun-
tur aut agenda sunt, eaque ipse temperare ac dirigere
facillime possit. Quod si & illa cognoscit Deus,
quidni & curet? 2. Ex conservatione imperiorum.
" 3. Ex miraculis." *De Veritate Relig. Chr.* L. I. §
10—13. Sunt autem, qui generalem quandam provi-
dentiam

perinde est, utrum quis neget, Deum existere, an ab eodem humana curari; cum utrumque omnem religionem plane tollat. Frustra enim metuitur aut colitur, ut in se sit præstantissimus, qui nulla plane nostri cura tangitur,

Cap. 4.

dentiam agnoscunt, particularem vero tollunt, quasi ipsa rerum genera, quæ a Deo conservari illi ipsi auctores fatentur, non subsistunt in singulis. Si singula pereunt abdicata à divinâ providentiâ, quidni & pereant ipsa genera? Proculdubio non generatim modo ad totum hoc universum, sed speciatim ad singulas res à Deo conditas hæc se providentiâ extendit; tum quod omnes & singulæ divinâ providentiâ indigeant, tum quod in illis divinæ directionis vestigia haud raro conspiciantur. Hoc agnoscunt omnes; exceptis Atheis & Epicureis: Sed de modo ejus (qui captum humanum fortasse superat) inter Philosophos non convenit. Rebus semel creatis haud necessaria videtur perpetua quædam vis, quasi nova Indies creatio, ut in *esse suo* perseverent, quoniam quævis mutatio requirat causam: sed utrum Deus ita omnia ab origine constituerit, ut secundum leges constitutas vel *harmoniam quandam præstabilitam* (ut aiunt) constanter agant, & effectus, quos ab æterno prænovit & sequi voluit creator juxta ejus beneplacitum, naturali quodam modo producant, (sicut machina quæ semel constituta opificis concursu non indiget) utrum secundas causas constanter dirigat, ut effectus non ex legibus stabilitis, sed ex arbitrio suo edant, nodus est non ita facilè solvendus. Sive hanc sive illam amplectamur opinionem; hoc saltem admitti debet, Deo non indignum esse, ut immediatam suam directionem aliquando interponat, & tam mentes hominum quam rerum inanimatarum facultates ita dirigat, ut præter expectationem & solitas agendi regulas res evenire possint. Media quidem via in hac re tutissima videtur; nimirum ut à causis *ordinariis* haud temere discedamus, neque tamen Deum ita iis aditricum esse credamus, ut nihil unquam extra ordinem causarum naturalium agat. Vid. LEIBNITZ *Essais de*

Cap. 4. gitur, & nihil boni malique in nos vult aut potest conferre¹³.

Denique
imperfecti-
onis nihil
habere.

V. QUARTUM est, Nullum attributum in Deum cadere, quod aliquam imperfectionem involvat.

Theodic. WOLF. *de Syst. Harm. Præstab.* SHERLOCK *de Provid.* WHISTON. *Theor.* L. IV. c. iv. Sol. 87. JENKIN. *de Rel. Cbr.* Vol. II. p. 218. FIDDES. *Theol. Spec.* L. III. P. ii. c. 4.

¹³ Hanc ob causam Philosophi EPICURUM atheismi reum postulabant, quippe qui, divinam providentiam haud agnoscens, verbis reliquerit Deum, re sustulerit. Similiter CICERO. "Sunt Philosophi & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent rerum humanarum procurationem Deos. Quorum si vera est sententia, quæ potest esse pietas? Quæ Religio? Quæ sanctitas?" *De Nat. Deor.* l. 2. Conf. GROTIUS. *de Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 46.

¹⁴ Hoc in loco nimium brevitatem studet vir doctissimus. Res gravis est & permagni momenti, ut de divinis perfectionibus rite concipiamus; ideoque liceat mihi prolixiore disquisitione hoc argumentum persequi. *Perfectum* duplici modo dicitur, vel *absolute* vel *suo genere*. Id *suo genere* perfectum est, cui nihil eorum deficit, quæ ad singularem ejus naturam pertinere possint. Mundus est perfectus, si nihil huic deficit, quod ejus usui & commoditati inservire potuit: Lex est perfecta, quæ subjectis optimè convenit. Id vero *absolute* perfectum, quod omnibus quæ bona sunt & æstimabilia, sine ullo defectu potitur. In quo sensu Deum esse perfectum probare sic aggredior. 1. Quæ in effectis apparent perfectiones, eadem in causa fuerint. Homines gaudent perfectionibus quibusdam; v. g. potentiâ, sapientiâ, bonitate, felicitate, &c. ergo Deus iisdem fruitur. 2. Deo competunt hæ perfectiones modo infinito; nam si aliquid finitum est, tum vel quia causa ejus tantum nec plus ei communicavit, vel quia ipsum non amplius capiebat. Sed nec hoc nec

involvat. Cum enim ille omnium rerum causa Cap. 4.
 fit & origo, absurdum foret, creaturam ipsius
 aliquam sibi posse *perfectionem* animo concipere,
 quæ abs Deo abesset ¹⁴. Imo cum istius
 perfectio

nec illud in Deum cadere potest. 3. Attributum finitum nequit competere subjecto infinito, nec infinitum attributum subjecto finito; in Deo unum est attributum infinitum, *viz.* æternitas (quod supra probatur) ergo cætera attributa sunt infinita. 4. Patet ex cræatione mundi, ex causis finalibus, ex mirabili rerum structurâ & ordine. 5. Idem facilius probatur de singulis attributis sigillatim. *Primo,* Æternitas eadem operâ demonstratur, atque ipsa existentia; redi igitur ad Not. 2. Hic addemus tantum modum huiusce attributi nobis esse prorsus incognitum. Nequit enim duratio æterna esse successiva, vel temporis similis, quoniam contradictionem implicat: a nobis tamen vix concipi potest sine partium successione, quoniam ipsi idea durationis oritur ex successione. *Secundo,* Ab æternitate sequitur *independentia*, vel *necessaria existentia*; nam quod sine principio existit, sine causâ existere necesse est; ne daretur causa prior primâ. Sed existere independentem, necessario, & sine causâ idem prorsus sonant; unde patet, &c. *2. E. D. Tercio,* Potentia recte Deo attribuitur, tum quia mundum creavit, tum quia creaturis potentiam dedit, ut supra ostensum est. Hoc verò admissio, *omnipotentia* probatur ab independentiâ; nam ubi nulla datur limitationis causa, ibi nullus erit limes. *Quarto,* *Omniscientia* iisdem mediis demonstratur, ac *omnipotentia*. *Quinto,* Probatur *immutabilitas* ab independentiâ; nam quævis mutatio requirit causam. Sed nulla causa agit in Deum, nec Deus agit in se; ergo, &c. *Sexto,* Attributa *moralia* demonstrantur à *posteriori*, vel à causis finalibus. Nimirum, omnia ad hunc finem constituto videntur, ut felicitatem vel commune bonum promoveant, Unde patet creatorem hunc finem consilio

Cap. 4. perfectio infinitis modis exsuperet captum tantillæ creaturæ, eandem terminis potius negativis quam positivis exprimere par erit. Inde Deo hautquaquam sunt tribuenda, quæ *finitum* aut *determinatum* quid notant; quia finito majus semper adtribui potest. Et omnis determinatio ac figura terminos ac circumscriptionem involvit. Quin neq̄ dicendus est distincte

stio destinasse; & cum finis bonus est, auctorem ejus esse *bonæ* necessario sequitur. Positâ bonitate Dei, patet infinitam clemenciam; necnon & infinitam justitiam, veracitatem ceteraque perfectiones morales rectè Deo attribui; nam omniscientia, quod optimum est, ostendit, omnipotentia id efficere potest, & voluntas ad idem impellit. Unde colligitur, hisce omnibus simul sumptis, Deum omnibus perfectionibus, tam moralibus quam naturalibus infinito modo gaudere. *Q. E. D.*

¹⁵ Hæc omnia incautè dicta sunt, nec cum religione sincerâ consistere possunt. Perperam quod positivum est, in Idea infiniti omittit, & ei quod negativum est, tantum inhæret. Qui comprehendere Deum posse negant, non hoc sibi volunt (si sapiunt) ac si nullâ planè ratione agnosci queat; sed quod humanæ mentis nimis angusti sint limites, quàm ut Dei perfectiones adæquatè & omni modo concipiat. Quis vero hanc ratiocinationem ferat? Cujuscunque rei non datur adæquatus conceptus, illius nulla est Idea, illa non ens. Eodem profus argumento, quo hic utitur noster, militarunt athei quidam contra Deum, eumque inter naturas, quæ neque existunt usquam, neque possunt existere, collocare conati sunt. *Nulla est*, inquit HOBBSIUS, *idea neque conceptus, qui oriri potest ex hac voce INFINITUM. Quando dicimus rem aliquam esse infinitam, hoc tantum significamus, non posse nos illius rei terminos ac limites conspiciere, neque aliud concipere præter nostram impotentiam.* Phys. P. IV. c. xxvi Et alibi: *Quando*

distincte & plane comprehendi aut *concipi nostra* Cap. 4.
imaginatione, vel quacunque facultate animæ
 nostræ; quia quicquid animo distincte & plene
 concipere valemus, id finitum est. Neque ve-
 ro ideo, quia Deum infinitum dicimus, ejus
 conceptum plenum animo tenemus: cum infi-
 nitum proprie non notet aliquid in ipsa re,
 sed impotentiam in animo nostro¹⁵, ac si dice-
 remus,

*do dicimus aliquid esse infinitum, non aliquid in re signifi-
 camus, sed impotentiam in animo nostro: tanquam si dice-
 remus nescire, an & ubi terminetur. De Cive, c. xv. §*
 14. Quæ quidem sententia à pietate maxime abhorret;
 cum id nobis persuasum esse velit, quæ de Deo vulgò
 prædicantur, nihil habere veritatis; nuda enim &
 mera esse omnia vocabula, quæ nihil præter hoc sig-
 nificent, mentes nostras stupore quodam & veneratio-
 ne percussas esse. Sed hæc omnia falso nituntur fun-
 damento, & hac voce *infinitum* rite explicatâ, fundi-
 tus corruunt. Quam ad rem distinguere oportet in-
 ter infinitatem, quæ de numero, quantitate & ejusmo-
 di prædicatur, atque eam, quæ rebus indivisibilibus
 attribuitur. Illa est mera negatio limitum; infinitus
 est numerus, quia semper augeri potest, & ob hanc
 ipsam rationem dari nequit numerus actu infinitus.
 Itane vero de divinis attributis definire licet, ea non
 esse actu infinita? i. e. esse finita? Nam quicquid ex-
 istit, *actu* est. Quodcumque quantitatem habet de eo
 prædicabilem, vel numero mensurari potest, ob hanc
 ipsam causam non est verè infinitum. Idem sentit
 ARISTOTELES. οὐκ ἔστιν ἀπειρον οὐδὲν μέγεθος. *Nulla*
quantitas est infinita. Metaph. L. XIV. c. vii. Id
 vero infinitum est vere & proprie dictum, cui nihil
 addi potest: quo modo divina attributa vocantur in-
 finita. Potentia est infinita, cui nihil deficit; vel
 quæ ad omnia potentia objecta extenditur: & sic de
 cæteris. Ut verbo dicam, *infinitas* cum Deo attribu-
 itur,

Cap. 4. remus, non capere nos magnitudinem ejus essentialitatis. Inde nec recte dicitur, quod *partes* habeat, aut sit *totum* aliquid; quia hæc attributa finitorum sunt. Neque quod *in loco* aliquo contineatur; quia hoc innuit fines & terminos magnitudinis. Neque quod *moveatur*, aut *quiescat*; utrumque enim supponit esse in loco¹⁶. Sic nec Deo proprie adtribui possunt, quæ *dolorem* aliquem aut *passionem* notant, (*proprie* dico: nam ubi talia Deo attributa leguntur, id fit *ἀνθρώπων ἕνεκα* pro effectu, non affectu)

itur, idem sonat, ac *perfectio*. Conf. CUDWORTH. *Syst. Intell.* Cap. v. Sect. i. § 17. cum *Notis* doctissimi MOSHEMII.

¹⁶ Modus divinæ essentialitatis nobis est prorsus incognitus: Deus ubique præsens est sine extensione; omnia cognoscit sine idearum successione. Nam quod extensum est, nequit cogitare; & quod successivum, haud recte æternum dicitur. Difficillimum quidem est in conceptibus nostris vel extensionem vel successionem ab existentia remove: sed cum ex hac parte datur demonstratio, ex illa difficultates tantum ex modis essendi & nostrorum conceptuum imperfectione oriundæ, nullus relinquitur dubitandi locus, cuinam parti assentiendum est.

¹⁷ Sic in sacris litteris Deum alicujus facti (v. g. creationis, *Genes.* vi. 6.) pœnituisse dicitur, cum aliud agit, quam prius agebat vel acturus esse videbatur, quia simile quid facit hominibus, quos pœnitet. Non revera consilium mutat, (ipse enim est immutabilis) sed ista rerum seu eventuum mutatio in tempore fit juxta immutabile Dei decretum, quo ab æterno sancita & constituta fuerat.

¹⁸ Cavendum est autem ab istorum errore, qui nullam esse ideam Dei, nullam divinorum attributorum cum

affectu) ut est ira, pœnitentia, misericordia ¹⁷. Cap. 4. Item, quæ *egeſtatem & abſentiam* alicujus boni notant, ut est adpetitus, ſpes, concupiſcentia, amor cupidinis. Nam hæc involvunt indigentiam, adeoque & imperfectionem; cum intelligi non poſſit, ut quis adpetat, ſperet, cupiatve, niſi quibus indiget, caretve. Sic & quando Deo tribuitur *intellectus, voluntas, ſcientia, & actus ſenſuum*, viſio, auditio, illa longe ſublیمiori modo ſunt capienda, quam quo nobis inſunt ¹⁸. Nam voluntas eſt adpetitus

cum noſtris facultatibus ſimilitudinem docent; ſed bonitatem, intellectum, voluntatem, &c. Dei eſſe *toto genere* à noſtris diverſa & discreta, atq; ſenſu merè *analogico* à nobis intelligenda; quæ doctrina (niſi cum grano ſalis admittatur) nec cum ſanâ religione, nec cum veris ſcientiæ principiis rectè conſtare poſſit. Quid enim magis à ratione alienum eſſe poſſit, quàm ut aſſenſum præbeamus, cum nihil omnino de verâ rei naturâ intelligatur? Quid magis impoſſibile, quam ut divinas perfectiones (v. g. bonitatem; juſtitiam, cæterasque ejuſmodi) admiremur, necnon & nobis in exemplum proponamus, ſi ſint penitus incognitæ, & ab omnibus quas de iis formare poſſumus notionem, omnino remotæ & diverſæ? Itaque ut rectius de hac re judicium feramus, paucis exponam, quæ ad litem dirimendam valere poſſunt. 1. Ubi non dantur *ideæ*, ibi nec rationi nec fidei locus dari poſſit. 2. Perfectio in genere dicta in unoquoque ſubjecto idem valet. 3. Idea divinarum perfectionum oritur ab iis, quas in nobiſmet ipſis experimur. 4. Perfectiones quas Deo attribuimus ejuſdem ſunt *generis*, atq; iſtæ quas homini. Ideam potentiæ à noſtris facultatibus acquirimus, eandem Deo competere probamus. 5. Ea ſolum divinis perfectionibus cum humanis intercedit *differentia*, ut

titus rationalis: adpetitus autem præsupponit absentiam, & indigentiam, rei congruentis. Et intellectio ac sensus in hominibus involvit passionem, per objecta in organa corporis, & potentias animæ impressam. Quod est indicium potentæ ab aliò dependentis, & consequenter non perfectissimæ. Denique & illud à perfectione divina abhorret, si dicantur *plures uno Dei*. Nam præterquam quod admiranda mundi harmonia uauum duntaxat ejus mode-

ut hæ finitæ sint, illæ infinitæ: in genere conueniunt in gradu & modo essendi differunt. Sic scientia hominum est imperfecta, Dei perfecta; illi ope idearum, cognoscunt & percipiunt, hic verò modo nobis abscondito. Scientia in abstracto ubique eadem est, sed in diversis subjectis diversa, nunc major nunc minor, nunc hæc nunc illæc modificata. Sunt autem, qui nos per *analogiam* saltem de modis diuinorum attributorum, & de omnibus mysteriis concipere volunt. Eam autem ab omni philosophiâ exulare malui; quippe ad ideas intellectus minime pertinet, & cum phantasiâ solâ commercium habet. Res prius intellectas per analogiam facilius docemus & in mente concipimus, sed ut ignotæ intelligantur, ne hilum quidem proficit. Qui Deum esse omnipræsentem scit, recte dicit eum omnia audire & videre; quæ quidem non verè & propriè dicta sunt, sed analogicè. Vid. LAW ad KING de Orig. Mali, p. 88. Edit. 8vo.

¹⁹ Haud tam leui operâ demonstratur unitas. Rectè GROTIUS: *Deos plures uno non esse, notio non æque ostendens ac Deum existere*. De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 47. Verisimiliter patet ab harmonia mundi unicū esse Deum; nulla ratio est, quæ plures esse suadet, ergo euidentiâ demonstratiuâ patet (non dico plures esse non posse, sed) non esse plures credendos, vel plures

moderatore[m] arguit, etiam finitus tunc foret Deus, si plures essent paris potestatis ab ipso non dependentes. Sic ut contradictionem involvat, plura dari infinita¹⁹. Quæ cum ita sint, maxime rationi congruum est, circa attributa Dei utcunque exprimenda uti nominibus vel *negativis*, ut infinitus, incomprehensibilis, immensus, æternus, i. e. principio & fine carens: vel *superlativis*, ut optimus, maximus, potentissimus, sapientissimus, &c. vel *indefinitis*,

plures colendos. Unde gentes, quas de Polytheismo reprehendit *Apostolus*, recte dicuntur *inexcusabiles*, Rom. i. 20. Sunt & rationes quædam scholasticæ a viris doctissimis ad *unitatem* Dei evincendam allatæ, quibus vero, me iudice, plus inest subtilitatis quam certitudinis. Accipe autem quales sunt: 1. Quod à se est, singulare etiam est; singulare autem non potest cum pluribus communicari. BUDDERUS *de Piet. Philos.* § 18. Cui vix dissimile est argumentum GROTII. Deus est necessario, vel per se, necessario autem quidque est, non quæ in genere consideratur, sed quæ actu est: actu autem sunt res singulæ. *De verit. Rel. Chr. L. I.* § 3. 2. Dei nomine ens summum perfectissimumq; intelligitur; quare si quis plures vellet admittere Deos, ille admitteret entia, quæ & perfectissima essent, simul tamen & imperfecta, quia unum careret perfectione alterius. BUDDERUS *ubi supra*. 3. Si duo essent aut plures Dii liberè agentes & volentes, possent contraria velle; impediretur autem alter ab altero, quo minùs quod vellet, efficeret; impediri autem posse, Deo indignum est. *Ibid.* 4. Deus necessario existit, quæ necessitas est simplex & uniformis. Qui duo necessario existere supponit, in eo sibi met contradicit, quod cum utrumque independens est, utrumvis sine altero existere supponi potest, &

ex

Cap. 4. *definitis*, ut bonus, justus, creator, rex, dominus, &c. eo sensu ut non tam velimus, quid fit, distincte dicere, quam nostram admirationem & obedientiam qualicumque expressione profiteri; quod est signum animi humilis, & animi honorantis quantum potest ²⁶.

Cultus Dei naturalis internus quibus?

VI. PROPOSITIONES *practicae* religionis naturalis versantur partim *circa internum*, partim *circa externum cultum Dei*. *Internus cultus* Dei consistit in ejus *honore*. Honor autem est opinio alienæ potentæ, conjunctæ cum bonitate. Debet scilicet animus hominis ex consideratione potentæ & bonitatis Dei, quantum potest animo venerationem adversus ipsum concipere. Ex quo fluit, ut eundem debeat *amare* tanquam omnis boni auctorem & datorem; in eum *sperare*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat; ejus voluntate *adquiescere*, tanquam

ex consequenti neutrum necessariò existit. CLARKII *Demonstratio de Deo & attributis*. Prop. 7. De horum argumentorum vi & efficaciâ nihil dicemus. Si quis ea ad justum examen revocare velit, consulat omnino eruditissimi nostri amici EDMUNDI LAW notas ad KING *de origine mali* lectu dignissimas, necnon & responsum ejus ad J. JACKSON in dissertatione de *spatio, tempore, &c.*

²⁰ Similiter HOBBIUS. *Nomen Dei non usurpatur; ut illum concipiamus, sed ut honoremus*. Leviath. P. I. c. 1. de qua re vid. supra not. 15.

²¹ Audi SENECAM. "Primus est deorum cultus deos credere, deinde reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine quâ nulla majestas est. Scire illos

tanquam qui pro sua bonitate omnia optime Cap. 4.
 faciat, nobisque det, quæ maxime expediunt; ~
 eum *timere*, tanquam potentissimum, & cu-
 jus offensa maximum sit malum conciliare
 apta; ei denique in omnibus humillime *obsequi*,
 tanquam creatori, domino, ac rectori optimo
 maximo ²¹.

VII. *Externus Dei cultus* in hisce potissimum *Externus*
 consistit, ut homo Deo *gratias agat* pro tot bo- *quibus par-*
 nis ab eo acceptis; ut ipsius voluntatem per *tibus at fel-*
 actiones suas, quantum fieri potest, exprimat, *natur?*
 seu ei *obtemperet*. Ut ejus magnitudinem
admiretur, & *celebret*. Ut *preces* ad ipsum
fundat pro obtinendis bonis & averruncandis
 malis; preces enim sunt signa spei, spes vero
 bonitatis & potentia divinae agnitio est ²². Ut
 si res tulerit, per solum Deum *juret*, & jura-
 mentum

“ illos esse, qui præfident mundo, qui univèrsa vi sua
 “ temperant, qui humani generis tutelam gerunt, inter-
 “ dam curiosi singulorum.” *Epist. xcvi.*

²² Sunt, qui necessitatem cultûs externi ex luminae na-
 turali patere posse vel negant vel in dubium vocant. imo,
Quia Deo non opus est nostris laudibus aut precibus, cui jam
satis perspecta sint sensa nostræ mentis. 2do. Quia variæ
sunt methodi, quibus pietatem nostram & venerationem ad-
versus Deum, tanquam Ens supremum, agnoscere & illustrare
possimus, & si vitæ hominum sint virtutis normæ con-
formes, iis non opus est precibus. Hasce verò rationes
 nihil omnino in hâc causâ valere, gravissimis argu-
 mentis evinci potest. Etsi enim Deus non indigeat ex-
 ternis signis ad animi nostri percipiendos sensus, tamen
 preces necessariae videntur tum ad nostri tum ad aliorum
 hominum commoda. i. Respectu *nostri*, preces ore
 prolatae magis aptæ sunt ad excitandos animi motus;
 earum

Cap. 4.

mentum religiosissime observet: Hoc enim postulat omniscientia & potentia Dei. Ut de Deo *considerate loquatur*; id enim est signum timoris; timor autem potentiaē confessio est. Ex quo consequitur, *non esse utendam Dei nomine temere & frustra*; utrumque enim inconsideratum. *Non esse jurandum, ubi non est opus*; est enim frustra. *Non esse curiose & petulanter disputandum circa naturam & gubernationem Dei*: ex hoc enim nihil aliud sequitur, quam ut Deum exigere velimus ad modulum nostrae rationis. Item, ut *quidquid Deo praestandum est, in suo genere sit eximum, & honorem exprimere aptum*. Item, ut *homo Deum non solum secreto, sed & palam & publice in conspectu hominum colat*. Occultare enim aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret. Contra publicus cultus non solum de

earum auxilio attentio facilius conservatur, & pia mentis cogitationes melius foventur. Quorsum spectat illud AUGUSTINI. *Nescio quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi praecedente non possint; isaem rursus exterius visibiliter factis, illo interior invisibilis, qui eos fecit, augetur*. De Cur. pro Mort. cap. 5. Et hinc patet privatarum precum obligatio. Deinde vix concipi in mente potest, cum qui nunquam preces ore effundit rectè de Deo sentire posse. Mens pia naturali quodam motu ad gratiarum actiones impellitur. 2. Respectu hominum aliorum, preces publicae & supplicationes solennes cum omni apparatu honesto cultus exterioris perquam utiles & necessariae videntur. Experimenta compertum est, immane quantum exterior pietatis facies, & religiosi cultus

de nostra devotione testatur, sed & alios ex-
 emplo incitat. Denique ut *summo conatu le-* Cap. 4.
ges naturales observat. Nam uti imperium
 Dei parvi pendere, superat omnes contume-
 lias ; ita è contrario omnibus sacrificiis est ac-
 ceptior obedientia.

VIII. ENIMVERO id certum est, effectum *Aeternae*
 hujus Religionis Naturalis, præcise & pro *saluti obti-*
 præsentis hominum conditione consideratæ, in- *nende*
 tra sphæram hujus vitæ terminari ; ad æter- *band suffi-*
 nam autem salutem nanciscendam nequaquam *cit.*
 valere. Ratio quippe humana sibi relicta jam
 ignorat pravitatem, quæ in facultatibus & in-
 clinationibus hominis cernitur, per culpam hu-
 manam provenisse, Deique offensam & æter-
 num exitium mereri. Eoque & necessitas sal-
 vatoris, ejusque officium & meritum, nec non
 promissa Dei humano generi facta, & quæ alia
 inde

cultûs professiones statæ & ordinariæ ad mentem vulgi
 hominum saltem metu numinis & reverentiâ percellen-
 dam conferre solent : adeo ut nesciam an iis sublatis so-
 cietatis humani generis unâ cum omni religione tolatur.
 Publica pietatis exempla plurimùm valent ad excitan-
 dum in hominum mentibus religiosam quandam venerationem
 numinis, quæ societatis vincula firmiori nexu
 colligant. Conjunctio plurimorum hominum in eâdem
 mente & voce haud parum conducit, vel ut ira Dei
 avertatur, vel ut impetrentur beneficia. Quæcunque au-
 tem faciunt, vel ad promovendam salutem publicam aut
 privatam, vel ad advertendam Dei iram, vel ad impe-
 tranda beneficia, ea omnia sunt inserenda aut adoptanda
 in religionem naturalem.

23 Non

Cap. 4. inde dependent, eandem latent: per quæ sola salutem æternam hominibus provenire, ex divinis literis constat ²³.

*Absque
religione
nullum so-
cietatis
vinculum.*

IX. OPERÆ pretium porro fuerit paulo distinctius expendisse usum, quem in vita humana religio gignit; ut constet, *eam revera esse ultimum & firmissimum humane societatis vinculum.* Nam in libertate naturali, si metum divini numinis removeas, ubi quis propriis viribus fesus fuerit, quælibet imbecillioribus
pro

²³ Non autem in eo sensu intra limites hujusce vitæ continetur jus naturale, ut nihil omnino ad futuram spectet. Argumenta sunt varia, quæ plurimum suadent vitæ hac conclusâ, nondum expleri omnes partes hujus dramatis: mens humana ab intuitu hodierni statûs ad futurum aliquem præfagiendum statim excitatur; & erigitur expectatione earum rerum, quæ secuturæ sunt in altera vita; quasi in proxima scena. Si naturam animæ attentius perpendamus, facile patet, referente CICERONE, *nihil esse huic admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrabi potest; nec interire igitur.* Tusc. Disp. I. 29. Interire non posse haud tam certò sequitur; probat autem pereunte corpore, non ideo pereundam esse animam, adeoque post mortem superstitem esse posse. Deinde cum Deus sit æqui rectique amantissimus, non erit hujusce mundi otiosus spectator; jus faciendum curabit, nec eandem vel doloris vel felicitatis portionem dignis & indignis impertiet; sed bene & male merentibus suam unicuique debitam. Enim vero fatendum est neminem mortalium perfectam obedientiam præstitisse, nec si propriè dictum est, præmia mereri posse: unde demonstrari nequit quenquam præmia aliquando pro certo consecuturum fore; attamen cum bona fortunæ & felicitas hujusce vitæ virtuti & sapientiæ non semper adhæreant

pro lubitu inferet, ac honestatem, pudorem, fidem, inter inania vocabula reputabit, nec ad recte faciendum aliter, quam sensu propriæ imbecillitatis adiget²⁴. Porro, religione remota, civitatum firmitas intrinseca semper in incerto foret; ac ad cives in officio continendos hautquidquam sufficeret metus temporalis pœnæ, fides superioribus data, ejusque servandæ gloria, & gratitudo, quod ope summi imperii a miseris status naturalis defendantur.

hæreant & pessimè merentibus interdum optime sit, hanc inæqualitatem ferre nequit Deus, sed aliquando alium ab alio discernet: ita ut diversa sit rerum distributio in statu futuro ab ea, quæ hodie obtinet. Et quo quisque est perfectior, & Deo proximior indole & natura, eo erit altior & beator, vel saltem eo minorem pœnam fortietur. Concesso enim (quod quidem salva Dei justitia negari non potest) religionem naturalem per se & sine piaculo quodam peccati, ad salutem æternam non sufficere: Attamen rationibus maxime probabilibus, & quæ fidem facile suadere possint, stabilitur hæc veritas; iis, qui pro modulo humanæ infirmitatis virtutem in hac vita colant, aliquando melius fore, quam profanis & impiis, qui Deum averfantur, & quicquid bonum & honestum est, repudiant & abhorrent. Unde consequentissimum est, ut jus naturale non intra sphæram hujus vitæ terminetur, & lumen rationis dicitur actiones hominum ad vitam futuram spectare debere. Sublato autem statu futuro, unà tolluntur legis naturalis sanctiones, adeoque ipsa obligandi vis. Vid. BURNET *de Statu Mortuorum*, CHAUVIN *de Relig. Nat.* L. I. cap. viii.

²⁴ Quæstio sæpe versatur, utrum societas cum atheismo constare possit? Partem affirmativam tuerentur MACHIAVELLIUS, HOBBIUS, TOLANDUS, & BÆLIUS, quorum rationes vix operæ est pretium ad
 p examen

Cap. 4. tur. Tunc enim revera locum haberet. *Qui mori scit, cogi nescit*²⁵: quippe, cum Deum non metuentibus nihil magis quam mors metui possit, huic contemnendæ qui sufficeret, in imperantes quævis tentare posset. Ut autem id vellet, vix causa defutura foret; puta ut declinaret incommoda, quæ sibi ab alterius imperio videntur incumbere; aut ut ipse potiretur commodis, quæ imperii possessorem comitantur. Præsertim cum facile judicare possit, jure se id facere; vel quod qui in præfens rerum potitur, prave remp. videatur gerere; vel quod ipse longe melius imperaturum sese speret. Occasio autem ad talia tentanda facile offerri posset, rege vitam suam non satis caute circumsepiente (& quis tali rerum statu custodes ipsos custodiet²⁶?) vel multis conspirantibus, vel bello externo ingruenti adscitis in partes hostibus. Præterea cives ad injurias mutuo inferendas futuri essent pronissimi. Cum enim in foro civili pronuncietur secundum acta & probata; omnia scelera & flagitia,

examen revocare. 1. Quia nulla unquam gens comperta fuit, quæ Deum non agnosceret: nisi cui ratio & boni mores, inducta feritate, plane sordescunt. Unde vel nihil, vel quod contra hos facit, ab exemplis colligi potest. 2. Quia omnes uno ore fatentur, religione sublata, humanam societatem non tam firmo & stabili pede stare posse. Quod ipsi veritatis & veræ religionis hostes agnovisse videntur; cum in errorem quodammodo contrarium dilabantur, in eo, quod religionem, quam leges civiles constituunt & ratam faciunt, diligenter colendam esse & tuendam docent, falsa

lit

flagitia, ex quibus lucrum provenire aptum Cap. 4.
 est, si occulte patrari & sine arbitris possent, pro dexteritate ingenii, in qua placere sibi quis posset, haberentur. Nemo quoque opera misericordiæ aut amicitia foret exerciturus, nisi gloriæ aut emolumentum explorata spe. Ex quo & illud consequeretur, ut dum nemo in alterius fide, remotis pœnis divinis, solidam fiduciam collocare posset, singuli perpetuo metu & suspicionibus anxii viverent, ne ab aliis deciperentur aut læderentur. Sed & tam imperantes quam subjecti parum proclives futuri essent ad præclara & gloriosa opera patranda. Nam imperantes, nullo conscientia vinculo constricti, omnia munia, ipsamque justitiam venalia essent habituri, & in omnibus privatum commodum quæsituri, cum oppressione civium: a quorum rebellionem uti sibi semper metuerent, ita suam salutem unice in eo positam intelligerent, ut istos quam maxime enerves redderent. Cives contra, oppressionem imperantium formidantes, nunquam non circum-

fit an vera nihil morantes. Hoc modo MACHIAVELL.
 " In id diligenter incumbere debent, quicumque Reip.
 " aut regno alicui imperant, ut ejus religionis quam ipsi
 " colunt & venerantur, fundamenta facta tecta que con-
 " servant: quâ quidem re cives suos pios devotosque
 " efficient, & aptos ad concordiam colendam." *De Re-
 pub. L. I. cap. xii.*

²⁵ SENEC. *Hercul. Fur.* v. 425.

²⁶ *Pone seram, cobibe, sed quis custodiet ipsos
 Custodes—* JUVEN. Sat. vi. 346.

Cap. 4. specturi forent occasiones rebellandi : nec minus tamen ipsi inter se diffisuri, seque mutuo formidaturi erunt. Quin & conjuges, oborta vel levi querela, se invicem essent suspicaturi ne veneno, aut alio clandestino modo necarentur. Par periculum a familia immineret. Cum

²⁷ Omisit auctor, quod in hac re præcipuum est, sine fide in Deum nihil valere juramenta, & sine juramenti nullum esse fiduciæ & veritatis vinculum. Testem habemus CICERONEM. “ Utiles autem esse opiniones
 “ has, quis neget cum intelligat, quam multa firmentur *jurejurando*, quantæ salutis sint fœderum religiones?
 “ nes? Quam multos divini supplicii metus à scelere revocarit? Quamque sancta sit societas civium inter
 “ ipsos, diis immortalibus interpositis, tum iudicibus, tum testibus?” *De Leg. II. vii.*

²⁸ Eadem argumenta, quæ religionem cum utilitate civitatum amicè conspirare probant, à *fortiori* concordiam Christianæ Doctrinæ cum verâ politicâ demonstrant. Audi de hoc argumento ipsum PUFENDORF. “ Hac in parte amicè conspirat religio Christiana, dumque ista optimam habitudinem civitatum valde
 “ deformantia solis suis artibus tollere nequit, aut gravioribus velut districta negligit, emendare & ex
 “ fundamento curare, quantum humana pravitas in hac mortalitate corrigi idonea est, laborat. Nam
 “ *primo*, Religionem Christianam divina quædam comitatur gratia apud illos, qui non nomine solo
 “ eam profitentur; per quam animi ita imbuuntur, ut deinceps ad officium suum faciendum incumbant,
 “ non respectu pœnæ aut emolumenti temporalis, sed ex amore & reverentia erga Deum, & ut eidem obsequium suum approbent. *Deinde* religionis Christianæ decretis non satisfacit, qui externis tantum &
 “ crassioribus vitiis sese abstinet, sed illa quam maxime internam cordis puritatem, affectuumque
 “ & cupidinum compositos motus requirit. Nec illi
 “ aliquid

Cum enim sine religione nulla quoque futura
 foret conscientia, non facile esset occulta ejus-
 modi scelera deprehendere²⁷; quippe quæ ple-
 rumque per inquietudinem conscientiæ, & ter-
 rores, in exteriora indicia erumpentes, pro-
 dantur²⁸. Unde adparet, quantopere interfit
 generis

“ aliquod minutum aut contemnendum peccatum vi-
 “ detur, sed etiam de otioso verbo apud tribunal di-
 “ vinum rationem reddendam docet. Neque illi
 “ satisfecit, qui alterum non læsit aut contractus
 “ explevit; sed beneficentia quoque, humanitas,
 “ misericordia quantum in cujusque viribus exerceda
 “ injungitur, etiam ubi nulla recuperandi spes arridet.
 “ Neque illi sufficit vanis litibus alteri molestiam non
 “ faceffere; sed & ad injurias condonandas, ad re-
 “ mittendum aliquid de summo jure pronos esse eadem
 “ jubet. Nec alteri sua eripuisse, aut per alterius
 “ stragem ad honores grassatum non fuisse satis est:
 “ sed etiam per innoxia media avaritiæ aut ambitioni
 “ litasse inter vetita habetur. *Denique* Christiani ho-
 “ minis officium nequidquam implevisse judicatur, qui
 “ utcunque vitæ suæ innocentiam civili judici adpro-
 “ bare potuit, & si non castè tamen cautè agere, sua-
 “ que facinora dextre negare & obtegere calluit; qui-
 “ que adeo probitatis suæ hoc palmarium habet argu-
 “ mentum, hujus vel illius facinoris me nemo legiti-
 “ me convicerit. Sed ex scitis Christianæ religionis
 “ Deus etiam arcana pectoris arbitratur.” Et sic de-
 inceps. *Dissertat. Academ. de Concordia veræ Polit.*
cum Relig. Christ. p. 557. Solet autem à nonnullis
 disputari, Christianæ religionis dogmata nequaquam
 cum bello gerendo constare posse, vel saltem huic
 plurimum officere. Tangit hanc rem MACHIAV. *Disc.*
ad Liv. L. II. c. ii. Et Christianam doctrinam omnino
 inutilem & noxiam esse militantibus (utcunque sit
 justa causa belli) probare aggreditur MANDEVILL. in
 P 3 Dialog.

Cap. 4. generis humani, atheismo omnes vias, ne invalescat, præcludere; simulque quanta vecordia eos agitet, qui ad opinionem prudentiæ politicæ conciliandam facere autumant, si in impietatem proclives videantur.

C A P.

Dialog. de Ufu Chr. Rel. in bello. Eandem partem tenetur BÆLIUS. *Reflect. de Comet.* Utrum bellum sit Christianis licitum necne, non hujus est loci disquirere: Vid. nos infra ad *Lib. II. cap. xvi.* & GROT. *De Jure B. & P. L. I. cap. ii.* Virtutes autem, quas nobis commendat Christus, veræ fortitudini & bellicæ virtuti non solum non adverfantur, sed revera inferviunt & promovent: quod satis probavit noster in libro supra laudato. “ Quanquam si omnes homines religionem Christianam amplecterentur & secundum ejus præcepta exacte vitam instituerent, vix ullus bello locus fore videatur; tamen cum magna generis humani pars eandem non profiteatur, & inter eos qui verbo se Christianos jactant, non pauci habendi & dominandi libidine in bella injusta rapiantur; fasane erit veris Christianis istorum injustam vim à vitâ, libertate fortunisque suis propulsare. Ipsa virtus patientiæ legitimam sui defensionem, & jurium suorum assertionem nequaquam excludit. Incon-sulta autem & cæco impetu ruens ferocia bellis ut plurimum exitiosa est; nedum ut vera politica civium animos ea imbuendos censeat. Nam modesto & composito animo qui sunt, non minus strenuè pugnare possunt, ubi res poscit, quam feroces, & periculorum propter ipsa pericula cupidi. Denique & in hoc fortitudinem militarem insigniter promovet religio Christiana, quod ea de immortalitate animæ & piorum post hanc vitam felicitate securos nos reddit; sic ut justa causa bellanti eo minus jactura hujus vitæ metuenda sit, quod per eam ad meliorem conditionem transferatur. Ad quod illustrandum facere potest, quod persuasione immortalitatis & metem.

CAP V.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA SE IPSUM.

I. **Q**UANQUAM hominem amor sui penitus infixus subigat, folicitam sui curam agere, suaque commoda omnibus modis procurare, sic ut hoc intuitu aliquam obligationem comminisci supervacuum videatur¹; alio tamen respectu homo utique certa

Officia circa se haud frustra homini injuncta.

L. ii. c. 4. § 1.

“ metempsychoseôs populis *Celticis* quondam metum
 “ mortis dempsisse ait LUCANUS. Lib. I. 460.

— Inde ruendi

*In ferrum mens prona viris, animæque capaces
 Mortis, & ignavum reditura parcere vitæ.*

CÆSAR de Bell. Gall. L. vi. de Druidibus loquens: *Imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto.* Ibid. p. 556.

Conf. De Jure Nat. & Gent. L. II. c. iv. § 3. Eris Scand. § 6. p. 7. Spicileg. Controv. § 16. p. 350. Exam. Doctr. § 2. Qu. 316.

¹ Licet autem homo magno impetu ad sui conservationem feratur, obligatione tamen opus fuerit, tum quia aliquando eum cupido se destruendi incedere potest, tum quia homines ut plurimum mediis, quibus se conservare possunt, aliter utuntur, ac iis uti debent. BUD-DEI Phil. Pract. c. iv. § 3.

Cap. 5. ta quædam circa seipsum observare tenetur. Cum enim non sibi soli sit natus homo, sed ideo tam eximiis dotibus a Creatore fit ornatus, ut ipsius gloriam celebret, & idoneum societatis humanæ membrum existat; inde ita sese componere homo tenetur*, ut ne dona Creatoris incultu perire patiatur, & ad societatem humanam aliquid pro virili conferat. Sic etsi sua cuique ruditas maximo sit probro &

* Nemo sibi obligari potest; nam cum idem esset *obligatus & obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, qui liberare seipsum potest arbitrata suo, & qui hoc potest, jam actu liber est. HOBBS *de Civitate*, C. vi. § 14. Attamen homo *erga seipsum* obligari potest, ut alius sit auctor obligationis simpliciter constitutæ, ipse vero ejus subjectum & objectum. Sic cum ex omnium sapientum consensu Creator O. M. hominem condiderit, ut ipsi inserviat, excultisque bonis ab ipso sibi concessis ejusdem gloriam redderet illustriorem; cumque socialitas, ad quam homo conditus est, exerceri commode & servari nequeat: nihil quilibet seipsum, quantum in se, excolat & servet: adparet abjectâ planè sui curâ hominem non sibi quidem, sed Deo creatori, sed generi humano facere injuriam.]

3 Loco eorum, quæ sequuntur usque ad finem hujusce commatis, Editio OTTONIS sex sectiones exhibet de animo, & quæ ad illius culturam idonea sunt: quæ supplevit quidam nomine WEBERUS. Proculdubio quæ alterum agnoscunt auctorem, locum in ipsius PUFENDORFII textu habere non debent. Sed cum lectu digna sint, & non nisi consentiente ipso auctore (teste STOLLIO, in *Introduc. ad Hist. Liter.* p. 769) addita fuerint; nolimus lectorem iis omnino carere, ideoque hic commentarii vice apponi curavimus. Sunt autem, quæ sequuntur.

1. Ani-

& damno, recte tamen a magistro vapulat dis-
cipulus, si, quarum capax erat, artes addif-
cere negligat. Cap. 5.

II. Porro, cum homo constet duabus par-
tibus, *Anima & Corpore*, quarum illa rectoris
hoc ministri aut instrumenti vicem subit; sic
ut animi imperio, corporis servitio magis
utamur; utriusque quidem cura, sed illius ta-
men præcipue, agenda. Et ³ *Animus* quidem
ante

*Primum
eorum spec-
tat animi
culturam;*
c. 4. §. 4.
13.

1. Animum quidem quod attinet, ejus cultura hæc
potissimum redit, ut recte sese habeant *sententiæ* de re-
bus quæ ad officium hominis respiciunt ac ut rite
formetur judicium ac æstimatio circa res, quæ adpe-
titum stimulare solent; ut motus animi ad normam
sanæ rationis revocentur, ac temperentur; honestis
artibus atque scientiis opera detur, & verbo: ut ad
vitam socialem formetur animus, officiique honesti sen-
su & amore imbuatur.

2. Inter sententiâs igitur, quas imbibisse omnem ho-
minem oportet, princeps ea est, ut ea de *Deo* creatore
& conservatore hujus universi sciat tenetque, quæ
præcedenti capite tradita fuerunt. In hac enim per-
suasione non solum præcipuum hominis officium verti-
tur, sed etiam ea firmamentum est omnis probitatis ad-
versus alios homines exercendæ, & fundamentum illi-
us adquiescentæ, qua hominum animi intrinsece per-
funduntur. Hæc uti nemo negabit, ita, quæ his re-
pugnant, opiniones sollicitè excludendæ sunt. Nec
solum hic intelligimus *Atheismum & Epicureismum*, sed
alios quoque opiniones bonis moribus & societati hu-
manæ exitiosas & indolem actionum humanarum plane
evertentes, quas inter est illa de *Fato Stoico*, de fiderum
positu actionibus & eventibus humanis indispensabilem
necessitatem adferente, unde homines non nisi instru-
menta actionum suarum redduntur, quas libere mode-
rari

Cap. 5. ante omnia ad commode tolerandam vitam
 } socialem est formandus, officiique & honesti
 sensu

rari penes ipsos non sit. Cognatum huic dogma est, quod consecutiones causarum & effectuum, seu illa velut catena rerum, à creatore constituta, tam immobilis habet legem, ut Deus circa eandem, ne in particularibus quidem casibus, libertatis sibi quid reservaverit. Perniciosa quoque est persuasio, quod *Numen peccata hominum velut nundinetur*, & ea redimi patiatur pecunia aliisque muneribus, inanibus quibusdam ritibus, aut conceptis verborum formulis, citra emendationem vitæ. Item quod *Numen capiatur* ejusmodi inventis hominum, *adsumptisque vitæ institutis*, quæ ad societatem humanam & civilem ad sanæ rationis & legis naturalis dictamen attemperatam non quadrant. Mala quoque est illa persuasio, quasi homini solum *pietatis exercitium* erga Deum sufficeret, *citra respectum ad probitatem & officia* erga homines exercenda; aut posse hominem non solum pro se suo *officio adversus Deum* satisfacere, sed & ipsi *superesse* posse, quod in alios transfundat. Item, dexteritati & nequitiae scelerum eum indulgere, & quædam *peccata* habere velut *jocularia*. Ac denique Deo placere *preces*, ut alii homines immerito *malo* macentur, quo ipsis lucri aperiantur occasio.

3. Post hæc cuique cultura animi circa hoc potissimum occupatur, ut *seipsum*, suamque naturam probe exploret & *nosse* discat. Ex hac enim cognitione sui ipsius rite suscepta homo deducitur ad cognitionem suæ conditionis ac muneris, dum primo animadvertit, se non à se ipso extitisse, sed sublimiori principio originem suas debere: se nobilioribus facultatibus dotatum, quam, quæ circa se prospicit, bruta; se denique non solum nec sibi soli natum, sed partem esse generis humani. Ex qua notitia concludit, se imperio divino subiectum, ac pro captu donorum sibi concessorum & Deo & societati humanæ obligatum esse; & quidem *intellectus* lumine ideo donatum, ut eo recte utatur, certum, possi-

sensu & amore imbuendus. Tum pro cujus-
que capacitate & fortuna aliquid addiscendum,
ne

possibilem & licitum finem sibi proponendo, & tum actiones suas, tum alia media ad eum recte attemperando; cui conjunctum, ut quia verum & rectum semper uniforme est, de similibus semper similiter judicet, sibi que, postquam recte judicaverit, semper constet. *Voluntatem* autem & adpetitum ita compescenda esse, ut rectum judicium non præcurrant, sed subsequantur, nec ejusdem decretis oblectentur. Deinde se probe cognito, homo deprehendit suam potentiam finitam, certosque habere limites, adeoque plurima esse, quæ dirigere, aut quibus obsistere nulla ratione queat; aliqua non quidem absolute supra ipsius potentiam esse, sed quæ tamen intercurfu & oppositione aliarum potentiarum intercipi possint; quædam denique ejus potentia non aliter cedere, quam si eadem dexteritate fulciatur. Et quum videat, nihil tantopere in ipsius potestate constitutum, quam liberum arbitrium, ejusque potentia, quatenus circa proprias hominis actiones eliciendas diffunditur; inde in id præcipue incumbendum sibi judicat, ut his suis facultatibus bene & ad præscriptum rationis recte utatur. Hoc quippe illud est, ex quo cujusque intrinseca præstantia & probitas est metienda. Denique de cæteris, quæ *extra nos posita* sunt, ita censet, ut si vires ipsius non excedant, ad finem ejus faciant & digna sint, propter quæ labor sumatur, circa ea laboret, & propositum quidem recte formatum urgeat, nec tamen etiam contra torrentem nitatur. Et quia homo, in quantum solo rationis lumine regitur, in his terris ad aliam felicitatem adspirare nequit, quam quæ ex prudente facultatum suarum regimine nascitur, & ex subsidiis à divina providentia ordinatis, hinc cæcæ velut aleæ nihil committendum existimat. Et quum futuros eventus penes hominem non sit dirigere, iique sæpe præter spem nostram cadant; inde nec præsentibus nimis securè confidendum, nec futura supervacua

anxietate

Cap. 5. ne quis inutile terræ pondus sit, sibi gravis, aliis molestus. Sed & tempestive eligendum honestum

anxietate & cura præcipienda, sed ob eandem causam secundis rebus insolentiam, adversis desperationem procul habendam statuit.

4. Sunt quoque quæ adpetitum humanum præcipue stimulare solent, quibus ut homo justum pretium ponere sciat, pars quoque hujus culturæ est, necessaria. In his autem ut *opinio præstantiæ & excellentiæ*, unde honor & gloria apud alios progignitur; splendidissima, & quæ erectioris indolis homines præcipue sollicitare idonea est: ita circa hanc sit formandus animus ut omnium maxime *existimationem simplicem* seu opinionem boni viri acquirere & conservare etiam adversus calumnias laboret. *Intensiva* autem *existimatio*, honor & gloria eatenus adpetenda, quatenus ex præclaris & ad bonum societatis humanæ spectantibus factis redundant: & sedulo cavendum, ne animus arrogantia & insolentia infletur. Ubi occasio, qua præstantiam suam exferat, deficit, id æquo animo ferat, & quia penes nos non est fortunam pro lubitu fabricare, meliora citra ægritudinem expectet, quum hoc casu nihil sit, quod ei possit exprobrari. Inter stultissima autem merito habetur, de eo velle gloriari, quod inane est, aut per malas artes ad famam & honores grassari. *Opes* etiam & rerum extrinsecarum copia plerumque hominum mentes afficere solent. Et indiget quidem iis homo, non solum ad sui conservationem, sed & aliis inde prospicere inter officia est. At quia indigentia nostra non est infinita, nec natura desinit esse fecunda in iis producendis, & a morientibus omnia relinquenda sunt; inde rationis est, tum in parandis, tum in possidendis & erogandis iis modum tenere, ne læsa honestate eas corradamus, aut avaritia prodigalitateve peccemus, aut denique vitiorum fomenta faciamus. Et quia variis casibus perire possunt, ita animus adsuofaciendus, ut, si fors ferat, iis amissis non velit concidere.

5 Magnam

honestum vitæ genus, prout impulsus genii, Cap. 5.
 corporis atque ingenii habilitas, natalium con-
 ditio,

§. Magnam quoque vim movendi animos hominum habent voluptates, quas si quis innocentes modice degustet, id crimen non habet. Nam quemadmodum dolor ad destructionem corporis tendit & non necessarius fugiendus est; ita delectatio corpus æque ac animum reficit, nec repugnat rationi eam adpetere. Modo caveatur, ne immoderato ejus usu homo enervetur, corporis juxta ac animi vigor supprimatur, opes melius erogandæ dissipentur, aut alias cum delicto conjuncta periculum, damnum, dedecus & dolorem ea post se trahat. Tandem & circa id sollicitè animo cura est adhibenda, ut motus suos & affectus in potestate habeat, quorum plerique non solum valetudinem corporis & vigorem animi vehementer profligant; ed & judicium intellectus velut obnubilant, & in devia ab officio declinant, sic ut frigus affectuum sit velut naturale principium prudentiæ & probitatis inter homines. *Latitia* in se naturæ quidem cumprimis congruit, sed cavendum, ne intempestive, aut ex causis non idoneis, se exserat. *Tristitia* animum corpusque velut carie quadam exedit; igitur ea, quantum potest, exterminanda, nisi quatenus inter officia humanitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum lugere, aut quatenus poenitentia ob prava facinora exprimenda requiritur. Interdum ea ex metu imminentis mali oritur; verum, quia hoc animo sumto & circumspeditione prudenti sæpe averti potest, inde quantum pote, procul ista formido pellenda. *Amor* humanæ naturæ amicus affectus, sed qui ratione hactenus temperandus est, ut in objectum dignum & licitum feratur. *Odium* infestus affectus tam habenti, quam illis, in quos fertur. Ergo id, quantum potest, restringendum, &, si quis omnino dignus occurrat, quem aversemur, ne tamen ideo nobis ipsis ægritudinem conciliemus. *Invidia* deformis plane affectus, dum invidus propriis moribus, sicut rubigine ferrum, conficitur.

Cap. 5. ditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio, aut necessitas ferunt ⁴.

III. CUM autem animus fulturis *Corporis* *Proximum, corpore* sustineatur, inde vires ejus congruentibus alimentis ac laboribus erunt firmandæ & conservandæ, nec intemperantia cibi potusque, intemptivo ac non necessario labore, aliave ratione affligendæ ⁵. Quo nomine vitanda ingluvies, ebrietas, immodica Venus, & similia. Cum etiam inordinati & vehementes affectus non solum ad perturbandam societatem stimulos moveant, sed & ipsi homini plurimum noceant; inde danda opera, ut quis affectus suos,

tur. *Spes* lenior quantumvis, ita tamen temperanda, ne dum vana, incerta ac super vires posita complectitur, animus sese gratis fatiget. *Ira* violentissimus juxta ac perniciosissimus, cui omni studio reluctandum, quæ & ipsam fortitudinem ac in periculis constantiam velut occæcat & præcipitat. Huic congrua est *libido vindictæ*, quæ quatenus excedit legitimam & moderatam defensionem, & suorum jurium assertionem, plane in vitio est.

6 Datur præterea peculiaris animi cultura in variarum rerum *artium & disciplinarum notitia* consistens, quæ licet non quibusvis adeo necessaria sit, ad officium hominis rite obeundum; nemo tamen in dubium vocabit, quin necessitatibus & commoditatibus humanæ vitæ apprime sint utiles. Igitur, ne inutile terræ pondus sit, sibi inutilis, aliis molestus, quisque eas capeffat. Et quidem tempestive eligat honestum vitæ genus, prout impulsus genii, corporis atque ingenii habilitas, natalium cognitio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio aut necessitas ferunt.

WEBERUS.

suos, quantum fieri potest, compescat. Et quia multa pericula repelli possunt, ubi animose iis obviam eatur; mollities animi ejicienda, idemque contra periculorum terrores obfirmandus.

IV. QUIA autem nemo sibi ipsi vitam dedit, sed illa pro Dei beneficio est habenda; adparet quoque homini nequaquam competere potestatem in propriam vitam hactenus, ut eandem pro lubitu possit abrumpere; sed expectandum utique esse, quoad quis evocetur ab eo, qui nos in hacce statione collocavit⁶ Equidem id utique recte fieri posse videtur; cum homo possit & debeat sua opera aliis

Quid juris homini in propriam vitam?

c. iv. § 19.

⁴ Super hoc argumento dignissima lectu est cel. BUDDÆI exercitatio juris naturalis de culturâ Ingenii in *Selectis Juris Nat. & Gent.* Halæ Sax. 1717.

⁵ Peccant etiam contra hæc officia qui curam corporis planè abjiciunt, & vel avaritiâ inducti suum defraudant genium, vel superstitione abrepti corpora pœnis voluntariis subjiciunt & mutilant.

⁶ Suicidium ipsi Philosophi illicitum existimabant. CIC. Tusc. Disp. i. 30. *Vetat dominans ille in nobis Deus injussu hinc nos suo demigrare.* Et SENEC. Epist. 70. *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent ipsum interemptorem sui fieri; expectandum esse exitum quem natura decrevit.* Ex hâc sententiâ VIRGILIUS de iis, qui sibi manus attulerunt, *Æn.* vi. 437.

— *Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!*
Et LUCRET. iii. 984.
Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Sed

Cap. 5. aliis inservire, & vero certum genus laborum, aut eorum intensio vires hominis ita atterat, ut senium vitæque terminus maturius ingruat, quam si quis molliter ætatem exigisset; ut quis eligat probabilem occasionem brevioris vitæ, quo talenti sui usum aliis eo largius dispenset. Sed & cum sæpe multorum vita servari nequeat, nisi pro iis alii probabili sese vitæ periculo exponant; per imperantem legitimum posset civi sub comminatione gravissimarum pœnarum injungi, ne ejusmodi periculum fuga declinet. Imo et ultrò tale periculum subire licebit, modo graviores causæ non retrahant, & spes sit isthoc in aliorum salutem cessurum, & hi digni sint, qui tam charè redimantur. Nam id stolidum fuerit⁷, alteri perituro frustra sese comitem addere, aut egregium virum pro nauci homine mortem oppetere. De cætero tamen per legem naturæ hautquidquam præcipi videtur, ut quisvis cujusvis alterius vitam suæ vitæ præferat; sed cæteris paribus sibi quisque proximus esse permittitur. Ast vero, qui vel tædio molestiarum,

Sed Stoicorum dogma fuit res adversas justam esse causam, quare homines sibi necem conciscere possunt. Horum autem de spontaneâ morte decreta, quibus paruit CATO, videsis apud LIPSIUM *Manud. ad Phil. Stoic.* L. III. Diss. xxii. Conf. GROTI. L. II. c. 19. § 5.

⁷ Non stolidum tantum, sed & injustum hoc fuerit, quemadmodum etiam jus naturæ non solum *permittit*, ut, cæteris paribus, quisque sibi ipsi proximus sit, sed id etiam *jubet*. Cum alio igitur vel pro alio velle perire, regulariter justa exceptio non est. TITIVS.

ftiarum, quæ vitam humanam communiter Cap. 5.
comitantur; vel indignatione malorum⁸, quæ
humanæ ipsos societati erubescendos non erant
redditura; vel metu dolorum, queis fortiter
toleratis exemplo suo prodesse aliis poterant⁹,
vel per vanam jactantiam fidei aut fortitudinis,
vitam ultro abrumpunt & projiciunt; utique
in legem naturalem peccare sunt censendi.

V. CÆTERUM, quia sæpenumero conser- *Defensio*
vatio sui, quam & tenerrimus affectus, & ra- *sui licita*
tio homini commendat, cum præcepto de so- *citra nox-*
cialitate collidi videtur; dum nempe salus no- *am alteri-*
stra ab alio homine in periculum conjicitur, *us;*
sic ut aut nobis sit pereundum, vel grave in- *c. v. § 1.*
commodum subeundum, aut alter cum læsione
propulsandus: igitur quali cum *moderamine*
defensio nostri contra alios homines sit tempe-
randa, jam tradendum. Instituitur igitur de-
fensio nostri vel *sine læsione* ejus abs quo ma-
lum nobis imminebat; dum efficimus, ut ei
anceps aut formidolosa nostri invasio videatur:
vel cum istius læsione aut pernicie. Prior mo-
dus quin sit licitus, omnique peccato vacet,
dubium non habet.

VI.

⁸ Sic virgines contra jus naturale peccant, quæ mor-
tem sibi consciscunt, ut stuprum evitent.

⁹ Sic MART. L. XI. Epigr. lvii.

Rebus in adversis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

¹⁰ CICERONI de hac re auscultemus: "Est hæc
" non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, ac-
" cepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus,
" hausimus, expressimus; ad quam non docti sed fac-

Q

"ci,

Cap. 5. VI. ENIMVERO circa posteriorem modum scrupulus moveri potest, quod parem jacturam videatur facere genus humanum occiso invasore, quam si ipse peream; & quod utique perdendus sit mei similis, quicum ad colendam vitam socialem adstringor; & quod majores turbas videatur parere violenta defensio, quam si vel fugam arripiam, vel corpus patienter invasori præbeam. Verum ista hoc defensionis genus hautquidquam faciunt illicitum. Nam ut adversus aliquem pacifice & amice agam, requiritur, ut ipse se talem erga me præbeat, qui ejusmodi officia a me recipere idoneus sit. Et quia socialitatis lex ad salutem mortalium spectat, ideo ejusdem talis est, facienda interpretatio quæ singulorum salutem non pessumdet. Inde ubi alter exitio meo imminet, nulla est lex, quæ meam salutem prodere jubeat, ut alterius malitia impune grassari queat. Et qui ex tali occasione læditur

“ ti, non instituti sed imbuti sumus; ut si vita nostra in
 “ aliquis insidias, si in vim, in tela aut latronum aut
 “ inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expe-
 “ diendæ salutis.” *Pro Milon. c. iv.*

¹¹ Conf. GROT. *de Jure B. & P. L. II. c. i.*

¹² *Omnia prius experiri quam arma sapientem de et.*
 TERENCE. *Eunuch. Act. iv. Sc. 7. v. 9.*

¹³ Ob levem injuriam usque ad sanguinem quemvis odio persequi si juri naturali, tamen nequaquam evangelico, congruum videtur. Hoc modo GROTIUS;
 “ Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut
 “ mali similis, huic quoque jus esse id arcendi com-
 “ cade inimici, sunt qui putant. Ego, si mera jus-
 “ titia

læditur aut occiditur, habet quod suæ pravitati Cap. 5.
 imputet, quæ mihi isthanc necessitatem imposuit. }
 Alias quippe omnia bona, quæ natura aut industria nobis peperit, frustra forent concessa, si alteri injuste illa invidenti vim non liceret opponere; & ut parata præda improbis expositi forent probi, siquidem hi istis numquam deberent vim opponere. Sic ut violentam sui defensionem plane proscribere, exitio generi humano sit futurum ¹¹.

VII. Non tamen semper, quando injuria *Salvo tamen incul-*
 intentatur, ad extrema licet provolare, sed *patæ tute-*
tutiora prius remedia tentanda, puta ut ad- *le mode-*
 tum invasori intercludam, ut intra munita loca me contineam, ut invasorem moneam a furore desistere ¹². Sicut & hoc prudentis est, *c. 5. § 3.*
levis injuriæ patientia, si commode fieri possit, defungi, & de suo jure aliquid remittere potius quam intempestiva violentiæ oppositione majori sese periculo exponere; præsertim ubi imperatur id, quod facile reparari aut pensari queat ¹³. Verum ubi hoc aut simili modo salus

“ titia expletrix respiciatur, non dissentio. Quan-
 “ quam enim inæqualia sunt mors & alapa; tamen
 “ qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat
 “ jus, hoc est, facultatem quandam moralem adversus
 “ se in infinitum, *quatenus aliter malum illud à me ar-*
 “ *cerere nequeo.* Caritas quoque per se non videtur nos
 “ obstringere in gratiam nocentis. At lex evangelica
 “ omnino tale factum illicitum reddidit. Jubet enim
 “ Christus alapam accipi potius quam adversario noceri
 “ atur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugi-
 “ endæ
 Q 2

Cap: 5. *lus mea in tuto locari nequeat, pro eadem expedienda vel extrema tentare licebit.*

Hoc latius patet in naturali libertate.

c. 5. § 6.

VIII. SED ut liquido judicari possit, an quis intra *limites inculpatae defensionis* subfiterit, despiciendum prius est, utrum quis *in naturali libertate*, nulli mortalium subjectus, an vero *imperio civili* obnoxius degat. Priori statu, ubi alter injuriam inferre pertendat, nec poenitentia pravi conatus ductus ad pacem mecum colendam redire velit, hunc vel cum caede repellere potero. Idque non solum si vitam meam impetat, sed & si vulnerare, aut laedere duntaxat, aut etiam res, salvo corpore, eripere conetur¹⁴. Nam neque cautum est mihi, quod ab istis injuriis ad majores non sit transiturus; & qui sese hostem profitetur, nullo amplius jure munitur, quo minus quovis modo a me repellatur. Ac revera tunc infociabilis esset hominum vita, si contra eum, qui modicas injurias continuare non desistit; extrema non liceret adhibere. Hoc modo enim modestissimus quisque deterrimo cuique perpetuum ludibrium deberet. In hoc porro statu

“endæ causâ.” *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.*
Conf. PUF. De Jure N. & G. L. II. c. v. § 12. Proculdubio à nobis hoc efflagitat humanitas, ut vitæ in-
 vavoris parcamus, si absque nostræ periculo id fieri potest.

¹⁴ Similiter GROTIUS, “Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse, nam quæ in-
 “ter

statu non solum in præsens intentatum periculum repellere, sed & hoc depulso in vasorem eo usque persequi possum, quoad ab illo in futurum satis mihi cautum sit. Super qua *cautione* ita habendum. Si quis, injuria intentata, ultro pœnitentia ductus veniam petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso, fide accepta, redire debeo. Nam firmum est signum animi emendati, sponte pœnitere, & veniam petere. Ast qui tunc demum pœnitentiam præ se fert, quando resistendi vires deficient, ejus nudo promisso fidere parum tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi subtrahendæ, vel aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

Cap. 5.

IX. Qui autem imperio civili subjecti de-
gunt, tunc demum violentam sui defensionem
licite adhibent, quando tempus ac locus non
fert auxilium magistratus implorari ad repel-
lendam eam injuriam, qua vita, vitæque æqui-
pollens, aut irreparabile bonum in præsentaneum periculum conjicitur. Et quidem ut periculum tantummodo depellatur; vindicta au-

Multo re-
strictius est
in imperio
civili.

c. 5. § 7.

“ ter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis
“ & raptoris odio compensatur. Unde sequitur, si id
“ jus solum respiciamus, posse furem cum re fugien-
“ tem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo proferri.
“ Nec obstat caritas per modum præcepti, lege divinâ
“ humanæque sepositâ : nisi res sit, quæ minimum valeat,
“ ut proinde contemni mereatur.” *De Jure B. & P.*
L. II. c. i. § 11.

Cap. 5. tem & cautio de' non offendendo in posterum
 ~~~~~ magistratus arbitrio relinquatur ¹⁵.

*Etiā ex
 errore in-
 vadenti
 resistere
 liceat.*

c. 5. § 5.

X. LICET autem defensionem suscipere tam adversus eum, qui dolo malo, quam qui *per errorem* exitium mihi intentat; puta, si quis infania agitatus me invaserit, aut quia me alium, quicum inimicitiae ipsi intercedunt, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit jus ad me invadendum, aut occidendum, neque in me sit obligatio ad mortem frustra subeundam.

*Tempus tu-
 telæ quod
 in libertate
 naturali?*

c. 5. § 8.

XI. CIRCA *tempus*, intra quod defensio recte fieri potest, ita habendum est. Qui in naturali libertate utrinque degunt, etsi possint ac debeant præsumere, alios adversus se officia legis naturalis observaturos: tamen propter malitiam ingenii humani nunquam ita securi esse debent, quin sibi mature innoxia munimenta circumponant; puta, aditum præstruendo hostilia molientibus, arma virosque comparando, socios adjungendo, aliorum conatus

¹⁵ Quoniam scilicet hic status necessitatis, in quo magistratus auxilium nequit implorari, rationem habeat status naturalis.

¹⁶ Hic recte perstringit auctor *Hobbesianum* dogma *spem unicuique securitatis conservatōnisque suæ in ea sitam esse, ut viribus artibusque propriis proximum suum vel patrem vel ex insidiis præoccupare possit.* De Cive. cap. v. § 1. Quod ab omni æquitatis ratione abhorret. "Il-
 lud minime ferendum est (inquit GROTIUS) quod
 quidam tradiderunt, jure gentium arma recte semi
 ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimi-
 um aucta nocere possit." Et monente QUINTI-
 LIANO, "Quis hoc itaque unquam aut cui concedi
 " fine

natus vigilanter observando, & quæ sunt similia. Verum ista suspicio, orta ex communi hominum malitia, non sufficit, ut sub obtentu defensionis meæ alterum ultro armis opprimere possim, ne quidem si potentiam ipsius nimis gliscere videam¹⁶; præsertim ubi eandem innoxia industria, aut per benignitatem fati citra aliorum oppressionem adauxerit. Quin si quis præter facultatem nocendi etiam voluntatem ostendat, non quidem adversus me, sed alium, non ideo statim meo nomine eum invadere ultro possum; nisi ad auxilium alteri, qui injuste a potentiore invaditur, ex fœdere teneatur¹⁷. Quod eo promptius facere expedit, si probabile sit, istum altero oppresso in me quoque transiturum, & priore victoria pro instrumento sequentis usurum. Ast ubi liquido adparet, alterum circa inferendam mihi vim jam occupari; statim licebit violentam sui defen-

---

“ sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?” *Declam. L. V. c. xiii.* Quod si potentia crescens cum animo nocendi sit conjuncta, & ex circumstantiis conjicere liceat alterum, cum possit, nos nostraque jura vel alios nobiscum fœderibus amicitiae conjunctos lædere velle, tum proculdubio & lex naturalis & omnium gentium mores probatissimi nos permittunt, ut alterius potentiam nimis gliscentem imminuamus.

¹⁷ Et si non fœdus aliquod intercedit, tamen humanitatis vinculis adstringimur, ut alteri injuriis oppresso opem feramus juxta illud CICERONIS: *Qui non defendit nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes aut amicos aut patriam deserat.* De Offic. I. vii.

Q 4

fionem

Cap. 5. sionem auspicari, & noxam adparantem occupare; siquidem nulla spes sit fore, ut amice admonitus hostilem animum exuat, aut ejusmodi admonitio rebus nostris noxia sit futura. Unde heic pro aggressore erit habendus, qui prior voluntatem nocendi alteri concepit, & ad eandem exsequendam se comparavit; defensionis autem favor illum comitabitur, qui celeritate usus tardius molientem oppresserit. Neque enim ad defensionem requiritur primum ictum excipere, aut ictus, qui intentantur, eludere duntaxat & repellere¹⁸.

Ejus quale spatium in civili societate? XII. Ast in civitatibus hautquidquam tam laxum spatium ad sui defensionem indulgetur. Nam heic licet quis intellexerit, civem sese comparare ad vim ipsi inferendam, aut atroces minas spargere: nequaquam occupare istum licebit¹⁹.

---

¹⁸ Hoc in loco sequentia addit WEBERUS: In hoc porrò statu non solum in præsens intentatum periculum repellere, sed & hoc depulso invasorem eo usque persequi possum, quoad ab illo in futurum fati mihi cautum sit. Super qua cautione ita habendum. Si quis injuriâ intentatâ, ultro pænitiâ ductus veniam petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso fide acceptâ redire debeo. Nam firmum est signum animi emendati, sponte pænitere & veniam petere. Ast qui tunc demum pænitentiam præ se fert, quando resistendi vires deficiunt, ejus nudo promisso fidere parùm tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi subtrahendæ vel aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

¹⁹ " Periculum præsens hîc requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo.

licebit; sed ad communem imperantem erit deferendus, & ab eodem cautio petenda ¹⁹. Verum ubi quis ab altero jam invaditur, & in eas redigitur angustias, ut magistratus, aut aliorum civium implorandi subsidium facultas non sit; tunc demum ad repellendam vim vel extrema invasori licebit intentare: non quidem ea intentione, ut per cædem vindicta ob injuriam exigatur, sed quatenus vita citra ejusmodi cædem e præsentis periculo nequit eripi ²⁰. *Initium* autem temporis illius, quo quis in sui defensionem alium impune potest occidere, inde sumitur; quando aggressor voluntatem impetendi vitam meam præ se ferens, & a viribus instrumentisque nocendi instructus, jam intra illum locum exsisterit ex quo reipsa nocere possit; computato quoque illo spatio, quo opus est, si ego prævenire quam præveniri

---

“ animo. occupari posse facinus. Nam in moralibus, “ ut & in naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitudine; sed multum falluntur & fallunt, “ qui metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt.” GROTIUS. *de Jure B. & P.* L. II. c. i. § 5.

²⁰ Addit auctor in opere majori, L. II. c. 5. § 7. vim vi repellere ad nostri defensionem licitum esse, si subsidium debitum nobis respuat magistratus; cui subjungit BARBEYRACCIUS ad locum, idem non tantum ad nostri sed etiam ad aliorum salutem tuendam licere. Hoc modo, *Mosen* in eo vindicavit CLERICUS, quod *Ægyptium* ob injuriam viro *Israelitico* allatam percussisset. “ Noverat (inquit) *Moses Hebræos* ab *Ægyptiis* “ judicibus æqui nihil impetrare potuisse; cumque “ tyrannis eo devenit, ut jus non amplius dicatur, sub-
“ ratis

Cap. 5. præveniri malim²¹. Etsi propter perturbationem animi, quam tantum periculum excitat, modicus excessus in foro humano non curetur. *Perdurat autem spatium inculpatæ tutelæ*, quoad aggressor fuerit depulsus, aut ultro recesserit, vel pœnitentia in ipso facinoris momento tactus, vel quod conatum ejus eventus destituerit : ita ut in præsens nocere amplius nequeat, nobisque sit facultas in loca tuta nos recipiendi. Nam ultio injuriæ & cautio in futurum, ad imperii civilis curam & potestatem spectat.

Non fugere aliquando licet, non se sponte scitere.

c. 5. § 9.

XIII. QUANQUAM autem dictum sit, non recte ad cædem provolari, ubi commodiore via periculum depelli potest : tamen propter *perturbationem animi*, quam imminens periculum parere solet, non omnia ad vivum rescari solent, cum in tali periculo trepidanti non ita accurate omnes evadendi vias liceat circumspicere, sicut ei qui tranquillo animo rem considerat. Inde uti ex loco tuto ad provocantem ultro descendere temerarium est ; ita si in aperto me loco constitutum alter invadat, non præcise ad *fugam* obligor, nisi forte in

---

“ ruti societatis civilis fundamentis res ad jus naturale redit ; ex quo unusquisque se & suos tueri potest, nequaquam imploratâ eorum ope, qui auxilium eis ferre nolunt. Sed eo jure nefas est uti, nisi in sumam perturbatione omnium rerum, qualis erat tunc in *Egypto*, ubi impune poterant a quolibet, silentibus *Egyptiis* iudicibus, male haberi Israelitæ.”
CLER. ad *Act. Apost.* vii. 24.

propinquo

propinquo fit tale suffugium, in quo me citra periculum possim recipere : neque semper cessam ire teneor. Nam & ibi nudum tergum ostendendum, & utrinque periculum lapsus imminet ; ac ubi semel gradu sis depulsus, eundem iterum componere haut facile est. Uti autem aliquis favore defensionis non excluditur, quod ultro in publicum ad sua negotia obeunda prodiit, cum si domi mansisset, a periculo immunis erat futurus : ita eodem non fruitur, qui ab altero in *duellum* provocatus ubi compa-ruerit, ita premitur, ut ni illum transfodiat, ipsi sit pereundum. Nam cum leges id periculum subire vetent, ejus quoque ad excusandam cædem nulla habetur ratio ²¹.

XIV. QUOD pro defensione vitæ, idem & *Defensio vitæ atque membrorum* conceditur ; sic ut & ille innocens habeatur, qui violentum invasorem occidit, cui fortasse intentio fuit membro eum duntaxat mutilandi, aut grave vulnus infligendi. Nam & natura a mutilatione, & gravi læsione maxime abhorremus : & mutilatio membri, præcipue nobilioris, quandoque non multo minoris quam ipsa vita æstimatur.

c. 5. § 10.

Quin

²¹ *Melius est occurrere in tempore, quàm post exitum vindicare.* Cod. L. III. T. xxvii. l. 1.

²² Qui in *duello* contendunt, plerumque ad *honorem*, ut aiunt, *recuperandum* id agunt; ad quem finem cædem recte putant admitti. “ Quod mihi (ait GROTIUS) à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia; at qui talem fert injuriam, is patientem se excellenter ostendit: a-
“ que

Cap. 5 Quin in antecessum non constat, an non ex mutilatione ac vulnere mors sit fecutura: ac talis patientia comunem hominum constantiam superat, ad quam leges regulariter non solent obligare, in gratiam præsertim hominis malitiosi²³.

Etiã pu- XV. SED & quod pro vita, id & pro *pu-*
dicitiã, *dicitiã* licere judicatur: quippe cum nulla ma-
p̄ari passu jor contumelia honestæ fœminæ inferri queat,
hic ambu- quam si quis invitæ eripere aggrediatur, cujus
lant. integritate ejus sexus decus maxime æstima-
c. 5. § 11. tur; & efficiat, ut hosti ex suo sanguine pro-
lem suscitare cogatur²⁴.

Rerum XVI. *Defensio* autem rerum inter eos qui-
suarum de- dem, qui in naturali libertate vivunt, etiã
fensio quo-
usque pate-
at?

c. 5. § 17. " que ideo honorem auget magis, quàm minuit. Nec
" refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in
" probrum confictis nominibus traducant. Perverſa
" enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem im-
" mutant. Nec Christiani veteres hoc tantum vide-
" runt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi
" contumeliam ferre non posse——Quid si vero dicat
" aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existi-
" mationem nostram delibaret? Hunc quoque occi-
" di posse sunt qui doceant: mendose admodum,
" & contra naturæ quoque jus. Nam interfectio ista
" non est modus aptus ad tuendam existimationem."
De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.

²³ " Quid dicemus de periculo mutilationis mem-
" bri? Sane cum damnum membri præsertim è præci-
" puis valde fit grave, & vitæ quasi æquiparabile: ad-
" de quod vix sciri queat, an non periculum mortis
" post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem inten-
" tantem periculum occidi recte posse." *Ibid.* §. 6.

ad

ad eandem usque inuasoris procedere potest; Cap. 5.
 modo res non fit ejusmodi, ut contemni mereatur. Nam citra res utique vita nostra feruari nequit; & æque hostilem animum declarat, qui res, quam qui vitam per injuriam impetit. Verum in civitatibus, ubi erepta subsidio magistratus recuperari possunt, id regulariter non conceditur; nisi in eo casu, ubi qui res nostras ereptum venit, in judicium adduci non potest. Quo intuitu licitum est occidere prædones, & fures nocturnos ²⁴.

XVII. Atque hæc de defensione ab iis *Inuasori*
 facta, qui ultro ab aliis per injuriam invaduntur. *quid juris*
 Quia autem prior alterum læsit, tunc *ad se de-*
 demum recte se defendere, eaque defensione *senden-*
 istum *dum?*

²⁴ “ Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam
 “ vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed
 “ et lex divina pudicitiam vitæ adæquet.” *Ibid.* § 7.
 Nequeo igitur non mirari Cl. BUDDUM in contrarias
 partes abire. *Pudicitia, inquit, cum neutiquam vitæ ho-*
minis sit equiparanda, meâ opinione violenter defendi ne-
quit. *Philos. Pract. Cap. iv. S. 3. § 14.*

²⁵ Nocturnum furem occidere, diurnum non item,
 lex *Mosaica* permittit; *Exod. xxii. 2.* & SOLONIS;
 DEMOSTH. *Orat. contr. Timocr.* p. 476. & inde sumpta
 lex XII tabularum. CICERO. *pro Mil. c. iii. Duode-*
cim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem,
si se telo defenderit, interfici impune valuerunt. Cujus le-
 gis rationem sic exponit GROTIUS: “ Discrimen
 “ nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod
 “ noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque
 “ ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei,
 “ qui à se vitæ tuendæ causâ dicat furem inter meum,
 “ repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo no-
 “ cere possit.” *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 12.*
 Vid.

Cap. 5. Iſtüm denuo lædere poteſt, poſtquam pœniten-
 iæ tactus reparationem damni dati, & cau-
 tionem de non lædendo in poſterum obtulit,
 & læſus eandem per aſperitatem animi reſpuit,
 ac manu ſibi vindictam facere pertendit.

*Conſerva-
 tio ſui mul-
 ta præcep-
 ta reſtrin-
 g t.* XVIII. DENIQUE & tanti habetur conſer-
 vatio ſui, ut ſi ea obtineri aliter nequeat, in
 plurimis caſibus ab obligatione communium
 legum eximere cenſeatur. Quo nomine *ne-
 ceſſitas* lege carere dicitur²⁶. Scilicet cum
 tanto ardore ad ſui conſervationem homo ra-
 piatur, non facile præſumitur, talẽm iſti obli-
 gationem impoſitam, cui propria ſalus cedere
 debeat. Quamquam enim non Deus ſolum,
 ſed &, ubi materiæ gravitas requirit, impe-
 rium civile tam rigidam nobis obligationem
 injungere queat, ut mors ſit potius oppeten-
 da,

Vid. GRONOV. in loc. In ſtatu naturali tempus nil
 mutat lim tes violentæ deſenſionis, ſed in civitate res
 aliter ſeſe habet. Latro diurnus facilius ad iudicium
 adducitur, & violentia ejus minori cum periculo re-
 pellitur.

²⁶ Id eſt, qui in extremâ neceſſitate verſatur, legi-
 bus ordinariis non ſubjicitur. *e. gr.* Lex eſt generalis,
alterius jus ne lædas. Hæc autem nil obſtat, quo minus
 ſummâ inopiâ victûs laborans & jam tandem fame pe-
 riturus, id quod ad vitam ſuſtentandam neceſſarium
 eſt ab altero, cui ſatis ſuperque eſt, furripere poſſit.
 Sunt autem varia neceſſitudinis genera, de quibus ſic
 diſſeruit CICERO. “ Atque etiam hoc mihi videor
 “ videre eſſe quaſdam cum *adjunctione* neceſſitudines,
 “ quaſdam *ſimplices*, & *absolutas*. — Cum *ſimplex* erit
 “ neceſſitudo, nihil erit, quod multa dicamus, cum
 “ eam ſua ratione lenire poſſumus. — Quod
 “ *adjungitur*,

clā, quam latum unguem ab illa discedamus : tamen non semper tam rigida legum præsumitur obligatio. Has enim qui tulerunt, aut qui instituta quædam inter homines introduxerunt, cum utique salutem aut commoditatem hominum per ea promovere voluerint, regulariter quoque ob oculos censentur habuisse conditionem naturæ humanæ, & quam non possit non homo refugere & amoliri illa, quæ ad sui destructionem tendunt. Inde regulariter leges imprimis positivæ, & quævis instituta humana judicantur excipere casum necessitatis, seu non obligare, quando ipsarum observationem comitaturum esset malum, humanam naturam destruens, aut communi hominum constantia superius; nisi expresse, aut propter negotii naturam iste quoque casus sit comprehensus ²⁷.

“ *adjungitur*, omni tempore id pertinebit aut ad honestatem, aut ad incolumitatem, aut ad commoditatem. Ac summa quidem necessitudo videtur esse honestatis; huic proxima, incolumitatis; tertia ac levissima, commoditatis. Hasce autem inter se sæpe necesse est comparari, ut quanquam præstet honestas incolumitati, tamen utri potissimum consulendum sit, deliberetur. — Sunt res quædam ex tempore, & ex consilio; non ex suâ naturâ considerandæ: quibus in omnibus, quid tempora petant, aut quid personis dignum sit, considerandum est: & non quid, sed quo quidque animo, quicum, quo tempore, quamdiu fiat; attendendum est.” *De Invent.*, L. II. c. lvii, lviii.

²⁷ Ex. gr. cum in bello aliquis ad stationem periculosum missus sit, ea conditione, ut stationem non deserat, priusquam alter ejus vicem suppleat. BARBEYRAC.

Unde

Cap. 5. Unde necessitas non id quidem efficit, ut directe lex possit violari, & peccatum admitti; sed ex benevola legislatorum mente, simulque naturæ humanæ consideratione præsumitur, causam necessitatis sub lege generaliter concepta non contineri. Exemplo uno & altero res erit declaranda.

Sinit abscindere membrum pro salute totius :
c. 6. §. 3.

XIX. QUANQUAM alias homini non sit jus in sua membra, ut illa pro lubitu mutilet, perdatve: licebit tamen *abscindere membrum insanabili vitio correptum*, ne totum corpus pereat, aut partes adhuc sinceræ trahantur, aut inutili appendice aliorum usus membrorum impediatur.²⁸

Justura hominum leve et scapham degradatum :

XX. Si in *naufragio plures in scapham* insilierint, quam illa ferre possit, neque ad unum peculiari jure scapha pertineat; videntur forte ducendi, qui projiciantur: & si quis fortis periculum subire detrectaverit, tanquam qui omnium interitum quærat, extra fortem præcipitari poterit.

Perituro alias secum mortem maturare :

XXI. Si *duo in præsens vite periculum* incidant, in quo utrique sit pereundum; unum quid facere licet, ex quo alteri, alias perituro, fata admoveantur, ut ipse salvus sit. v. g. Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidissem, & ille
me

²⁸ Eadem ratione licet magistratui civem noxium de medio tollere.

²⁹ Quod si imbecillior viribus prius tabulam occupaverit, minime licebit validiore illum tabulam disturbare; quoniam

me circumplexus teneret, neque mihi tantæ Cap. 5.
 sint vires, ut ipsum mecum aquis efferre va-
 leam : potero talem a me violenter amoliri, ne
 cum ipso simul suffocer, etsi is per exiguum
 tempus a me utcunque sustentari potuerit. Sic
 in naufragio, ubi ego tabulam occupavi duo-
 rum non-capacem, si quis adnatans eidem quo-
 que se velit injicere, me simul secum perdi-
 turus, potero eum quavis violentia a tabula
 repellere ²⁸. Sic quando duobus fugientibus
 hostis necem intentans instat, unus vel porta
 post se clausa, vel ponte dejecto, alterum in
 periculo vitæ destituere potest, si uterque si-
 mul servari nequeat.

XXII. Ex necessitate potest alteri *pericu-
 lum mortis aut magnæ læsionis intentari indi-
 recte* ; ita ut nobis non sit propositum ipsi
 nocere, sed duntaxat pro nostra conservazione
 talem actum suscipere, ex quo probabiliter
 noxa ipsi possit inferri ; ut tamen malle-
 mus quavis potius alia ratione necessitate nostra de-
 fungi, & ipsam læsionem quantum in nobis
 temperemus. Sic si robustior mortem inten-
 tans me persequatur, ac in angusta via, qua
 fugiendum, forte quis occurrat ; ubi admoni-
 tus non cesserit, aut id temporis locive an-
 gustia non admiserit, licebit illum prosternere,
 & per eum jacentem fugam persequi, etsi proba-
 biliter ex eo impulsu vehementer videatur

*Innocenti
 periculum
 mortis in-
 tentare.
 c. 6. § 5.*

---

quoniam in pari causa possidentis melior est conditio.
 Vid. LACTANT. *Instit.* L. V. c. xvi.

R

affligendus.

Cap. 5. affigendus. Nisi forte illi peculiari obligatione tenear, ut etiam ultro pro ipso periculum subire debeam. Quod si fugæ interpositus, admonitus licet, decedere via nequeat, puta si infans sit aut claudus; saltem excusationem merebitur, qui super eundem saltum molitur potius, quam moras nectendo corpus hosti præbet. At vero si quis petulanter vel inhumane mihi obstiterit, & viam fugiendi concedere noluerit, etiam directe impelli ac prosterni potest. Cæterum quibus per istos casus læsio conciliatur, eam tanquam fatalem calamitatem ferre debent.

*In necessitate vic-
tum invito
domino
subducere.*

XXIII. Si quis præter propriam 3° culpam in extrema inopia victus aut vestium adversus frigus necessariorum versetur, neque ab aliis locupletioribus atque abundantibus, precibus, pretio, aut oblata sua opera, ut ultro sibi illas concederent, impetrare potuit; citra crimen furti aut rapinæ, vi vel clanculum illas subducere poterit; præsertim si intentionem habuerit earum æstimationem præstandi, quando occasio oblata fuerit. Nam locuples in ejusmodi

cc. 6. § 6.

3° Non opus est hac restrictione: non enim ideo pauperibus fame pereundum est, quoniam opum, quas prius habuerunt, prodigi fuerunt.

3¹ Contrariam partem tuetur WOLLASTONUS, quia nemini licet jus alterius lædere. Sed respondeo in hoc casu, jus domini cessare, & ad inopem transferri. Si necessitas jus in alterius vitam dare possit (ut supra ostensum est) quidni etiam in bona? In extrema necessitate jus communiter omnibus competit in res, quæ singulorum propriæ prius factæ fuerunt. Cujus ratio-

ejusmodi necessitate constituto ex officio humanitatis debebat succurrere. *Cap. 5.* Quanquam autem regulariter, quæ ex humanitate debentur, hautquaquam vi possint eripi: tamen extrema necessitas efficit, ut talia non minus asseri queant, quam quæ ex obligatione perfecta debentur³¹. Necessum tamen est, ut egenus omnes prius vias tentet, quo volente domino necessitatibus suis succurrere queat; neve dominus pari necessitate teneatur, aut mox in eandem sit devolvendus. Et ut restitutio fiat: præsertim ubi alterius fortunæ non ferant, gratis tale quid condonare.

XXIV. DENIQUE videtur & necessitas, circa res nostras versans, veniam indulgere *res alienas perdendi*: ita tamen ut citra nostram culpam id periculum rei nostræ exstiterit; ut idem commodiore via dispelli nequeat; ut ne pro viliori nostra re alterius pretiosorem perdamus; ut æstimationem ejusdem præstemus, si quidem ista alias peritura non fuerat; aut in partem damni veniamus, si alterius res una cum nostra alias peritura erat, quæ nunc sua

Quid liceat in res alienas pro servandis nostris.
c. 6. § 8.

---

nem sic explicat GROTIUS. "Spectandum est, inquit, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimam ab æquitate naturali recesserit. Hinc primo sequitur in gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes fuissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta." *De Jure B. & P. L. II. c. ii. § 6.*

Cap. 5. jactura nostram servat³². Quam æquitatem fere *leges nauticæ* sequuntur³³. Sic & orto incendio, eoque ædibus meis imminente, licebit vicini ædes diruere, ita tamen, ut quorum ædes hoc modo servatæ sunt, pro rata vicini damnum sarciant³⁴.

C A P. VI.

DE OFFICIO QUORUMLIBET ERGA QUOSLIBET; & primo, DE NON LÆDENDIS ALIIS.

Officia hominis cuiuslibet erga quemlibet.

L. iii. c. 1.

S E Q U U N T U R *Officia*, quæ homini *adversus alios homines* sunt exercenda. Eorum aliqua proveniunt *ex communi obligatione*, qua Creator omnes homines ut tales inter se devinctos voluit: aliqua autem *ex certo instituto* per homines introducto aut recepto, vel *ex certo hominum statu adventitio* proma-

³² Sic lege *Rhodiâ* cavetur; ut si *levandæ navis gratiâ* jactus mercium factus sit, omnium contributione sarciantur, quod pro omnibus datum est. Digest. L. 15. Tit. II. I. i.

³³ " Sic in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debet. Sic funes aut retia descindere possum, in quæ navis mea impulsæ sũt, si aliter explicari nequit." GROT. ubi supra.

³⁴ Exemplis idem SENECA illustrat. *Controv. L. IV. Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat; necessitas est, quæ ruinas incendia opprimit; necessitas est lex temporis.*

¹ Status est adventitius, qui hominibus vel naturâ contigit, ut patris & filii; vel vi pacti alicujus, ut magistratus & subditi, mariti & uxoris.

nant.

nant ¹. Illa cuilibet erga quemlibet exercen- Cap. 6.
da : hæc autem non nisi erga certos, posita
certa conditione aut statu. Inde & illa possis
vocare *absoluta*, hæc *hypothetica*.

II. INTER officia absoluta seu quorumlibet *Illorum*
erga quoslibet *primum* locum obtinet : *Ne primum,*
quis alterum lædat. Est quippe hoc officium *Alium non*
omnium latissimum omnes homines ut tales *esse læder-*
complexum. Idemque facillimum ; utpote *dum.*
nuda actionis intermissione constans, nisi qua *c. 1. § 2.*
oblucentes rationi libidines quandoque com-
pescendæ sunt. Quin & maxime necessarium
idem est, quod citra illud socialis hominum
vita nullo modo consistere queat ³. Qui enim
nihil boni in me confert, qui ne vulgaria qui-
dem officia mecum miscet, cum eo tamen
tranquille vivere possum, modo nulla ratione
me lædat. Imo a maxima parte mortalium ni-
hil amplius quam isthoc desideramus ⁴. Bona
fere inter paucos invicem communicantur. Ast
cum eo, qui me lædit, nullo modo pacifice
possum

³ Homini non licere hominis incommodo suum au-
gere commodum demonstrat CICERO : tum quia con-
tra naturam est, tum quia dissolvit omnem humanam
societatem. *De Offic.* L. III. c. v. vi. Usque adeo a-
lienum est a ratione & æquitate dogma HOBBSIANUM,
naturam unicuique *ius in omnia* dedisse, i. e. in statu
naturali, unicuique licere facere quæcunque & in quos-
cunque libet & potest. *De Cive.* c. i. § 20.

⁴ Totum præceptum juris naturæ stricte sic dicti
negativum est ; & prohibet ne alter alteri obsit, vel
damnum quacunque ratione inferat. Affirmativa præ-
cepta ad Principia honesti & humanitatis pertinent, ut

Cap. 6. possum vivere : cum natura cuique tam tenerum amorem sui, rerumque suarum infecerit, ut non possit non omnibus modis repellere eum, qui illis noxam inferre aggreditur.

Neque in naturalibus, neque acquisitis bonis :

c. i. § 3.

III. Hoc ipso autem officio velut muniuntur non illa tantum, quæ per ipsam naturam alicui adsunt ; uti est vita, corpus, membra, pudicitia, libertas ; sed & quæcunque instituto aliquo atque conventionem humana sunt quæsitæ. Sic ut quocumque legitimo titulo aliquid nostrum sit, hoc præcepto idem auferri, corrumpi, lædi, usibus nostris ex toto aut parte subtrahi vetetur. Unde hoc ipso interdicta intelliguntur quævis crimina, quibus aliis noxa infertur ; uti est cædes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis directe aut indirecte, mediate aut immediate illata, & quæ sunt similia⁵.

Unde fluit, datum damnum esse resarciendum.

c. i. § 4.

IV. Ex hoc porro consequitur : *Si cui sit ab altero læsio illata, damnumve datum ulla modo, qui ipsi recte potest imputari, id quantum fieri potest ab eodem esse sarcendum*⁶ Alias enim vanum erit præceptum, ne quis lædatur,

---

nempe alter alteri profit ; nec ad eadem in foro humano, nisi obligationis perfectæ vinculum ex facto humano & necessitate obveniat, cogi aliquis potest. TREVER.

⁵ His subjungam, omissionem alicujus, quod alteri perfecto jure debetur, pro damno habendam esse. *Ibid.* § 3. Eodem modo GROTIUS : " Maleficium apelamus culpam omnem sive in faciendo sive in non faci-
" endo pugnantem cum eo, quod aut homines com-
" muniter

datur, neve cui damnum detur; si ubi de Cap. 6.
 factu læsus fuerit, damnum ipsi gratis sit devo-
 randum; & qui læsit, fructu suæ injuriæ se-
 cure & citra refusionem gaudere queat. Ne-
 que etiam citra necessitatem restitutionis ab
 se invicem lædendis abstinebit unquam morta-
 lium pravitas; nec ei, qui damnum passus
 est, facile fuerit animum ad agendam passus
 est, facile fuerit animum ad agendam cum al-
 tero pacem componere, quamdiu istius repa-
 rationem non obtinuerit ⁷.

V. *Damnum* etsi proprie ad rerum læsionem *Damnum*
 pertinere ⁸ videatur, ita tamen late a nobis heic *est ejus,*
 accipitur, ut notet omnem læsionem, corrup- *quod no-*
 tionem, diminutionem, aut sublationem ejus, *strum est.*
 quod nostrum jam est; aut interceptionem e- *læsis aut*
 jus quod ex jure perfecto debebamus habe- *negatio.*
 re; sive id datum sit a natura, sive accedente *c. 1. § 3:*
 facto humano aut lege attributum; aut deni-
 que omissionem ac denegationem alicujus præ-
 stationis, quam alter nobis ex obligatione per-
 fecta exhibere tenebatur. Ast si intercipian-
 tur, quæ ex obligatione duntaxat imperfecta
 debebantur; non censetur damnum datum,

“muniter, aut pro ratione certæ qualitatis facere de-
 bent.” *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. § 1.*

⁶ Ut recte percipiamus, quinam ad damnum resar-
 ciendum tenentur, prius intelligere oportet, quibus &
 quando sit injuria. De qua re videbis cap. ii. § 15.
not. 41.

⁷ Non hoc tantum; sed eum tanquam hostem jure
 existimare potest, BARBEYRAC.

⁸ In hoc enim sensu vocem usurpant Jureconsulti Ro-
 mani, quibus solenne est *damnum, injuriam, & noxam*
 inter se distinguere. Vid. *Digest. L. XXXIX. T. ii. l. 3.*

Cap. 6. quod pensari debeat⁹. Inconveniens enim fuerit damni loco ducere, talia non accepisse, aut pensationem eorum postulare, quæ ab altero non nisi in locum ultronei beneficii expectare poteram, & quæ inter mea, antequam ea accepero, censere non possum¹⁰.

*Sive rei
ipsius, sive
proveni-
entis inde
fructus.*

VI. Sub damni porro nomine venit non modo res nostra, aut nobis debita, quæ læditur, perditur, aut intercipitur; sed & fructus qui ex ipsa re proveniunt, sive jam sint percepti, sive adhuc sperentur, si modo dominus eos percepturus fuerat¹¹: deductis tamen impensis quæ ad fructuum perceptionem fuerunt necessarii. Æstimatio autem fructuum speratorum intenditur aut remittitur, prout propius aut longius a fine incerti proventus remoti fuerint¹². Denique & pro uno damno habetur, quicquid ex aliqua læsione velut naturali necessitate deinceps profluit¹³.

⁹ Sic ARISTOTELES: *πλεονεξία οὐδὲν ἔστιν ἰσχυρὸν ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀδικίαν.* Non peccat contra justitiam, qui præ tenacitate pecuniæ alteri non succurrit. *Eth. ad Nic. L. V. c. 4.*

¹⁰ Conf. GROTIUS. *De Jure Belli & Pac. L. II. c. 17. §. 2.*

¹¹ Exemplo fit illud *Grotianum*. "Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro." *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. §. 16.*

¹² "Spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semine spes messis." GROTIUS ubi supra §. 5.

VII. POTEST autem quis alteri damnum dare non solum immediate & *per se*, sed & *per alios*. Potest & damnum immediate ab aliquo datum alteri imputari, quia ad istud factum aliquid contulit vel faciendo, vel non faciendo quod debebat facere¹⁴. Quandoque inter plures, qui ad idem factum concurrerunt, unus *principalis* causa habetur, alter *accessorii* in loco est: quandoque omnes *pari* passu ambulant. Circa quos observandum: illos ita teneri ad reparationem damni, si re vera causam damni fuerint, & momentum aliquod attulerint ad totum damnum, aut ejus partem¹⁵. Ubi autem quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ non contulit, neque ut iste susciperetur antecederet effectus, neque in partem emolumenti venit: is licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad restitutionem tamen

Datur per se, per alios: & cui imputatur?
c. 1. § 4.

¹³ Exempla varia ad hanc rem illustrandam adduxit GROTIUS, quorum unum & alterum subjiciemus: " 1. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, putà parentibus, uxoribus, liberis, dare tantum, quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat. 2. Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas, & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari." Ubi supra, § 13, 14.

¹⁴ Vid. Quæ supra commentabar de concursu ad alienum crimen ad Cap. I. § 27. not. 60, 61.

¹⁵ Exempli causa: " Cui magistratus collatio mandata est, is reip. tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum resp. jus habet proprium: " um:

Cap. 6. *men damni non tenebitur: uti sunt, qui alienis malis lætantur; qui patratum damnum laudant, excusant; qui antequam fiat, optant; dum fit, favent, aut assentantur.*

Plures si dederint, quo ordine teneantur?

c. i. § 5.

VIII. UBI *plures* ad unum actum ex quo damnum profluxerit, concurrerunt, primo loco tenebitur, qui imperio, aut alio modo necessitatis quid habente, ad factum alios impulit. Patrator facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, instrumenti tantum rationem habebit. Qui citra necessitatem ad facinus accessit, ipse primo loco tenebitur; tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt. Ita tamen, ut si a prioribus reparatio damni fuerit facta, posteriores ab eadem sint immunes (quod in pœnis fecus est.) Si plures per con-
spirationem aliquod facinus patnaverint, omnes pro singulis, & singuli pro omnibus tenentur; sic ut si omnes comprehendantur, singuli ratam

---

“um: quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille resarcire tenetur.” GROTIUS ubi supra, § 3.

¹⁶ Actus sunt vel dividui vel individui. 1. In *dividuis* quilibet in tantum tenetur, in quantum nocuit. Exemplum nobis supplevit ipse auctor in opere majori: “Si plures aliquem fustibus invaserint, quorum unus capiti vulnus inflixerit, alter brachium fregerit, tertius oculum excusserit, singuli non de tota læsione tenebuntur, sed quisque pro eo quod ipse fecit. “Etsi sæpe quando unus elabatur, qui deprehenduntur, in solidum damnentur; præsertim ubi conspiratum inter ipsos ad facinus patrandum fuerit.” L. III. c. i. § 5. 2. *Individui* sunt, ad quos multi concurrunt, sed ita ut etiam ex unius opera integer actus fuerit

ratam partem ad damnum faciendum conferre Cap. 6.
 debeant. Ubi reliquis elapsis unus tantum
 deprehendatur, hic pro omnibus solvere tenebitur. Ubi autem ex deprehensis aliqui non sint solvendo, locupletes in solidum tenebuntur. Quod si plures citra conspirationem ad idem facinus concurrerint, ac discerni liquido possit quantum quisque ad damnum contulerit; quisque tantum tenebitur ad id pensandum, quod ab ipso processit. Quod si unus solidum solverit, reliqui a reparatione damni liberantur ¹⁶.

IX. AD reparationem damni tenetur non *Ex dato* solum, qui dolo malo alteri nocuit; sed & qui *per negli-*
 præter directam intentionem per *negligentiam* ^{gentiam}
 seu *culpam*, quam evitare facile erat. Hæc ^{aliquis} tenetur.
 enim non minima pars est socialitatis, ita circumspicte agere, ut nostra conversatio aliis ^{C. I. § 7.}
 non fiat formidolosa, aut intolerabilis. **Quin**

---

fuerit secuturus, neque singulis certa velut pars istius queat assignari; uti est incendium, permissio aggeris, & similes. Nam damnum inde datum idem fuisset secuturum, si vel maxime unus tantum ei facinori manus admovisset: sic ut definiri nequeat, quota pars incendii vel inundationis à singulis provenerit. In tali actu singuli in solidum tenentur: ita tamen ut si singuli comprehendantur, æquales damni partes sarcire debeant. Similiter GROTIUS: "Tenentur in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis, quanquam non solis, processit." *Ubi supra* § II. Quam regulam hoc exemplo illustravit noster. "Tres sunt, qui faces simul alicui domui injecerunt. Heic actus incensæ domûs totus videtur à singulis processisse, etsi non à solis." *Ubi supra*.

&

Cap. 6. & sæpe ex peculiari obligatione quis ad accuratam diligentiam adhibendam astringitur¹⁷. Imo & levissima culpa ad reparationis necessitatem sufficere potest, si modo negotii natura exactissimam diligentiam non ultro velut adspernetur; aut ejus magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa versetur; aut nisi magna perturbatio vel negotii circumstantia accuratam circumspectionem non admittat; puta si quis in fervore pugnae, dum arma quatiat, proxime sibi adstantem lædat¹⁸.

Non item ex eo quod casu fortuito accidit.

X. VERUM qui per *casum fortuitum* & citra suam culpam¹⁹ læsit, ad reparationem non tenetur. Quia cum nihil sit admissum, quod imputari ipsi queat, nulla ratio est, quare potius is, qui invitus fecit, fatale malum luere debeat, quam alter, qui passus est²⁰.

Ex damno ab aliquo nostro homine dato;

XI. ILLUD quoque naturali æquitati congruum est, ut si *homo noster* citra culpam no-

¹⁷ Sic ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia. GROTIUS *ubi supra*. Si quid damni à latronibus fecerit viator, incolæ refarcire tenebuntur. Vid. supra, c. 1. § 18. not. 48.

¹⁸ Exemplum ab ÆLIANO [*Var. Hist. L. III. c. xlv.*] adducit noster in opere majori. *Ubi supra*. “Adolecenti qui in socium enssem impulit, dum latronem ferire conatur, ita *Pythia* respondit:

“Ἐκλεवास τὸν ἑταῖρον ἀμύνων, οὐ σ’ ἐμίληεν
Αἶμα, πέλεις δὲ χεῖρας καθαρώτερος, ἢ πάρος ἦσθα.

*Defendens socium verso mucrone necasti;
Purior es manibus nunc, quam prius esse solebas.*

stram

stram alteri damnum dedit; id vel ipsi pense- Cap. 6.
mus, vel istum læso dedamus. Nam servus
utique naturaliter reparationi damni a se dati
est obnoxius. Cum autem ipse non habeat
bona unde reparatio fieri queat, ejusque cor-
pus domini sit; æquum sane est, ut dominus
aut damnum sarciat, aut istum dedat²¹. A-
lias enim servo daretur licentia omnes pro li-
bidine lædendi, si neque ab ipso, qui nihil, ac
ne seipsum quidem habet; neque a domino
reparatio damni obtineri possit. Nam si vel
maxime ob læsionem dominus ipsum verberis-
bus aut carcere velit plectere, læso inde haut-
quidquam satisfieri potest.

XII. QUIN & idem circa *animalia nostra* Aut ab a-
æquum esse videtur, ut quando illa etiam citra nimali
nostram culpam, & contra naturam generis nostro, ad
sponte quid tene-
amur?

¹⁹ Addere oportet, *vel negligentiam.*

²⁰ Hæc ratio probare videtur, non ut lædens ab omni
restitutione absolvatur, sed ut par sit infortunium ex
utraque parte. Juxta hanc regulam qui damnum dedit,
dimidium rei valorem ferenti rependere debuit, si pares
sint circumstantiæ: iis imparibus, æquum est divisionem
imparem pro ratâ fieri. Sunt qui volunt causam damni
physicam, quâ talem, ad restitutionem omnino teneri,
etsi nulla huic culpa inest; quæ norma æquitati quadrare
non videtur. Attamen res sic stare possunt, ut qui
fortuito alteri damnum det, ad integram restitutionem
saltem imperfecto jure teneatur; puta si a divite damnum
fecerit pauper.

²¹ Censet GROTIUS hoc solum esse ex jure civili; &
dominum, qui in culpa non est, naturâ ad nihil
teneri. *Ubi supra*, § 21. Sed mihi magis arridet o-
pinio auctoris, qui dominum jure naturæ & æquitatis
ratione

Cap. 6. sponse commota, alteri damnum dederint, dominus vel damnum sarciat, vel animal dedat. Nam si ab animali, quod in libertate naturali degebat, læsus fuissim, poteram utique quatercunque damnum meum reparare illud capiendo vel occidendo: quod jus sane per alterius dominium tolli non potuisse videtur. Et cum dominus ex eo animali lucrum capiat, ego vero damnum ex eodem senserim, reparatio autem damni longe sit favorabilior, quam lucri adquisitio: adparet, recte a domino animalis postulari, ut damnum datum repararet, aut si tanti non sit ipsi animal, illud noxæ dedat²².

Ex dato sine dolo malo, per malitiam, ad quid tenemur?

XIII. Sic igitur qui *damnum* alteri *citra dolum malum* dedit, ultro reparationem debet offerre, testarique malitiam abs se abfuisse; ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac vicissim hostilia intentet. Qui autem *per malitiam* alterum læsit, is non solum ultro reparationem damni debet offerre, sed & pœnitentiam sui facti ostendere, veniamque petere. Vicissim

---

ratione teneri statuit. Cum enim natura cuiq; tribuat facultatem damni sibi illati reparationem aliquâ ratione quærendi, & cum servus nihil habeat de proprio, æquitati & rationi consonum videtur, ut dominus, qui omne lucrum ex ejus operâ sibi acquirit, damnum à servo datum resarciat, vel ipsum dedat.

²² Vult BARBEYRACCIUS non eandem esse animalium & servorum rationem, quippe in hos culpa cadere possit, in illa non item. Quæ distinctio tantum facit, ne animal pœnas det, (pœnâ propriè dictâ in irrationalia non cadente) non autem, ut dominus cui lucrosus est, à damno resarciendo absolvatur.

læsus,

læsus, reparatione obtenta, pœnitenti ac pe- Cap. 6.
 tenti *veniam dare*, & cum ipso in gratiam re-
 dire tenetur. Nam qui reparatione damni &
 pœnitentia adquiescere non vult, sed vindictam
 utique manu sibi quæsitum it, nihil aliud agit,
 quam ut acerbitati animi sui obsequatur, a-
 deoque ex causa supervacua pacem inter ho-
 mines abrumpat. Quo nomine damnatur e-
 tiam naturali lege *vindicta*, quæ nullum alium
 finem habet propositum, quam ægre facere
 illis qui nos læserunt, eorumque dolore
 nostrum animum satiare. Eo proniores autem
 mortales ad condonandas mutuas offensas esse
 decet, quo frequentius ipsi supremi Numinis
 leges violant, eoque & ipsi venia quotidie
 opus habent²³.

---

²³ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L. H. c. xx. § 5.*
 qui ibidem ostendit non christianos modo doctores, sed &
 philosophos ultionem in hominibus improbare.

C A P. VII.

DE AGNOSCENDA NATURALI HO-
MINUM ÆQUALITATE.

- Officium
alterum,
Alios æsti-
mandos sibi
æquales.*
- I. **E**ST homo animal non modo sui con-
servandi studiosissimum, sed & cui
insita sit delicata quædam sui æstimatio; cui si
quid detrahatur, non minus sæpe commoveri
solet, quam illata corpori aut rebus noxa¹.
- c. 2. § 1. Quin in ipso hominis vocabulo judicatur inesse
aliqua dignatio, sic ut ultimum simul atque
efficacissimum argumentum, quo aliorum in-
solens insultatio retunditur, isthoc habeatur:
utique non canis sum, sed æque homo atque
tu². Cum igitur natura humana omnibus
æque competat, & nemo libenter velit aut
possit illi sociari, abs quo non saltem tanquam
æque homo, & communis naturæ particeps
æstimatur: ideo *secundo* loco inter officia quo-
rumlibet in quoslibet habetur: *Ut quisque al-
terum hominem æstimet atque tractet, tanquam
naturaliter*

¹ “Adjuncta est adpetitio quædam principatûs, ut
“nemini parere animus bene à naturâ informatus
“velit; nisi præcipienti aut docenti aut utilitatis causa
“juste & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo
“existit, humanarumque rerum contemptio.” CICER.
de Offic. I. 4.

² STAT. Theb. XII. 565.

naturaliter sibi æqualem, seu ut æque hominem.

Cap. 7.

II. CONSISTIT autem isthæc hominum æqualitas non in eo solum, quod hominum auctoritatis vires fere sint æquales³ hæctenus ut etiam imbecillior robustiori mortem adferre possit, per insidias, aut adjuvante dextertate, armorumque habilitate: sed & in eo, quod licet unus præ altero variis dotibus animi corporisque a natura sit ornatus, non eo minus tamen legis naturalis præcepta adversus alios ei sint exercenda, atque ipse ab aliis idem expectat; nec ideo plus licentiæ ipsi concedatur alios injuriis afficiendi. Sicuti & contra neminem parca in ipsum natura, aut tenuis fortuna per se ad id condemnat, ut deterioris conditionis circa fruitionem communis juris sit, quam alii. Sed quæ unus ab altero postulare aut expectare potest, eadem alii quoque cæteris paribus, ab eodem debent; & quod juris quis in alios statuit, eo ipsum uti maxime convenit. *Obligatio quippe ad colendam cum aliis hominibus vitam socialem, omnes homines*

Æqualitas hominum quo fundamento nitatur?
c. 2. § 2.

———*Hominum, inclyte Theſeu,
Sanguis erant omnes, eademque in sidera, eosdem
Sortitus animarum, alimenta que vestra creati.*

³ Ratio ab æqualitate virium petita nihil omnino valet ad probandam naturalem hominum æqualitatem. Tantum abest à veritate, ut hæc sola sit causa, prout asserit HOBBSIUS. *De Civ. cap. i. § 3.* Aliud jus, aliud potentia. Superiores facultates (sunt animi vel corporis)

Cap. 7. *homines æqualiter stringit*, nec uni magis licet leges naturales in alio violare, quam alteri. Etsi nec desint populares rationes eam æqualitatem illustrantes; puta quod ex eadem stirpe omnes descendamus, eodem modo nascamur, nutriamur, moriamur⁴; quodque Deus nemini de stabili & inconcussa fortuna caverit⁵. Sicut & scita religionis Christianæ, parando Numinis favori non nobilitatem, potentiam, divitiarum, sed pietatis sinceritatem commendant, quæ æque in humilem, quam illustri positum loco, cadere potest⁶.

*Cuique
permittere
dum ut alii
eodem se-
cum jure
fruantur.
c. ii. § 3.*

III. Ex hacce porro æqualitate consequitur eum, qui aliorum opera ad commodum suum uti vult, vicissim quoque in eorundem usus sese dispensare debere. Nam qui postulat ut alii quidem sibi inserviant, ipse contra semper immunis esse cupit, is alios utique sibi inæquales ducit⁷. Inde uti ad societatem quam maxime sunt idonei, qui facile eadem omnibus permittunt,

---

corporis) æqualitatem non destruunt, ut exinde jus imperii in alterum oriatur. Vid. quæ notavi *supra* ad cap. ii. § 5. not. 10.

⁴ CLAUDIAN. in Rufin. ii. 473.

*Huc post emeritam mortalia sæcula vitam
Deveniunt, ubi nulla manent discrimina fati,
Nullus honos, vanoque exutum nomine regem
Proturbat plebeius egens*—————

⁵ HORAT. I Carm. 34

Valer

mittunt, quæ sibi: ita plane infociabiles sunt; Cap. 7.
 qui dum aliis superiores sese existimant, omnia licere sibi solis volunt, & ante cæteros honorem sibi arrogat, partemque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis eximio jure pollent. Unde & id inter communia legis naturalis officia est: *Ut ne quis cui peculiare jus non est quæsitum⁶, plus sibi, quam reliquis arroget, sed alios æquo secum jure frui permittat.*

IV. EADEM æqualitas quoque ostendit, *In jure distribuendo*
 quomodo quis sese debeat gerere, ubi *jus inter alios ipsi sit distribuendum*; nempe ut tanquam æquales eos tractet, & neutri præter *omnes tractandi ut æquales.* merita causæ quid præ altero indulgeat. Secundus enim si fit, is qui posthabetur contumelia *c. ii. § 5.* simul & injuria afficitur, & dignatio a natura data eidem detrahitur. Unde consequitur, ut res communis æqualibus portionibus inter æquales jure sit dividenda. Ubi divisionem res non

---

— Valet ima summis
 Mutare, & insignem attenuat Deus
 Obscura promens —

⁶ Conf. Auctoris *Eris Scandic.* p. 51.

⁷ Valet hæc regula tam in statu civili quam naturali. *Quæ conveniunt eidem tertio, conveniunt inter se*, norma est tam rebus moralibus quam mathematicis conveniens: cui salvatoris mandatum quadrat; *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, eadem vos facite illis.* Mat. vii. 12.

⁸ In statu civili quidam peculiari jure ab aliis exigere possunt, quod ab iis reciprocè nequit postulari.

Cap. 7. non admittit, eadem communiter uti debent, qui æquale jus habent; idque si quantitas rei permittat, quantum quisque velit. Sin res istud non ferat; ut tunc utantur ea re præfinito modo, & proportionate ad numerum utentium. Alius enim modus excogitari non potest æqualitatem observandi. Quod si autem neque dividi res, neque communiter haberi possit; usus ejus sit vel alternus: vel si ne hoc quidem succedat, aut reliquis æquipollens præstari nequeat, per *sortem* uni res erit adjudicanda. Nam in ejusmodi casibus commodius quam fors remedium inveniri nequit; quippe quæ opinionem contemptus removet; & cui non favet, de dignatione nihil detrahit.

In quo consistat superbia, in quo vera humilitas.

V. CONTRA hoc officium peccatur per *superbiam*, qua quis nulla de causa aut non sufficiente aliis se præfert, & velut inæquales eosdem præ se despicit. *Nulla de causa* dicimus. Nam ubi quis sibi rite jus quæsit, quod ipsi præ aliis prælationem dat, recte illud exercere & tueri potest, citra tamen inanem fastum, aut aliorum contemptum. Sicuti & contra, quilibet alteri prælationem honoremque, qui ipsi debetur, merito præstat. De cætero,

---

Aliæ circumstantiæ alios mores requirunt; diversa conditio magistratûs & subditi, domini & servi, diversam obligationem secum fert.

• Audi de hac re CARTESIUM. "Omniū injustissima est superbire absque causa; i. e. cum quis
" etiam

cætero, veræ generositati semper comes est honesta quædam *humilitas*, quæ consistit in reflectione, quam facimus super infirmitate naturæ nostræ, & erroribus, quos olim potuimus commisisse, aut deinceps possumus committere; qui non minores sunt iis, qui ab aliis committi possunt. Per quam efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, cæteros æque bene suo libero arbitrio, ac nos, uti posse, quo æque pollent; cujus legitimus usus unicum illud est, quod homo pro suo reputare possit, & quo sese æstimare aut despiciere queat. Nulla autem de causâ sese efferre, revera ridiculum est vitium⁹: quia & per se stultum, propter nihil se magni facere; & quia alios omnes pro stultis habet, quasi ipsum citra rationem essent æstimaturi.

VI. MAGIS adhuc peccatur, si quis *contemptum* adversus alios ostendat signis exterioribus, factis, verbis, vultu, risu, ac quacunque contumelia. Quod peccatum eo deterius est censendum, quo asperius aliorum animi in iras ac ulciscendi libidinem concitantur. A-
 deo ut multi deprehendantur, qui vitam malint præsentis periculo exponere, multo magis pacem adversus alios abrumpere, quam con-

*Superbia
cum contumelia
juncta, deterrima.*

A. c. ii. § 7.

“ etiam nihil cogitat sibi inesse meriti propter quod
 “ existimari debeat; solummodo quia meritum non
 “ magni facit, sibi que imaginando gloriam nihil aliud
 “ esse quàm usurpationem, credit eos qui ejus sibi plus
 “ arrogant, ejus quoque plus habere.” *De Passion.*
 Art. 157.

S 3

tumeliam.

Cap. 7. tumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc violetur gloria & estimatio, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas constat ¹⁰.

³⁰ Hoc loco notandum est auctorem omisisse utilissimum confectarium, quod ex naturali hominum æqualitate sequitur; viz. *omnes jure naturali liberos nati, & nullos esse natura servos.* Hoc igitur ex opere majori supplebimus. “Citra pactum humanum nemo potestatis quid in alterum habeat, sed quilibet suarum actionum aut virium sit moderator. *Ibid.* § 9. Et § 8. “Longe absurdissimum foret credere, ab ipsa naturâ statim actu prudentioribus in hebetiores esse imperium datum, aut saltem tale jus, ut illi hocce etiam invitos ad serviendum adigere queant. Nam ut actu constituatur imperium, factum aliquod humanum antecedere oportet. Et nequaquam aptitudo naturalis ad imperandum statim alicui dat imperium in eum, cui à natura ingenium est servitio aptum. Neque statim quod alteri utile est, id licet mihi per vim ipsi imponere. Nam homines naturali libertate ex æquo gaudent; cujus diminutionem ut patiantur, necessum est ipsorum consensus expressus vel tacitus aut interpretativus accedat, aut aliquod ipsorum factum, quo aliis jus fuit quæsitum eandem vel invito eripiendi. Inde recte *QUINTIL.* Declam. xiii. *Quid non liberum natura genuit? Taceo de servis, quos bellorum iniquitas in prædam vicioribus dedit, iisdem legibus, eadem fortunâ, eadem necessitate natos. Ex eodem cælo spiritum trabunt, nec natura ullis sed fortuna dominum dedit.*”

C A P. VIII.

DE PROMISCUIS OFFICIIS
HUMANITATIS.

I. I N T E R officia quorumlibet erga quoslibet, & quæ propter communem socialitatem sunt exercenda, *tertio* loco id ponitur: *Ut quilibet alterius utilitatem, quantum commodum promovendo potest, promoveat.* Cum enim cognitionem quandam inter homines natura constituerit, parum fuerit alios non læsisse aut contempsisse; sed talia quoque in alios conferenda, aut invicem communicanda, ex quibus mutua inter homines benevolentia alatur. Profumus autem aliis vel *indefinite*, vel *defi-*

*Officium
tertium,
Alterius
commoda*

da.
c. iii. § 1.

▪ Hæc sunt *officia humanitatis*, quæ, si leges humanas spectemus, non sunt *jure perfecto* debita: sed cum utilitati communi necessaria videantur, perfectam obligationem à numine sibi adjunctam habent. Egregie de hac re scripsit CICERO. “ Non nobis solum nati
“ sumus, ortusq; nostri partem patria vindicat, partem
“ parentes, partem amici. Atque, ut placet Stoicis,
“ quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia
“ creari; homines autem hominum causâ esse genera-
“ tos, ut ipsi inter se, alius alii, prodesse possint. In
“ hoc naturam debemus ducem sequi, & communes
“ utilitates in medium afferre, mutatione officiorum,
“ dando, accipiendo: tum artibus, tum operâ, tum
“ facultatibus devincire hominum inter se societatem.”
De Offic. I. vii.

Cap. 8. *nite* ; idque ut vel *nihil* nobis, vel *aliquid* de-
cedat ².

*Tum in'e-
finite per
utiles acti-
ones & in-
venta ;*

II. *Indefinite* aliorum commoda promotum
it, qui animam ac corpus suum probe excolit,
ut utiles abs se actiones in alios proficisci que-
ant ; aut si ingenii per solertiam talia inveniat,
quibus vita humana reddatur instructior. Un-
de contra hoc officium peccare sunt censendi,
qui nullam honestam artem addiscunt, vita-
que per silentium transita animam pro sale ha-
bent, ne putiscant ; *numerus* tantum, & *fru-
ges consumere nati* ³ : & qui opibus per majores
relictis contenti, ideo impune abs sese ig-
naviæ litari credunt, quod aliorum industria
jam sit partum, unde victitent :

*Et qui divitiis soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis* ⁴.

Item qui ad porcorum instar neminem nisi
morte sua exhilarant. Et id farinæ alia otio-
sa terræ pondera.

² Hic addit WEBERUS : *Et quidem ut vel nihil nobis,
scilicet per officia innoxie utilitatis, vel aliquid nimirum
per beneficia alia decedat.*

³ EX. HORAT. I *Epist.* ii. 27.

Nos numerus sumus & fruges consumere nati.

⁴ VIRG. *Æneid.* vi. 610.

⁵ VIRGILIUS recte in campis Elysiis eos locavit,

*Inventas — qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores alios fecere merendo.*

Æneid. vi. 663.

III. VICISSIM illis, qui de mortalium genere bene mereri instituunt, cæteri hoc debent, ut ipsis ne invident, nec præclaris eorundem conatibus remoram injiciant. Tum si alia non sit via paria cum istis faciendi, saltem celebritatem memoriæ famæque eorum, qui præcipuus laborum fructus est, promotum eant ⁵.

Cap. 8.

Quorum
merita rite
æstimare
cæteri de-
bent.
c. iii. § 3.

IV. ⁶ IMPRIMIS autem illa bona, quæ citra nostrum detrimentum, molestiamque aut laborem præstari possunt ⁷, non libenter in alios dispensare, detestanda malignitas & inhumanitas habetur: Quæ vocari solent *res innoxie utilitatis*, seu quæ accipienti profunt, præstantem non gravant. Uti sunt, non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere, consilium fidele deliberanti dare, erranti comiter monstrare viam ⁸. Sic si quis rem aliquam amplius possidere nolit, propter nimiam copiam, aut quia asservatio ejus ipsi molesta est; cur non malit eam potius integram relinquere, ut aliis non hostibus usum præbere possit,

Tum hu-
manitate
in rebus
innoxie
utilitatis;
c. iii. § 4.

⁶ Hactenus de *indefinitis* officiis, quibus humani generis utilitati inservire possumus. Quæ sequuntur, ad officia *definita* pertinent.

⁷ Aliter WEBERUS: *Definitè quis inservit, quando certis hominibus indulget, quod ipsis utilitatem quandam asserre, & vel citra suum detrimentum, molestiamque aut laborem præstari potest, quale quid non libenter, &c.*

⁸ ENNIUS apud CÆCER. *de Offic. I. xvi.*

*Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.*

quam

Cap. 8. quam eandem corrumpere? Sic non fas nutrimentum perdere, ubi nos saturati sumus; neque fontem obturare, aut occultare, ubi nos affatim bibimus; neque signa navigationis itinerisque abolere, postquam iis usi sumus. Huc pertinent modicæ stipēs locupletum in egenos collatæ; item illa humanitas, quæ iusta de causa peregrinantibus exhibetur, præsertim ubi aliqua ipsos calamitas opprefferit; & ejus generis alia⁹.

Tum quoque beneficiis alijus sumtus aut opera.

c. iii. § 15.

V. SUBLIMIOR gradus humanitatis est, ex singulari benevolentia gratis quid in alterum conferre, impensa aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus obveniatur, aut eidem insignis quæpiam utilitas concilietur. Quæ κατ' ἐξοχήν vocantur *beneficia*, aptissima materia insignem laudem parandi, si magnitudo animi & prudentia eadem rite temperaverit. Eorum dispensationem ac modum fere conditio dantis atque accipientis moderatur. In quibus id cumprimis observandum, ne obfit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videtur fieri, & cæteris: deinde ne major benignitas sit, quam facultas; tum ut pro dignitate cuique tribuatur, & quidem ante omnia bene meritis; tum ut quisque nostræ opis indiget;

⁹ Conf. GROTIJ. *De Jure B. & P.* L. II. c. ii. § 11.

¹⁰ Audiamus CICERONEM præclare de gratitudine differenter: "Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acciperis majore mensurâ, si mode possis, jubet reddere" HESIODUS: quidnam beneficio provocati facere debemus?

diget; observatis quoque conjunctionis gradibus inter homines. Videndum quoque, quid cuique maxime necesse sit, & quid quisque nobiscum, aut sine nobis possit consequi, aut non possit. Modus quoque dandi multum gratiæ beneficiis addit, si hilari fronte, promte, & cum contestatione benevolentia demus.

VI. VICISSIM in eo, qui beneficium accipit, existere debet *gratus animus*; quo is ostendit, istud sibi acceptum fuisse, dantiq; eam ob causam favet, & occasionem quærit paria reponendi, aut amplius, quantum ejus fieri potest. Nam id non necessarium est, ut præcise tantum reddamus, quanti id fuit quod datum est; sed sæpe studium & conatus obligationem explent¹⁶. Modo tamen nihil sit, quod ei, qui beneficium se dedisse prætendit, recte opponi possit. Nam qui me ex aquis extraxit, ei nihil debeo, si me in eas prius conjecerat.

Gratus animus in benefactorem quid involvat?
c. iii. § 16.

VII. CÆTERUM quo magis ad devinciendos hominum animos apta sunt beneficia, eo acrius ad gratiam referendam incumbere decet, qui ista accipit. Saltem ne eum, qui fiducia nostri prior nobis benefecit, ob eam rem

Beneficium ad gratiam referendam obligat.
c. iii. § 17.

“ debemus? an imitari agros fertiles, qui multò plus
 “ efferunt, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos
 “ speramus nobis profuturos, non dubitamus officia
 “ conferre; quales in eos esse debemus, qui jam pro-
 “ fuerunt?” *De Offic. I. xv. Conf. CARTES, de Passion.*
 Art. 194.

I

deteriore

Cap. 8. deteriore esse conditione patiamur; neve beneficium accipiamus, nisi animo nitendi, ne dantem merito dati poeniteat. Nam si certam ob causam peculiariter alicui nolumus obligari, licebit oblatum beneficium dextre recusare. Et sane si absque necessitate gratiæ referendæ foret, contra rationem fecerit, si quis sua temere jactaverit, & quod perituum prospicit, beneficium prior contulerit. Quo modo omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium¹².

Ob ingrati- VIII. QUANQUAM autem in *animo ingrato*
titudinem *per se nulla fit injuria*¹³: foedius tamen & ma-
tamen a- *gis odiosum ac detestabile habetur nomen in-*
Etio in foro *grati, quam injusti.* Censetur enim animi
non datur. *valde abjecti & degeneris, seipsum indignum*
declarare eo judicio, quod alter de ipsius pro-
bitate tulit: ac ne beneficiis quidem quæ e-

¹² Hoc comma maximâ ex parte huc transfertur ex HOBBSIO. *De Cive*, cap. III. c. § 8.

¹³ Quoniam gratiâ, quâ gratia, nequit perfectio jure postulari.

¹⁴ Similiter SENECA: "Primum omnium pars optima beneficii perit, si *actio*, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto datur. Deinde cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Adjice nunc, quod huic uni legi omnia fora vix sufficient." *De Benefi.* L. III. c. vii. *Persas* autem in ingratos severè animadvertere auctor est XENOPHON. *Cyropæd.* L. I. Pr. Conf. GROTI. L. II. c. xx. § 20.

tiam

tiam bruta demulcent, moveri posse ad concipiendum humanitatis sensum. In foro tamen civili ob simplicem ingratitude[m], seu ubi quis nudi beneficii obliviscitur, & occasione id data referre negligit, *actio* non solet dari. Pars enim optima beneficii perit, si actio, uti certæ pecuniæ, detur: jam enim creditum esse incipiet. Et cum res honestissima sit referre gratiam, desinet esse ita splendide honesta, si sit necessaria. Denique huic uni legi vix omnia fora essent suffectura, ob difficillimam æstimationem circumstantiarum, quæ beneficium vel intendunt, vel elevant¹⁴. Et eam ipsam ob causam beneficium dedi, i. e. ejus quod dedi refusionem mihi stipulatus non sum, ut & alteri foret occasio ostendendi, se honesti amore, non ex metu pœnæ humanæ aut coactionis, gratiam retulisse; utque ipse non spe lucri, sed ob humanitatem exercendam videar erogasse, de quo recipiendo mihi caveri noluerim¹⁵. Enimvero

---

¹⁵ Hoc in capite tractari debent officia, quæ ad integras gentes spectant: qualia à gentibus erga gentes rectè exercentur; etsi non sunt perfectò jure debita. Huc spectant plurima de quibus GROTIUS verba fecit. *De Jure B. & P.* L. II. c. ii. “ I. Sic & terræ & flumina, & siqua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his, qui transitu opus habent ad causas justas; putà quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt gente seposita, aut etiam quia quod suum est, justo bello petunt.” At verò hoc de innoxio transitu dicendum est, ut ubi pauci aliqui & inermes transire volunt: non autem de magnis exercitibus, à quorum transitu justus metus oriri possit. GROTIUS quidem existimat

Cap. 8. nimvero qui non solum beneficii non re-
 pendit, sed & benefactori insuper malum re-
 ponit,

existimat metum ad negandum transitum non valere. Sed mihi magis arridet opinio GRONOVII; quoniam (ut notat ipse *ad loc.*) si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratiâ, multo magis princeps vel populus ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. Porro rectè animadvertit noster, "difficultatem non
 " tolli, si quis dicat transitum esse dandum, ubi justò
 " bello alter petatur; negandum, si injustum ei fiat
 " bellum. Nam neque ista dijudicatio semper est satis
 " expedita; & temerarium habetur ultrò se duabus ar-
 " matis, velut arbitrum, interponere, & tantam litem
 " suam facere. Accedit, quod concessio transitu in
 " nostris terris belli sedes possit constitui." *De Jure
 Nat. & Gent.* L. III. c. iii. § 5. II. Ad res innoxie uti-
 litatis, quæ cuivis libenter indulgeri debent, à GROTIÒ
 refertur, *mercibus per terras nostras transitum concedere.*
 " Nam quo minus (inquit) gens quæque cum quavis
 " gente sepositâ commercium colat, impediendi nemini
 " jus est: id enim permitti interest societatis humanæ;
 " nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrùm
 " speratum sed non debitum, decedat, id damni vice re-
 " putari non debet." Hoc autem nimis laxè nimirum
 liberaliter pronunciatum decernit GRONOVIVS. Et si
 enim concedit interesse societatis humanæ, esse commer-
 cia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi,
 autamen hanc vel illam gentem excludi à commerciis
 certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non esse
 iniquum judicat. Ut mihi videtur, hanc rem acu tetigit
 BUDDIVS. Dispiciendum, inquit, an merces ad gentis
 alterius conservationem sint necessariæ, an verò saltem
 ad

ponit, ille ob hocce factum eo graviore pœna Cap. 8.
est afficiendus, quo fœdiorem animi maligni-
tatem sibi inesse ostendit.

C A P.

ad voluptatem, luxum, lucrum sint comparatæ. Si prius sit, tantum abest ut transitus denegari queat, ut ad eum concedendum jure perfecto obligati sint imperantes. Si posterius, rursus videndum, an forte transitus ejusmodi rempublicam nostram insigni quodam commodo aut lucro privet. Si non privet, inhumanum foret eundem petentibus denegare. Sin privet, & certa spes sit me transitum denegando insigni commodum in meam rempublicam derivare posse, non puto aliquem ad eum concedendum obligatum esse. Licet enim jus perfectum ad ejusmodi lucrum nemo habeat; nemo tamen obligatus est, alterius commoda potius quam sua promovere. Quod si verò videam transitûs denegatione, & meam rempublicam, & alteram gentem lucro & commodo privatam iri; rursus inhumanum est alteri invidere, quod nos impetrare non possumus. *Philos. Pract. c. iv. § 9. III.* Quæritur à GROTIUS; *an ita transeuntibus mercibus terra aut amne aut parte maris, quæ terræ accessio dici possit, VECTIGALIA imponi possint ab eo, qui in terrâ imperium habet?* In quâ quæstione sic decernit: "Certe quæcunque onera ad illas merces
" nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi
" nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio [*i. e.* census,
" vel stipendium in capita hominum descriptum] ci-
" vibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera ab
" exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad
" præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera
" etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda
" vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum mo-
" dus causæ non excedatur." Sic cum sumptus sunt
faciendi ad vias muniendas, ad pontes struendos, ad
ripas munimentis, præsiidiis vel arcibus tuendas, cæ-
teraque ejusmodi, omnino æquum est vectigalia exigi.

IV. Rem

C A P. IX.

DE OFFICIO PACISCENTIUM *in genere.*

Officia hominis nonnulla ex pactis oriunda. I. **A**B Officiis absolutis ad hypothetica fit velut transitus per pacta intermedia; quippe cum omnia officia, præter jam enumerata, pactum expressum aut tacitum videantur præsupponere¹. Igitur hoc loco agendum erit *de natura pactorum*, & quid illa ineuntibus observandum fit².

L. iii. c. 4.

II. FUTSSE

IV. Rem esse innoxie utilitatis existimat GROTIUS *moram aliquantisper prætervehentium, aut prætereuntium, valetudinis aut aliâ quâ justâ de causâ permittere.* Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat; putà in litore, etiamsi litus a populo occupatum concedamus. Adjungit præterea, *perpetuam habitationem* his, qui sedibus suis expulsi receptum quærunt, denegandum non esse externis; dum & imperium, quod constitutum est, subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. V. In hoc jure gentium erga gentes inesse censet GROTIUS, *libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes.* Hoc autem caute capiendum esse rectè monet BUDDÆUS; nimirum si qui matrimoniorum libertatem expectant, iisdem nobiscum utantur sacris, nec scelestum vitæ genus sectentur, aut aliis vitiis statûs hujus indoli adversis laborent, tum salvo humanitatis jure, illis non potest dari repulsa. VI. Ad officia humanitatis refert BUDDÆUS, *jus sepulturæ*, idque ad jus naturæ (quod quatenus ad integras gentes pertinet, *jus gentium* vocatur)

II. FUISSE autem *necessarium pacta inter* Cap. 9.
homines iniri, satis manifestum est. Quan-
 quam enim officia humanitatis late sese per vi-
 tam humanam diffundant: hautquaquam ta-
 men ex eo solo fonte deduci omnia possunt,
 quæ hominibus ab se invicem utiliter percipere
 licebat. Nam neque quibusvis ea est ingenii
 bonitas, ut omnia quibus aliis prodesse possunt,
 ex sola humanitate velint præstare, citra ex-
 ploratam spem paria recipiendi. Et frequen-
 ter illa, quæ ab aliis in nos proficisci queunt,
 ejusmodi sunt, ut gratis eadem nobis exhibe-
 ri salva fronte postulare nequeamus. Sæpe quo-
 que nostram fortunam aut personam non de-
 cet, alteri tale beneficium debere. Adeoque
 ut plurimum alter dare non potest, sæpe nos
 accipere nolumus, nisi iste paria a nobis reci-

*Pacta ad
mutua so-
cialitatis
officia ne-
cessaria.*
c. iv. § 1.

---

catur) spectare existimat. Nimirum, licet post mortem
 corpus nihil sentiat, adeoque perinde esse videatur
 quicquid ei eveniat: nihilo secius sufficit, quod homi-
 nes dum vivunt, horrore quodam percillantur, si in-
 telligant corpora sua insepulta abjectum iri. Adeo-
 que ut recte nonnulli per sepulturæ denegationem
 puniuntur; ita per ejus concessionem humanitas ex-
 ercetur. Contrariorum enim contraria est ratio. Ac-
 cedit quod moribus & consuetudine hominum, in sepul-
 turâ signum & monumentum honoris positum sit. *Philos.
 Pract. cap. iv. § 9.*

¹ Officia vocantur *absoluta*, quæ homines quæ homines
 obligant, ideoque pro universalibus haberi debent,
 qualia sunt, suum cuique tribuere, alterum non lædere;
 &c. *Hypothetica* vero, quæ statim adventitium præsup-
 ponunt, & non nisi accedente aliquo instituto huma-
 no, obligant: quorum tractationi jam auctor se ac-
 cingit.

² Conf. GROTIJ. *De Jure B. & P. L.* II. c. xi.

T

piat.

Cap. 9. *piat.* Non raro denique alios latet, qua ratione commodis nostris inservire queant. Igitur ut mutua inter homines officia, qui fructus est socialitatis, eo crebrius & ad certas velut regulas exerceatur, necessum fuit homines ipsos inter se convenire super ejusmodi rebus invicem præstandis quæ ex sola humanitatis lege certo sibi polliceri ab aliis non poterant³. Adeoque in antecessum determinandum fuit, quid alteri quis præstare, quidque ab eodem iterum expectare suoque jure exigere deberet: Id ipsum autem fit per *promissa & pacta*.

In promissis & pactis data fides est servanda.

III. CIRCA isthæc generale officium ex lege naturali debitum est: *ut quilibet fidem datam servet*, seu promissa & pacta expleat⁴. Citra hoc enim si esset, plurima pars utilitatis periret, quæ humano generi communicatis invicem operis

³ Vult TREVERUS duplicem solummodo esse pactorum finem; nimirum vel ad tollendam vel ad constituendam obligationem. Sed TITIVS cum nostro eorum usus & beneficia in quatuor partes rectius dispescit; quæ sic breviter complecti possumus. 1. Exinde novæ obligationes creantur. 2. Imperfectæ redduntur perfectæ. 3. Abruptæ & intermissæ renovantur. 4. Obligaciones tolluntur & irritæ fiunt.

⁴ Hæc regula generalis est, quæ tamen exceptionibus subjicitur. Istæ circumstantiæ incidere possunt, quæ fidem datam violare jusserint. Ad eam sententiam CICERONEM allego testem. "Incidunt sæpe tempora, cum ea quæ maxime videntur digna esse jullo homine, eoque quem virum bonum dicimus, commutantur fiuntque contraria; ut reddere depositum, & promissum facere, quæque pertinent ad veritatem & ad fidem, ea migrare interdum & non servare fit justum."

operis ac rebus enasci apta est. Et ni promissa servandi necessitas foret, hautquaquam liceret rationes suas firmiter aliorum hominum subsidiis superstruere. Quin & ex decepta fide justissimæ querelarum bellique causæ pululare sunt idoneæ. Nam ubi ego ex pacto aliquid præstiterim, altero fidem fallente, mea mihi res aut opera frustra periit. Sin vero nihil adhuc præstiti, rationes tamen & destinata mea turbari molestum est; cum alio modo rebus meis potuissem consulere, nisi iste se mihi obtulisset. Et indignum est ludibrio haberi, quia alterum cordatum ac bonum virum credidi. Cap. 9.

IV. OBSERVANDUM autem, ea quæ ex solo humanitatis officio debentur, in hoc potissimum differre ab iis, quæ ex pacto aut promisso *Ea demum
pariant
perfectam
obligationem & jus.
c. iv. § 5.*

“justum. Referri enim decet ad ea, quæ proposui
“in principio, fundamenta justitiæ, primum ut ne
“cui noceatur, deinde ut communi utilitati serviatur,
“Cum tempora commutantur, commutatur officium,
“& non semper est idem; potest enim accidere pro-
“missum aliquod & conventum, ut id effici sit inutile,
“vel ei cui promissum sit, vel ei qui promiserit.”

De Offe. I. x. Non autem merè ob utilitatem ejus qui promiserit, promissum violare licebit: sic enim ruit justitia; omnisque inter homines fiducia & vitæ incolumitas unà funditus tollitur. Itaque omnino castè agendum est, qui de eo, quod licitum est, in promissorum violatione statuit. Quid in hac re præstandum sit, & in quibus circumstantiis promissum violare liceat, docebitur infra, § 17—19.

§ His rationibus accedit consensus veterum philosophorum. ARISTOT. *Rhetor.* L. I. c. xv. *Ἰσότης ἀνθρώπων*

Cap. 9. misso perfecto debentur; quod ista quidem recte petantur, & honeste præstentur: sed ubi alter ea ultro præstare neglexerit; de inhumanitate duntaxat, feritate, aut duritia ejusdem queri possum; non tamen per violentiam propriam aut superioris, eundem ad præstandum cogere. Id quod tamen licet, ubi ultro non præstantur, quæ ex promisso perfecto, aut pacto debentur⁶. Inde etiam ad illa *jus imperfectum*, ad hæc *jus perfectum* habere: sicut & ad illa *imperfecte*, ad hæc *perfecte obligari* dicimur⁷.

Fides datur vel promisso gratuito, vel pacto.
C. V.

V. FIDEM damus vel *per actum solitarium* seu *μονοπλευρον* vel *per actum reciprocum* seu *διπλευρον*,

---

ρον γυρομένον τῶν συνθηκῶν ἀναρτῆται ἢ πρὸς ἀλλήλους χρεῖα τῶν ἀνθρώπων, *Snblatis pactis tollitur usus hominum inter se.* Teste GROTIUS, Platonici sæpe justitiam vocant ἀληθειαν, quod *fidelitatem* transtulit APULEIUS, *Apol. de plat. Phil. Mort.* CICER. *de Offic.* I. vii. "Fundamentum est justitiæ fides; id est, dictorum conventorumque constantia & veritas. Ex quo quamquam hoc videbitur fortasse cuiquam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquirunt, unde verba sint ducta: credamusque qui *fiat quod dictum est*, appellatam fidem."

⁶ Ut recte percipi possit doctrina de pactis & promissis, auctor noster in opera majori obligationem divisit tripliciter. 1. Naturalis est, vel adventitia aut civilis. 2. Mutua vel non mutua. 3. Imperfecte mutua, vel perfecte mutua. De quibus non opus est, ut verba faciam, cum voces magis sint claræ, quam quæ definitionibus indigent.

⁷ Quid denotant termini, *Jus perfectum* & *imperfectum*, videas quæ supra notavimus ad cap. II. § 15. not. 36.

διπλευρον Quandoque enim unus se duntaxat Cap. 9.
ad quid præstandum obstringit; quandoque
autem duo pluresve mutuo se ad quid præ-
standum obligant. Prior actus vocatur *pro-*
missum gratuitum, posterior *pactum* ⁸.

VI. *Promissio* potest dividi in *imperfectam* *Promissio*
& *perfectam*. Illa est, quando ipsi quidem *imperfecta*,
qui promittimus, utique obligari volumus; ut *quæ non*
tamen alteri jus ad exigendum non demus, *dat jus rem*
sed ut nolimus ad promissum nostrum imple- *exigendi.*
dum violenter compelli. v. g. Si ita concipiam *c. v. § 6.*
promissum, ego serio destinavi hoc vel illud
tibi præstare; & peto, ut mihi credas ⁹. Sic
enim videor obligatus magis ex lege veracita-
tis,

36. Quibus addendum est hoc in loco officia *perfectæ*
obligationis vocari, quæ leges civiles à nobis exigunt,
imperfectæ verò, quæ lex naturæ præcipit, civiles autem
in medio relinquunt. Sed quisquis horum naturam
penitius perspectam habeat, huic manifestò constabit
ea non minùs obligare, quam quæ obligationem secum
ferre vulgò dicuntur, eorumque neglectum civilis
societatis commodo haud minùs officere. Cujus rei
testem appellamus SENECAM: "ut scias per se ex-
petendam esse grati animi affectionem, per se fugienda
res est ingratum esse; quoniam nihil æque concor-
diam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc
vitium." *De Benef. L. IV. c. 18.*

⁸ Huic affinis est divisio *Grotiana* in actus beneficos,
& permutatorios. *De Jure B. & P. L. II. c. xii. § 2.*
In jure Romano aliæ sunt pactorum divisiones, quas
tutò præterire possumus, quippe sint extra juris natura-
lis disciplinam.

⁹ Magis accurata est divisio promissionis *de futuro*,
quam GROTIUS acceptam referimus. "Primus gradus
est assertio explicans de futuro animum qui nunc
est:

Cap. 9. *tis, quam justitiæ; maloque videri propriæ constantiæ & gravitatis impulsu ferri ad faciendum officium, quam propter jus alterius. Huic spectant pollicitationes virorum potentum aut gratiosorum, quibus alicui non per verba honoris, sed serio suam commendationem, intercessionem, promotionem, aut suffragium spondent: quæ tamen hautquaquam velut jure aliquo abs se volunt exigi, sed in solidum suæ humanitati ac veracitati cupiunt imputari; ut officii sui gratia eo major sit, quo longius ab eodem coactio abfuerit.*

Perfecta, quæ dat omnino.
C. v. § 7.

VII. PERFECTA autem promissio est quando non solum ipse utique obligari volo, sed & simul

---

“ est: & ad hanc ut vitio careat, requiritur veritas
 “ cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in
 “ ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus hu-
 “ manus non tantum naturalem potentiam mutandi con-
 “ silium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ
 “ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est, intrin-
 “ secum mutationi, sed ex materiâ, putâ quia prior
 “ sententia erat melior. *Secundus gradus est cum*
 “ voluntas seipsam pro futuro tempore determinat,
 “ cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi
 “ necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ
 “ sepositâ lege civili obligat quidem aut absolute
 “ aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat.
 “ Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis
 “ & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ
 “ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc
 “ debitum constantiæ sive fidelitatis.” *De Jura B.*
 “ § P. L. II. c. xi. § 2, 3. Itaque malè, ut opinor,
 “ statuit HOBBIUS de promissis *de futuro*, ea nihil
 “ transferre; cujus hoc exemplam profert. “ Qui de
 “ futuro sic dicet, *cras dabo*, aperte significat, se non
 “ dedisse.”

simul jus in alterum confero, ut rem promissam **Cap. 9.**
velut debitam plene me poscere queat.

VIII. PORRO ut promissa & pacta nos ob- *Promissa*
bligent ad aliquid dandum aut faciendum, *& pacta,*
quod antea non debebamus; aut omittendum, *ut obli-*
quod antea jure poteramus facere; maxime *gent, con-*
requiritur *ultroneus noster consensus*¹⁰. Nam *sentium re-*
cum cujusvis promissi & pacti impletio cum *quirunt.*
aliquo onere sit conjuncta, nulla propior ratio *c. vi. § 1.*
est quare super eo conquiri recte nequeamus,
quam quia ultro in id consensimus, quod evi-
tare penes nos erat.

IX. CONSENSUS etsi regulariter per *signa,* *Qui quan-*
puta voces, literas, nutusque exprimi soleat ¹¹: *doque ex-*
aliquando *pressus est,*
quandoque
tacitus.

c. vi. § 2.
“ dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est,
“ netque etiam crastino die, nisi interea actu dederit.
“ Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim.
“ Quod si de presenti loquar, puta hoc modo, *do vel*
“ *dedi habendum cras,* illis verbis significatur me dedisse,
“ & jus habendi cras transtulisse hodie.” *De Cive, c. 2.*
§ 6. Sed non video, quare verbo futuro nequit trans-
ferri jus. Qui sic dicit, *cras dabo,* significat se jus hodie
alteri dedisse, quod crastino die actu possidebit.

¹⁰ Consensus est convenientia duarum pluriumve vo-
luntatum circa rem eandem ejusque circumstantias. Re-
quisita ejus sunt, primo ut declaretur § 9. Secundo ut
sit verus, § 10—15. Tertio, ut sit mutuus, § 16.
OTTO.

¹¹ “ Sunt & signa quaedam muta ex consuetudine sig-
“ nificantia, ut olim vittæ & rami olivarum. VIRG.
“ *Æneid. viii. 127.* Apud Macedones hastarum erec-
“ tio. LIV. xxxiii. 10. Apud Romanos scuta capiti
“ imposita, signa supplicis deditiois, quæ proinde
“ obligant

Cap. 9. aliquando tamen contingit, ut ille citra isthæc signa ex ipsa negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligatur. Sicuti interdum *silentium*, cum certis circumstantiis consideratum, loco signi consensum exprimentis valet. Unde & dantur *pacta tacita*, quando nempe consensus noster non per ejusmodi signa, quæ regulariter in commercio hominum recepta sunt, exprimitur; sed quando idem ex negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligitur. Sic & principali pacto sæpe adhæret pactum tacitum; quòd ex ipsa negotii natura profluit. Sicut & usitatissimum, ut in pactis tacitæ quædam exceptiones, & conditiones necessariæ sint subintelligendæ¹².

*Promissa
& pacta
infantum,
amentium,
ebriorum.*

c. vi. § 4,
§

X. Ut autem aliquis liquido consentire possit, requiritur *usus rationis* hactenus, ut præsens negotium intelligat, an sibi conveniat, & abs se præstari queat, eoque perpenso consensum suum sufficientibus signis exprimere possit. Unde sequitur, *promissa & pacta infantum*, ut & *amentium ac furiosorum*, nisi ubi dilucidis

---

“obligant ad arma ponenda.” GROTIUS, *De Jure B. & P.* L. III. c. xxiv. § 5.

¹² Ex eo oritur tacitus consensus, quod ex quibusdam circumstantiis agens consensum præbuisse præsumitur. Exempla attulit auctor in opere majori, ubi supra § 2.
“1. Si quis peregrinus in civitatem aliquam exteros
“amicè tractare solitam amicà sub specie accedat, etsi
“nunquam expresse fidem dederit, tacitè tamen & ex
“ipso accessionis actu fidem dedisse censetur, quod pro
“ratione status sui velit sese legibus ejus civitatis at-
“temperare. 2. Si quis cum altero paciscatur de tuto
“accessu

dilucidis intervallis furor distinguitur, nulla esse. Id quod & de promissis *ebriorum* est pronuntiandum, si ebrietas jam eo usque processerit, ut ratio sit plane obruta & sopita. Nam pro vero & deliberato consensu haberi nequit, si quis vel maxime momentaneo & inconsulto impetu in aliquid inclinet, aut signa quædam edat consensum alias exprimentia, eo tempore, quando mens velut medicamine quodam loco mota fuerat. Sed & impudens foret, tale promissum, præsertim cum magno onere conjunctum, exigere velle ¹³. Quin si quis ebrietatem eam captavit, & observata alterius facilitate promissum astute elicit, ne abs doli quidem fraudisque crimine immunis erit. Ast qui, discussa crapula, per ebrietatem acta rata habuerit, utique obligabitur, non tam ex eo quod ebrius, quam quod sobrius egit.

XI. CÆTERUM quousque in *pueris* duret imbecillitas rationis, contrahendam obligationem impediens, lege naturali adeo accurate definiri nequit; cum in aliis citius, in aliis *Quæ etas obligationi contrahendæ idonea?* tardius *c. vi. § 5.*

“ accessu in aliquem locum, etiam de reditu convenisse
 “ judicatur, etsi de hoc expressa mentio nunquam
 “ fuerit facta : quod alias priore pacto nihil foret actum.
 “ 3 Qui cubiculum in ædibus suis alicui locat, con-
 “ cessisse etiam judicatur usum earum partium, quibus
 “ ille carere nequit; puta januæ & viarum quæ ad
 “ illud ducunt, saltem hæcenus ut foras prodire ac
 “ redire liceat.” Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L.*
 III. c. xxiv.

¹³ Prudenter in *Flandria* (teste BURGUNDO in *Pref.*
ad consuetud. Flandr.) nullus contractus in cautionem initus obligat,

Cap. 9. tardius iudicium maturescat. Sed illud est ex cujusvis quotidianis actionibus iudicandum. Etsi in plerisque civitatibus leges civiles certum heic temporis terminum in universum constituerint¹⁴. Sicuti & alicubi salutariter est receptum, ut aliorum prudentiorum auctoritatem adhibere necessum haberent in contrahendis obligationibus, quousque inconsultus ille iuventæ impetus deferbuisset censeretur. Quippe cum ea ætas, etiam quando negotium quod geritur intelligit, vehementi fere ac parum prœvidendo impetu feratur, ac in promissa fit facilis, spei plena, liberalitatis famam captans, in amicitias ambitiose colendas prona, ac diffidere nescia. Unde & dolo vix caret, qui istius ætatis facilitati imminet; & juniorum dispendiis locupletari vult, quæ isti per iudicii imbecillitatem prœvidere aut æstimare non norunt.

Error quousque consensum impedit?
c. vi. § 6.

XII. CONSENSUM quoque impedit *error*¹⁵.
Circa

---

obligat, nisi die sequente ratihabeatur. Similem fuisse morem *Perfarum* testatur HEROD. I. 133. *Cretensium* ATHEN. 4. 5. & veterum *Germanorum*, TACIT. *de Mor. Germ.* c. 22. OSTO.

¹⁴ Diversis gentibus diversæ sunt leges, quæ certum maturæ ætatis terminum designant, prout indoles singuli populi fert. Sic apud Hebræos, adolescentis qui annum XIII implevisset; puellæ, quæ XII annum, promissio valebat. Apud Persas, Indos, & Athenienses, post annum XVIII; apud Britannos non nisi post annum XXI infantes vel *minores* (ut aiunt) esse desinunt. Notandum est autem non eandem ætatis periodum ad omnia negotia exigi: sic in in Anglia matrimonium contrahere vel guardianum eligere possunt annos XIV nati,

Circa quem hæ regulæ sunt observandæ. I. Cap. 9.
 Ubi in promissione aliquid tanquam conditionem supposuerim, citra cujus intuitum, promissurus non fueram, naturaliter promissionis nulla erit vis. Nam promissor consensit non absolute, sed sub conditione: qua non adparente, promissio quoque nulla est. II. Si ex errore ad paciscendum aut contrahendum fuerim impulsus, eumque re integra, & quando nihil adhuc fuit præstitum, deprehendero; æquum sane fuerit, ut facultas pœnitendi mihi concedatur; præsertim ubi præ me tulerò, dum ad paciscendum accedo, quæ me causa impellat; nec alter ex mea pœnitentia detrimentum patiatur, aut id pensare ego paratus sim. Verum ubi res non amplius est integra, & ubi error tunc demum patuerit, quando jam pactum est impletum, ex toto aut ex parte; qui erravit, a pacto resilire non poterit, nisi quantum alter ex humanitate velit indulgere ¹⁶.
 III.

---

nati, quorum promissiones in plerisque negotiis usque ad annum XXI irritæ ac nullæ sunt.

¹⁵ Ad hunc locum recte nos monet TREVERUS errorem impellentem pactum non dirimere. 1. Quia causa paciscendi ad naturam pacti non pertinet, sed extra negotium est. 2. Quia sic multi, ubi facti eos pœniteret, ad ejusmodi errorem provocare possent ad eludendam pacti molestiam. 3. Nulla causa subest, cur alteri error meus magis imputari debeat quàm mihi. 4. Aliud est, quid officio humanitatis aliquis præstiturus sit, & an juri suo velit renunciare, quod pacto sibi acquisivit; aliud an jure perfecto ad id teneatur.

¹⁶ Ex lege naturali nihil omnino valet, utrum res sit integra, an pactum sit impletum vel ex toto vel ex parte.

Cap. 9. III. Ubi error contigerit circa ipsam rem, de qua convenitur; pactum vitiatum non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuit satisfactum. Nam in pactis ipsa res, de qua convenitur, ejusque qualitates debent esse cognitæ; citra quam cognitionem liquidus consensus intelligi nequit. Unde defectu deprehenso, qui lædendus fuerat vel a contractu rescindi potest, vel alterum ad defectum supplendum adigere, vel etiam ad præstandum id quod interest, ubi ipsius dolus aut culpa intervenit.

*Dolus an,
& quis,
promissa
& pacta
violat?*

c. vi. § 8.

XIII. QUOD si quis *dolo* & malitiosa fraudulentia alterius inductus fuit ad promittendum aut paciscendum, ita est habendum. I. Si tertius dolum adhibuerit, non colludente eo, quicum paciscimur; negotium erit firmum: ab eo tamen, qui dolum adhibuit, poterimus

---

parte. Nam si in hoc casu firmus stabit assensus, quare & non in altero? Tota res pendet ex ipsâ naturâ erroris; sive circa ipsam rem versetur, sive circa circumstantiam rei non essentialem. Sic si me virginem emere putarem, cum esset jam mulier, emptio valebit, in sexu enim non est erratum. Cæterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est. *Digest.* L. XVIII. Tit. i. Itaque error circa essentialiam rei pactum vitiat. Attamen hoc intelligendum volui non tantum de physica rei essentiali, de qua pactum inicitur, sed etiam de qualitatibus istis, quas paciscens præcipue vel unice respexerit. Unde non solum irritus erit contractus si ab altero Davum emi, & ille mihi Syrum tradiderit; sed etiam ubi professus sum me servum quærere conquendi peritum, & ejus artis imperitus mihi traditus fuerit.

terimus repetere id quod intererat, nos non fuisse deceptos. II. Qui dolo suo malo causam dedit ut ipsi quid promitterem¹⁷, cum eove paciscerer, ei ex isthoc actu hautquaquam obligor¹⁸. III. Si quis ultro quidem & liquida cum destinatione animi ad paciscendum accesserit; in ipso tamen negotio, puta, circa objectum, ejusve qualitates & æstimationem dolus intercesserit; hæctenus pactum erit vitiosum, ut in arbitrio decepti sit illud penitus dissolvere, aut læsionis pensationem exigere. IV. Quæ ad essentiam negotii non faciunt, nec expresse fuerunt designata, actum de cætero rite conceptum non vitiant; licet forte alter de iis, dum paciscitur, tacite cogitavit; aut ejus opinio actu fuit confirmata, quousque contractus conclusus foret.

---

fuerit. Ibid. § 7. Sed, ut rectè nos monet GROTIUS, si promissor negligens fuerit in re explorandâ, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus. *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 6.*

¹⁷ Jure naturæ perinde est, an dolus causam dederit contractui, an in contractum *inciderit*. Sed Leges Romanæ illam servant differentiam, ut contractus bonæ fidei, actione ex contractu natâ, possint rescindi: in contractibus verò stricti juris opus est clausulâ de dolo, quam CICERO *everriculum omnium malitiarum* vocat. *De Nat. Deor. iii. 30.* OTTO.

¹⁸ Quoniam scil. nemo ex delicto meliorem suam conditionem facere potest; ut loquuntur jurisconsulti. *Digest. Lib. L. Tit. xvii.*

XIV.

Cap. 9.

*Metus de-
ceptionis
quantum
iis detra-
bat.*

c. vi. § 10.

XIV. *Metus* qui circa promissa & pacta intervenit *dupliciter* sumitur; vel pro *suspensione* probabili fore, ut ab altero decipiamur; idque vel quia ejusmodi vitium in animo ipsius hæret, aut quia malignam suam voluptatem fat perspicue significavit: vel pro *vehemente animi terrore* orto ex intentato gravi malo, nisi promissum aut pactum inire velimus. Circa *priorem* speciem metus ita habendum. I. Qui confidit illius promissis & pactis, cui fidei religio in universum nihili fit, imprudenter quidem facit; sed eam solam ob causam pactum non redditur irritum.¹⁹ II. Ubi pactum jam fit initum, ac nulla nova emergant indicia intentatæ deceptionis; non licebit a pacto resiliere ex obtentu vitiorum, quæ ante pactum erant cognita. Nam quæ causa aliquem non prohibuit, quo minus pacisceretur: eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impleat, III. Ubi post pactum initum certissima emergant indicia, alterum id agere, ut mihi, quando meum priore loco præstitero, illudat; non

---

¹⁹ Cum quocunque pactum initum est, id violare non licet; nam in pactis nullus habendus est ad personas respectus. Fuerunt inter philosophos, qui idem docebant: refertur discipulorum ZOROASTRIS hoc fuisse dogma. *Ne putes tecum dicere, quamvis pactum fragero, id tamen non erit mihi peccatum, & si ve fit cum aliquo in religione nostra, si ve extra eam, res perinde est.* HYPÉ de Relig. Vet. Persar. Imprudenter quidem agit, qui pactum inquit, cum iis, qui vel sæpe fidem violârunt, vel apertè dogmata profitentur, quæ omnem religionem pactorum destruunt. Recte CICERO: *Primo decipi incommodum est, iterum stultum, tertio turpe. Summa igitur amentia est in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus fu.*

non prius ad præstandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi cautum sit ²⁰. Cap. 9.

XV. CIRCA alteram speciem metus hæ regulæ observandæ. I. Pacta, quæ ineuntur propter metum a tertio incussum, valida sunt. Nam in hoc utique nullum residet vitium, quo minus alter jus ex pacto sibi adversus me acquirere queat, & metum ab altero intentatum discussisse, pensatione utique dignum est ²¹. II. Quæ pacta ex metu aut reverentia imperii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem eorum quibus magnopere devincti sumus, valida sunt ²². III. Pacta, ad quæ ab illo ipso, cui promittit aut quicum paciscitur, injusta ejusdem vi quis compellitur, invalida sunt. Nam injuria, quam alter incusso metu injusto mihi infert, incapacem eum reddit, ut jus sibi adversus me ex illo actu quærere possit. Et cum quis alias teneatur pensare damnum abs sese datum; per compensationem velut tolli obligatio

*Metus ex
intentato
malo an
ea reddat
irrita?*

c, vi. § 14.

fis. De Invent. I. xxxix. Quod si cum talibus pacifcor, eo ipso declaro ea vitia nihil obstare, quo mihi his fidem habere possim; ideoque pacto stare adstringor.

²⁰ Conf. PUF. *De Jure Nat. & G. L.* III. c. vi. § 9. GROTIUS. *De Jure B. & P. L.* II. c. xi. § 7. RACHELII *Notas ad Cic. de Off. I. x.* GUNDLINGII *Tract. de efficientiâ metus.* BOHMERI *Dissert. de Exceptione metus injusti in statu naturæ.*

²¹ *Nihil enim* (ut loquitur SENECA) *mea refert, an tu rogaris, si non à me cogaris. Meam culpam esse oportet, ut mea poena sit.* Controv. IV. xxii.

²² Exemplis sint, quæ affert noster in opere majori. *Ubi supra, § 11.* “ Si princeps aliquis milites suos
“ extraneo

Cap. 9.

Metus deceptionis quantum iis detrahat.

c. vi. § 10.

XIV. *Metus* qui circa promissa & pacta intervenit *dupliciter* sumitur; vel pro *suspensione* probabili fore, ut ab altero decipiamur; idque vel quia ejusmodi vitium in animo ipsius hæret, aut quia malignam suam voluptatem sat perspicue significavit: vel pro *vehemente animi terrore* orto ex intentato gravi malo, nisi promissum aut pactum inire velimus. Circa *priorem* speciem metus ita habendum. I. Qui confidit illius promissis & pactis, cui fidei religio in universum nihili fit, imprudenter quidem facit; sed eam solam ob causam pactum non redditur irritum.¹⁹ II. Ubi pactum jam fit initum, ac nulla nova emergant indicia intentatæ deceptionis; non licebit a pacto resilire ex obtentu vitiorum, quæ ante pactum erant cognita. Nam quæ causa aliquem non prohibuit, quo minus pacisceretur: eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impleat, III. Ubi post pactum initum certissima emergant indicia, alterum id agere, ut mihi, quando meum priore loco præstitero, illudat; non

---

¹⁹ Cum quocunque pactum initum est, id violare non licet; nam in pactis nullus habendus est ad personas respectus. Fuerunt inter philosophos, qui idem docebant: refertur discipulorum ZOROASTRIS hoc fuisse dogma. *Ne putes tecum dicere, quamvis pactum fragero, id tamen non erit mihi peccatum, & si ve fit cum aliquo in religione nostra, si ve extra eam, res porinde est.* HYDE de Relig. Vet. Persar. Imprudenter quidem agit, qui pactum inquit, cum iis, qui vel sæpe fidem violarunt, vel aperte dogmata profitentur, quæ omnem religionem pactorum destruunt. Recte CICERO: *Primo decipi incommodum est, iterum stultum, tertio turpe. Summa igitur amentia est in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus sis.*

non prius ad præstandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi cautum sit ²⁰. Cap. 9.

XV. CIRCA alteram speciem metus hæ regulæ observandæ. I. Pacta, quæ ineuntur propter metum a tertio incussum, valida sunt. Nam in hoc utique nullum residet vitium, quo minus alter jus ex pacto sibi adversus me acquirere queat, & metum ab altero intentatum discussisse, pensatione utique dignum est ²¹. II. Quæ pacta ex metu aut reverentia Imperii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem eorum quibus magnopere devincti sumus, valida sunt ²². III. Pacta, ad quæ ab illo ipso, cui promittit aut quicum paciscitur, injusta ejusdem vi quis compellitur, invalida sunt. Nam injuria, quam alter incusso metu injusto mihi infert, incapacem eum reddit, ut jus sibi adversus me ex illo actu quærere possit. Et cum quis alias teneatur pensare damnum abs sese datum; per compensationem velut tolli obligatio

Metus ex intentato malo an ea reddat irrita?

c. vi. § 14.

fu. De Invent. I. xxxix. Quod si cum talibus pacifcor, eo ipso declaro ea vitia nihil obstare, quo minus his fidem habere possim; ideoque pacto stare adstringor.

²⁰ Conf. PUF. *De Jure Nat. & G. L. III. c. vi. § 9.* GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 7.* RACHELII *Notas ad Cic. de Off. I. x.* GUNDLINGII *Tract. de efficientiâ metus.* BOHMERI *Dissert. de Exceptione metus injusti in statu naturæ.*

²¹ *Nil enim (ut loquitur SENECA) mea refert, an tu rogaris, si non à me cogaris. Meam culpam esse oportet, ut mea pœna sit.* Controv. IV. xxii.

²² *Exemplis sint, quæ affert noster in opere majori. Ubi supra, § 11. " Si princeps aliquis milites suos extraneo*

Cap. 9. gatio intelligitur, si non solvitur id, quod statim restitui debebat²³.

Mutuus consensus etiam in promissis requiritur.

c. vi. § 16.

XVI. PRÆTEREA oportet *consensum* non in pactis solum, sed & promissis esse *mutuum*; sic ut consentire debeat non solum qui promittit, sed & cui promittitur. Quando enim hujus consensus abest, seu quando is oblatum promissum acceptare detrectaverit, res promissa penes promissorem manet. Qui enim alteri rem suam offert, neque invito eam vult impingere, neque pro derelicta habere. Ergo si alter non acceptet, juri promittentis in rem

---

“ extraneo cuiquam velit presidii causâ adjungere, & ad
 “ majorem securitatem compellat eos isti quoque fidem
 “ dare: non poterunt hi promissa eludere obtentu metûs
 “ sibi injecti, utpote ab eo profecti cui talia quocunque
 “ modo exigendi jus erat. Sic si ponamus patrem filiae
 “ etiam invitæ sponsum dare posse, ubi ea metu paterni
 “ imperii sponso invita fidem dederit, hautquidquam
 “ illum deinceps fallere possit. Nam in sponso nihil
 “ hæret vitii, quare sibi ex eo promisso jus non po-
 “ tuerit quærere; & debebat filia ultrô patris jussa
 “ capeßere.”

²³ Sic statuunt jurisconsulti Romani. *Nihil consensus tam contrarium est, quam vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est.* Digest. Lib. L. Tit. xvii. Idem sentit CICERO. *Jam illis promissis standum non esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiserit? Quæ quidem pleraque jure prætori liberantur, nonnulla legibus; i. e. XII tabularum.* De Offic. I. x. Sed de hac re magna est sententiarum varietas. Ego GROTHII [*ubi supra*, § 7.] sententiæ maximè accedo, qui existimat, sepositâ lege civili (quæ obligationem potest tollere aut mixuere) eum, qui metu promittit ali-

quid

rem oblatam nihil decedit²⁴. Quod si rogatio Cap. 9.
anteceffit, censebitur ea durare, nisi expresse fuerit revocata; eoque casu in antecessum acceptatio facta intelligitur; ita tamen ut rogationi respondeat oblatio. Nam si hæc discrepet, expressa requiritur acceptatio; quia sæpe mihi non consulitur, nisi tantundem quantum rogavi accepero.

XVII. CIRCA *materiam* promissorum & *Promissi*
pactorum requiritur, ut quod promittimus aut *pa&ique*
paciscimur *non sit supra nostras vires*, neve id *materia*
patrare lege aliqua prohibeamur: alias enim *non nisi*
possibilis,
c. vii.

quid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis sed absolutus. Nequit cogi voluntas, & qui metu coactus promittit, eo ipso obligatur, quod consensus præbuit, tanquam e duobus malis minus eligens. Sepositis igitur omnibus ambagibus, quibus in tenebris occultari solet hæc questio, luculentissimè patet, nulla pacta vel promissa metu dissolvi vel irrita fieri posse. V. *infra*. cap. xi. § 6.

²⁴ Similiter GROTIUS: " Ut promissio jus transferat, *acceptatio* hic non minùs quàm in dominii translatione requiritur; ita tamen ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere *acceptationis*.— Illud etiam quæri solet, an satis sit *acceptationem* fieri, an verò etiam *innotescere* debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem; aut hoc modo, *volo ut valeat, si acceptetur*: aut hoc modo; *volo ut valeat, si acceptatum intellexero*. Et in his quidem quæ ad mutuum pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur; in promissis verò merè liberalibus potius est, ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat." *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 14, 15.*

U

aut

Cap. 9. aut stolide aut improbe promittimus²⁵. Exinde consequitur, neminem sese obligare posse ad id, quod ipsi est impossibile. Quod si autem res, quæ tempore pacti initi possibilis habebatur, post impossibilis aliquo casu citra paciscentis culpam facta fit; re integra pactum erit nullum. Ubi quid præstitum ab altero jam fuit, id restituendum, aut æquipollens reponendum. Si ne hoc quidem fieri possit, summus erit conatus adhibendus, ne alter detrimenti quid capiat. Nam in pactis primario respicimus ad id, de quo expresse fuit conventum; ubi hoc obtinere non possumus, sufficit æquipollens exhiberi: saltem ne damnum sentiamus, omnimodo cavendum est. Qui vero dolo aut gravi culpa sibi ipsi vires præstandi detraxit, non solum ad summum conatum tenetur, sed & velut in supplementi vicem malo insuper poterit mañtari²⁶.

XVIII.

---

²⁵ Circa materiam pacti *impossibilem* videndum. 1. An impossibilitas illa ortum traxerit ex culpâ vel dolo paciscentis cujusdam, an omnis culpa exulet. 2. An uterque paciscentium sciverit rem esse impossibilem necne. 3. An sit impossibile *ex se*, & quidem vel impossibilitate naturæ vel juris vel facti, an *ex accidenti*. TREVER.

²⁶ Exemplum attulit ipse auctor in opere majori, quod hanc rem probè illustrat. “ Debitores obærat ubi casu fortuito & citra suam culpam solvendo esse defierint, summum solvendi conatum debent. Ubi tamen æquitas & humanitas requirit, ut mora aliqua
“ ipsi

Cap. 9.

XVIII. PATET quoque ad rem illicitam præstandam obligari nos non posse. Nam nemo valide se potest obstringere ulterius quam ipsi est potestas. At qui lege actionem prohibet, adimit utique potestatem eam suscipiendi, & de eadem præstanda obligationem admittendi. Contradictorium quippe est, ex obligatione per leges confirmata aliquid necessario debere facere, quod per easdem leges est omittendum. Unde peccat quidem, qui illicita promittit; sed bis peccat, qui eadem præstat. Ex quo & hoc colligitur, non servari debere promissa, quæ illi, cui fiunt, noxæ sunt futura; cum naturali lege prohibitum sit, ne quis alteri, etiam stolidè volenti, malum inferat. Si igitur pactum circa rem turpem fuerit initum, neuter ad id explendum tenebitur. Quin & ubi turpe facinus ab uno fuit præstitum, alter ad solvendam conventam mercedem

Atque licita; ut turpium nulla fit obligatio: c. vii. § 2.

“ ipsi indulgeatur, circumspiciendis & parandis sol-
 “ vendi mediis. Sicuti & nefas fuerit tales omni suâ
 “ substantiâ exutos ad mendicitatem redigere. Quia
 “ & alias certarum personarum favori hoc dederunt
 “ leges Romanæ, ut non condemnarent, nisi qua-
 “ tenus facere possunt. Nisi tamen creditor, quæ præ-
 “ sentes facultates excedunt, condonaverit, ad residua
 “ solvenda tenebantur, quando in re lautior esse
 “ coeperint. Dolus autem & culpa decoctorum etiam
 “ malo aliquo potest coerceri, in quos demum illud
 “ eritum valet; qui non habet in ære, luet in corpore.”
 L. III. c. vii. § 3. Conf. GROTIUM ubi supra, §
 8, 9.

U 2

non

Cap. 9. non obligabitur²⁷. Quod tamen illo intuitu jam est datum, repeti nequit²⁸, nisi forte dolus aut enormis læsio accefferit²⁹.

Pacta & promissa circa res alienas, frustranea,
c. vii § 41.

XIX. DENIQUE & hoc manifestum est, frustra promittere nos aut pacisci circa *res alienas*, in quantum illæ non nostræ, sed alterius directioni & arbitrio sunt subjectæ. Quod si autem ita promisero, me operam daturum, ut alter, (cui pro imperio me quid imperare non posse præsupponitur) præstet; tunc teneor omni modo moraliter possibili, (i. e. quantum alter honeste a me postulare potest, & quantum vitæ civilis ratio fert) laborare, ut ad eandem præstandam alter permoveatur. Sed & super rebus aut actionibus nostris, in quas jam alteri jus fuit quæsitum, tertio valide promittere non possum, nisi forte in eum casum, quo

²⁷ E contra docet GROTIUS, crimine perpetrato eum qui conduxit, ad mercedem solvendam obligari: cujus rei exemplum affert in *Juda Jacobi filio*, qui *Thanari*, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. *Ubi supra*. Cui affinis est *Ulpiani Observatio* ad L. IV. § 3. *D. de cond. ob turp. caus.* "Meretricem turpiter facere, quod sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix." Sed me iudice, præferenda est nostri sententia, quoniam dari non potest actio de re illicitâ. *ex. gr.* Si quis ficiario pactam mercedem solvere recusaverit, actio non datur ficiario, quoniam id ipsum, quo querelæ causam defensorus est, nequit non ex injustâ actione & re illicitâ promanare.

²⁸ Cujus hanc rationem afferunt jurisconsulti, *in pari turpitudine melior est conditio possidentis*. Similiter GROTIUS: "Non quicquid vitiose fit, effectu juris caret, quod

quo alterius jus expiraverit. Nam qui prioribus promissis aut pactis jus suum in alterum jam transtulit, ipse utique nullum tale jus reliquum amplius habet, quod in tertium possit conferre. Ac nullo negotio omnia promissa & pacta possent fieri irrita, si liceret aliud inire, in quo contraria priori disponderentur, ac quicum prius simul expleri nequit. In quo fundatur tritum illud : *qui prior tempore, potior jure.* Cap. 9.

XX. Est præterea circa promissa potissimum observandum, illa concipi solere vel *pure* Promissa sub conditione possibili, impossibili. *et absolute*, vel sub *conditione*; ut scilicet validitas promissionis conferatur in aliquem eventum a casu aut arbitrio humano pendentem. Sunt autem *conditiones* vel *possibiles* vel *impossibiles*. Illæ subdividuntur in *casuales* seu fortuitas, c. viii.

“ quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, “ quod donatione factâ jam cessat vitiositas: nam sine “ vitio res relinquatur apud donatarium.” *Ubi supra.*

²⁹ Vid. quæ notavit cl. BARBEYRACC. ad opus majus. L. III. c. vii. § 6. n. 2. Ubi prolixius de hâc re differit, quoniam materiam de pactis circa res illicitas non satis explanatam esse ab auctore existimat. Sed neque ab eo rem penitus confectam esse vult TREVERUS ob neglecta justa principia. Itaque rem totam evidenter enucleatam esse judicat, si ad Ideam relativam *illiciti* attendamus, quæ involvit comparisonem actionis cum lege, per quam aliquid prohibetur vel illicitum redditur; adeoque pacta tunc solum de rebus illicitis fieri, cum materia illorum juri perfecto alterius detrahat. Sed mihi sufficere videntur, si modo diligenter in animo perpensa sint, quæ de hac re auctor differuit.

Cap. 9.   tuitas, quæ ut existant vel non existant penes nos non est ³⁰: *potestativas* seu arbitrarias, quæ ut existant vel non existant, penes eum est, cui promittitur ³¹: & *mixtas*, quarum impletio partim ab arbitrio ejus, in quem confertur, partim a casu dependet ³². *Impossibiles* autem sunt vel *physice* tales, vel *moraliter*; i. e. quædam per rerum naturam fieri a nobis non possunt, quædam per leges & honestatem fieri non debent. Et impossibiles quidem conditiones,

---

differuit. Et nequeo non profiteri, me tam hebetis esse ingenii, ut, lectis relectisque; utriusque horum doctissimorum ad hunc locum notis, ne hilum quidem ipse profecerim, nec quiddam majus, quam quod ex ipso PUFENDORPIO percepi, de naturâ pactorum circa res illicitas intellexerim. Plurima verba rem per se satis manifestam perturbant & obscurant. Quis autem, qui quid sit illicitum, percipit, de hoc axioma errare potest; *ad rem illicitam præstandum nequit dari obligatio?*

³⁰ Exempli causâ: Dabo tibi decem libras, si intra triduum non pluet. Ad conditionem vero requiritur, ut eventus sit incertus, nam adjectio conditionis, quam certò eventuram esse scimus, (v. g. si sol cras oriatur) absoluto promisso æquipollet.

³¹ Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam uxorem non duxeris.

³² Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam duxeris.

³³ Quod si per alterum paciscentium steterit quo minus conditio pacti impleri queat, alter rectè ab eo postulare potest, ut pactum integrum maneat. Hoc modo statuunt Romani jurisconsulti. “Labeo scribit, “si mihi Bibliothecarum ita vendideris, si Decuriones Campani locum mihi vendidissent, in quo eam
“ponerem;

tionem, si naturalem interpretandi simplicitatem sequamur, orationem promittentem faciunt negativam ³². Et si per leges fieri possit, ut si adjectæ sint negotio alicui serio, habeantur pro non adjectis; ne per actus nullum eventum sortituros, hominibus illudatur ³⁴.

Cap. 9.

XXI. DENIQUE promittimus & paciscimur non solum per nosmetipsos, sed etiam aliorum hominum interventu, quos ipsi voluntatis nostræ internuncios atque interpretes constituimus ³⁵.

*Promissa
& Pacta
per inter-
nuncium
facta obli-
gant.
c. ix.*

“ponerem; & per me stet, quo minus id à Campanis impetrem; non esse dubitandum, quin præscriptis verbis agi possit. Ego etiam ex vendito agi posse puto, quasi impletâ conditione, quum per emptorem stat, quo minus impleatur.” *Digest.* L. XVIII. T. i. *De contrab. Empt.* l. 50.

³⁴ Sic leges Romanæ (ut recte observat noster in opere majori. L. III. c. viii. § 5.) in testamentis adjectas condiciones impossibiles, turpes aut ludicras pro non adjectis declarant; quod absurdum videretur in tali actu, quem maximè serium gravemq; conveniebat esse, ita petulanter per inanes clausulas illudi. “Conditiones [contra Edicta Imperatorum, aut contra leges, aut quæ legis vicem obtinent scriptæ, vel contra bonos mores, vel derisoriaræ, aut hujusmodi quas Prætores improbaverunt, pro non scriptis habentur, & perinde ac si conditio Hæreditati sive Legato adjecta non esset, capitur Hæreditas Legatumve.” *Digest.* L. xxviii. tit. vii. *De condit. leg.* 14. Apud PETRONIUM *Eumolpus* testamento suo ita cavet: *Omnes, qui in testamento meo legata habent præter liberos meos, hac conditione percipient, quæ dedit, si corpus meum in partes conciderint, & adstante populo comederint.* Apud FLORENTIUM. 2. *Serm.* 3. 84. *Tiresias* ita dicit:

Cap. 9. mus ³⁵. Per quos, ubi bona fide egerint ³⁶
 quod a nobis in mandatis habebant, valide
 obligamur apud eos, qui cum istis velut no-
 stras vices gerentibus egerunt ³⁷.

*Officia re-
 liqua sta-
 tum insti-
 tutum ho-
 minum
 supponunt.*

XXII. ATQUE hæc sunt officia hominis absoluta, ut & per quæ velut transitus ad alia fit. Reliqua præsupponunt aliquod institutum humanum, generali pacto subnixum, & in genus humanum introductum; vel etiam statum aliquem peculiarem. Institutorum istorum deprehenduntur potissimum tria; *sermo, dominium rerum, earundemque pretium, & imperium humanum.* De singulis, ut & quæ inde resultant officiis, deinceps exponendum.

C A P.

*Me sene, quod dicam, factum est; anus improba Thebis
 Ex testamento sic elata: Cadaver
 Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres;
 Scilicet elabi si posset mortua: credo,
 Quod nimium institerat viventi.*—————

³⁵ Hic rectè notat TITIVS, personas intermedias aliquando solius instrumenti rationem habere, aliquando verò suo etiam consensu pacisci. Illo casu pactum eas plane non attinet; hoc autem, quamdiu qualitas intermedie personæ in iis durat, ipsæ etiam ex pacto agere & convenire possunt: quorsum pertinent procuratores, & institores simileve personæ.

³⁶ Non tantum qui *bonâ fide* agunt: nam fieri potest, ut nos obliget qui negotio præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi significatam. “Distincti
 “ (inquit GROTIUS) sunt actus volendi; unus quo
 “ nos obligamus ratum habituros, quicquid ille in
 “ tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum
 “ nobis obligamus, ut non agat, nisi ex præscripto,
 “ sibi

C A P X.

DE OFFICIO SERMOCINANTIUM.

I. QUAM utile ac plane necessarium sit ^{Officium} instrumentum societatis humanæ Ser- ^{sermoci-}mo, nemo est qui ignorat: cum multi vel ea ^{nantis, Ne} sola facultate collegerint, hominem ad agen- ^{alterum}dam vitam socialem a natura destinatum ^{decipiat.} L. iv. c. i. Circa hujus ergo legitimum & societati hu-
manæ proficuum usum, id officii lex naturalis
hominibus dicitur, *ut ne quis sermone, aut
aliis*

“ sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea,
“ quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti
“ procuratorii, excedendo arcana mandata.” *De Jure*
B. & P. L. II. c. xi. § 12.

³⁷ Si cui venditio commissa est, assignatio & receptio
pretii huic mandata esse videtur, nisi de contrario ex-
pressè constet.

¹ Nimirum ARISTOTELES, CICERO, aliiq; quos
laudat auctor in opere majori. Οὐδὲν γὰρ μάλιστα ἢ φύσις
ποιεῖ, λόγον δὲ μόνον ἀνθρώπου ἔχει τῶν ζῶων. Τὴτο γὰρ
πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθὸν τε καὶ
κακὸν καὶ δικαίον καὶ ἀδίκον καὶ τῶν ἄλλων ἀίδητον ἔχειν. ἢ δὲ
τῶτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν. κ. τ. λ. *Natura nihil*
facit frustra; homini vero soli inter omnia animalia com-
petit sermonis facultas, Hoc enim præter cætera animalia
hominibus proprium est; ut boni & mali, justii & in-
justii, aliorumq; ejusmodi sensum soli habeant. Horum
enim communio facit domum & civitatem. ARISTOT.
Polit. L, I, c. ii. Non vult Philofophus sermonem
hominibus

Cap: 10. *aliis signis ad exprimenda animi sensa institutis, alterum decipiat.*

*Verbis in
recepta
significa-
tione cur
utendum?*

c. i. § 4.

II. SED ut indoles sermōnis penitus intel-
ligatur, sciendum est, circa sermonem voce
viva aut literis expressum, duplicem obliga-
tionem occurrere. Una est, qua isti, qui ea-
dem lingua utuntur, certæ rei certum vocabu-
lum, prout usus cujusque linguae fert, adpli-
care tenentur. Cum enim neque voces, neque
certi literarum ductus certam rem natura no-
tent²; (alias enim omnes linguae aut scripturae
genera coincidere deberent;) inde, ne usus
linguae foret inanis si quisque quo vellet vo-
cabulo quamlibet rem nuncuparet, necessum
est inter eos, qui eadem lingua utuntur, taci-
tam intercessisse conventionem, ut certam rem
certo, & non alio vocabulo denotent¹. Ni
enim in uniformem vocum applicationem fue-

---

hominibus naturā ingentum esse (quæ opinio longè à
veritate aberrat) sed naturam facultatem discendi sermo-
nem humano generi indulisse, quo melius societatem
inire possint; quippe sine sermone vix aut ne vix quidem
subsistere potest vita socialis. Quo sensu dixit CICERO;
“Moderatio vocis, conciliatrix est humanæ maximè
societatis.” *De Leg.* 1. 9.

* Similiter GROTIUS: “Voces naturā ipsā & citra
“hominum voluntatem nihil significant; nisi forte vox
“fit confusa & ἀνασφα, qualis in dolore, quæ ipsā
“rei magis appellatione venit quam locutionis. Ad-
“dendum est non solis vocibus tale fieri iudicium, sed
“& nutibus, ut apud mutos, sive illi nutus aliquid
“habent cum re significatā commune ipsā naturā,
“sive tantum ex instituto significant.” *De Jure B. & P.*
L. III. c. i. § 8.

rit

rit conspiratum, impossibile est ex sermone al-
 terius sensa animi colligere. Unde vi istius
 pacti quilibet tenetur ita adhibere in sermone
 communi vocabula, prout receptus ejus linguæ
 usus fert⁴. Ex quo etiam hoc consequitur,
 ut quanquam sensa animi a sermone discrepare
 queant, id tamen in vita humana quisque vo-
 luisse censeatur, quod verba ejus præ se ferunt,
 etsi fortasse intrinseca mentis destinatio ab
 istis discedat. De hoc enim cum nisi per sig-
 na constare nequeat; omnis usus sermonis red-
 deretur irritus, si interna animi cogitatio,
 quam sibi quisque pro lubitu fingere possit, id
 quod signa præ se ferunt in communi vita eli-
 dere possit.

Cap. 10.

III. Altera obligatio, quæ in sermone in-
 tervenit, in eo consistit, ut quis alicui per ser-

*Obligatio
 ad alteri
 mentem a-
 perendam
 unde?*

³ Sermonem naturâ suâ nihil significare, sed vim ejus
 significativam esse ab impositione hominum satis quidem
 certum est. Sed an illa impositio simpliciter consensu, an
 obligatorio facta sit, quaeritur? Autor posterius asserit,
 sed prius magis verum est. Nam 1. Homines, im-
 positionis faciendæ causâ, nunquam convenerunt; sed
 potius successive impositio facta est, adeo ut sæpe ab
 uno hodie illa fiat, reliqui vero eam ultro sine ullâ se
 obligandi intentione admittant, non secus ac uno
 historiam vel fabulam narrante, multi ejus redduntur
 participes, atque ita communis notitia sed nulla obli-
 gatio existit. 2. Si conventionem factam impositio,
 tum innoxia etiam mutatio in vitio esset, quod tamen
 nemo dixerit & experientia refellit. TITIIUS. Hisce
 varias rationes subjungit TREVERUS, quibus TITII ob-
 servationem confirmat.

c. i. § 7.

⁴ Bene loquitur QUINTILIANUS. Instit. I. vi. *Uten-
 dum est sermone, ut nummo, cui publica forma est.*

monem

Cap. 10. monem animi sui sensa ita debeat pandere, ut hæc ex illo liquido cognoscere queat. Cum enim non loqui tantum, sed & tacere homo queat, & cum non semper, quod quis in animo volvit, id coram quibusvis aperire teneatur: igitur necessum est, ut peculiaris existat obligatio, quæ alicui necessitatem adferat tum ad loquendum, tum ad ita loquendum, ut alter sensa animi nostri intelligat. Oritur autem illa obligatio, vel *ex peculiari pacto*, vel *ex communi præcepto legis naturalis*, vel *ex præsentis negotii indole*, cui contrahendo sermo adhibetur⁵. Sæpe enim expresse cum aliquo convenitur, ut quis animi sui sensa super aliquo negotio mihi aperiat; ut, si quem informatorem mihi in aliqua disciplina adsciscam. Sæpe quoque præceptum aliquod legis naturalis meam scientiam alteri communicare jubet, ut hoc modo ipsi profim, vel noxam ab eodem avertam, ut ad noxam accipiendam causam

---

⁵ Vid. Quæ prolixius & distinctius de obligatione ad sensa animi verbis exprimenda commentatur vir doctissimus J. BARBEYRACCIUS, in *notis* ad opus majus, L. IV. c. i. § 7. n. 1.

⁶ Exempla proferam ex auctoris opere majori. L. IV. c. i. § 7. “ Sic si quem misero ad explorandum certæ rei statum, is ex pacto tenetur indicare omnia, quæ super eâ re ipsi comperta fuerint. Sic si an exhibendum sit officium humanitatis, quod sermone peragitur, ad sensa animi nostri verba quoque esse conformanda in aperto est. Sic denique in commerciis hominum & quibusvis negotiis, in quibus ex consensu jus vel obligatio est nascitura, circa
“ ea

causam vel occasionem non præbeam. Ali-Cap. 10.
quando denique præfens negotium, quod cum
alio susceptum est, aliter expediri nequit, ni
judicium meum super eo pandam; ut circa
celebrandos contractus contingit⁶.

IV. QUIA autem non semper usu venit, ut *Hac ces-*
ex aliquo horum capitum quævis cogitata mea *sante licet*
alteri sint significanda; patet, me non alia *dissimulare*
teneri alteri sermone meo indicare, quam ad *silendo:*
quæ ex me intelligenda *jus perfectum aut im-*
perfectum habet. Adeoque recte tacendo dis-
simulare⁷ me posse, utut maxime interroger,
quæ ut ex me sciat alter jus non habet, neque
ad id aliqua obligatione ego teneor.

V. Imo quia sermo *non solum* est inventus *Diver-*
sumque ab
propter alios, sed & propter nos ipsos: ideo *eo, quod*
ubi aliqua mea in eo versatur utilitas, neque *animo vol-*
cujusquam alterius jus læditur, licebit mihi *uitur, ex-*
sermonem ita formare, ut diversum ab eo, *primendo.*
quod animo volvo, exprimat⁸.

VI.

“ ea quæ ad præsentem rem spectant, sensu animi nos-
“ tri liquido sunt exprimenda illis, quibuscum a-
“ gitur.

⁷ Ad hunc locum differentiam inter *simulare* & *dissimu-*
lare notat LEHMANNUS; de quâ citat SERVIUM ad
Virg. Æn. I. 516. Dissimulamus nota, simulamus ignota,
dissimulamus quod sumus, simulamus quod non sumus.

⁸ Hanc magnam quæstionem, latebrosam tractationem,
disputationem inter doctos alternantem agnoscit AUGUSTI-
nius; quæ ab isto aliisque quamplurimis viris celebra-
rimis nimis rigidè determinatur. Quasi veritas per se
prosequenda sit, & omnis omnino ab eâ deviatio per se
prava & fugienda. AUGUST. *Enchirid. ad Laurent.*

6.

Cap. 10.

Ficto sermone quo, Et quo casu, uti liceat.

VI. DENIQUE quia sæpe isti, ad quos loquimur, ita sunt dispositi, ut si sermone simplici & aperto rem ipsam perciperent, detrimento hoc ipsis futurum esset, nec nobis bonum quem intendimus finem adsequi liceret: igitur hisce in casibus licebit uti ficto coloratoque sermone, & qui nostram sententiam & intentionem audientibus directe non representet. Nam qui alicui prodesse vult & debet,
non

---

c. xxii. Eandem partem tuentur ARISTOTELES, (*Eth.* L. IV. c. ii.) GREGORIUS, (*Moral.* L. XVII. c. iv.) WHITBEIUS, (*Eth.* L. II. c. v.) VANDER MUYLEN, (*ad* GROTIUM, L. III. c. i. § 9.) WOLLASTONUS, (*de Relig. Nat.* S. i. Prop. 4.) &c. Neque deest virorum doctissimorum auctoritas, qui pro parte nostri auctoris steterunt; viz. QUINTILIANUS. (*Instit.* XH. i.) GROTIUS, (*ubi supra*) BUDDÆUS (*Philos. Pract.* c. iv. § 6.) & inter Philosophos veteres SOCRATES, PLATO, XENOPHON, CICERO; cujus testem habemus GROTIUM, *loc. cit.* Mirum sane, tantam esse in re fatis per se clarâ sententiarum varietatem. Nam luce clarius videtur veritatem non esse *ultimum finem*, non esse *per se* optabilem, sed quasi *medium* quod huic fini, nimirum utilitati publicæ, inservit: unde sequitur ipsam veritatem, si quando noxia sit, deserendam esse. Plurimæ sunt causæ, in quibus falsiloquio uti possumus, quas hic à GROTIO adducam, qui eas plenè & accuratè enumeravit. “ *Primum est*, etiamsi quid dicatur, quod “ falsam habeat significationem, infanti aut amenti, in “ eo mendacii culpam non esse. Ratio proxima est, “ quia cum in infantibus & amentibus non sit iudicii “ libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria “ fieri. *Secundum est*, quoties sermo ad eum dirigitur, qui

Non utique id tenetur facere eo modo, quo si-
nem suum non erat obtenturus. Cap. 10.

VII. Ex hisce colligitur, in quonam con-
sistat *veritas*, cujus studio boni viri tantopere
commendantur: nempe ut verba animi nostri
fensa commodè repræsentent alteri, cui eadem
intelligendi jus; quæque ut ipsi aperiamus,
nobis obligatio perfecta aut imperfecta incumbit:
idque eo fine, ut vel idem intellectus ani-

*Veritas
moralis
quæ? à
logica di-
stinguenda.*

“ qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat
“ persuasivem, nullum esse mendacium: non ratione
“ ejus ad quem sermo est; quia illi libertas manet in-
“ tegra, planè ut illis quibus id intelligentibus fabula
“ narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus:—
“ neque ratione ejus qui obiter id audit: quia cum eo
“ non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio.
“ *Tertium* est, quoties certum est cum ad quem sermo
“ est libertatis suæ in judicando læsionem non ægre
“ laturum, imò gratias habiturum eo nomine, ob com-
“ modum aliquod, quod inde assoquitur, tunc quoque
“ mendacium stricte dictum, id est, injuriosum non
“ committi. *Quartum* & superiori affine est, quoties
“ qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo
“ jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur.
“ *Quintum* esse potest, quoties vita innocentis, aut par
“ aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris
“ perfectione aliter averti non potest. Latius quam
“ quæ jam diximus patet, quod passim statuunt sapien-
“ tes, apud hostem falso sermone licere uti. Sciendum
“ vero quæ de falsiloquio diximus ad *asserentem* sermonem
“ & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat,
“ non ad *promittentem* referenda. Nam ex promissione
“ jus speciale ac novum confertur ei cui fit promissio,
“ idque inter hostes etiam locum habere.” *De Jure B.*
“ P. L. III. c. i. § 12 — 18.

mi

Cap. 10. mi nostri sensis debitum aliquod commodum nanciscatur; vel ne, ubi diversum fuerit significatum, damno præter meritum multetur. Ex quo & hoc obiter patet, non semper mendacium admitti, quando etiam data opera non dicitur, quod vel cum ipsa re, vel cum cogitatis nostris examussim congruit: adeoque veritatem quasi *logicam*, quæ in congruentia verborum cum rebus consistit, cum veritate *moralis*⁹ non per omnia coincidere¹⁰.

Mendacium, ejusque requisita.

VIII. *Mendacium* contra est, ubi de industria sermo aliam præ se fert sententiam animi nostri, quam quæ revera est; cum tamen hanc ipsam is, ad quem sermo dirigitur, intelligendi jus haberet, nobisque obligatio incumberet efficiendi, ut ille nostram sententiam utique intelligeret¹¹.

Mendacium annumerandum fictus sermo: non qui vis.

IX. Ex dictis igitur constat, mendacii notam hautquaquam contrahere, qui fictis sermonibus, fabulisque utuntur adversus pueros
aut

---

⁹ Veritas *moralis* est concordia verborum cum mente loquentis. Unde patet eum, qui verum dicit judicans esse falsum, aut nesciens utrum verum sit an falsum, *formaliter* mentiri.

¹⁰ Non per omnia] Legit WEBERUS, non semper.

¹¹ Essentia *mendacii* consistit in eo, quod juri alterius aliquid detrahendi habeamus animum, suppressione veritatis quam intelligendi jus habet: non vero in ratione damni, quod exinde promanat. Nam id quoque mendacium erit, quando sine alterius damno veritatem reticeo, quam sciendi jus habebat. Contra, non semper mendacium est secundum jus naturæ, quando falso sermone damnum alicui infertur, qui juri omni excidit intelligendi

aut similes, ad eorum meliorem informationem, quatenus nudæ veritatis non sunt capaces ¹². Et qui alii fictum sermonem bono fine adhibent, quem plano adsequi non licebat; puta, si innocens protegendus, iratus placandus, mœstus demulcendus, meticuloso animus addendus, fastidiosus ad medicamenta capienda movendus, pertinacia alicujus frangenda, aut malum propositum alterius intervertendum, aut si arcana reip. & consilia, quæ interest aliorum notitiæ subtrahi, fictis rumoribus velut obvelanda, & aliorum importuna curiositas sit amolienda; aut si hosti, quem aperta ratione lædere poteramus, fabulis in stratagematis vicem illudamus.

X. CONTRA si aliquis utique tenebatur alteri sensa animi sui liquido significare; culpam non effugit, si vel partem duntaxat veridicat, aut ambiguo sermone alteri illudat, aut tacitam quandam restrictionem, a communi usu abhorrentem, in mente reservet ¹³.

Sed is quo illi illudatur, cui mentem aperire tenebar.

C A P.

intelligendi veritatem. E. C. Si quis latronem vel hostem falsis narrationibus vel rumoribus in insidias trahat. Qui jus perfectum non habet in nostram veritatem, illi non fit injuria, si falsa dicamus. TRÆV.

¹² Hanc rem pulchrè illustrat LUCRETIVS, i. 935.

*Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenuis; interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valeſcat.*

¹³ Æquivocationes & mentales reservationes nihil ad

X

C A P. XI.

D E O F F I C I O J U R A N T I U M .

Officium
jurantium
ex natura
juri-
jurandi.

L. VI. c. ii.
GROT. L.
II. c. xiii.

I. **P**ER *Jusjurandum* sermone nostro, omnibusque actibus, circa quos sermo intervenit, insigne accedere firmamentum judicatur. Est quippe illud *assertia religioſa, qua divinae miſericordiae renunciamus, aut divinam pœnam in nos depoſcimus; niſi verum dicamus*¹. Dum autem omniscius & omnipotens testis simul vindex invocatur, præſumtio

aliud sunt quam *ars mentiendi*. WHITE. Eth. L. II. c. v. § 12. Hujusmodi sermonum exempla ab auctoris opere majori huc transferam. B. IV. c. i. § 14. " Quid hoc vel rationis vel subtilitatis habet, si interrogatus an fecerim, jurem non feci, nempe aliud quidpiam, aut alio die? Aut si petenti pecuniam dicam, non habeo, scilicet quam tibi dem. Aut promitto me tibi daturum scilicet, dicis causam? Stultum autem est, quod eiusmodi hominem a mendacii & perjarii crimine volunt eximere ideo, quia is tantum non dicit unam veritatem determinatam, quam audientes concipiunt, ac verba illa significare videntur, sed aliam veritatem disparatam.

¹ Sic rectius definitur quam a cel. SANDERSONO qui hoc tantum in definitione postulat, ut Deus tanquam *testis* invocetur, *απὸς* & præcise, non ut iudex & vindex. Deus proculdubio ut iudex & vindex invocatur, pœnas gravissimas jurisjurandi religionem insuper habentibus inflictorus. Quod quidem non negat

tie veritatis ideo excitatur, quod nemo te-
 mere tam impius credatur, ut ita petulanter
 gravissimam Numinis indignationem in se de-
 pascere sit ausurus². Inde officium jurantium
 hoc esse intelligitur, *ut & ad jurandum cum
 reverentia accedant, & quod juratum est reli-
 giose observent.*

Cap. II.

II. *Finis* porro & *usus juramenti* in hoc
 maxime vertitur, ut homines ad enunciandum
 verum, aut servandum promissum pactumve
 eo firmiter adstringantur, metu divini Numi-
 nis omniscii & omnipotentis³; cujus vindictam,
 si scientes fallant, per jusjurandum in se
 invocant, ubi alias metus ab hominibus im-
 minens non satis efficax videbatur; quippe

*Ejus finis
 firmamen-
 tum addere
 pactis &
 di. Finis.
 c. ii. § 2.*

negat SANDERSONUS, sed fatetur utrumque facere
 eum qui jurat, *viz.* Deum & testem adducere veritatis
 ejus quod dicitur, & vindicem falsitatis; illud quidem
 primario & per se, hoc secundario & ex consequenti.
De Juramenti oblig. Præl. i. § 4.

² Apud ipsos philosophos ethnicos maxima semper
 vis fuit & sanctimonia jurisjurandi. "Nullum (in-
 quit CICERO) vinculum ad adstringendam fidem ju-
 rejurando majores arctius esse voluerunt. Id indi-
 cant leges in XII Tabulis, indicant sacratæ, indi-
 cant fœdera, quibus etiam cum hoste devincitur fi-
 des: indicant notiones animadversionesque censorum,
 qui nulla de re diligentius quam de jurejurando
 judicabant." *De Off.* III. xxxi. Conf. HEROD. L.
 VI. c. lxxxvi. HESIOD. Theog. v. 231. Et admi-
 randa vicissim est impietas HOBBSII, qui *extra sta-
 tum civilem juramento non esse locum, vel ullam obliga-
 tionem profitetur.* *De Hom.* p. 67.

³ Eodem modo Apostolus. *Hominiibus omnis controver-
 sia finis est ad confirmationem juramentum.* Hebr. vi. 16.

Cap. II quorum vires contemnere aut declinare, vel scientiam fallere se posse sperabant.

Per Deum III. QUIA vero præter Numen nihil est quo sensu; omniscium, aut omnipotens, inde absurde juramentum concipitur per rem aliquam, quæ opinione divinitatis destituitur, hoc sensu, ut per res alias juretur. ea res testis atque ultrix perjurii invocetur. c. ii. § 3. Et si hoc frequens sit, ut in juramentis certa res nominetur, per quam juretur, hoc sensu, ut Deus, si jurans sefellerit, vindictam suam in istam potissimum rem exserat, tanquam juranti charissimam, & maximi æstimatam 4.

Jurandi formula jurantis religioni aptanda.

c. ii. § 4.

IV. IN juramentis formula illa, qua Deus, dum

4 Audiamus SANDERSONUM, qui hanc rem præcise (ut solet) expedit. "Sciendum est in istiusmodi formulis, in quibus fit creaturæ alicujus mentio, quasi per modum jurandi, per Deum tamen reverè sæpe jurari interpretativè. Ut in omnibus iis quæ ex communi more concipiendi habent in se vim quandam execratoriam: ut per animam, per salutem meam hoc vel illud faciam; quæ sunt perinde intelligenda ac si diceretur, ne sit Deus animæ meæ proptius, ne mihi Deus salutem æternam donet, ni fecero." De Juram. Oblig. Præl. V. § 2. De formulâ quidem, quâ quis per animam suam jurat, positum hoc est extra omnem controversiam: sensus enim est, quod Deus animæ nostræ gravissimas immittere adhiçiones debeat, nisi veritas dictis constet. Per aliorum autem salutem si jusjurandum concipiatur, supponitur eam nobis charissimam, immo ipsâ vitâ nostrâ chariorem esse. Sic per salutem Pharaonis juravit Josephus. Gen. xlii. 15. Ad quem locum sic commentatur doctissimus CLERICUS: "Est jusjurandum per salutem Pharaonis, quem admodum postea per salutem Cæsarum jurabant
" Romani

dum testis & vindex invocatur, describitur, *accommodanda est ad persuasionem* seu religionem, *quam circa Deum fovet, qui jurat.* Frustra quippe jurando quis adigitur per Deum, quem non credit, adeoque nec metuit⁵. At nemo per Deum jurare se putat alia sub formula, aut alio sub nomine, quam quod suæ, i. e. ex opinione jurantis, veræ religionis præceptis continetur. Inde quoque est, quod qui *per falsos Deos* jurat, quos ipse tamen pro veris habet, utique obligetur; & si sefellerit, revera perjurium admittat. Quia sub quocunque speciali conceptu generalem Numinis notionem ante oculos habuit; adeo-

---

“ Romani & qui iis parebant. Sic 1. Sam. xx. 3. “ *Vivit Jehova & vivit anima tua*, similis est jurandi formula. Sensus hujus jurisjurandi est: ut verum est “ vivere Pharaonem, sic vere hoc vestri sumam experimentum, vel [potius] *ut verè salutem Pharaoni precor, ita verè, &c.* Sic & veteres Christiani per “ salutem Cæsarum jurare non dubitabant. *Juramus sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus genis, ait TERTULLIANUS. Apol. c. 32. ad quem vid. Des. Herald.*” Cæterum qui per creaturam jurat absolutè ita ut constitutur in aliquâ creaturâ finis & vis juramenti sine relatione ad Deum, id, quod simpliciter illicitum est, agit; cujus hanc rationem affert SANDERSONUS: quia exhibetur eo pacto creaturæ reverentia Deo soli debita. Unde istiusmodi juramentum planè est idololatricum.

⁵ Unde atheorum juramentis nulla fides habenda est. Ipse HOBBSIUS fatetur frustra aliquem adigi ad jurandum per Deum, quem non credit, ideoque non metuit. *De Civæ, c. ii. § 21.*

Cap. II. que dum sciens pejeravit, divinæ majestatis
 ~~~~~ reverentiam, quantum in se, violavit⁶.

*Juramenti
 obligatio
 delibera-
 tum ani-
 mum pos-
 cit.*

c. ii. § 5.

V AD juramenti obligationem requiritur, ut *animo deliberato* id susceptum sit⁷. Unde juramento hautquidquam obstrictus erat, qui simpliciter juramentum *recitando* protulerit, aut ejusdem verba concepta in prima persona alteri præiverit⁸. Ast qui speciem serio juraturus præ se tulit, is utique obligabitur, quicquid demum in animo suo dum jurat agitaverit. Nam alias omnis usus juramentorum, imo omnis ratio intervenientibus signis sese obligandi ex humana vita tolleretur, si quis tacita sua intentione posset impedire, ne effectus ille actum aliquem sequatur, cui producendo idem est institutus.

Jusjurandum obligationem firmat, non partit.

c. ii. § 6.

VI. J URAMENTA in se non produciunt novam

⁶ Vel, ut loquitur GROTIUS, quia quancquam sub falsis nominibus, generali tamen complexione numen intuetur; ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. *De Jure B. & P.* L. II. c. xiii. § 12.

⁷ Quæ supra de promissis doceatur, (vid. Cap. ix.) hic locum habere possunt; & iis intellectis, facile intelligitur, quid sentiendum sit de obligatione juramenti. Hinc planè patet infantium, amentium, omniumque, qui vel intellectu vel voluntate ne uti quidem possunt, juramenta esse irrita & prorsus nulla.

⁸ Sic OVID. *Heroid.* xxi. 139.

*Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
 Verba suis frustra viribus orba tenes.*

Non ego juravi, legi jurantia verba.

⁹ Jusjurandum novam obligationem creare non posse, e. si vim quandam addit obligationi prius validæ,
 ex

vam & peculiarem obligationem; sed obligationi in se validæ velut *accessorium quoddam vinculum* superveniunt⁹. Semper enim dum juramus, supponimus aliquid, quo non præstito divinam pœnam in nos provocamus. Quod ineptum esset, nisi illicitum foret non præstare id, quod supponitur; adeoque nisi jam antea obligaremur. Ex quo sequitur, quod actus, quibus in se vitium adhæret obligationem impediens, per juramentum accedens obligatorii non fiant. Sicuti nec per subsequens juramentum antegressa obligatio valida eliditur, aut jus per eandem quæsitum alteri tollitur. Inde frustra quis juraverit, sese alteri debitum non soluturum. Nec obligabit juramentum, ubi constat eum qui juravit factum aliquod

ex ipsâ naturâ obligationis facillè patebit. In omni negotio vel datur obligatio ad veriloquium, priusquam juravimus: vel ex ipso juramento nulla oritur obligatio. Si assertorium sit, res in aperto jacet; si promissorium, casus est paulò difficilior, quoniam obligatio cum actu jurandi cœva esse potest. Attamen vim obligandi recipit jusjurandum à naturâ promissi; hoc obligante, illud est obligatorium, & vice versâ; juxta hanc regulam quæ ex naturâ pactorum elicitur: *ubicunque obligatio in pactis cessat, ubi jusjurandum quoque non obligat*. Et hinc facillè judicari poterit, quid de juramenti per dolum, metum, errorem, aut super rebus illicitis & impossibilibus conceptis censendum sit. Neque obstant dubia, quæ huic sententiæ à GROTIUS opponuntur, qui per jusjurandum novam obligationem creari autumat, semper quidem adversus Deum, aliquando etiam adversus alios homines. Cui recte respondet BUDDIUS, in jurejurando nihil promitti Deo, ideoque; intelligi non posse, quo pacto nova inde erga

Cap. II. aliquod supposuisse, quod revera ita se non habebat; ac nisi id credidisset, non fuisse juraturum; imprimis ubi per dolum ejus, cui juratur, in errorem fuerit adductus. Nec qui injusto metu me ad jurandum adigit, ex eo juramento jus sibi acquirit ad aliquid a me recte postulandum ¹⁰. Nullas quoque habebit vires jusjurandum super præstanda re quapiam illicita; imo & super omittendo aliquo bono, quod legibus divinis aut humanis præcipitur. Denique juramentum non immutat naturam &

Deum oriatur obligatio. Interim vi imperii, quod Deo in homines competit, non tantum ut legibus ejus obtemperent, sed & ne quisquam aliquid, quo omnipotentia aut omniscientia ejus lædatur, admittat, merito ab omnibus postulat; & secus se gerentes gravissime puniendi causam habet justissimam. Sed nec erga alios homines jusjurandum novam producit obligationem; cum nec illis novi quid promittit jurans, sed quæ promissit sancte se observaturum asseverat. Relinquitur ergo, quod jusjurandum obligationem saltem antea jam existentem confirmat. Vid. BUDDÆI *Theol. Moral. P. II. cap. iii. S. v. § 12.*

¹⁰ Eandem sententiam tuetur CICERO. *Si prædonibus, inquit, pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si juratus quidem, id non feceris. Nam pirata non est perduellium numero definitus; sed communis hostis omnium. Cum hoc nec fides debet, nec jusjurandum esse commune.* De Offic. III. xxix. Cui opinioni iussragatur SENECA: *Nemo jurejurando tenetur, ad quod per necessitatem adactus est.* Controv. i. 6. Hic autem in eundem errorem delabuntur viri celeberrimi, quem supra commisit noster de promissis ex metu, Huc igitur applicari possunt, quæ notavimus ad Cap. ix. § 15. n. 23. Quibus adjungam sententiam cl. SANDERSONI
 “ 1. Si juramentum contineat in se quid illiciti, ne vel
 “ mortis

& substantiam promissi pactive, cui accedit. *Cap. II.*
 Inde frustra jurantur impossibilia. Et promissio conditionata per juramentum non mutatur in absolutam, seu puram. Et æque in jurato promisso requiritur acceptatio.

VII. Hoc autem efficiunt juramenta propter interpositam Dei invocationem, quem neque astu quis deceperit, & cui nemo impune illuserit, ut non solum *atrocior pœna* censeatur manere eum, qui juratam, quam qui injuratam fidem fefellit; sed ut a negotiis, quibus

*Effectum
juramenti
circa juratam fidem.*

c. ii. § 12.

“ mortis vitandæ causâ à viro honesto suscipi debere;
 “ nec susceptum posse sine peccato fervari. 2. Si res
 “ exigatur intentata vi aliqua aut gravi metu, quæ
 “ nec illicita est, nec cuiquam injuria, sed ipsi tantum
 “ juranti plus minusve incommoda: ut si quis iter faciens
 “ incideret in latrones, qui mortem ei strictis
 “ gladiis minarentur, nisi promissâ sub juramento certæ
 “ pecuniæ summâ vitam redimat: licitum esse in hoc
 “ casu pecuniam promittere, & promissionem jurando
 “ firmare. Ratio est, quia è duobus malis licet & prudentem decet minus eligere. 3.
 “ Juramentum istiusmodi obligare & pactum cum prædonibus
 “ pretium omnino esse persolvendum. Nam qui jurat rem licitam & possibilem, tenetur id præstare.” Et sic deinceps. Idem sentit AUGUSTINUS. Epist. 124. Et GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xiii. § 14. Et L. III. c. xix. § 5.* Restat autem casus; qui forsan magis difficilis videbitur;
 “ Si quis (inquit SANDERSONUS) incidens in latrones cogatur, ne ab eis occidatur, juramento silentium promittere. Quæro, licuitne ei in tam certo vitæ discrimine jurare silentium vel non licuit? Si non licuit, certo pereundum ei fuit: & quis tum superesset, qui magistratui latrones indicaret? At si licuit, licet & juramentum observare; nisi forte (quod fieri potest) casus aliquis insperato emergens rem, quo tempore jurabatur, licitam reddiderit postea ex
 “ accidente illicitam.” *De Juram. Præl. IV. § 15—17.*
 ad-

Cap. II. *adjiciuntur, omnis dolus & cavillatio sit excludenda*¹¹.

*Jurandum quandoque stri-
de inter-pretandum.* VIII. Non tamen semper late, sed *& stricte* quandoque juramenta sunt interpretanda, si quidem subjecta materia id requirere videatur; puta si juratum sit in odium alterius, & non tam promissioni, quam ininis juramentum sit adjectum¹². Quin nec juramentum excludit tacitas condiciones & limitationes, quæ ex ipsa rei natura rite fiunt: Puta, si alicui quidquid velit petendi optionem jurato concessi, ubi iste iniqua aut absurda petierit, hautquidquam tenebor. Qui enim aliquid indefinite alteri roganti promittit, antequam noverit, quid iste sit petiturus; præsupponit alterum petiturum honesta, moraliter possibile, non absurda, non sibi aut aliis perniciofa.

Jurandum sensu illius qui juramentum defert. IX. Id quoque notandum, in juramentis *sensum totius orationis valere, prout capere se illum profitetur is, qui juramentum defert,* seu cui

c. ii. § 15.

¹¹ Vid. *supra*, Cap. x. § 10.

¹² Hoc vult auctor, non necesse esse, ut ultra literam & receptum loquendi morem extendatur jurisjurandi significatio, si modo materia ejus sit inutilis vel perniciofa. Sic *Davus Terentianus* herum decipere voluit, neque tamen juramenti verba violare. *Andr. Act. 4. Sc. 4.* Frustra. Nam interpretandi regulæ prorsus eadem sunt in pacto jurato, quæ in injurato. Qui jurando vult alium decipere, perjurii reus postulatur; etsi contra literam jurisjurandi & verba stricte sumpta non peccat, quoniam in juramentis interpreta-
tio

cui juratur. Hujus enim præcipue, non jurantis causa juramentum præstatur. Unde e-
 jusdem quoque est concipere verba juramenti; & quidem quantum fieri potest planissime, sic ut ipse significet, quomodo illa intelligat & jurans annuat se istius sensum probe percipere; eaque mox ab hoc liquido sunt exprimenda, sic ut nulla ratione eadem cavillari & eludere queat.

Cap. II.

X. *Divisio* juramentorum commode desumitur ab usu, cui illa in vita communi adhibentur. Quædam enim promissis pactisque adduntur, ut eo majore cum religione observentur. Quædam autem ad confirmandam alicujus assertionem circa factum illiquidum, & ubi veritas alijs rationibus commodius investigari nequit. Quale exigitur a testibus, sive qui alieni facti conscii habentur. Quandoque etiam ipsi, qui inter se disceptant; deferente iudice, aut altera parte, suo juramento litem solvunt ¹³.

Divisio juramentorum ab usu duplici.

c. ii. § 18.

tio fieri debet ad mentem ejus, cujus causa juratur. Itaque mallem auctorem dixisse de hujusmodi juramentis, quod si eorundem materia sit illicita, iis stare non liceat.

¹³ Hinc ritè dividitur jusjurandum in *assertorium* & *promissorium*; & tunc negligi potest multiplex divisio in *judiciale*, & *extrajudiciale*; *publicum* & *privatum*; *simplex* & *soleenne*; *nudum* & *execratorium*; *absolutum* & *conditionale*, & *similia*. Sed frustra contendit HOBBSIUS omne jusjurandum esse *promissorium*.
De Civitate, c. ii. § 20.

C A P. XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQUIRENDUM RERUM
DOMINIUM.

Permissum homini rebus uti, easque usu destruere. I. **CUM** ea sit conditio corporis humani, ut adsumtis extrinsecus rebus indigeat, quæis nutriatur, & contra ea, quæ ipsius compagem destructum eunt, muniatur; per complures quoque res isthæc vita commodior & mollior reddi possit: inde tuto colligitur, volente utique summo universi Moderatore fieri, quod homo alias creaturas ad usus suos adhibeat: quin ut etiam multas earundem destruat.

L. iv. c.4.

De vegetabilibus nullus est dubitandi locus; tum quia sensu destitutis nequit iis inferri injuria, tum quia necessaria sunt ad vitas hominum sustentandas. Sed de animalibus neque hæc neque illa valebit ratio. 1. Nobis non videntur necessaria ad victum, quippe vegetabilia, lac, ova, & similia ad vitam humanam sustentandam abunde sufficere possint; neque queri debent homines parcam esse naturam, aut necessitatibus suis haud satis prospicientem, licet jus in vitas animalium iis non concessum fuisset. 2. Cùm animalibus sensus sui inest, ut voluptatibus frui, & doloribus affligi possint: & præsertim cùm vitis, quas creatori visum est iis indulgere, non sine cruciatu destituantur; non video, quomodo ex lege naturali jus in eorum vitas possit hominibus competere. Nec sapientia, nec alia quævis perfectio (ut nonnullis placet) jus imperii in alterum tradit; quod omnino ab aliis principiis originem trahit. Vid. *supra*, cap. ii. § 5. not. 10. Nec majori

struat. Neque id solum obtinet circa vegetabilia, & quæ citra sensum corrumpuntur; sed & circa innoxia animalia, quæ utut cum dolore moriantur, citra peccatum tamen ab homine cibi causa occiduntur & consumuntur ^{Cap. 12.}.

II. CÆTERUM ab initio omnes istæ res intelliguntur abs Deo *velut in medio hominibus* ^{Res primæ in medio posite quæ factæ hominum?} *expositæ*, ita ut non magis ad hunc, quam ad alterum pertinerent. Ita tamen ut sic circa eas disponderent homines, prout conditio humani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis, bonique ordinis in eodem conservandi videretur exigere. Inde cum adhuc intra paucos genus mortalium subsisteret, placuit, *ut illa quidem cujusque fierent, nec ab altero ipsi eripi deberent, quæ quis adprehendisset*, hac intentione, c. vi. § 4.

majori vi pollet argumentum, quod affert noster, (*De Jure N. & G. L. IV. c. iii. § 5.*) nullum hominibus brutisque jus, nullam obligationem invicem intercedere: unde sequi voluit statum belli inter eos, qui se mutuo lædere possunt. Dogma quidem HOBBSII placitis quod nimium favet, sed rationi & æquitati minùs convenit. Quid enim? Licetne potentiori dolorem pro arbitrio alteri infligere, vel vitam eripere? Si homines adversus homines ita se præstare tenentur, ut nec aliorum felicitatem imminuant, nec vitas adimant; quidni & adversus bruta? Ex alio igitur fonte jus hominum in animalia, ut ea occidant & carnes edant, derivare oportet: nimirum ab expressâ illâ licentiâ, quam Deum NOACHO statim post diluvium concessisse sacris literis traditum est. *Genes. ix 3. Quicquid reptat & vivit, id vobis victui erit; omnia non secus ac videntem herbam vobis do.* Ante diluvium jus quidem fuit homini in animantia; ut scilicet lacte, lanâ, & mor-

Cap. 12. tione, ut eadem ad usus suos applicaret²; ipsa tamen corpora, ex quibus illæ res provenirent, in medio ad neminem peculiariter spectantia manerent³. Sed postea, multiplicatis hominibus, & cum cultura cœpisset adhiberi rebus, ex quibus homini alimenta & tegumenta proveniunt; ad evitandas rixas, & introducendo bono ordini, ipsa quoque corpora

mortuorum suo fato exuviis, utque viventium labore, quo suis imminueretur, ad ferenda aut trahenda onera uteretur: at non ut ea in cibum verteret. Frustra alioquin hoc NOACHO permitteretur, quod dudum licitum erat; cum præsertim MOSES antea satis indicasset (Gen. i. 29.) herbas & fructus antediluvianis hominibus in victum datos. Vid: GROTIUM *in loc.*

² *Intentio*, sive merus animi actus non per se sufficit, ut res in dominium venire possint; quippe actu externo opus est, quo significare & testari possumus rem occupatam & apprehensam nostri propriam nos facere voluisse. Conf. GROTI. *de Jure B. & P.* L. II, c. ii. § 2.

³ Fructuum proprietas non involvit dominium rei, unde proveniunt; quarum vero rerum usus sufficit omnibus, communes in statu suo naturali relinquuntur. Sic in mundi primordiis, cum pauci fuerunt telluris incolæ, solum commune manebat, licet quisque colligendo fructus occuparet, & ad proprium usum applicaret. Sic quercus communis esse potuit, cum glandes, quæ decedebant, ejus fiebant, qui legendo eas occupasset, sibiq; secluso aliorum jure fegisset proprias.

⁴ Recte notat VANDER MUYLEN ad GROTI. *ubi supra*: non opus esse fictione alicujus tacite conventionis sive consensûs, quo convenisse homines fingendam, ut occupatio justa esset, sive legitimus acquirendi dominii modus: quasi sine ejusmodi pacto aut convention-

one,

pora rerum inter homines divisa, & cuilibet Cap. 12.
 sua portio propria assignata; hac addita con-
 ventione, ut *quæ in prima rerum divisione in*
medio forent relicta, deinceps ejus possent fieri,
qui primus eadem sibi asseruisset. Sic igitur
 volente Numine, prævio consensu hominum,
 pactoque

ca, sola occupatione proprietas acquiri nequit. Im-
 media origo dominii proculdubio est *occupatio*: cum
 enim omnibus in omnia jus non potuit competere, ne-
 que res singulæ, quæ successivè existunt, communiter
 haberi; intelligendum est voluntatem fuisse creatoris,
 ut homines terrâ ejusq; fructibus uterentur; quod sine
 dominio fieri nequit. Voluit utique Deus res non
 communes manere; ideoque nec pacto quovis vel ex-
 presso vel tacito opus est, ut in proprietatem transire
 possint. *Occupatio* justus est acquirendi titulus. Lu-
 culenter hoc explicat TITIVS. "Origo dominii sin-
 "gularis a facto hominum repetenda est, & hoc qui-
 "dem non aliud fuit quam *Occupatio*. Hoc sanè pro
 "primo & antiquissimo meritò habetur. Nam quan-
 "do universitati, quæ non simul & semel sed successi-
 "ve existit, nec res communiter habere potest aut
 "debet, (qualem universitatem genus humanum re-
 "præsentat) aliquid indefinite donatur; tum ex volun-
 "tate donantis primò homines eâ utique prærogativâ
 "gaudent, ut occupando dominium contra alios vali-
 "tatem sibi acquirere queant: imò in universum, ea
 "vis occupationi voluntate donantis tribuitur, ut
 "quavis per eam rem nullius sibi comparare possit,
 "modò plus justo sibi non asserat, sed intra leges so-
 "cialitatis subsistat; nec opus est cæterorum, qui ex-
 "cluduntur, consensu; nam ex ordinatione donantis
 "vim excludendi occupatio sortitur. Jam si præ-
 "supponas originem generis humani, prout eam S.
 "Literæ tradunt (nam sine ejusmodi præsupposito ra-
 "tio

Cap. 12. pactoque saltem tacito⁴, *Proprietas rerum sive Dominium* fuit introductum⁵.

Dominium quid? & quas patitur restrictiones? III. EST autem DOMINIUM jus, quo aliqujus rei velut substantia ita ad aliquem pertinet, ut eodem modo in solidum non pertineat ad alium. Ex quo consequitur, ut de rebus, quæ tanquam proprie ad nos pertinent, pro arbitrio nostro disponere, & ab eorundem usu quosvis alios arcere possimus⁶; nisi quatenus per pacta singulare jus a nobis sibi quæserint. Etsi in civitatibus contingere soleat ut domi-

c. iv. § 2.

“tio hîc philosophari nequit) tum probabile est primos
 “homines statim occupando sibi aliquas res asseruisse.
 “Hinc ADAMO, ÆVÆ, eorumque liberis, sub imperio
 “paterno licet adhuc existentibus, proprias res tribuere
 “nil vetat. (Vid. Gen. iv.) Reliqua quæ primi homines
 “non attigerunt, remansere in statu concessionis divinæ;
 “seu res nullius, donec multiplicatis hominibus, suc-
 “cessive occupata dominium vel communionem subirent.
 “Quod si adhuc res incognitæ vel saltem nondum ac-
 “ceptatæ occurrant, illæ erunt nullius; quemadmodum
 “in illum statum recidunt, quæ a dominis derelinquun-
 “tur. Si verò quædam omnium usibus sufficiant, ut
 “vastus oceanus, illæ accuratè loquendo non sunt
 “ampliùs nullius, quia homines sibi eas asseruerunt, sed
 “potius sunt communes universaliter & negativè.”

⁵ Sunt, qui Deum humano generi dominium singulare & definitum contulisse volunt statim à mundo conditio, atque iterum mundo post diluvium reparato. Quorum doctrinam (nec veritati nec naturali hominum æqualitati consonam) sic refellit noster. *De Jure N. & G. L. IV. c. iv. § 10.* “Sane accepit homo jus in
 “res ex concessione numinis, sed indefinitum, ge-
 “nerale, indifferens, neque ad proprietatem aut
 “com-

dominium non semper penes quosvis sit illi-
 batum, sed certis limitibus circumscriptum per
 imperium civile⁷ aut ex dispositione & con-
 ventione hominum inter se⁸. Quando autem
 res una ad plures indivisim eodem modo per-
 tinet, illa istis pluribus vocatur *communis*.

IV. SICUTI autem res non simul & semel
 in proprietatem iyerunt, sed successive, & prout
 usus humani generis postulare visus est: ita
 non necessum fuit, ut omnes & singulæ res
 Res non-
 nulle ex
 natura sua
 relinquen-
 dae com-
 munes.

C. V. § 4.

“ communionem; & quod homines, prout ratio & ne-
 cessitas suaderet, in peculiarem quasi formam redigere
 possent. Neque sequitur: primus homo non accepit
 aut usurpavit jus in res sub formali ratione proprieta-
 tis, ergo posteri ipsius sub ea formalitate id non po-
 tuerunt exercere. Neque concessio illa divina sacris
 literis expressa definitum aliquem modum domini
 designat, sed indefinitum jus res adhibendi ad usus
 rationi & necessitati congruentes, quod jus æquè in
 communiōne negativâ, quam in proprietate exerceri
 potest. Male autem infertur; mortales acceperunt
 jus in res ex concessione divinâ, ergo proprietas non
 fuit nata ex occupatione & divisione.” Conf. Locke
de Civ. Imp. Summa omnium huc redit: Deus domi-
 nium generale seu facultatem rebus creatis ad sui con-
 servationem utendi immediate hominibus concessit, sed
 particularia dominia per occupationem introducta ad in-
 stituta humana referenda sunt.

⁶ Quod vocatur dominium plenum.

⁷ Quod dominium est minus plenum aut restrictum;
 ut usufructus, servitus, pignus, hypotheca & hujusmodi,
 de quibus agunt Romani juris interpretes. Vid. *infra*,
 § 8.

⁸ Ut in contractibus, testamentis, donationibus, &
 similibus.

Y

pro-

Cap. 12. propriæ fierent, sed salva pace generis humani aliqua potuerunt, aliqua debuerunt intra primævam velut communionem permanere. Nam quæ utilia licet hominibus, inexhausta tamen sunt, sic ut omnium usibus possint patere, nec tamen singulis usus iste reddatur malignior; ea dividere velle supervacuum simul ac ineptum foret. Uti est lumen calorque solis, aer, aqua profluens, & si quæ sunt similia⁹. Quo refertur etiam vastus oceanus, magnis continentibus interjectus, quoad partes a litoribus remotissimas. Quippe cum ille non solum omnium usibus promiscuis sufficientissimus, sed & uni

c. v. § 4.

⁹ OVID. Met. vi. 349.

*Quid prohibetis aquas? Usus communis aquarum est;
Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tenues undas; ad publica munera veni.*

Similiter Romani jurisconsulti: *Naturali jure communia sunt omnium hæc: aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris.* Instit. L. II. tit. i. § 1.

¹⁰ Quæstio sæpius versata est à viris doctissimis, utrum mare sit capax domini. Jure liberum esse contendit GROTIUS; *clausum* esse posse disputat SELDENUS. Quæ contentio sic breviter dijudicari potest. Quod nec limitum nec custodiæ capax est, atque omnium usibus inservire potest; idem nequit esse domini obiectum. Hujusmodi est ipse oceanus; qui omnium navigationi & mercaturæ sufficit, & omnibus liber & communis esse debet, quippe occupationem nec natura nec usus publici ratio permittat. Sed alia ratio est maris juxta litora; quod instar munimentum esse potest, & in eorum proprietatem venire, quorum terras aluit; ideoque exterioris in eo vel navigandi vel piscandi jus.

uni alicui populo ejus *custodia moraliter sit* Cap. 12.
*impossibilis*¹⁰. Ubi enim aliqua res ita fit
 comparata, ut nullo modo alii ab ejus usu ar-
 ceri queant; illam dividi, aut propriam cu-
 juspiam fieri non supervacuum solum est, sed
 & inanibus litigiis materiam præbere aptum.

V. *Modi acquirendi* domini sunt vel ori- *Modi ad-*
ginarii vel *derivativi*. Per illos ab initio in *quirendi*
 rem aliquam proprietas introducitur. Per hos *dominii o-*
 dominium jam constitutum ab uno in alterum *riginarii*
 transit. Priores modi iterum sunt vel *deri-*
citer tales, quibus dominium in corpus alicujus *vativi*.
 rei acquiritur¹¹; vel *secundum quid*, queis c. vi. § 1.

jus recte prohiberi potest. “ In diverticulo maris
 “ (quod fatetur ipse GROTIUS) sicut in diverticulo flu-
 “ minis, si locum talem occupârim, ibique piscatus sim,
 “ maximè si animum privatim possidendi plurium an-
 “ norum continuatione testatus fuerim, alterum eodem
 “ jure uti prohibebo; non aliter quam in lacu qui
 “ mei domini¹⁰ est.” *Mare lib. c. v.* Et alibi: “ Vi-
 “ detur mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad
 “ latus utrumque possideat; etiamsi aut supra pateat
 “ ut finus, aut supra & infra ut fretum: dummodo
 “ non magna sit pars maris, ut non cum terris compa-
 “ rata portio earum videri possit. Et quod uni populo
 “ aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus,
 “ si pariter mare intersitum occupare voluerint. Nam
 “ sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque
 “ occupata sunt, ac deinde divisa.” *De Jure B. & P.*
 L. II. c. iii. § 8. Unde plane sequitur omnes maris
 partes quæ ad terram jacent, in dominium venire posse,
 earumque proprietatem recte iis attribui, quorum sunt
 terræ adjacentes.

¹¹ Scilicet *occupatione*, quæ solus est originarius modus
 omnium acquirendi.

Y 2

incre-

Cap. 12, incrementum aliquòd ad rem nostram adjungitur.

Ille est occupatio; quæ ad quas res se extendat.

c. vi. § 3.

VI. Post recepta inter hominès divisa rerum dominia, ita inter hominès conventum, ut quæcunquè sub primævam divisionem non venerunt, ea cederent occupanti, i. e. ei qui primus eadem corporaliter adprehendisset animo sibi habendi. Sic ut hodie originarius modus dominium in corpus alicujus rei adquirendi, sit sola *occupatio*¹². Hoc igitur modo adquiruntur regiones desertæ, quas nullus unquam homo sibi asseruit: quæ sunt illius qui primus eas ingreditur animo sibi habendi, ita ut culturam eis adhibeat, & certos limites constituat, quousque eas suas esse velit. Ubi autem cœtus multorum hominum junctim occupaverit partem quampiam terræ, usitatissimum

¹² Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. iii.

¹³ Modi, quibus res occupantur, varii sunt propter rerum varietate. "Occupatio (teste GROTI) in mobilibus est apprehensio, in immobilibus instructio aut limitatio." *Mare lib.* c. v. "Tunc demum, inquit noster, occupasse rem aliquam dicimur, quando possessionem ejus adprehendimus; cujus initium est corporis ad corpus immediate, aut per idoneum instrumentum adjunctio. Igitur regulare est, ut occupatio rerum mobilium fiat manibus, rerum similibium ut] soli pedibus, cum intentione culturam iisdem adhibendi, ac constitutis limitibus vel exactè vel cum aliquâ latitudine." *Ibid.* § 8. *Mobilia* vocentur, quæ solo non adhærent, ut animalia, arbores excisæ, fructus decerpti, &c. *Immobilia* autem, vel solum, vel quæ solo adhærent; ut ædificia, arbores, fructus pendentes, &c. Romani jurisconsulti immobiles

mum est, ut singulis ex eo coetu aliqua portio Cap. 12.
 assignetur; quæ supersunt, ad totum coetum
 pertinere censeantur. Per occupationem quo-
 que adquiruntur feræ bestię, aves, pisces, in
 mari, fluminibus aut lacubus versantes; item si
 quæ a mari in litus solent ejici¹⁴; modo tamen
 per imperium civile promiscuam ejusmodi rerum
 captura non sit interdicta, aut certo alicui as-
 signata. Quas necessum est, si nostræ debent
 fieri, ut corporaliter adprehendamus, & in
 nostram potestatem redigamus. Occupatione
 quoque adquiruntur res, in quibus dominium,
 cui ante subjectæ fuerant, plane est extinc-
 tum. Puta, si quæ abjiciuntur ea intentione,
 ne amplius ea sint nostra; aut quæ ab initio
 inviti amittimus, sed post pro derelictis ha-
 bemus¹⁵. Quo etiam pertinet *thesaurus*¹⁶,

biles dicunt *res, quæ soli sunt*. Digest. L. XXI. tit. i.
 leg. 1. § 1.

¹⁴ “ Feræ bestię & volucres & pisces & omnia ani-
 “ malia, quæ mari, cœlo & terrâ nascuntur, simul at-
 “ que ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim
 “ illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id
 “ naturali ratione occupanti conceditur.” *Infl.* L.
 II. tit. i. § 12. Sed quænam animalia pro *feris* haberi
 debent, nequit tam certo definiri. Ex jure Romano
 pavones, columbæ, cervi & apes sunt *feræ naturæ*. Di-
 gest. L. XLI. t. i. l. 5.

¹⁵ “ Pro *derelicto* habetur, quod dominus ea mente
 “ abjecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit,
 “ ideoque statim ejus dominus esse definit.” *Instit.*
 L. II. tit. i. § 47. Unde rectè occupantis fieri mani-
 festò patet.

¹⁶ Vulgò vocatus, *Treasure-trove*.

Cap. 12. seu pecunia, cujus dominus ignoratur, qui inventori cedit, ubi per leges civiles aliter non est dispositum ¹⁷.

*Accessio-
num idem,
qui rei do-
minus est.
c. vii.*

VII. CÆTERUM plurimæ res, quæ domi-
nio subjectæ sunt, non in eodem semper statu
persistunt; sed variis *causibus* suam *substan-*
tiam dilatant ¹⁸; quibusdam extrinseca *in-*
crementa accedunt ¹⁹, aliæ *fructus* proferunt ²⁰; multis per *formam* industria humana superin-
ductam

¹⁷ “*Thesaurus* est vetus quædam depositio pecuniæ,
“cujus non extat memoria, ut jam dominium non ha-
“beat; sic enim fit ejus qui invenerit, quod non alterius
“fit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causâ vel metûs
“vel custodiæ condiderit sub terrâ, non est *thesaurus*,
“cujus etiam furtum fit.” *Digest.* L. XLI. t. i. leg. 31.
Rebus hisce, quæ ex occupatione in proprietatem veniunt,
addunt Romani jurisconsulti, ea, quæ ex hostibus capi-
mus. *Bello capta ejus fiunt, qui primus eorum possessionem*
habetus est. Instit. L. II. tit. i. § 17.

¹⁸ Ut aurifodinæ, lapidicinæ, &c. quæ perpetuò
augescunt. Tales etiam sunt arbores & plantæ, quæ à
parvo semine ad immanem magnitudinem, certo tempo-
ris intervallo, adaugentur.

¹⁹ Sic quæ per alluvionem accrescunt, ejus fiunt, qui
est dominus & possessor agri.

²⁰ Ut animalia & vegetabilia. Notandum est autem
ex jure Romano *fructus* intelligi deductis expensis, quæ
reparandorum, cogendorum, conservandorumque eorum
gratiâ fiunt. *Digest.* L. V. tit. iii. leg. 36.

²¹ Ut si artifex horologium ex ære; vel pictor ex
panno vilissimo pretiosam tabulam conficiat.

²² Sed hæc regula non est perfecta & adæquata,
quoniam sæpe fit quandam esse communionem dominii,
& *accessionem* ex plurium dominorum concursu produ-
ci. Unde oriri necesse est communionem quandam
fructuum

ductam pretium accrescit ²¹. Quæ omnia vo-
cabulo *accessionum* comprehendi possunt; & Cap. 12.
in duas classes dividuntur. Quædam enim ci-
tra factum hominis ex sola natura istarum re-
rum proveniunt: quædam factò & industria
hominum in solidum, aut ex parte procuran-
tur. Circa quas ista est regula, ut qui est do-
minus rei, ad eundem quoque pertineant acces-
siones & quævis emolumenta ²²; & qui ex
sua

fructuum aut accessionum, nisi transferendi voluntas
interveniat. Exempla quædam ex jure Romano addu-
cam. 1. Si equam meam equus tuus prægnantem fece-
rit, non est tuum, sed meum, quod natum est. *Digest.*
L. VI. tit. i. leg. 5. Nam *fœtus* (ut aiunt) *sequuntur*
ventrem; i. e. ad dominum matris pertinent. Sic sta-
tuunt jurisconsulti: hoc autem non esse naturale exi-
stimat GROTIUS, nisi quatenus plerumque pater igno-
ratur: at si probabili ratione de eo constaret, partus ex
parte ad eum pertinet. *De Jur. B. & P. L. II. c. viii.*
§ 18. 2. Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit,
ipsum erit; & ex diverso, si Titius suam plantam in
Mævii solo posuerit, Mævii planta erit; si modo
utroque casu radices egerit. *Instit. L. II. tit. i. § 31.*
Hoc veid GROTIUS ex jure positivo non ex naturali
ita esse censet: quoniam alimentum rei jam ante exis-
tentis partem duntaxat facit; atque ideo sicut ex ali-
mento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita
domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturali-
ter certè ob id non perit. *Ibid. § 22.* 3. Si quis in alieno
solo ex suâ materia domum ædificaverit, illius fit do-
mus, cujus & solum est. *Instit. L. II. tit. i. § 30.* Sed
ex mente GROTII, in ædificio, cujus partes sunt solum
& superficies, communitio locum habebit; & si mobile
sit, nullum in eo jus habebit soli dominus. *Ibid. 4.* Si
quis in alienâ tabulâ pinxerit, nobis videtur melius esse
tabulam picturæ cedere. Ridiculum est enim pictu-
ram

Cap. 12. sua materia speciem fecit, ejus speciei sit dominus.

*Dominio
detrabentes
servitutum
species.
c. viii.*

VIII. FREQUENTER tamen contingit, ut alii ex contractu, aut alia via jus sibi quaesiverint ex re nostra certum commodum percipiendi, aut etiam impediendi ne nostra re omni modo utamur²³. Quæ jura solent vocari

ram *Apellis vel Parrhasii* in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. *Inst. L. II. tit. i. § 34.* 5. Cum res consent ex materia & specie, tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro ratâ ejus quanti unumquodque est. GROTIUS, *ubi supra*, § 19. 6. Confusis materiis, ut si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri conflaverint, communio inducitur pro ratâ ejus quod quisque habeat. GROTIUS, *ubi supra*. De bonæ fidei possessore vid. *infra*, c. xiii. § 4.

²³ Hoc dominium *imperfectum*, vel jus minus plenum vocatur, cujus quinque genera numerari solent. 1. Jus Emphyteuticum, quod nostrates dicunt, *The Right of holding in Fee*. Nam *Emphyteusis* contractus est à ZENONE Imp. primum nominatus, cum ager eâ lege fruendus datur, ut quamdiu merces solvatur, nunquam ad dominum redeat. 2. Jus superficialium, quo ædes in conducto solo certâ pensione annuâ positæ sunt. 3. Jus bonæ fidei possessoris. 4. Pignus seu Hypotheca. 5. Servitutes.

²⁴ Servitutes aut *personarum* sunt ut usus & usufructus; aut *rerum*, ut servitutes rusticorum prædiorum & urbanorum. *Digest. L. VIII. tit. i. leg. 1.*

²⁵ Usu-fructus est jus alienis rebus utendi & fruendi, salvâ rerum substantiâ. *Digest. L. VII. tit. i. leg. 1.* Constituitur autem usufructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in servis & jumentis & cæteris rebus; exceptis iis, quæ usu consumuntur. Nam hæc res neque naturali ratione neque civili recipiunt usumfructum; quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum,

cari *Servitutes*. Ac dividuntur in *personales*, Cap. 12. ubi utilitas ex re aliena ipsi personæ immediate obvenit; & *reales*, ubi ex re aliena, mediante re nostra, utilitas capitur²⁴. Inter illas numerantur *ususfructus*²⁵, *usus*²⁶, *habitatio*²⁷, *operæ servorum*²⁸. Reales iterum dividuntur in *servitutes prædiosum urbanorum*, & *rusticorum*.

frumentum, vestimenta; quibus proxima est pecunia numerata, namque ipso usu assiduâ permutatione quodammodo extinguitur. *Instit.* L. II. tit. iv. § 2. Porro statuant jurisconsulti, eum, ad quem *ususfructus* fundi pertinet, non aliter *fructuum* dominum effici, quam si ipse eos perceperit. Et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, decesserit: ad hæredes ejus non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. *Instit.* L. II. tit. i. § 36.

²⁶ Minus est *ius in usu*, quam in *usufructu*. Nam is qui fundi nudum habet *usum*, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut *oleribus*, *pomis*, *floribus*, *sceno*, *stramentis* & *lignis* ad *usum* quotidianum utatur. Nec ulli alii *ius*, quod habet, aut *locare* aut *vendere*, aut *gratis* concedere potest. *Instit.* L. II. tit. v. § 1.

²⁷ "*Habitatio* jurisconsultis Romanis *ius* est, per quod omne *emolumentum* ex *inhabitatione* ædium alienarum provenire solitum percipitur. Ea *arctius* patet, quam *usufructus*; quia ad hunc pertinet *emolumentum*, quod ex *mercium* receptione *alienis* causis provenit. Latius tamen quam *nudus usus* extenditur, quod *ædes* ejusmodi aliis suo loco *inhabitandas* *locare* quis possit. *Puf. De Jure N. & G.* L. IV. c. viii. § 9. Vid. *Institut.* L. II. tit. v. § 5. *Cod.* L. III. tit. xxxii. leg. 13.

²⁸ "*Leges Romanæ* *ius operæ servorum* *arctius* quam eorum *usufructum* esse tradunt: quia *aliâ* quoque *viâ* quam per *suos* *operas* *præstare* *utilitatem* *servus* potest." *Ibid.* §. 10. Vid. *Digest.* L. VII. tit. vii. *De operis servorum*.

Illæ

Cap. 12. Illæ sunt, v. g. servitus oneris ferendi ²⁹, luminum³⁰, ne luminibus officiat³¹, prospectus³², stillicidii recipiendi³³, &c. Hæ sunt, v. g. iter³⁴, actus³⁵, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, &c. Quæ omnes fere ex occasione vicinæ introductæ sunt.

Modus acquirendi derivativus varius.
c. ix.

IX. INTER modus acquirendi *derivativos* alii sunt, quibus res devolvitur in alium ex *dispositione legis*; alii, quibus *facto prioris domini*. Et quidem ut vel *bonorum* alicujus *universitas*, vel certa eorundem *portio* transferatur.

Mortis causa, vel per successionem ab intestato.
c. x.

X. UNIVERSITAS bonorum lege transit per mortem prioris domini in *successionibus ab intestato*. Cum enim & communi hominum inclinationi repugnet & ad pacem generis humani minime omnium conducatur, bona, quæ quis tanto cum labore, dum viveret, quævisisset, a domini morte haberi pro derelictis, & cuivis occupanti patere; inde suadente ratione apud omnes populos receptum, ut, si quis de suis bonis ipse nihil disposuisset, ejus bona

²⁹ Quæ vicini, paries, vel columna onus nostrarum ædium sustinere debet. *Digest.* L. VIII. tit. v. leg. 6. § 2. Eum debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cujus essent ædes, quæ fervirent. L. VIII. t. ii. leg. 33.

³⁰ Quæ quis nostras fenestras cogitur excipere. *Ibid.* leg. iv.

³¹ Quæ quis nequit aliquid facere, quò quævis nostrarum ædium lumina obscurentur & minuantur. *Ibid.*

³² Quod in prospectu quis habet, ne quid ei officiat³³
tur

bona devolvantur ad eos, quos pro communi Cap. 12.
 hominum affectu charissimos habere judica-
 tur³⁶. Quales sunt regulariter, qui ex nobis
 descendunt, & juxta hos alii sanguine nobis
 juncti, pro gradu quisque propinquitatis. Et
 licet aliqui homines dentur, qui vel propter
 accepta beneficia, vel ob peculiarem affectum
 alienos quosdam magis ament, quam suos con-
 sanguineos: tamen pacis interfuit, non confi-
 derato paucorum quorundam affectu, commu-
 nem potius mortaliū inclinationem sequi,
 modumque succedendi observare planissimum,
 & nullis impeditis disceptationibus obnoxium:
 Quæ emersuræ erant, si benefactores & amici
 cum iis, qui sanguinis jure nituntur, possent
 concurrere. Et si quis omnino benefactores
 aut amicos cognatis volebat præferre, debebat
 expresse super ea re disposuisse.

XI. Ex his consequitur, proximos cuique *In qua quo*
heredes esse suos liberos, quos & natura pa-
rentibus alendos educandosque solícite com-
mendavit, & quibus quisque parentum cense-
tur quam lautissime voluisse prospicere, ac quæ
ord. ne hæ-
redes suc-
cedant;
c. xi.

tur ad gratiorem prospectum & liberum. *Ibid.* leg. xv.

³³ Quâ quis aquam onerosam in suam aream recipere tenetur. *Instit.* L. II. t. iii. § 1.

³⁴ Jus eundi ad prædium nostrum per alienum.

³⁵ Jus agendi jumentum aut vehiculum. Cætera definitionibus vix indigent.

³⁶ Nihil est tam conveniens naturali æquitati (ut loquuntur jureconsulti Romani) quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre. ratam haberi. *Instit.* L. II. tit. i. § 40.

fibi

Cap. 12. sibi supersunt ipsis potissimum relinquere³⁷.
 Per liberos autem intelliguntur præcipue, qui ex legitimo matrimonio nati sunt. His enim & ipsa ratio, & decor vitæ civilis, & leges populorum cultiorum præ naturalibus favent. Ista tamen ita demum obtinent, nisi pater aliquem pro suo filio ob sufficientes rationes noluerit agnoscere, aut nisi ab atrocissimam malitiam eundem abdicaverit. Sub liberis etiam comprehenduntur ii, qui sunt ulteriorum graduum; quos ut alere, ipsorum parentibus defunctis, avus tenetur; ita ut & ipsi cum patruis & avunculis ad hæreditatem avi concurrant æquissimum est; ne super calamitatem mature defuncti patris, etiam avi hæreditate excludantur. Ubi descendentes desunt, par est ad *parentes* defunctorum liberorum bona devolvi. Quibus liberi & parentes non sunt supersites, iis *fratres* succedunt. Ubi & hi deficiunt, hæres erit, prout quisque defunctum sanguine propius contingit. Etsi ad lites evitandas, quæ heic exoriri possunt frequentissimæ, simulque ut ea res ad usum reip. probe attem-

³⁷ Si quærat de jure primogeniti supra alios, ut mihi videtur, successio ejus in bona parentum neutiquam ex lege naturæ, sed arbitrio parentum, aut consuetudine, aut lege civili, aut denique pactis & conventionibus pendet. Naturaliter enim quoad successionem ab *intestato*, omnes liberi ejusdem sunt conditionis, eodemq; haberi debent loco. Eodem itaque jure, quo per testamenta inæqualitas quædam introduci potest, nititur etiam prærogativa, qua præ reliquis gaudent primogeniti. De origine autem & fundamento hujus

attemperetur, in plerisque civitatibus super Cap. 12.
ordine successionis accurate deprehenditur dis-
positum. Et hunc ordinem ut sequantur pri-
vati, tutissimum est, nisi graves causæ peculi-
ariter disponere subigant.

XII. FACTO domini prioris universitas *Vel per*
rerum mortis causa transit per *testamentum* ^{38.} *testament-*
Nam & illud in quacunque solatium mortali- *tum do-*
tatis apud plerosque est receptum, ut quis *minium*
vivas sua bona transferre posset in eventum *transit:*
mortis, in eum, quem maxime amaret. Cæ- *c. xii.*
terum cum antiquissimis temporibus usitatum
fuisse videatur, ut imminente jam fato palam
suos hæredes nuncuparent; & patrimonium de
manu in manum ipsis traderent; postea graves
ob rationes multis populis aliud testamenti
genus magis arrisit. Ut nempe quocunque
tempore placeret, ultimam suam voluntatem
vel palam significare, vel literis tacite con-
signare possent; quam mutare pro libitu li-
ceret, & ex qua hæredibus nuncupatis aut
scriptis tunc demum jus nasceretur, quando
testator exspiraret ^{39.} Atque tales ultimæ vo-
luntatæ

hujus juris vide quæ de hac re ex professo dissertit
BUDDEUS in dissert. de successione primogenitorum,
quæ existat in *Selectis Juris Nat. & Gent.* p. 151.

³⁸ Testamentum est voluntatis nostræ iusta senten-
tia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit.
Digest. L. XXVIII. tit. i.

³⁹ “ Possum rem meam alienare non purè modò,
“ sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter,
“ sed & revocabiliter; atque etiam retentâ interim
“ possessione, & plenissimo fruendi jure. Alienatio
“ autem

Cap. 12. luntates licet merito magnum habeant favorem ; ita tamen temperandæ erunt, prout necessitudinum ratio, & utilitas civitatum requirit ⁴⁰. Quæ & inde legibus fueverunt cavere, quomodo cuique testaments sint ordinanda. A quorum dispositione qui discefferit, quieri non potest, suæ voluntatis non fuisse habitam rationem.

Inter vivos vero donatione vel contractu.

XIII. INTER VIVOS FACTO PRIORIS DOMINI RES TRANSFERTUR VEL GRATIS, VEL INTERPOSITO CONTRACTU. Prioris

“ autem in mortis eventum ante eam revocabilis, re-
 “ tento interim jure possidendi ac fruendi, est *testamen-*
 “ *tum.*” GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. vi. § 14.

⁴⁰ Inter eruditos non convenit de testamentis, utrum ex jure naturali, an positivo originem trahant. Ex hac parte stat noster in opere majori (L. IV. c. x. § 4.)
 “ quia non necessarium videtur, ut dominium in se
 “ contineret facultatem disponendi, quid circa res
 “ alicujus post mortem debeat fieri: sed sufficere po-
 “ test, si quis res suæ potestati subjectas haberet, quo-
 “ usque viveret, nec eam ultra vitam extendere posset;
 “ de bonis autem eorum, qui inter homines esse desi-
 “ erunt, vivis disponendi cura relinquitur.” Quæ rationes non satis validæ videntur ad sententiam auctoris stabilendam ; & rectius, ut opinor, decernit GROTIUS : “ Quanquam testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure *civili*, ipsa tamen
 “ ejus substantia cognata est dominio, & eo dato, juris
 “ *naturalis.*” *De Jure B. & P.* L. II. c. vii. § 14. Eisdem partes tuetur BUDDEUS ; quo judice, non tantum licet testaments condere, sed naturaliter quoque vim habent & efficaciam rerum dominium ad eos, qui in illis hæredes scripti sunt, transferendi. Nulla enim profecto vis esset dominii, nisi domino liceret ejusmodi
 di

Prioris generis translationes vocantur *donationes* ^{41.} De contractibus infra erit agendum ^{42.} Cap. 12.

XIV. QUANDOQUE etiam invito priore domino res transferuntur, & quidem in civitatibus potissimum per modum pœnæ; dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa eorum portio eripiuntur, & vel publico, vel læso adplicantur. Sic & in bello invitatis res per hostem viribus superiorem eric. 6. § 14.

di quid sancire, quod etiam post mortem ejus valeret. Et hoc sensu testamenta sunt juris naturalis, etsi à jure civili certi ritus ac cæremoniæ, quibus observatio valorem demum suum consequantur, addi possint, imò hoc ut variis hominum improborum molitionibus obviam eatur, consultum fit. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. v. § 21. Idem plurimus demonstravit in dissert. de testamentis summorum imperantium, in *Select. Juris Nat. & Gent.* Eandem sententiam comprobat BARBEYRAC. [ad PUF. *De Jure Nat. & Gent.* L. IV. c. x. § 4.] quam pluribus refellere conatur TREVERUS ad loc. sed laterem lavat.

⁴¹ Ad dominium transferendum requiritur ex lege civili *traditio*, non autem ex jure gentium. Sic enim GROTIUS: "Ad domini translationem *naturaliter* traditionem non requiri; quod & ipsi jurisconsulti "in quibusdam casibus agnoscunt, ut in re donatâ usufructu retento, aut in eum collatâ, qui possideat, "aut commodatam servet." *De Jure B. & P.* L. II. c. viii. § 25. Conf. L. II. c. vi. § 1.

⁴² Ipsæ vero donationes quiddam in se continent cum contractibus commune, quoniam ut valeat donatio, necessaria est acceptatio; requiritur mutuus donantis & accipientis consensus: ut ipse auctor ostendit supra, cap. ix. § 16.

piuntur,

Cap. 12. piuntur, raptorique adquiruntur⁴³; ad quas tamen recuperandas pari violentia prior dominus jus non amittit, quousque per subsequentes pacis tractatus omni prætensioni ad easdem renunciaverit.

Ufucapio
que; quæ-
que-sus
introducæ
ratio.
c. xii.

XV. PECULIARIS denique modus adquirendi est *ufucapio*; per quam is, qui *bona fide* justoque titulo rei alicujus possessionem nactus est, eamque diu quietam & non interruptam obtinuit, demum pro perfecto domino ejus rei habetur, ita ut antiquum dominum, si postea rem eam vindicare velit, repellere queat⁴⁴. Cujus juris introducti ratio fuit, partim quod pro relicta rem habere judicaretur, qui diu eandem vindicare neglexerit, cum longo tempore ad id occasiones vix deesse judicentur⁴⁵: partim quod tranquillitatis & pacis interesset, aliquando possessiones rerum extra controversiam collocari⁴⁶. Præsertim cum longe gravius videatur, post diuturnam possessionem re bona fide parta privari; quam olim amissa, & cujus desiderium dudum erat

⁴³ In hac re sequitur auctor jureconsultos Romanos. *Ea, quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra sunt*, inquit JUSTINIAN. Instit. L. II. tit. i. § 17. Sed de hac re vid. infra. L. II. c. 15.

⁴⁴ Possessionem ita demum legitimam esse, cum omnium adversariorum silentio & taciturnitate firmatur: Interpellatione vero & controversiâ progressâ, non posse eum intelligi possessorem, qui licet possessionem corpore teneat, tamen ex interpositâ contestatione, & causâ, in judicium deductâ super jure possessionis vacillet ac dubitet. -Cod. L. VII. tit. xxxii.

digestum

digestum, in perpetuum carere. Ut tamen in Cap. 12. civitatibus certi termini, prout ratio & utilitas civitatis suggererit, definiantur, intra quos usucapio compleatur, tranquillitatis & pacis interest ⁴⁷.

C A P. XIII.

DE OFFICIIS, QUÆ EX DOMINIO RERUM
PER SE RESULTANT.

I. **E**X introducto rerum dominio ista officia inter homines provenerunt. *Officia ex dominio: Quisque re sua frui permittatur.*

PRIMO: *Ut quilibet teneatur alterum (non hostem) pati rebus suis quiete frui, neque vi permissa aut per fraudem illas corrumpere, intervertere, aut ad se trahere sustineat.* Quo ipso furta, rapinæ, & similia crimina, in res alienas tendentia, vetantur ¹. *L. iv. c. 13.*

II. SECUNDO: *Quando res aliena ad nos pervenit sine nostro crimine, & bona nostra fide, eamque adhuc in nostra potestate habemus;* *Res aliena nostræ potestatis reddenda domino.*

⁴⁵ Sed diutina possessio tantum jure successionis sine justo titulo obtenta prodesse ad præcriptionem hæc solâ ratione non potest. *Cod. L. VII. tit. i.*

⁴⁶ Bono publico usucapio introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret domino ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. *Digest. L. XLI. tit. iii. leg. i.*

⁴⁷ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. iv.*

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. x.*

Z

tenemur

Cap. 13. *tenemur efficere, quantum in nobis est, ut illa in potestatem legitimi sui domini redeat.* Non tamen tenemur illam rem restituere nostris impensis; & si quas in eam servandam fecimus, recte possumus repetere, aut rem tantisper, quoad illæ solvantur, retinere. Et ad restituendum tunc demum actu tenemur, quando innotuit nobis, illam rem esse alterius. Tunc enim debemus significare, rem eam penes nos esse, nec per nos stare, quo minus dominus suum possit recipere. Quod tamen iusto titulo adquisivimus, non tenemur ipsi in dubium revocare, & velut publice denunciare, an quis eam rem sibi velit vindicare. Atque isthoc officium præponderat contractibus particularibus iisque exceptionem dat. v. g. Si fur apud me inscium furti rem furtivam deposuerit, & post verus ejusdem dominus adparuerit; huic non furi, eadem erit restituenda.

III.

² Tritum est jureconsultorum dogma: *Jure nature æquum est neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiozem.* Eodem modo CICERO: *Contra naturam est ex hominis incommodo suum augere commodum.* De Offic. III. v. Sed auctoris opinioni de bonæ fidei possessore minimè adsentitur BARBEYRACCIUS, qui ejusmodi possessorem ad fructus consumptos restituendos haudquaquam teneri contra *Grotium* & nostrum disputat; cujus hanc præcipue causam assignat: Bonâ fide qui rem aliquam possidet & tanquam suâ utitur, tantisper ejusdem verus & realis dominus existimari debet, ideoq; fructus ejus percipere jure potest. Ejusmodi possessio quasi interregnum est, quo durante interruptitur veri domini proprietas; dominoque putativo

III. TERTIO: *Quod si autem res aliena, bona fide parta, sit consumpta; officii est tantum restituere domino, quantum facti sumus locupletiores: ne ex immerito alterius damno lucrum capiamus*².

Cap. 13.

Consumpta
quousque
fecit locu-
pletiozem.

c. xiii. § 9.

Concl: sio-
nes de pos-
sessione bo-

næ fidei

varia.

c. xiii § 10.

IV. Ex hisce porro sequentes conclusiones deducuntur³: I. Possessor bonæ fidei⁴ non tenetur ad ullam restitutionem, *si res perit*; quia nec res ipsa penes eum est, nec lucrum ex ea re. II. Bonæ fidei possessor tenetur ad restituendum non solum rem sed & *fructus adhuc exstantes*. Naturaliter enim ad quem pertinet res, ad eundem quoque fructus pertinent. Licebit tamen possessori detrahere omnes impensas in rem ejusque culturam, quo fructus provenirent, factas. III. Bonæ fidei possessor tenetur ad restitutionem rei & fructuum *consumptorum*; si modo alias tantundem consumpturus fuerat, & possit rei evictæ pre-

tativo percipiendi fructus, qui exinde accrescunt, jus competit. Igitur nullos redditus, nulla emolumenta restituere tenetur. Vid. Not. ejus ad loc. nec non ad opus majus. L. IV. c. xiii. § 3. not. 1. Similiter GROTIUM corrigit ad Libr. II. c. x. § 4. Non tenetur, inquit, ad restituendos etiam fructus extantes rei; quoniam ille, quamdiu fuit bonæ fidei possessor, secundum legem naturalem eadem plane jura habuit, ac si verus dominus fuisset.

³ Quæ sequuntur, ex GROTIO transtulit auctor, ejusdem errores implicitè amplectens. *De Jure B.* § P. L. II. c. x. § 3—9.

⁴ Possessor bonæ fidei vocatur, qui rei alienæ, quam possidet, illæsam habet conscientiam. V. CALVINI *Lexicon. Jurid.*

Cap. 13. tium ab autore suo recuperare. Nam in hoc factus est locupletior, dum rem alienam consumendo suæ pepercit. IV. Bonæ fidei possessor non tenetur pensare fructus, quos *neglexit*. Quia nec rem habet, nec quidquam quod rei successit. V. Si bonæ fidei possessor rem alienam sibi donatam alii *donaverit*; non tenetur, nisi omnino ex officio aliquo tantundem donaturus fuerat. Tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse. VI. Si bonæ fidei possessor rem alienam oneroso titulo partam quocunque modo *alienaverit*; non tenetur, nisi quatenus ex ea lucrum fecit. VII. Bonæ fidei possessor etiam *oneroso partam titulo* rem alienam tenetur restituere, neque dominum id, quod erogavit, reposcere potest, sed illum duntaxat, abs quo eam rem accepit. Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine aliquo impendio probabiliter non potuit, aut *μὴνυλῆρον*⁵ ultro pollicitus fuerit⁶.

V.

⁵ *Indicii præmium.*

⁶ Omisit noster tres regulas, quas ex Grotii mente sequi tenetur bonæ fidei possessor, ideoque has supplebimus. “ VIII. Eum, qui rem alienam emit, “ non posse eam restituere venditori, ut pretium servet; quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam cepit obligatio restituendi. IX. Eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: quanquam valde hoc piium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. “ Non esse autem & non apparere, tantundem valent, “ quoad eum cui non apparet. X. Naturaliter quod “ ob

V. Qui rem alienam *invenit*, quam domino invito excidisse probabile sit, non potest eam colligere hoc animo, ut eandem domino requirenti subtrahat. Ubi autem dominus non adparet, recte eandem sibi retinere potest.

Cap. 13.

Res inventas quando retinere liceat?

c. xiii § 15.

C A P. XIV.

D E P R E T I O.

I. **P**OST introducta rerum dominia cum nec omnes res ejusdem essent naturæ, nec eundem usum humanis necessitatibus præberent; nec cuivis ista rerum copia adesset, quam ad usus suos desideraret; mature inter homines receptum res invicem *permutare*¹. Sed quia sæpissime contingeret, ut res disparis naturæ aut usus essent transferendæ: ne alteruter ejusmodi permutatione læderetur; necessum

Pretii in transferendis rebus necessitas & usus.
L. V. c. i.

“ ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligatur, acceptum est, non esse restituendum; quamquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit ex prioris domini voluntate. Aliud erit si in ipsa accipiendi modo vitium fuerit, putà extortio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.” *Ibid.* § 10–12.

¹ Ex permutatione ortum est commercium, ex commercio pretium, & ex pretio nummus. Permutatio autem crevit vel ex naturali hominum indigentia, vel

Cap. 14. *W* sum erat conventionem hominum rebus assignari aliquam quantitatem, juxta quam res invicem comparari, exæquarique possent. Quod itidem contingit circa actiones, quas in aliorum usum non gratis adplicare placuit. Ea quantitas nomine *pretii* venire solet².

Pretium vulgare in rebus, eminentius in nummo. II. DIVIDITUR pretium in *vulgare* & *eminentius*. Illud spectatur in rebus, & actionibus seu operis in commercium venientibus, quatenus

c. i. § 3.

ex eorum luxuriâ. Cùm enim industriâ hominum res naturâ communes in occupationem, & exinde in dominium venerunt, pleræque autem res, quæ usibus humanæ vitæ maximè inservire possint, breves & caducæ fuerunt; exinde res brevi perituras pro firmis & stabilibus permutare cœperunt, puta frumentum pro nucibus, victum pro vestitu: & sic institutæ sunt rerum permutationes & commercia. Deinde rebus quorundam indies crescentibus usque ad satietatem, neque tamen permutationi idoneis, (non enim facile singula à loco ad locum deferri possunt) tandem inter homines venit quiddam mutuo dare & accipere, quod diutius durare & nullo fere negotio tractari & deferri potuit; cujus valor ex arbitrio & consensu hominum æstimatus quasi communis mensura esset, ad quam omnia pretiosa referri possunt. Juxta illud ARISTOTELIS. *Etb. ix. I. Περίορισται κοινὸν μέτρον νόμισμα, πρὸς τὸτο δὲ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τὰτα μετρεῖται πάντα. Excogitatur pro communi mensura nummus; ad quam omnia referuntur, quaque mesurantur omnia.* Metalla, aurum, argentum, æs, & si quid tale, huic usui maxime idonea fuerunt, quorum valor primum à pondere, deinde à signo his impresso (quod mensuræ vice fungi potuit) definitur. Et hæc est origo nummi. Audiamus de hac re Romanos jureconsultos: "Origo emendi vendendique à permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx, aliud

tenus usum aliquem & delectationem hominibus afferunt. Hoc autem cernitur in *nummo*, quatenus is omnium rerum & operarum pretium virtualiter continere, & communem iisdem mensuram præbere intelligitur. Cap. 14.

III. VULGARIS pretii *fundamentum* in se est aptitudo illa rei vel operæ, qua aliquid mediate aut immediate conferre potest ad vitæ humanæ necessitates, & ad eandem commodiorem aut jucundiorem reddendam³. Unde
*Illius quæ fundamen-
tum est
quæ ab eo
excepta ?
c. i. § 4.
&*

“ aliud pretium vocabatur ; sed unusquisq; secundum
 “ necessitatem temporum ac rerum, utilibus utilia
 “ permutabat ; quando plerumque evenit, ut quod
 “ alteri superest, alteri desit ; sed quia non semper nec
 “ facile concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego
 “ desiderarem, invicem haberem quod tu accipere
 “ velles, electa materia est, cujus publica & perpetua
 “ æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate
 “ quantitatis subveniret ; eaque materia formâ publi-
 “ câ percussa usum dominiumque non tam ex substan-
 “ tiâ præbet, quàm ex quantitate : nec ultra merx
 “ utrumque, sed alterum pretium vocatur.” *Digest.*
 L. XVIII. tit. i.

² Pretium sic definiri solet : *Quantitas moralis rerum & actionum, quatenus aliquem usum habent in vitâ communi, atque invicem comparantur, quo in commercium venire aptæ sint.* Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. xii. § 14. BUDDÆI *Theol. Mor.* P. II. c. iii. S. 5. § 24.

³ Sunt tamen, qui hoc non per se sufficere contendunt, sed præter utilitatem addendum putant, ut omnibus non sufficiant, adeoq; suo modo res rara sit. Ita TITIVS & BARBEYRAC. *ad loc.* Rectè, ut opinor, nostrum defendit BUDDÆUS [*Theol. mor.* P. II. c. iii. S. v. § 24] quoniam de solâ aptitudine recipiendi pretium loquitur PUFENDORFIUS : ut pretium actu imponatur,

Cap. 14. & res nullum plane usum præbentes, nulli pretii solemus vocare. Dantur tamen res quædam, vitæ humanæ utilissimæ, quibus nullum certum pretium impositum intelligitur; vel quia dominio sunt & debent esse vacuæ, vel quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde a commerciis sepositæ, vel quia in commerciis nunquam aliter quam appendix alterius rei considerantur. Sed & dum lex divina aut humana quasdam actiones extra commercium remouet, seu pro mercede obire vetuit, pretium quoque iisdem detraxisse intelligitur. Sic quia superiores partes aeris, æther, ac cœlestia corpora, vastusque oceanus a dominio humano sunt exempta, nullum quoque pretium iisdem tribui potest. Sic liberi capitis nullum est pretium, quia liberi homines in commercium non veniunt⁴. Sic apricum solis lumen, liquidus & purus aer, amœna facies terræ, quatenus oculos duntaxat pascit, ventus, umbra, & similia in se & seorsim considerata, pretium non habent; cum homines sine talibus usu terræ frui nequeant. Quibus ipsis tamen magnum
mq-

ponatur, accedere debet, ut non omnibus sufficiat. Aqua, si in tanta copia adsit, ut omnium usibus sufficiat, fundamentum pretii habet, utilitatem. In eo aptitudo ad recipiendum pretium consistit. Ut actu imponatur pretium, ob abundantiam non necesse est. Quod si vero rara fiat, pretium omnino actu imponitur. “ Mensura ejus, (inquit GROTIUS. L. II. c. xii. § “ 14.) quod res quæque valet, maxime naturalis est “ indigentia, ut ARISTOTELES recte ostendit. (Iib. “ L. V. c. viii.) quod in permutationibus rerum apud “ barbaros

momentum inest circa augendum aut minuendum pretium regionum, fundorum atque prædiorum. Sic illicitum est pretio addicere actiones sacras, quibus effectus aliquis moralis ex instituto divino est assignatus; quod crimen *Simoniam* vocant⁵, & improbe justitiam venalem habet iudex, Cap. 14.

IV. CAUSÆ autem, cur unius & ejusdem rei pretium *intendatur* vel *remittatur*, quodque adeo una res alteri præferatur, licet hæc æqualem aut majorem usum in vita humana videatur obtinere, sunt variæ. Heic enim usque adeo necessitas rei aut nobilitas usus primas semper non tenent; ut potius vilissima esse cernamus, quibus vita humana minime carere potest; ideo quod non sine singulari Dei providentia uberem eorum proventum natura profundat. Ad *intentionem* igitur pretii imprimis facit raritas; quæ non parum commendatur, ubi ex locis remotis res afferuntur. Inde ambitiosa hominum luxuria multis rebus, queis vita humana commodissime carere poterat, enormia pretia posuit; puta unionibus, & gem-

Intensi vel remissi pretii non una causa.
c. i. § 9.

“ barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit PLINIUS, (*H. B. Nat. ix. 34.*) *pretia luxuria fecit.*”

⁴ *Libertas inestimabilis res est.* Digest. Lib. L. t. xvii.

⁵ *Simoniam* (quam Latini *ambitum* vocant, siquidem *Simoniam* non est vox Latina) dicitur, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, datâ aut acceptâ pecuniâ. Et hinc tratatè dicitur de his, qui *beneficia ecclesiastica* vendunt aut emunt.

mis.

Cap. 14. *mis*⁶. Rerum vero quotidiani usus pretia potissimum intenduntur, quando raritas earundem conjungitur cum necessitate seu indigentia. Pretia rerum artificialium præter raritatem maxime solent intendere subtilitas & elegantia artis, quam præ se ferunt, quandoque & fama artificis, nec non operis difficultas, artificum & operariorum raritas, & similia. Operarum & actionum pretia intendit earundem difficultas, dexteritas, utilitas, necessitas: agentium raritas, dignitas, libertas; & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. Contraria horum pretium *minuere* solent. Aliquando denique certa aliqua res non in universum, sed a singulis magni æstimatur ex peculiari affectu; puta quod ille, a quo ista in nos profecta est, maximi a nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit: aut quod eidem adsueverimus, aut quia insignis casus sit monumentum, aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, aut quia a nobismetipsis confecta sit. Quod solet vocari *pretium affectionis*.

Rerum
pretia definiuntur
conventionem, lege,
usu.

V. AST circa *definienda singularum rerum pretia* alia quoque considerari sueverunt. Et inter eos quidem, qui in naturali libertate invicem vivunt, rerum singularium pretia non aliter, quam contrahentium conventionem definiuntur, quippe cum illis liberum sit alienare aut adquirere, quæ velint; nec communem habeant

⁶ Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimativus

habeant dominum, qui eorum commercia moderetur. Ast in civitatibus duplici modo pretia rerum definiuntur : uno per decretum superioris, aut per legem : altero per communem hominum æstimationem atque iudicium, seu usum fori ; accedente consensu eorum qui inter se contrahunt. Illud pretium aliqui solent vocare *legitimum*, hoc *vulgare*. Ubi pretium legitimum in gratiam emtorum fuit constitutum, quod frequentius fit ; non licebit venditoribus plus exigere ; etsi minus accipere si velint, non prohibeantur. Sic ubi merces operarum publice sit taxata in gratiam eorum, qui conducunt ; operario non licet plus exigere, etsi idem non prohibeatur minus accipere.

VI. ENIMVERO vulgare pretium, quod per leges non est taxatum, habet aliquam latitudinem, intra quam plus minusve dari & accipi potest ac solet, prout inter contrahentes fuit conventum. Quod tamen fere sequitur usum fori. Ubi solet haberi ratio laborum & expensarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis ; necnon quo modo ematur aut vendatur, in magna quantitate, an minutatim. Subito quoque interdum mutatur commune pretium ex copia aut paucitate eumentium, pecuniæ, aut mercium. Nam paucitas eumentium & pecuniæ, (ex peculiari causa emergens) &

tionis : difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. CICERO in Verr. iv. 7.

mercium

Cap. 14. mercium abundantia pretium minuit. Contra emturientium & pecuniæ copia, & mercium raritas, pretium intendit. Sic & ad minuendum pretium facit, si merx quærat emtorem. Contra intenditur pretium, ubi venditor ultro rogatur, alias non venditurus. Denique & illud solet attendi, paratam quis pecuniam offerat, an in diem solutionem differat; cum etiam dies sit pars pretii ⁷.

VII. CÆTERUM postquam a primæva simplicitate mortales desciverunt, & varia quæstus genera introduxerunt; facile fuit deprehensum, solum illud vulgare pretium non sufficere expediendis hominum negotiis, & glifcentibus commerciis. Nam tunc sola permutatione commercia constabant; & operæ aliorum locari aliter, quam mutua opera, aut re tradita non poterant. Atqui postquam tam varia desiderare ad commoditatem aut voluptatem cœpimus, non sane in proclivi fuerat cuius ejusmodi res possidere, quas alter suis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent. Et in civitatibus cultis, ubi cives variis statibus distinguuntur, complura hominum genera dari necessum est, quæ, si simplex illa rerum & operarum permutatio vigeat, vitam plane non tueri, aut ægre queant. Hinc plebisque gentibus, queis amplior vitæ cultus ardebat, visum fuit conventionem quadam *pretium eminens* certæ rei imponere, ad quod

Expediend's negotiis necessarius est numerus.

c. i. §. 12.

⁷ Dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis. Digest. L. 11. t. xiii.

cæterarum rerum pretia vulgaria exigerentur, & Cap. 14.
 in quo eadem virtualiter continerentur. Adeo
 ut interveniente illa re quamlibet rem venalem
 quis sibi comparare, & quævis commercia &
 contractus commode posset exercere.

VIII. Hunc ad finem plerisque gentibus *Materia*
 placuit adhibere *metalla* nobiliora, & non ad- *illi idonea*
 modum frequentia. Nam & illa substantiæ *nobiliora*
 sunt valde compactæ, sic ut usu non facile de- *metalla.*
 teri queant, & divisionem in plurimas minutas *c. i. § 13.*
 particulas admittant. Nec minus custodiæ &
 tractationi eadem sunt habilia; & propter ra-
 ritatem multis aliis rebus æquivalere possunt.
 Etsi quandoque ex necessitate, & apud quas-
 dam gentes ex defectu metallorum, aliæ res in
 vicem nummorum sint adhibitæ⁸.

IX. In civitatibus porro *valorem nummi de-* *Nummi*
finire est penes summos imperantes⁹; & inde *valor a*
 publica signa eidem solent imprimi. Est ta- *quo, &*
 men in eo definiendo respicienda communis *qua cau-*
 gentium vicinarum, aut quibuscum nobis *tela, defi-*
 commercia exercentur, æstimatio. Alias e- *niendus?*
 nim, si nimis magnum nummis suis valorem
 posuerit civitas, aut si materiam eorum rite
 non temperaverit, commercia civium suorum
 cum extraneis, quæ quidem sola rerum per-
 mutatione absolvi non possunt, valde sufflami-
 nabit. Et ob eam ipsam causam non temere

⁸ Ut corium apud Lacedæmonios, de quo vid. SE-
 NEC. de Benef. v. 15.

⁹ Hinc nummi summorum imperantium imagines præ-
 ferre solent.

in

Cap. 14. in valore nummorum fieri debet mutatio, nisi summa reip. necessitas id exigat. Etsi gliscente auri argentique copia paulatim nummorum valor in comparatione ad pretium fundorum, & quæ inde dependent, soleat velut ultro de-
 ~~~~~
 crescere.

C A P. XV.

DE CONTRACTIBUS, QUI PRETIA RERUM
 PRÆSUPPONUNT, ET FLUENTIBUS INDE
 OFFICIIS.

Contractus rerum dominia & pretia supponunt.

I. **P**ACTUM in genere est consensus & conventio duorum pluriumve in idem placitum. Sed quia frequenter simplicia *pacta contractibus* contradistinguuntur, id *discrimen* in hoc potissimum videtur consistere, quod *contractus* vocentur *pacta*, quæ circa res & actiones in commercium venientes versantur, adeoque dominia & pretia rerum præsupponunt. Sed quæ circa alia ineuntur conventiones, communi *pactorum* vocabulo insigni-

---

* Alii alias differentias inter contractus & pacta constituant. HOBBS. *De Cive*, c. ii. § 9. VITRIARII *Instit. Jura N. & G.* L. II. c. xii. Qu. 2. Sed ex jure Romano videntur tantum in eo differre, ut pactum sit *genus*, contractus *species*. Illud enim definire solent, *duorum pluriumve in idem placitum consensus*. Digest. L. II. tit. xiv. Sed conventiones, quæ pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen *contractus*, utj emptio, venditio, locatio, &c. *Digest.* ibid.

Conf. GROT. L. II. c. xii.

untur.

untur ¹. Et si ex hisce quibusdam promiscue Cap. I 5
 pactorum & contractuum nomen tribuatur ².

II. CONTRACTUS dividi possunt in *beneficos & onerosos*. Illi alteri contrahentium Sunt duplices, alii benefici, alii onerosi. parti gratis commodum aliquod afferunt; uti c. ii. § 8. *mandatum, commodatum, depositum* ³. Hi fi. utramque partem ad æquale onus adstringunt; quippe in quibus eo fine præstatur aut datur aliquid, ut tantundem recipiatur ⁴.

III. HABENT autem hoc omnes contractus In onerosis contractibus servanda æqualitas. *onerosi*, ut in illis servari æqualitas debeat, seu ut uterque contrahentium tantundem nanciscatur: & ubi inæqualitas intervenerit, alteri, qui minus accepit, nascatur jus ad postulandum, ut suppleatur quod sibi deest, aut ad contractum plane abrumpendum. Id quod tamen in civitatibus potissimum obtinet, ubi usu fori, aut lege, pretia rerum definiuntur. Ad hanc autem æqualitatem inveniendam & determinandam requiritur, ut utriusque contrahentium res ipsa, circa quam contrahitur, cum suis qualitatibus, quæ aliquod momentum heic habent, sit *cognita*. Unde &, qui per c. iii. § 1.

³ v. g. Si quis rem minoris vendat, animo beneficium dandi; cujus exemplum vid. apud SÆTON. in *Jul. Cæs.*

⁴ Quorum à juriscensultis quatuor enumerantur species. 1. *Do ut des*, ut pecuniam pro pecuniâ, vel rem pro pecuniâ, vel usum rei pro re aut pecuniâ aut usu rei. 2. *Facio ut facias*, cujus innumeræ sunt species pro factorum varietate. 3. *Do ut facias*, ut pecuniam pro servitute. 4. *Facio ut des*, ut in conductionibus. *Digest.* L. XIX. tit. v. Conf. GROTI. L. II. c. xii. § 3.

Cap. 15. contractum rem in alterum est translaturus, indicare debet non solum qualitates rei æstimabiles, sed & earundem privationes, & vitia^s. Citra hoc enim justum pretium constitui nequit. Etsi illas circumstantias, quæ per se rem non contingunt, indicare non sit necessum. Vitia autem utrinque jam nota non opus est indicari. Et qui sciens vitiosi quid comparat, habet quod sibi imputet.

Erratum in ea; etiam citra culpam, corrigendum.
c. iii. § 2.

IV. EOUSQUE autem in hisce contractibus æqualitas est adhibenda, ut licet nihil dissimulatum sit, tamen si postea inæqualitasprehendatur, etiam citra culpam contrahentium, puta quia vitium latebat, aut in pretio est erratum, ea corrigenda sit; & demendum ei, qui plus habet, addendumque minus habenti

---

⁵ Præceptum est in lege Mosaicâ: *Quem rem venalem vendideris quisque proximo suo, aut emeris e manu proximi tui, ne fraudem facito alter alteri.* Levitic. xxv. 14. Huic affine est illud CICERONIS: *Juris natura fons est neminem id agere, ut ex alterius prædetur inscientia.* De Offic. III. xvii. Omnem abesse dissimulationem à contractibus præcipit jus Romanum. *Dolum malum à se abesse præstare venditor debet, qui non tantum in eo est, qui fallendi causâ obscure loquitur: sed etiam qui insidiosè obscure dissimulat.* Digest. L. XVIII. tit. i. Ac de jure prædiorum hoc sancitum esse testis est CICERO. *Quicquid esset in prædio vitii, id statuerunt si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset præstari oportere.* De Offic. III. xvi.

⁶ Ut legato, qui omnia ad præscriptum agere tenetur.

⁷ Præclare CICERO de hac re differuit. “ In privatis rebus si qui rem mandatam non modo maliciose
“ gessisset

benti. Etsi ad declinandam multitudinem li-
tium leges civiles vix aliis quam enormibus
læsionibus hec medeantur; de cætero quem-
que rerum suarum satagere jubeant.

V. *Contractus benefici* sunt præcipue tres: *Manda-
Mandatum, Commodatum, & Depositum.* ^{tum est}
Mandatum est, quando quis gratis alterius ^{contractus}
negotia ipso requirente & committente ex- ^{beneficus,}
pedienda suscipit. Idque contingit ^{est qualis?}
one, vel ut præscribatur ipsi modus rei ex- ^{c. iv. § 1.}
pediendæ⁶; vel ut is ejusdem judicio ac dex-
teritati relinquatur. In hoc contractu uti
summa cum fide & industria versandum est;
quippe cum nemo fere nisi amico, & de quo
optime sentit, mandat⁷; ita contra mandata-
rius indemnis præstari debet a sumtibus in
rem

“ gessisset sui quæstus aut commodi causâ, verum etiam
“ negligentius; cum majores summum admisisse dede-
“ eus existimabant. Itaque *mandati* constitutum est
“ judicium, non minus turpe quàm furti. Credo prop-
“ terea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possu-
“ mus, in his operæ nostræ *vicaria* fides amicorum
“ supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium com-
“ mune præsidium; & quantum in ipso est, distur-
“ bat vitæ societatem. Non enim possumus omnia
“ per nos agere. Alius in aliâ est re magis utilis.
“ Idcirco amicitie comparantur, ut commune com-
“ modum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis
“ mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commo-
“ dum conversurus es? Cur mihi te offers, ac meis
“ commodis, officio simulato, officis & obstas? Recede
“ de medio: per alium transigam. Suscipis onus
“ officii, quod te putas sustinere posse: quod mini-
“ me videtur grave iis, qui minimè ipsi leves sunt.
“ Ergo

A a

Cap. 15. rem sibi commissam factis⁸: nec non a damnis, in quæ ex causa mandati incidit, & quæ proprie ex ipsa re mandata proflexerunt⁹.

Commodatum qualem gratuitum usum nactet
c. iv. § 6.

VI. *Commodatum* est, quo rei nostræ usum alicui gratis concedimus. In quo observandum, ut quis eandem rem sollicitè & summa cum diligentia servet, tractetque: neque ipsam ad alios usus adhibeat, aut ulterius, quam commodans concessit: ac illæsam & prout accepta fuit restituat, nisi quantum per ordinarium usum eidem decessit. Quod si res ad certum tempus fuerit concessa, & interea dominus eadem valde indigere incipiat, ex casu aliquo tempore commodationis factæ non prævifo; repetenti eadem citra tergiversationem erit restituenda. Quod si autem res commodata casu fortuito & improvifo citra omnem commodatarii culpam perierit; ejus æstimatio non

---

“ Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res
“ sanctissimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque
“ mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit nisi ei
“ quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis,
“ simul & amicitiam dissolvere, & fallere eum, qui læsus
“ non esset nisi credidisset.” *Pro Sax. Resc. c. xxxviii,*
xxxix.

⁸ Sic si à latronibus spoliatus sit, vel naufragium fecerit, mandans ad damnum resarciendum tenetur.

⁹ Quæri solet, an negotio tibi dato & quid omnino faceres desinito; contra quid facere debeas, si eo facto videri possit res eventura prosperius exque utilitate ejus, qui tibi id negotium mandavit? De quâ questione vid. A. GELL. *N. A. L. I. c. xliii.* Hanc sic accuratè dirimit noster. “ Distinguendum est inter mandatum, quod per imperium superioris, & quod ex contractu ultroneo suscipitur. In privatis negotiis facile
“ est,

non erit solvenda, ubi eadem apud dominum **Cap. 15.**
quoque peritura fuerat. Alias æquum vide-
tur commodatarium æstimationem rei præ-
stare, quippe quam dominus amissurus non fu-
erat, nisi adversus alterum benignus fuisset ¹⁰.
Vice versa, si quid utilium aut necessariorum im-
pensarum in rem commodatam factum sit ex-
tra eas, quæ alias usum rei regulariter comi-
tantur, id a domino refundendum erit.

VII. *Depositum* est, quo rem nostram, aut
ad nos quocunque modo spectantem alterius *Depositum*
fidei committimus, ut eandem gratis custodiat. *natura, &*
In quo requiritur, ut res concredita diligenter *officia*
custodiatur, & quandocunque deponenti pla- *circa illud.*
cuerit restituatur; nisi ea restitutio domino *c. iv. § 7.*
aut aliis noxia sit futura, eoque intuitu diffe-
renda sit ¹¹. Neque licebit re deposita citra
consensum domini uti, siquidem ea ullo modo
per

“ est, ut modus expediendi negotium alteri præsuma-
“ tur præscriptus duntaxat in vicem consilii, in quo
“ immutando prudentiæ mandatarii locus est relictus.
“ At vero qui pro imperio aliquid alteri mandat, non
“ censetur ipsi nisi meram executionem injunxisse, ide-
“ oque non licebit à modo præscripto discedere.”
De Jure N. & G. L. V. c. iv. § 5.

¹⁰ Sic statuunt jurisconsulti Romani. “ Si commo-
“ davero tibi equum, quo uteris usque ad certum
“ locum, si nullâ culpâ tuâ interveniente in ipso itinere
“ deterior equus sit, non teneris commodati: nam
“ ego in culpa ero, qui in tam longum iter commoda-
“ vi, qui eum laborem sustinere non potuit.” *Digest.*
L. XIII. tit. vi. l. 23.

¹¹ Tempora enim incidere possunt in quibus deposi-
tum reddere non debemus; ut si quis mente captus
gladium

Cap. 15. per usum fiat deterior, aut domini interfit ne ea conspiciatur. Ac si quis hoc ausus fuerit, quævis pericula, in quæ res ob usum incidit, præstabit. Sed nec licet rem depositam exuere illis vinculis aut receptaculis, quibus a deponente fuit inclusa. Cum autem valde turpe sit & foedius furto, depositum abnegare; tum id multo est turpius, si quis inficiatus fuerit depositum miserabile, seu quod ob periculum incendii, ruinæ, tumultus deponitur. Vicissima deponente sumtus in rem depositam facti sunt refundendi.

Contractum onerosorum primus, permutatio.
c. v. § 1.

VIII. INTER *contractus onerosos* antiquissimus fere, & quo solo ante inventum nummum commercia expediebantur, est *permutatio*, qua utrinque res pro re æquivalente datur. Etsi & hodie post inventam pecuniam inter mercatores cum primis usitatum sit genus permutationis, quo non simpliciter res inter se comparantur, sed prius pecunia taxantur, & deinde loco pecuniæ invicem traduntur. Diversum tamen negotii genus a contractu permutationis est *reciproca donatio*; in qua ut æqualitas observetur necessarium non est.

Emtio, venditio, eique adjici solita pacta.
c. v. § 2.

IX. *Emtio venditio* est, qua pro pecunia rei

---

gladium requirat. SENEC. *De Benefic.* IV. x. "Depositum reddere per se res expetenda est; non tamen semper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, utrum inficier, an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo."

ali-

alicujus dominium, aut eidem æquipollens jus Cap. 15.
 acquiritur. Ejus simplicissimum genus est, si
 ubi in pretium fuit consensus, emtor statim
 pretium, venditor mercem offerat, tradatque.
 Frequenter tamen ita convenitur, ut merx
 quidem statim tradatur, pretium autem post
 certum intervallum sit solvendum ¹². Aliquan-
 do super pretio quidem convenitur, sed ut tra-
 ditio rei seu mercis ad certum terminum de-
 beat fieri. Ubi æquitati conveniens videtur,
 ut ante elapsum eum terminum res sit pericu-
 lo venditoris: sed si post eum elapsum emtor
 in mora fuerit, quo minus eam sibi tradi cu-
 rarit, emtori deinceps res peribit ¹³. Solent &
emtionis venditionis contractui varia pacta ad-
 jici: uti est *additio in diem*, qua res ita ven-
 ditur, ut liceat venditori meliorem conditio-
 nem, ab altero intra certum tempus oblatam,
 acceptare ¹⁴. Item *lex commissoria* quando ita
 convenit, ut si ad certum diem pretium non
 solvatur, res sit inempta ¹⁵. Item *retractus*,
 seu pactum de retrovendendo; quod vel ita
 concipitur, ut si pretium intra certum tempus
 aut quandocunque offeratur, emtor rem te-

---

¹² Emtio & venditio contrahitur, simul atque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit, ac ne arrha quidem data fuerit. *Iust.* L. III. tit. xxiv.

¹³ Vel venditori, si ipse in morâ fuerit. T R E-
V E R.

¹⁴ *Digest.* L. XVIII. tit. ii.

¹⁵ *Ibid.* tit. iii.

Cap. 15. neatur venditori restituere ¹⁶; vel ut si res offeratur, venditor pretium teneatur restituere ¹⁷; vel ut si emtor ultro sit iterum venditurus, prior venditor ad emendum præ cæteris admitatur: quod etiam dicitur jus *πρῶτισθέως* ¹⁸. Sic & frequens est, ut ex prædiis venditis aliquam sibi particulam, aut certum ejus usum recipiat venditor. Est quoque emtionis genus, quod vocant *per aversionem*, quando multæ res disparis pretii non sigillatim æstimatæ, sed conjunctim & velut confusè taxatæ emuntur. In eo modo venditionis, quæ vocatur *auctio*, res demum illi addicitur, qui ex pluribus licitantibus plurimum obtulerit. Est denique & genus emtionis, quo non certa res, sed probabilis tantum *spes* emitur; cui aleæ quid est admixtum, sic ut neque emtor, si spes fefellerit, neque venditor, si ea multum supra fuerit, queri debeat.

Locatio conductio, & quæ in ea observanda?
c. vi.

X. *Locatio conductio* est, qua pro mercede alicui usus rei, aut opera addicitur ¹⁹. In qua licet regulariter in antecessum de mercede soleat conveniri: tamen si quis citra definitam prius mercedem alteri operam aut usum suæ rei addixerit, censetur id expectare quantum

¹⁶ C. d. L. IV. tit. liv.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Quod in linguâ vernaculâ vocamus, *The Refusal*. e. g. Qui fundum vendidit, ut eum certâ mercede conductum ipse habeat; vel si vendat, non alii sed sibi distrahat, vel simile aliquid paciscatur: ad completum id quod pepigerunt ex vendito agere poterit. *Digest. L. XVIII. tit. i. l. 75.*

communis usus aut conductoris æquitas tulerit¹⁹. Circa hunc contractum observandum, si res locata plane perierit, ex eo tempore conductorem ad mercedem seu pensionem non amplius teneri. Quod si res locata certum ac definitum habeat usum; uti dominus eam præstare debet, quo ei usui sit idonea: ita si illa detrimenti quid ceperit, conductor de pensione detrahit, quantum usui rei decesserit. Sed si rei locatæ proventus sit incertus, & aliquid aleæ contineat; uti exuberans proventus conductoris lucro, ita malignus ejusdem damno est; nec stricto jure de pensione ob sterilitatem quidquam detrahendum; præsertim cum unius anni sterilitas alterius ubertate soleat pensari. Nisi casus, qui proventum interceperint, rariores fuerint, & de quorum alea in se suscipienda conductor non cogitasse præsumitur. Hos enim ad pensionem minuendam, aut remittendam valere utique æquum est. Cæterum uti qui rem aliquam alteri locavit, præstare tenetur, ut ipsa usui sit habilis, impensasque necessarias tolerare: ita conductor ad boni patrisfamilias modum eadem uti, & quæ ipsius culpa perdita fuerunt, restituere debet. Et qui opus faciendum conduxit, quod sua

¹⁹ Locatio & conductio proxima est emtioni & venditioni; iisdemque juris regulis consistit. *Instit.* L. III. tit. xxv.

²⁰ Conductio tacito consensu fieri potest. Sic qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, reconduxisse videbitur. *Digest.* L. XIX. tit. ii.

Cap. 15. culpa corruptum est, itidem præstat. Qui momentaneam suam operam alicui locavit, ubi eam quocunque casu præstare impeditus fuerit, mercedem petere non potest. Sed qui continuam alicujus operam conduxit, ubi is morbo aut alio casu per modicum tempus ad operam inutilis fuerit factus, inhumaniter ipsum vel plane sua functione dejecit, vel de pensione quid eidem detrahit.

*Mutuum,
tum gra-
tuitum,
tum etiam
usura,
c. vi.*

XI. IN contractu *mutui* datur alicui res fungibilis ea lege, ut is post intervallum idem genus reddat in eadem quantitate & qualitate. Vocantur autem res, quæ mutuo solent dari, *fungibiles*, seu quæ functionem in suo genere recipiunt, ideo, quia quodlibet ex isto genere vicem alterius ita subire potest, ut qui ex eodem genere, eadem quantitate & qualitate receperit, idem quod dedit recepisse dicatur. Eadem quoque res pondere, numero, & mensura determinantur, & specificantur: quo respectu etiam quantitates solent adpellari, speciebus

---

²¹ Neque obstant leges divinæ, quæ *usuras* prohibere videntur, apud *Exod.* xxii. 25. *Levit* xxv. 36. *Deuter.* xxiii. 19. uti ostendit BUNDEUS. *Theol. Mor. P. II.* c. iii. S. v. § 28. Nam ob terræ canaaniticæ conditionem, aliasq; rationes Deo causæ justissimæ erant, cur *Israelitis* omnes cujuscunque generis *usuras a fratribus* accipere prohiberet, Sed generatim ad omnes homines hoc extendendum non esse patet ex *Deuter.* xxiii. 20. quod tamen non de præcepto, sed de permissione tantum est intelligendum; ab alienigenis scil. illis licitum esse *usuras* accipere. *Usuræ* vero intelliguntur, quæ charitati & æquitati naturali non repugnant; cum

ciebus contradistinctæ. Cæterum datur ali-
 quid mutuo vel gratis, ita ut non plus, quam
 datum fuit, recipiatur; vel cum aliquo emo-
 lumento, quod *usuræ* vocabulo insignitur.
 Quæ nihil habet naturali juri repugnans, si-
 quidem fuerit modica, & respondens lucro,
 quod alter ex pecunia, aut alia re credita facit;
 meoque damno, aut lucro cessanti, quod ex
 absentia rei meæ capio; & ubi non exigatur
 ab hominibus tenuibus, apud quos mutuuum
 vicem eleemosynæ subit²¹.

Cap. 15.

XII. In contractu *societatis* duo pluresve *Societas,*
 inter se pecuniam, res, aut operas conferunt *ejusque ju-*
 eo fine, ut quod inde reddit lucri inter singulos *ra & com-*
 pro rata dividatur; & si quid damni capiatur *ditiones.*
 id simili modo a singulis pro rata feratur. In *c. viii.*
 qua societate, uti officii est fidem & indus-
 triam adhibere²²; ita ex illa intempestive &
 in fraudem socii discedi non debet. Cæterum
 societate soluta, quilibet post detractum lu-
 crum aut damnum, quantum intulit, recipit.
 Quod

---

cum nec peregrinum opprimere fas sit, ipsos *Israelitas*
 hujus officii admonente Deo, *Exod. xxiii. 9.* Sunt qui
 generale Salvatoris nostri præceptum, [*δανίζετε μηδὲν*
ἀπειλήζοντες. Luc. vi. 35.] qualvis usuras prohibere existi-
 mant. Sed manifestò constat hîc non de mutuo officioso,
 sed de eleemosynis sermonem esse; adeoque ad usuras
 compensatorias & negotiatorias hæc verba minimè tra-
 hendâ esse.

²² “ In rebus minoribus socium fallere turpissimum
 “ est: neque injuriâ, propterea quod auxilium sibi se
 “ putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit.
 “ Tecti esse ad alienos possumus, intimi multa aper-
 “ tiora

Cap. 15. Quod si autem unus pecuniam aut rem, alter operam contulerit, videndum est, quo modo facta sit collatio. Quando enim alterius opera tantum versatur circa istius pecuniam aut rem tractandam aut distrahendam, partes lucri ita definiuntur, prout sese pecuniæ aut rei emolumentum ad pretium operæ habet, & fors salva est, ac perit ei qui contulit. Quando autem opera impenditur ad meliorandam rem ab altero collatam, iste pro ratione meliorationis in ipsa quoque re partem habere intelligitur²². Ast ubi omnium bonorum societas est inita, singuli focii, uti quæ lucrantur fideliter conferre debent; ita contra ex communi massa pro ratione conditionis suæ singuli sustentandi. Soluta autem societate, divisio bonorum fit pro ratione eorum, quæ singuli in societatem initio intulerunt; non attendendo, per
cujus

“ tiora videant, necesse est; socium vero cavere qui
 “ possumus? Quem etiam si metuimus, jus officii lædi-
 “ mus. Recte igitur majores eum, qui socium fefel-
 “ lisset, in virorum bonorum numero non putarunt
 “ haberi oportere.” *Pro. S. Roscio*, c. xl.

²³ “ Conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique
 “ ex æquis partibus focii simus, veluti si alter plus operæ,
 “ industriæ, pecuniæ in societatem collaturus sit.”
Digest. L. XVII. tit. ii. l. 6.

²⁴ Sic ex legibus quarundam civitatum omnis vis ob-
 ligandi sponsonibus fortuitis detrahitur, uti inter mer-
 catores Amstelodamenses (teste Ev. OTTONE *in loc.*)
 & in Anglia, *actio* de lucro, quod aleâ quæsitum est,
 (nisi exiguum sit) irrita est. Romæ quidem & in aliis
 bene moratis civitatibus aleatores lucri faciendi causâ
 meritò infamiâ notati sunt. Vid. *Cic. Philipp.* ii. 23.
 ad

cujus bona societati lucrum aut damnum pro-
 venerit; nisi aliter sit conventum. Cap. 15.

XIII. DANTUR quoque complures *contractus qui aleam continent*. Quos inter referre possis *sponsiones*, quando eventus alicujus nondum utrinque notorii, existentiam alter affirmat, alter negat, certo pretio utrinque deposito, quod illi cedat, cujus assertioni eventus congruere deprehensus fuerit. Huc pertinent omnia *ludorum* genera, in quibus aliquo pretio certatur. Inter quos tamen minus aleæ habent, qui certamen ingenii, dexteritatis, solertiae aut roboris continent. In quibusdam ingenium & alea pari vigore sese exserit. In aliis denique alea prædominatur. Et rectorum civitatis sit despiciere, quousque ex usu publico aut singulorum sit, ejusmodi contractus tolerari²⁴. Huc spectat *lotaria*²⁵, quando plures de re, quam collatitia pecunia emunt, post sorte

Sponso, ludus fortuitus, olla fortunæ, affecturatio.
 c. ix.

---

ad Attic. i. 16. Diversæ de ludis, qui sortem supponunt, virorum doctorum sunt sententiæ. Sunt, qui eos omnes omnino damnant, inter quos censendus est cel. BUDDEUS, *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. v. § 26.* Alii eos, qui recreationis saltem causâ instituuntur, haud illicitos esse judicant, si modo abusus abint. In horum censum veniunt PLACETTE *des Jeux de hazard*, & *Barbeyrac in traité du Jeu.* Me quidem iudice, ludis uti (in quibus certamen est ingenii, vel fortunæ) animi recreandi gratiâ licet; sed (ut recte nos monet CICERO) "sicut somno & quietibus cæteris, tum cum gravibus ferisque rebus satisfecerimus.—Et ludendi quidam est modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur." *De Offic. I. xxix.*

²⁵ Genus ludi, quod nostrates vocant, *Raffling.*

decer.

Cap. 15. decernunt, cui soli ea tota debeat cedere. Item *olla fortunæ*²⁶, quando dejecto in urnam certo tesserarum seu schedulerum numero inscriptarum & inanium, pretio redimitur facultas eadem extrahendi, ita ut extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio præ se fert. Hisce contractibus affinis est *affecuratio*, seu contractus periculi avertendi & præstandi, quo quis certa pecunia accepta in se suscipit & præstat pericula, quæ subituræ sunt merces in alia loca transportandæ; ita ut si has interire contigerit, affecurator earundem pretium domino restituere teneatur.

Fideijussio contractui adjecta in securitatem.
c. x.

XIV. Ad majorem firmitatem & securitatem contractibus frequenter solent adjici *fideijussiones & pignora*. In *fideijussione* alius homo, qui creditori idoneus judicatur, principalis debitoris obligationem velut in subsidium in se suscipit, ita ut nisi iste solvat, hic ipsius vices subeat: ut tamen quod erogavit, a principali debitori ipsi refundi debeat²⁷. Etiam autem ad majorem summam fidejussor, quam debitor

²⁶ Linguâ vernaculâ, *Lottery*.

²⁷ " Solent autem alii pro aliis sese obligare triplicibus potissimum in negotiis. 1. In obligationibus circa præstandas res & actiones pretio æstimabiles, maximè inter privatos. 2. In criminibus, quod reus sententiam in se latam sit subiturus; qui proprio vocabulo vocantur *vades*. 3. In obligationibus publicis, quibus cavetur per sponsores & obfides." PUF. *De Jure N. & G. L. V. c. x. § 9.*

²⁸ Sic statuunt jurisconfulti: " Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo

debitor principalis teneri non possit; non ta-
men repugnat istum, quam hunc arctius teneri; Cap. 15.
quippe cum huic plus quam illi, fidei fuerit
habitu^m ²⁸. Naturaliter tamen principalis
debitor prius, quam fidejussor est appellandus,
nisi hic istius obligationem plane in se re-
ceperit ²⁹; qui *expromissor* vocari solet.
Quod si plures pro uno fidejusserint, pro rata
duntaxat erunt singuli, conveniendi; nisi forte
quis eorum solvendo non sit, aut ejusdem con-
veniendi non detur facultas. Tunc enim re-
liqui hujus portione onerabuntur.

XV. SÆPE quoque solet creditori in secu-
ritatem crediti tradi aut assignari a debitore *Itemque*
certa quæpiam res *Pignoris* aut *Hypotheca* *pignus da-*
nomine, quousque istud fuerit exsolutum. Cu- *tum, &*
jus finis est non solum, ut debitor ad solven- *assignata*
dum urgeatur desiderio rei suæ recuperandæ: *hypotheca.*
sed & ut in promptu sit, unde sibi solvatur. *c. x. § 9.*
Inde regulariter & pignora tanti aut majoris
esse solent, quam ipsum debitum. Cæterum
res, quæ pignori opponuntur, sunt vel *fructuo-*
se,

“ quo obligantur. Nam eorum obligatio accessio est
“ principalis obligationis: nec plus in accessione po-
“ test esse, quam in principali re. At ex diverso ut
“ minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus
“ decem aureos promiserit, fidejussor in quinque
“ recte obligatur; contra verò obligare non potest.
“ Item si ille purè promiserit, fidejussor sub conditione
“ promittere potest; contra verò non potest.” *Instit.*
L. III. tit. 21.

²⁹ Sed ex jure Romano potestas est creditori, relicto
reo, eligendi fidejussores; nisi inter contrahentes aliud
placitum

Cap. 15. *ſæ*, vel *ſteriles*. Circa priores ſæpe adjici ſolet pactum *ἀρριχθῆναι*³⁰, ſeu ut creditor loco uſuræ fructus iſtius pignoris percipiat. Circa poſteriores autem *lex commiſſoria*, ut nempe pignus cedat creditori, ubi intra certum tempus ſolutio non fit facta³¹. Id quod naturaliter iniquum non eſt, ubi pignus pluris non eſt, quam debitum, & uſura intermedii temporis: aut ſi quod excedit, domino reſtituatur. Uti autem creditor pignus ſolutione facta debet reſtituere: ita interea non minorem, quam propriis rebus illi cuſtodiam debet: & ubi pactum *anticbreticum* non acceſſerit, ſitque talis res, quæ uſu atteratur, aut ſi debitoris ullo modo interſit, invito hoc eadem uti non poteſt. Differt hypotheca a pignore, quod hoc conſtituatur rei traditione; hæc autem, re non tradita, conſtat nuda aſſignatione rei imprimis immobilis, ex qua, ſolutione non facta, creditor ſuo credito potiri queat³².

Contra-
hentium
officia.

XVI. CÆTERUM quænam contrahentium ſunt officia, ex ſine & natura horum contractuum liquido adparet.

---

placitum doceatur. *Cod. L. VIII. tit. xli. Conf. PUF. De Jure N. & G. L. V. c. x.*

³⁰ *Ἀρριχθῆναι* eſt mutuus pignoris uſus pro credito. *Digeſt. L. XX. tit. i.*

³¹ Cujus hanc rationem reddunt juriſconſulti quod in hoc caſu quodammodo conditionalis fit venditio. *Digeſt. ubi ſupra, l. 16. § 9.*

³² Hanc linguâ vernaculâ dicimus, *a Mortgage*; illud vero, *a Pawn*.

C A P.

C A P. XVI.

QUIBUS MODIS SOLVANTUR OBLIGATIONES
 QUÆ EX PACTIS ORIUNTUR.

I. **I**NTER modos solvendi obligationes ex pactis oriundas, quibusque adeo officia inde promanantia plane expirant, maxime naturalis est *expletio* aut solutio ejus, de quo fuit conventum¹. Ubi licet regulariter is, qui debet, solvere teneatur: tamen si præstatio fiat ab alio, nomine ejus, qui obligationem contraxit, hæc dissolvitur: siquidem alias nihil intersit, abs quo expletio fiat². Ita tamen ut qui pro altero animo non donandi solvit, ab hoc quod erogavit repetere queat. Solvendum præterea ei cui debetur, aut quem hic delegavit, ut ipsius nomine debitum recipiat. Et denique illud ipsum præstandum, aut solvendum, de quo conventum fuit; non aliud ejus

¹ *Tollitur omnis obligatio solutione ejus quod debetur.*
 Instit. L. III. tit. xxx.

² Quis solvere debet, aut potest, & cui aut quid solvendum est, omnino ex naturâ conventionis judicandum est. " Si navem à se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossamve faciendam, & hoc specialiter actum est, ut suis operis id perficiat: sive ipsa ædificans vel fossam fodiens, non consentiente stipulatore, non liberabit ream." Diges. L. XLVI. tit. iii. l. 31. Ratio ibidem allata est, propterea

Cap. 16. ejus loco: integrum, non mutilum, non pars duntaxat, non divisum, loco itidem & tempore convento. Etsi sæpe humanitas creditoris aut impotentia debitoris subigat terminum solutionis prorogare, aut diffindere, vel etiam aliud pro alio accipere.

Aut compensatione, compendii causa:
c. xi. § 5.

II. TOLLUNTUR quoque obligationes *compensatione*, quæ est crediti & debiti inter se contributio, seu quando debitor ideo liberatur, quia eidem ipse creditor rem ejusdem generis, & quæ tantidem est, vicissim liquido debet³. Cum enim imprimis in rebus fungibilibus tantundem sit idem; & vero ubi mutuum est debitum, mihi statim tantundem esset reddendum, atque ipse accipi: igitur declinandis inutilibus solutionibus commodissimum est utrumque suum retinendo solutione defungi. Patet autem compensari proprie posse res fungibiles ejusdem generis, quarum solvendarum tempus præsens est, aut præterit; non alias res aut præstationes diversæ naturæ⁴:
nisi

---

propterea quod inter artifices longa differentia est & ingenii & naturæ & doctrinæ & institutionis.

³ “Justitia expletrix, quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem.” GROT. *De Jure B. & P.* Lib. II. c. vii. § 2.

⁴ Non tantum ejusdem generis, sed æquè bonæ reddi debent. Sic jubet jus Romanum: *Non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere sit, reddere; veluti vinum novum pro veteri.* Digest. L. XII. tit. i.

⁵ “Acceptilatio est imaginaria solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, si id velit Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiatu debitorum
“torem

nisi forte illæ utrinque in sui æstimationem, seu in pecuniam resolvantur. Cap. 16.

III. TOLLITUR quoque obligatio *condonatione* seu remissione ejus, cui quid debebatur, & cujus interest obligationem fuisse expletam. Ea solet fieri vel expresse per adhibita signa consensum testantia, puta, data acceptilatione⁵, redditis aut abolitis chirographis; vel tacite, si quis ipse impediatur, aut in causa sit, quo minus, quod sibi debetur, possit præstari⁶. *Aut condonatione, seu expresse, seu tacite:*

IV. SOLENT quoque solvi obligationes, quæ utriusque partis præstatione constant, re adhuc integra, *Mutuo dissensu*; nisi leges positivæ id prohibuerint⁷. Ubi autem ab altera parte jam quid sit præstitum, accedat oportet vel hujus condonatio, vel ut alia ratione id farciatur⁸. *Aut, re adhuc integra, mutuo dissensu.*

V. PRÆTEREA non tam solvitur, quam *abrumpitur* obligatio, alterius partis *perfidia*. *Abrumpitur obligatio alterius perfidia.*
 Quando c. xi. § 9.

“torem hæc verba dicere: *Quod ego tibi promisi, habere acceptum?* Et Titius respondeat, *Habeo.*” *Instit.* L. III. tit. xxx.

⁶ Exempli causâ: “Si cum aliquo ita mihi convenit, quod ipsum sim admoniturus, ubi opera erit obeunda, admonitione à me omisâ istam censebor remississe. Ubi etiam quando alium ejusdem vices obiturum substituero.” *PUPEND. De Jure N. & G.* L. V. c. xi. § 7.

⁷ Ut in contractibus matrimonialibus, si modo non detur consummatio.

⁸ Eæ obligationes, quæ contrahuntur consensu, contrariâ voluntate dissolvuntur. Nam si Titius & Seius

Cap. 16. Quando enim unus non præstat, de quo est conventum, neque alter tenetur præstare, quod intuitu istius præstationis recipit⁹. Nam capita præstandorum in pactis priora posterioribus insunt per modum conditionis, quasi ita dictum foret; Præstabo, si tu præstiteris prius.

Exspirat, mutato statu in quo fundatur;
c. xi. § 10.

VI. EXSPIRANT quoque obligationes, quando *statum*, in quo eæ tum unice fundabantur, mutaverit vel ille, qui præstare, vel is, cui præstari debebat¹⁰.

Aut lapsa tempore, à quo suspensa fuit:
c. xi. § 11.

VII. IPSO tempore expirant obligationes, quarum duratio a puncto aliquo temporis suspensa fuit; nisi expressa aut tacita partium conventionione illa prorogata fuerit. Necessum est tamen, ut intra illud tempus facultas exigendi obligationem exstiterit¹¹.

Morte quoque, nisi obstet peculiaris ratio.

VIII. Morte denique solvuntur obligationes in persona alicujus radicatæ. Subjecto quippe

c. xi. § 11. inter se consenserint, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis; deinde re nondum secutâ, id est, neque pretio soluto neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab eâ emptione & venditione, invicem liberantur. *Instit.* L. III. tit. xxx. § 4. Sed non poterimus eadem ratione uti post pretium solutum emptione repetitâ, cum post pretium solutum insectam emptionem facere non possumus. *Digest.* Lib. XVIII. tit. 5.

⁹ Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat. *Decret.* L. VI. tit. ult.

¹⁰ Exempla sunt in manumissis, emancipatis, tutoribus, &c. qui depositâ conditione, vel munere pristino, ad specialia non amplius obligantur. *Conf. Digest.* L. XLVI. tit. iii.

sublato,

sublato, accidentia quoque extinguere necessum est. Sæpe tamen in superstitibus defunctorum obligatio continuatur. Idque vel quia superstes ex officio pietatis, aut alias ob rationes defuncti obligationes explendas in se suscepit; vel quia ex defuncti bonis obligationi erat satisfaciendum, quæ cum isto onere in hæredem transferunt.

IX. PER *delegationem* substituit quis creditori suo consentienti debitorem suum, ut hic loco ipsius debitum suum exsolvat ¹². Ubi creditoris quidem consensus requiritur, non autem tertii istius debitoris, quem etiam ignarum & invitum alteri volenti delegare possumus ¹³. Nam nihil interest, utri quis solvat: tantum autem, a quo quis debitum exigat ¹⁴.

C A P.

¹¹ Hoc autem non fit naturaliter, sed ex jure civili. Tempus nihil agit, nisi in ipsâ conventionem expresse stipulatur: ut si hæc expressa sit conditio: *nisi intra triennium repotes, debitum non solvam*. Sic moris est, ut fidejussor ad certum duntaxat tempus sese obliget; eo nimirum fine, ut maturè, quamdiu adhuc solvendo est, debitorem creditor urgeret; ne in infinitum iste obstrictus hæreat.

¹² Delegare est vice suâ alium reum dare creditori, vel cui jufferit. *Digest.* L. XLVI. tit. ii. l. ii.

¹³ Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulante præmittente debitore, jure perfici non potest. *Cod.* L. VIII. tit. xlii.

¹⁴ Hisce modis obligationes solvendi duos alios addit jus Romanum, *Confusionem* sc. & *Novationem*. 1. Additio hæreditatis nonnunquam jure confundit obligationem; veluti si creditor debitoris vel contra debitor creditoris adierit hæreditatem. *Digest.* L. XLVI.

B b 2

tit.

C A P. XVII.

DE INTERPRETATIONE.

I. **I**T A quidem est, ut neque in illis, quæ imperio injunguntur, quis ulterius obligetur, quam hic voluit; neque ad quæ quis ultro sese adstringit, ulterius teneatur, quam ipse voluit. Quia tamen de voluntate hominis alter homo judicare non potest, nisi ex actibus & signis in sensus incurrentibus; inde demum *in id quilibet obligari in foro humano censetur, quod recta signorum interpretatio suggeret*¹. Unde tam ad leges quam ad pacta rite intelligenda, & exinde officio explendo plurimum prodest *regulas bonæ interpretationis circa verba* potissimum, tanquam communissimum signum, constitui².

*Officio ser-
vit recta
serbentium
interpretatio.*

L.v.c. 12.

Verba popularia accipienda populari usu.

c. xii § 3.

II. *DE verbis popularibus* hæc est regula: Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo & famoso significato, quem ipsis imposuit non tam proprietas aut analogia grammatica

tit. iii. l. 95. 2. *Novatio* est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, transfusio atque translatio; hoc est cum ex præcedenti causâ ita nova constituitur, ut prior perimatur. Novatio enim à novo nomen accepit, & § novâ obligatione. *Digest. L. XLVI, tit. ii.*

aut

aut derivationis conformitas, quam popularis Cap. 17.
 usus ;

*Quem penes arbitrium est, & jus & norma
 loquendi* ³.

III. *Vocabula artium* explicanda sunt secundum definitiones prudentum cujusque artis. *Vocabula artium*
 Quod si vocabula artium a diversis diversimode *artium* *juxta de-*
 definiantur, ad lites præscindendas facit, popularibus verbis exprimere, quid per eas *fruitiones.*
 voces intelligamus. c. xii. § 7.

IV. *Conjecturis* autem ad eruendum genuinum sensum opus est, si vel verba simplicia, *Conjecturæ*
 aut verborum complexio sint *ambigua* ; aut si *locus in*
 partes quædam orationis sibi invicem *videantur repugnare*, ut tamen dextra *ambiguus*
 explicacione *aut pug-*
 adhibita conciliari invicem possint. Nam ubi *antibus.*
 certa & manifesta est repugnantia, posterius c. xii. § 6.
 derogabit prioribus ⁴.

VII. CONJECTURÆ voluntatis, rectique sensus in sermone ambiguo aut intricato petuntur *Conjectura*
 potissimum *formanda*
 & *conjunctis*. Circa *materiam* hæc est regula ; *ex subjecta*
 verba regulariter sunt intelligenda secundum *materia ;*
 substratam materiam. Nam semper illi, qui c. xii. § 7.
 locutus est, materia, de qua sermo institutus

¹ Valere etiam hanc regulam coram tribunali divino decernit BARBEYRAC.

² Conf. GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. xvi.*

³ HORAT. *Ars Poet. v. 73.* De regulis interpretandi vid. CLERICI *Art. Critic. P. II.*

⁴ *Ubi duæ contrariæ leges sunt, semper antiquæ abrogat novæ.* LIV. ix. 34.

Cap. 17. ubi de verbis verbi præsumitur; ideoque
 semper ad eandem sententiam verborum adtem-
 peranda.

VI. De *ipſa* & *circumſtantibus* hæc eſt
 regula: Unã verba cruce & ſimpliciter accep-
 ta vel nullum, vel aliudum aliquem effectum
 præſentem, vel futurum, receptioni ſenſu paulif-
 per deſerendum; quatenus nullitatis aut
 aliudum vitioſe neceſſitas requirit.

VII. Ex *ſimilitudine* ſumuntur con-
 ſuetudines; quæ regulariter quilibet ſibi conſtare
 præſumunt. *Comparatio* ſunt vel loco, vel tan-
 tum *ſimilitudo*. De prioribus hæc eſt regula: Si
 ſententia eſt eſſem ſermonis loco aliquo plane &
 perſpicue ut expreſſus, obſcuriores locutiones
 ex his planis ſunt interpretandæ. Cui vicina
 eſt altera: In omni ſermonis interpretando ac-
 curate ad antecedentia & conſequentia eſt at-
 tendendum quibus interjecta attendari & re-
 ſpondere præſumuntur. De poſterioribus au-
 tem iſta habetur regula: Unius & ejuſdem ho-
 minis obſcurum dictum interpretandum eſt ex
 ipſius

⁵ " Sic vox dici, ſi triginta dierum pactæ ſint in-
 ducia, non debet de diebus naturalibus, ſed civili-
 bus intelligi: id enim materiæ congruit." GROTIUS,
ubi ſupra. § 5.

⁶ Sic Bononiæ lege ſancitum eſt, ne quis alteri ſan-
 guinem in plateâ effundat: iniquum tamen eſſet ton-
 ſorem, qui venam in plateâ ſecuit, criminis reum
 poſtulare. BARBEYRAC.

⁷ In ambigua voce legis ea potiùs accipienda eſt ſig-
 nificatio, quæ vitio caret; præſertim cum etiam vo-
 luntas legis ex hoc colligi poſſit. *Digeſt.* L. I. tit. iii.
 Cujus

ipſius dictis clarioribus, licet alio tempore & loco prolatis; niſi manifeſte adpareat, ipſum ſententiam mutaffe⁸.

VIII. PLURIMUM quoque prodeſt ad verum ſenſum inveſtigandum, in legibus cum primis, inſpicere *rationem legis*, ſeu cauſam & reſpectum illum, qui ad legem ferendam lato-rem moverit; imprimis ubi conſtat, unicam *cauſam legis rationem* fuiſſe. De qua hæc regula eſt: Illa interpretatio legis eſt ſequenda, quæ rationi legis congruit; & contra rejicienda, quæ ab eadem diſcrepat⁹. Item, ceſſante ratione legis unica & adæquata, ceſſat ipſa lex. Verum ubi plures ejuſdem legis fuerint rationes, non ſtatim una ceſſante tota lex ceſſat; cum reliquæ rationes ad ejus vim ſuſtinendam ſufficere poſſint. Sæpe quoque ſola voluntas legiſlatoris ſufficit, ut ratio legis ſubjectos lateat.

*Senſus legis
eruitur ex
ratione
legis.
c. xii. § 10.*

IX. OBSERVANDUM præterea eſt, multa *Favorabilia* vocabula habere plures una *ſignificationes*, al- *lia latius,* *odioſa* *ſtrictius* *interpretanda.* *teram*

Cujus hanc rationem attulit CICERO: Nullam eſſe legem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit. De Invent. II. § 138: Et ibid. I. § 68. Omnes leges ad commodum reip. referre oportet, & eas ex utilitate communi, non ex ſcriptione, quæ in literis eſt, interpretari.

⁸ Optimam interpretandi regulam nobis præbuit CICERO: Quæ in ſententiâ ſcriptor fuerit, ex cæteris ejus ſcriptis, factis, dictis, animo atque vitâ ejus ſumi oportebit, De Inv. II. § 117.

⁹ Exemplo fit illud, quod profert auctor ad Herenn. I, § 19. " Sit lex quæ jubeat eos, qui propter tempeſta-

Cap. 17. *teram laxiorem, alteram strictiorem.* Sed & aliam *materiam esse favorabilem, aliam odiosam, aliam mixtam.* *Favorabile* est, quod utriusque partis æqualem facit conditionem, quod communem utilitatem spectat, quod actus quoslibet conservat, quod pacem promovet, &c. *Odiolum* est, quod unam duntaxat partem, aut unam magis quam alteram gravat, quod pœnam in se continet, quod actum reddit irritum, aut priora immutat, quod bellum promovet. *Mixtum* est, v. g. si quod priora quidem immutat, sed pacis tamen causa. De istis hæc est regula: Favorabilia latius, odiosa strictius interpretanda ^{1º}.

Interpretatio quantum quandoque extendenda venit;
c. xii. § 17.

X. DANTUR quoque conjecturæ aliunde quam ex verbis ortæ, quæ efficiunt, ut *interpretatio* quandoque sit extendenda, quandoque *coarctanda*. Etsi facilius dentur rationes, quæ suadent interpretationem coarctari, quam ex-

---

“ tem navim reliquerint, omnia perdere, eorum navim
“ cæteraque esse, si navis conservata sit, qui remanserint in navi. Magnitudine tempestatis omnes perterriti navim reliquerunt, scapham conscenderunt, præter unum ægrotum; is propter morbum exire & fugere non potuit. Casu & fortuito navis in portum incolumis delata est, illam ægrotus possidet; navim petit ille, cujus fuerat. ”

^{1º} Hanc distinctionem à GROTIUS transtulit noster; cum autem non adeo certe definiiri potest, quænam sunt *favorabilia*, quænam *odiosa*; hanc regulam parùm utilem esse, nec satis certo fundamento niti, recte nos monent TITIVS ad loc. & BARBEYRAC. ad GROTIUM. *De Jure B. & P.* L. II, c. xvi. § 10.

tendi.

tendi. Potest igitur lex ad casum, qui in lege non exprimitur, extendi, si constet, rationem, quæ in illum casum quadrat, unicam fuisse, quæ legislatorem moverit, eamque ab ipso consideratam fuisse in sua generalitate, & ut æquipollentes quoque casus complecteretur. Sed & extendi lex debet ad illos casus, qui in fraudem legis ab hominibus prave solertibus inveniuntur¹¹.

XI. Ut autem verba generaliter posita restringantur, contingit aut ex defectu voluntatis originario, aut ex casus emergentis cum voluntate repugnantia. Quod aliquis ab initio quid noluisse præsumitur, intelligitur. I. Ex absurdo, quod alias inde sequeretur; id quod nemo sanus voluisse judicatur. Inde verba generalia sunt restringenda, in quantum alias absurditas inde erat emerfura¹². II. Ex defectu rationis, quæ unice ipsius voluntatem movit.

*Sape restringenda
ex originario defectu
voluntatis.
c. xii. § 21.*

¹¹ Cujus rationem sic exposuit QUINTILIANUS:
 “ Nulla tanta providentia potuit esse eorum, qui leges
 “ componebant, ut omnes species criminum complecte-
 “ rentur. Nam & semper caventes nequitia vicisset;
 “ & jus ita multiplex atque diffusum esset, ut pro incerto
 “ haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum genera
 “ complecterentur. Et spectarent ipsam æquitatem.
 “ Multa ergo inveniuntur frequenter, quæ legum ver-
 “ bis non teneantur, sed ipsâ vi & potestate teneantur.”
Declam. 331.

¹² Exemplo sit, quod de *Aristide* narrant, qui denarium promiserat ei, qui veritatem ipsi dicturus sit. Cui sophista dicebat; *tu promissum denarium mihi non dabis*. Dubitabatur, quid *Aristide* faciendum. Si dat dedit ei, qui veritatem non dixit; si non dat, veritatem

Cap. 17. movit. Inde sub generali locutione non comprehenduntur casus, in quos ratio legis unica & adæquata non quadrat¹³. III. *Ex defectu materiæ*, de qua semper is, qui loquitur, cogitasse censetur. Inde & ad eandem verba generalia semper sunt adtemperanda¹⁴.

Aut ex casu emergente, adverso voluntati. XII. Quod autem casus, qui postea emergit, cum voluntate ejus, qui aliquid constituit, pugnet: id deprehenditur vel *ex naturali ratione*, vel *ex aliquo signo voluntatis*. Prius contingit, si ab æquitate foret discedendum, nisi certi casus ab generali lege eximerentur. Est quippe *æquitas* correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem. Quia enim non omnes casus prævideri, nec ob infinitam varietatem exprimi possunt; ideo quando generalia verba ad speciales casus sunt adplicanda, eximendi sunt illi casus, quos exempturus fuerat ipse legislator, si super tali casu consultus

---

tem iste dixit, & *Aristides* promissum non servat. PUF. *De Jure N. & G.* L. V. c. xii. § 16.

¹³ Sic jure Romano statutum est, patronum non posse adigere jurejurando libertum, ne uxorem ducat, aut liberos tollat: adjicitur vero; *quamvis nulla persona lege excipiat, tamen intelligendum est de his legem sentiro, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum jurejurando quis adegerit; dicendum est non puniri patronum hac lege.* Digest. L. XXXV. tit. xiv.

¹⁴ v. g. Si feudum concessum sit alicui pro se & descendentes masculis, non intelliguntur nepotes ex filiâ; quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ foeminas & descendentes ex illis planè excludit. PUF. *De Jure*, &c. ibid.

fuiisset.

fuiſſet. Ad iſtanc tamen æquitatem decur-
 rere non licet, niſi ſufficientia indicia ſubigant. Cap. 17.
 Inter quæ certiffimum eſt, ſi adpareat, viola-
 tum iri legem naturalem, ubi preſſe quis lite-
 ram legis humanæ ſequi velit¹⁵. Proximum
 ad hoc, ſi non quidem illicitum ſit verba legis
 ſequi; ſed tamen rem humaniter æſtimanti id
 nimis videatur grave & intolerabile, ſive in
 univerſum omnibus hominibus, ſive certis
 perſonis: aut ſi finis tanti non videatur, qui
 tam care ſit redimendus¹⁶.

XIII. DENIQUE & ab univerſali locutione *Quæ lex*
 facienda eſt exceptio, ſi verba alio loco poſita *ſi utrique*
 cum præſenti lege aut pacto non quidem *nequit ſa-*
 directe pugnant; ſed propter certam tempo- *tisferi,*
 ris circumſtantiam heic & nunc ſimul obser- *præferen-*
 vari nequeunt. Heic igitur certæ ſunt obser- *da?*
 vandæ regulæ, ut intelligi poſſit, *quænam lex*
in eo caſu, ubi utrique ſimul ſatisferi nequit,
 c. xii. § 23.

---

¹⁵ Hic notavit TITIVS auctorem, dum nimis ſecurè
 GROTIUM ſequitur, in modo docendi varie impinge-
 re. 1. Facit duas adhibendæ reſtrictionis cauſas, cum
 ſaltem unica ſit. 2. Tria adducit interpretandi funda-
 menta cum tamen plura dentur. 3. Eandem rem ſub
 novis ſaltem, iisque ambiguis repetit. 4. Æquitatem
 cum interpretatione reſtrictivâ vel confundit, vel illam
 huic ſoli adjungit. Porro idem exiſtimat totam rem ſic
 breviter & perſpicuè proponi poſſe. Reſtrictione opus
 eſt, quoties deficit voluntas; defectum autem illum ex
 conſuetis interpretandi fundamentis (inter quæ tria hæc
 utique occurrunt) colligimus.

¹⁶ Vid. quæ ſupra notavimus de æquitate ad cap. ii.
 § 9, 10.

pra-

Cap. 17. *præferri debeat* ¹⁷. I. Id quod permittitur tantum, cedit ei, quod jubetur ¹⁸. II. Quod faciendum est certo tempore, præfertur ei, quod quovis tempore fieri potest ¹⁹. III. Affirmativum præceptum cedit negativo; seu quando præcepto affirmativo satisfieri nequit, nisi violato præcepto negativo, istius impletio erit in præsens omittenda ²⁰. IV. Inter conventiones, legesque cætera æquales, peculiaris præfertur generali ²¹. V. Inter quas præstationes, certo temporis articulo invicem collisas; quarum una causas magis honestas aut utiles, quam altera habet, hanc isti cedere par fuerit ²². VI. Injuratum pactum cedit

¹⁷ Has regulas transtulit auctor ex GROTIUS de *Æquitate*; cap. i.

¹⁸ *Plus valet sanctio permissione.* Auct. ad Herenn. L. II. c. x. Cujus hanc rationem attulit CICERO. *Id quod imperatur necessarium est; illud, quod permittitur, voluntarium est.* De Invent. II. § 145.

¹⁹ *Deinde ex lege utrum statim fieri necesse sit; utrum habeat aliquam moram & sustentationem; nam quod statim faciendum est, perfici prius oportet.* Ibid.

²⁰ *Deinde utra lex jubeat, utra vetet. Nam sæpe ea, quæ vetat, quasi exceptione quadam corrigere videtur illam quæ jubet.* Ibid.

²¹ *Deinde utra lex de genere omni, utra de parte quadam; utra communiter in plures, utra in aliquam certam rem scripta videatur. Nam quæ in partem aliquam, & quæ in certam quandam rem scripta est, promptius ad causam accedere videtur & ad judicium magis pertinere.* Ibid.

²² *Leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duæ*
aut

jurato, quando utrique simul satisfieri nequit. Cap. 17.

VII: Obligacioni perfectæ cedit imperfecta.

VIII. Lex beneficentiæ, cæteris paribus, cedit legi gratitudinis ²³.

---

aut si plures, aut quotquot erunt, conservari non possunt, quia discrepent inter se; ea maxime conservanda putatur, quæ ad maximas res pertinere videatur. Ibid.

²³ De hac re legas omnino cl. BUDDEI exercitationem juris naturalis de comparatione obligationum, quæ ex diversis hominum statibus oriuntur, in *Select. Jure N. & G.* p. 677.

SAM. PUFENDORFII

DE

OFFICIO

HOMINIS & CIVIS.

LIBER SECUNDUS.

DE OFFICIO CIVIS.

CAPUT I.

DE STATU HOMINUM NATURALI.

*Officia ex
diverso
statu ori-
unda.*

I. **P**ROXIMUM est *, ut inquiramus de illis officiis quæ homini obeunda incumbunt *ex diverso statu*, in quo in vita communi degere deprehenditur. Vocamus autem *statum* in genere illam conditionem, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum. Quem etiam peculiaris fere jura comitantur.

II.

* Hoc caput est quasi ἀνακεφαλαίωσις eorum, quæ supra dicta sunt in Lib. I. c. iii. ad c. vii. inclusive.

* Quâ ratione officia triplici modo dividuntur secundum objecta. 1. Officia erga Deum. 2. Erga nosmet-

II. *Status* hominum est vel *naturalis*, vel *ad-* Cap. I,
ventitius. *Naturalis* triplici modo considerari,
 solo prælucente rationis lumine, potest; vel
 in ordine *ad Deum creatorem*, vel in ordine *naturalis tri-*
singulorum hominum ad seipfos, vel in ordine *plex confi-*
*ad alios homines*². *deratio*:

III. *Priori modo* consideratus *naturalis status* *Vel in or-*
 hominis est illa *conditio*, in qua a creatore est *dine ad*
 constitutus, dum *eximium* præ cæteris animal *Deum*
 eundem esse voluit. Ex quo statu fluit, quod *creatorem*³
 homo debeat autorem sui agnoscere, colere, &
 ipsius opera admirari; ac diversa plane ratione
 a brutis vitam suam exigere. Inde & ei statui
opponitur vita & *conditio brutorum*³.

IV. *Altero modo* statum hominis *naturalem* *Vel in or-*
 considerare possumus, si animo fingamus, qua- *dine singu-*
 lis ejusdem *conditio* futura esset, si quilibet *lorum ad*
 sibi soli relictus foret sine ullo adminiculo ab *seipfos*;
 aliis hominibus accedente; & quidem posita
 illa *naturæ humanæ* conditione, qualis jam de-
 prehenditur. Quæ sane miserior quam cujus-
 vis belluæ videtur futura fuisse, si expendatur,
quanta cum debilitate in hunc mundum jam
 egrediatur homo, periturus statim sine aliorum
 auxilio: & quam rudem sit vitam idem exac-
 turus, si nihil aliud cuique adesset, quam quod
 propriis viribus ingenioque debeat. Quin po-
 tius quod ex tanta imbecillitate adolescere po-
 tuimus, quod infinitis jam commoditatibus

nosmetipfos. 3. Erga alios homines. De quibus supra
 differitur, L. I. c. iv. v. vi.

³ Conf. L. I. c. iv.

Cap. 1. fruimur, quod animum corpusque in nostrum
 & aliorum usum excolimus; id omne ab auxi-
 lio aliorum hominum provenit, Et in hoc
 sensu status naturalis *opponitur vitæ per indu-
 striam hominum excultæ* ⁴.

*Vel deniq;
 in ordine
 ad alios
 homines.*

V. *Tertio modo* statum hominis naturalem
 consideramus, prout intelliguntur homines sese
 invicem habere ex nuda illa & communi cog-
 natione, quæ ex similitudine naturæ resultat,
 ante pactum aliquod aut factum humanum, quo
 peculiariter unus alteri redditus fuit obstrictus.
 Quo sensu in statu naturali invicem vivere
 dicuntur, qui neque communem habent domi-
 num, & quorum unus alteri non est subjectus,
 quique inter se neque beneficio neque injuria
 sunt cogniti ⁵. Quo sensu status naturalis *op-
 ponitur statui civili*.

*Hic spec-
 tari po-
 test vel
 fictus vel
 verus.*

VI. Hujus porro naturalis status indoles
 considerari potest vel prout *per fictionem* re-
 præsentatur, vel prout *revera* existit. Prius
 fit, si vel concipiamus ab initio aliquam mul-
 titudinem hominum simul extitisse sine ulla
 unius ab altero dependentia; uti de Cadmæis
 fratribus in fabulis est: vel si fingamus totum
 genus

⁴ Conf. L. I. c. iii.

⁵ Quo statu omnes utuntur, nisi consensu suo expresso
 vel tacito pactum cum aliis inierunt, & communiore
 societatis cum hominibus junguntur. Hunc locum
 contra adversarios suos defendit noster in *Eride Scandinica*,
 p. 185.

⁶ Recte hunc statum vocat *fictitium*, quem tamen
realem esse existimabant veteres philosophi; necnon
 & è recentioribus HOBBSIUS. (*De Cive*, c. viii.)
 Vid.

genus humanum jam ita dissolutum esse, ut Cap. I.
 quilibet seipsum seorsum gubernaret, & nemo
 ulli alio esset vinculo conjunctus, quam simi-
 litudine naturæ⁶. Sed status naturalis, qui
 revera existit, id habet, ut quis cum aliquibus
 hominibus peculiari societate jungatur; cum
 reliquis autem omnibus nihil præter speciem
 humanam obtineat commune, nec alio nomine
 quidquam ipsis debeat. Qualis status jam in-
 ter diversas civitates ac cives diversarum rerum
 publicarum existit, & quondam inter patres
 familias segreges obtinebat.

VII. MANIFESTUM quippe est universum *Filius*
 genus humanum nunquam simul & semel in *paulatim*
 statu naturali extitisse. Qui enim ex proto- *revera*
 plastis geniti erant, ex quibus quidquid est *obtineri*
 mortalium originem ducit, prout divinæ tra- *capit.*
 dunt Scripturæ; eidem potestati *patriæ* sub-
 jecti erant⁷. Neque tamen eo minus postea
 status hicce naturalis inter quosdam homines
 emerfit. Nam primi mortalium, ut orbem ad-
 huc vastum implerent, & laxiorem sibi suisque
 pecoribus habitationem quærerent, relictis la-
 ribus paternis in diversa discesserunt, suamque

Vid. supra, L. I. c. iii. § 3. not. 5. Et plura ejusmodi
 in opere majori, L. II. c. ii. § 2. Nos autem qui lumi-
 ne revelationis gaudemus, certiores de primævo homi-
 num statu facti sumus. Conf. *Erid. Scard.* p. 301, 362.

⁷ Civile imperium revera originem suam à paterno
 duxisse admodum verisimile videtur, & vetustissimæ
 historiarum tum sacrarum tum profanarum congruum. Vid. *Histor.*
Univ. L. I. c. ii. § 7. Vol. 1. p. 174.

C c

sibi

Cap. I. sibi fere singuli mares familiam constituerunt. ~ Inter quorum posteros itidem sese dispergentes, peculiare cognationis vinculum, & ortus inde affectus paulatim exolevit, & commune tantum illud, ex similitudine naturæ resultans, remansit. Donec postea, cum genus humanum insigniter fuisset multiplicatum, deprehensis vitæ segregis incommodis, paulatim proximi quique colliabantes in civitates coivere, minores primo, dein majores, ex pluribus minoribus ultro aut per vim coalitis. Quas inter civitates, utpote nullo alio, quam communis humanitatis vinculo junctas, status naturalis utique adhuc existit.

*Et hæc
status li-
bertatis
& æqua-
litatis;*

VIII. EORUM autem, qui in statu naturali vivunt, hoc est præcipuum *jus*, ut nemini præterquam Deo sint subjecti atque obnoxii. Quo respectu etiam ille status nomine *libertatis naturalis* venit; per quam quilibet citra antegressum factum humanum, sui juris potestatisque, ac nullius hominis imperio subjectus esse intelligitur. Quo ipso etiam quivis cuivis alteri, cui neque ipse subjectus est, neque eundem sibi subjectum habet, *æqualiter* censetur*. Cum porro homini lumen rationis sit insitum, quo prælucente actiones suas temperare possit; consequitur, quemlibet, qui in naturali libertate vivit, in regendis suis actionibus a nullo mortalium dependere; sed ex proprio judicio atque arbitrio omnia, quæ sanæ ratio-
ni

---

* De naturali hominum æqualitate, vid. supra, L. I. c. vii.

ni congruunt, agendi habere potestatem. Et Cap. I
 cum homo ob communem inclinationem, omnibus animantibus insitam, non possit non ad
 conversationem sui corporis vitæque, nec non ad dispellenda ea, quæ eandem destruere videntur, omnibus modis incumbere, mediaque ad eum finem adhibere; & vero in statu naturali nemo habeat alterum hominem superiorem, cui voluntatem, iudiciumque suum submitterit: inde in eo statu quilibet ex proprio iudicio definit de aptitudine mediorum, an ad conservationem sui conducant, necne. Nam si vel maxime alterius consilium audiat, penes ipsum tamen est, an velit alienum consilium probare vel non. Ut tamen isthæc propria sui gubernatio recte sese habeat, requiritur, ut ea juxta dictamen rectæ rationis legemque naturalem suscipiatur.

IX. STATUS naturalis, utut libertatis nomine, & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur; idem tamen antequam hominibus in civitates fuerit concessum, plurima habet adjuncta *incommoda*; sive fingamus omnes & singulos in eo existere, sive confideremus conditionem patrum familias segregum. Nam si animo concipias hominem etiam adulta ætate in hoc mundo destitutum solum, & sine omnibus commodis & adminiculis, quibus vitam cultiorem & molliorem reddidit solertia hominum; videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obvia aqua, injurias aeris antris utcunque dispellens, feris bestiis expositum, & ad cujusvis

Gravissimis interim incommodis expositus.

Cap. I. occursum pavidum. Paulo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus degebant: Sed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat; non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familia sic fati videtur posse dispellere; quam quod securitati parum ibi sit consultum. Et ut in pauca rem conferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab industria sua nemini certus; heic omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, foeditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas⁹; heic imperium rationis, pax, securitas, divitiæ, ornatu, societas, elegantia, scientia, benevolentia¹⁰.

Controversiæ in eo ortæ quomodo dirimendæ?
L. V. c. xiii.

X. IN statu porro naturali, si vel quis alteri ultro non præstat, quæ ex pacto debet, aut si injuriam intulit, aut si alias controversiæ quid oriatur; nemo est, qui pro imperio alterum ad præstandum debitum, reparandamve injuriam adigere, litemque decidere possit; uti in civitatibus, ubi judicis communis auxilium implorare datur. Quia tamen non ob quamvis causam natura in bellum ruere permittit, etiam ubi quis de justitia suæ causæ ampliter sit persuasus: igitur prius tentandum, num

⁹ Hic paulò nimium causæ suæ inservit auctor, HOBESII veitigiis inhærens; cujus verba hic apposuit ex cap. 10. *de Civitate*, § 1. vid. BARBEYRAC. ad opus majus. L. II. c. ii. & TITII observat. 460.

¹⁰ Vid. supra, L. I. c. iii. § 3.

¹¹ “ Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud proprium

num molliori via res possit componi, disceptatione scilicet partim amica¹¹, & puro (non conditionato) compromisso¹², seu *provocatione ad arbitros*. Qui arbitri æquos sese utrique parti gerere debent, & in ferenda sententia nihil odio aut gratiæ dare, sed unice merita causæ respicere. Quam ob rationem etiam non solet quis capi arbiter in ea causa, in qua ipsi commodi, vel gloriæ peculiaris spes major adparet ex victoria unius partis, quam alterius; adeoque ubi ipsius interest alterum quocunque modo causam obtinere. Hinc & nullum pactum aut promissum intercedere debet inter arbitrum & partes, cujus vi pronunciare in gratiam alterius teneatur. Quod si arbiter neque ex communi partium confessione, neque ex certis instrumentis, aut indubiis rationibus & signis, quid in facto sit cognoscere valeat, ex effatis *testium* id erit cognoscendum. Quos licet ad verum dicendum lex naturalis, & plerumque juramenti religio adstringat: tutissimum tamen fuerit tales non admittere, qui erga alterutram partem ita sunt affecti, ut conscientiæ ipsorum cum gratia, odio, vindictæ libidine, alioque violento animi motu, aut etiam arctiore quadam necessitudine sit velut luctandum; quibus superandis non omnibus fat constantiæ est. A-

---

“ prium sit hominis, hoc belluarum confugiendum est
 “ ad posterius, si uti non licet superiore.” Cic. *de Offic.* I. xi.

¹² *Compromissum* est simultanea illa partium promissio, quâ sua sponte ad alicujus boni viri arbitrium suam remittunt controversiam. CALVINI *Lex Jurid.*

Cap. I. liquando etiam per communium amicorum interpositionem lites tolluntur; quod merito inter sanctissima officia habetur. Cæterum in hoc statu executionem, ubi ultro ab altero non præstatur quod debetur, sibi quisque facit¹³.

Hominum amicitia in illis parum firma.
L. II. c. iii.
§ 5.—8.

XI. QUANQUAM autem natura ipsa inter homines aliquam cognationem esse voluerit, cujus vi nefas sit alteri homini nocere, & potius fas sit cuivis aliorum commodis sese dispensare: ¹⁴tamen inter eos, qui in naturali libertate invicem vivunt, hæc cognatio sat debiles fere exferit vires; ita ut quivis homo, qui non est noster civis, seu quicum in statu naturali vivimus, non quidem pro hoste, sed tamen *pro amico parum firmo* sit habendus¹⁵. Cujus rei ratio est, quod homines non solum sibi invicem maxime possint, sed & variis de causis sæpissime velint nocere. Alios quippe pravitas ingenii, aut dominandi & superflua habendi libido ad lædendos alios incitat; alii modesto licet ingenio, studio se conservandi, & ne ab aliis præveniantur, in arma ruunt. Multos ejusdem rei desiderium, alios ingeniorum contentio

¹³ Tertia ratio dirimendi lites fit per *sortem*; de qua supra, L. I. c. xv. § 13. Tres igitur sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant, *viz.* Colloquium, compromissum, & per sortem. Conf. PUF. *De Jure N. & G.* L. V. c. xiii. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. xxiii. § 7, 8.

¹⁴ Recte noster *Hobbesianum* statum naturæ (qui belli status est) repudiat. Hanc naturalem hominum cognationem justum esse pacis & amicitiae fundamentum uno ore testantur veteres Philosophi. Ex hoc (inquit

CICERO

contentio committit. Inde in isto statu tantum non perpetuæ vigent suspiciones, diffidentia, studium aliorum vires subruendi, libido alios præveniendi, aut ex aliorum ruina vires suas augendi. Ergo uti probi est hominis rebus suis contenti alios non laceffere, nec aliena adpetere : ita cauti est, suæque salutis amantis, ita omnes homines amicos credere, ut tamen iidem mox hostes fieri queant ; ita pacem cum omnibus habere, quasi quæ mox bello mutari possit. Qua de causa & felix habetur respub. quæ etiam in pace de bello cogitat.

Cap. 1.

C A P. II.

DE OFFICIIS CONJUGALIBUS.

I. **I**NTER *status adventitios*, seu in quibus homo factus aliquo humano antecedente constituitur, primo loco venit *matrimonium*¹. Quod ipsum etiam est primum *status adventitius primus matrimonium*. L. VI. c. i. velut

---

CICERO *de Fin.* iii. 19.) “ nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commerdatio, ut oporteat hominem ab homine, ob id ipsum quod homo sit, non alienum videri.

¹ Vid. supra, L. I. c. iii. § 6.

¹ Status adveniendi recte in quatuor classes distribuuntur. Sunt enim vel *conjugalis*, vel *paternus*, vel *herilis*, vel *civilis*. Quorum ultimus item varios status speciales sub se complectitur. Modo haud multum ab simili distinguit CICERO: *Prima societatis in isto conjugis est*;

Cap. 2. velut specimen vitæ socialis, * simulque generis humani seminarium³.

*Extra hoc
vetitum
omne ge-
nus libidi-
nis. c. i.
§ 5.*

II. CIRCA hoc initio constat, ardentem illam sexuum inter se proclivitatem a sapientissimo creatore institutam, non ad inanem voluptatem fatiendam, quippe quæ unice spectata summam foeditatem & confusionem in genere humano excitatura erat: sed tum ut eo jucundior inter conjuges esset conversatio, tum ut eo lubentius homines propagationi sobolis operam darent, ac molestias tolerarent, quæ istius susceptionem atque educationem comitantur. Ex quo consequitur, naturali legi repugnare omnem usum membrorum genitalium, qui ab hisce finibus abit. Quo nomine etiam vetita libido in diversam speciem, aut eundem sexum ruens; quævis foedæ pollutiones, & denique omnis commixtio sive mutuo consensu suscepta, sive invitæ fæminæ intentata extra matrimonium.

*Quæ sit
ad id con-
trahendum
obligatio?
c. i. § 6.*

III. *Obligatio ad contrahendum matrimonium* considerari potest vel in respectu ad totum genus humanum, vel in respectu ad singulos. Illa in eo consistit, quod propagatio speciei humanæ hautquaquam sit instituenda per vagos & solutos concubitus; sed utique legibus conubialibus circumscribenda, adeoque per matrimonium duntaxat exercenda. Citra hoc enim decora & bene disposita inter homines

---

est; proxima in liberis; deinde una domus, communia omnia; id autem est principium urbis, & quasi seminarium resp. De Offic. I. xvii.

focietas,

societas, vitæque civilis cultus intelligi nequit. Cap. 2. *Singuli* autem ad matrimonium ineundum tenentur, quando commoda sese ejus occasio offert: quam tamen non sola ætas generandique facultas absolvit; sed ut copia quoque sit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem nascituram; ac ut mas quoque sit idoneus ad gerendam personam patrisfamilias. Nisi tamen aliquis compositus sit ad exigendum castum cælibatum, sentiatque plus se utilitatis posse procurare humano generi, aut civitati cælibem, quam uxoratum; præsertim ubi nulla prolis penuria sit metuenda.

IV. INTER eos qui matrimonium inituri sunt, intervenire solet & debet *pañum*, quod ubi *regularè & perfectum* fuerit, hisce capitibus absolvitur. *Primo*, quia vir (abs quo ut contractus incipiat, utriusque sexus indoli magis congruit) propriam utique sibi sobolem intendit quærere, non supposititiam aut adulterinam: igitur *fidem dare viro debet fœmina*, ut nemini præterquam ipsi corporis sui usuram velit concedere. Quod itidem a marito fœmina *vicissim* solet stipulari. Deinde cum nihil magis ab indole vitæ socialis & civilis abhorreat, quam vita vaga ac desultoria, incertolare, nulla fortunarum sede; cumque communis sobolis educatio commodissime instituat

* Matrimonii institutionem luculenter describit MOSES. Gen. II. 20. seq.

† Conf. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. v. conjunctis

Cap. 2. conjunctis utriusque parentis operis; ac cohabitatio continua plurimum contineat jucunditatis inter conjuges bene compositos, per quam etiam marito certius de castitate uxoris constare potest: igitur in id quoque fidem marito dat uxor, ut *viro continuo cohabitare*, adeoque in arctissimam vitæ societatem, eandemque familiam cum ipso coalescere velit. Cui ipsi & mutua promissio de tali invicem conversatione, qualem indoles ejus societatis requirit, inesse intelligitur. Quia autem non solum naturali utriusque sexus conditioni maxime congruit, ut in matrimonio viri conditio sit potior, sed & maritus familiæ, a se utique constitutæ, caput sit; consequitur, ut uxor in negotiis matrimonium ac familiam spectantibus directioni mariti sit obnoxia. Inde & mariti est de domicilio constituere; nec uxor isto invito peregre abire aut secubare potest. Ta-

---

4 Imperium mariti in uxorem non tam ex naturâ, quàm ex lege civili oriri videtur: Sunt mariti quidam qui suæ causæ nimium faventes, ex masculini sexûs præstantiâ colligi posse existimant dignum esse maritum ut potiores in conjugio partes teneat. Quid autem, anne ideo jus habet imperandi? Quod si hoc sit concessum, tum concessio itidem fæminam viro esse sapientiâ præstantiorem, hinc pronè sequitur uxorem esse marito superiorem, & imperium quoddam in eum tenere. Proculdubio nequit vel superior potestas, vel sapientia, vel alia quævis perfectio jus imperii in alterum tradere. Vid. supra, L. I. c. ii. § 5. not. 10. Quicquid igitur juris mas habet in fæminam, id ex ipsius consensu quærendum erit: sunt enim naturâ æquales. Fieri utique potest neutrum alterius dominio subjeci, vel maritum uxoris imperio esse obnoxium.

le

le tamen imperium, quod jus vitæ & necis, Cap. 2.
 gravemque coercionem, nec non plenam potestatem circa quævis bona uxoris disponendi comprehendat, ad essentiam matrimonii necessarium non videtur: sed illud ex peculiaribus pactis inter conjuges, aut ex legibus civilibus alicubi constituitur ⁴.

V. PORRO uti illud manifeste lege naturali *Polygamia* repugnat, *unam mulierem pluribus viris simul* ^{*omnia omnia à ratione aliena.*} cohabitare: ita, ut *unus simul duas pluresve* ^{*c. i. § 16.*} uxores habeat, apud plurimas gentes, & in ipso quondam Judaico populo receptum. ^{*— 19.*} Nilominus si vel maxime a primæva matrimonii institutione in divinis literis tradita abstrahamus; ex ipsa tamen recta ratione constat, longe decentius juxta atque utilius esse, unum una esse contentum. Id quod & usus omnium quas novimus gentium Christianarum a tot seculis comprobavit ⁵.

VI.

---

⁵ Polygamiam non esse jure naturæ vetitam alibi statuit noster: “ Quod *Polygamiam* attinet, certum quidem est talem, quâ una pluribus simul viris uxor est, à natura & sine matrimonii prorsus abhorrere; at vero ut unus pluribus fæminis simul jungatur, etsi lege divinâ positivâ inter Christianos jam credatur interdictum, legi tamen naturæ in se haud repugnat. Non enim necessum est, ut quemadmodum uxor nemini viro corporis sui copiam debet facere, præterquam uni marito; sic & maritus alij fæminæ præterquam unicæ uxori. Nam prius necessarium est ob certitudinem sobolis. Gravissimis de causis concessam antehac *Polygamiam*, post per positivam legem prohibitam fuisse censendum est.”

Elem. Jurispr. Univ. L. II. Observ. v. § 7. Notavit etiam

Cap. 2. VI. NĒC minus natura tam arctæ conjun-

tionis ostendit, *matrimonium debere esse perpetuum*, & non nisi alterutrius conjugum morte finiendum: nisi principalis pacti matrimonialis capita fuerint violata per adulterium, & malitiosam desertionem. Ob mores autem male

Matrimonii vinculum insolubile est.
nisi ob adulterium vel malitiosam desertionem

compositos, & qui cum malitiosa desertione eundem non producunt effectum, separatio duntaxat *quoad thorum & mensam* inter Christianos recepta est, sine permissione ad secunda vota transeundi. Cujus inter alias etiam hæc ratio est, ne facultas divortii contumaciam morum alat; sed potius alterius conditionis desperatio ad commoditatem morum, mutuamque tollerantiam conjuges incitet. Cæterum ob
 violata

etiam GROTIUS viros sanctos ante legem plures unâ uxores habuisse, & in lege præcepta quædam dari his, qui plures unâ habeant. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 9.* Satis autem apparet, quid optimum sit Deoque gratissimum ex primâ illâ conditione, quâ uni mari non nisi unam fæminam Deus attribuit. Bene SALLUSTIUS. *Jugurth. c. lxxxii.* *Apud eos qui plures uxores habent, levis ista ducitur necessitudo, quod animus multitudine distractus nullam pro sociâ obtinet, omnes pariter viles sunt.* Et CLAUDIAN. *De Bello Gildon. v. 442.*

————— *Connubia mille;*
Non illis generis nexus, non pignora curæ,
Sed numero languet pietas —————

Sequuntur hoc Christiani, ut scilicet animus ab uxore in solidum marito datus æquali retributione pefetur (*1 Corinth. vii. 4*) quod, ubi diversæ sunt uxores, nequaquam fieri potest. Sed licet plurimæ rationes afferri queant, quibus probetur satius esse, & ad plurima

L. II. DE OFFICIIS CONJUGALIBUS.

399

violata pacti matrimonialis capita, pars læsa tantum vinculo exsolvitur; quod in altero continuatur, siquidem pars læsa velit, & cum altero in gratiam redire dignetur ⁶.

Cap. 2.

VII. CONTRAHERE licite matrimonium, ubi lex civilis non obstat, potest *quilibet cum qualibet*, si ætas corporisque constitutio matrimonio habilis adfit ⁷; nisi impedimentum aliquod morale obstat. Moraliter impeditur aliam conjugem adsciscere, qui, quæve alteri jam conjugi junctus, junctave est.

Contrahere matrimonium quibus liceat? c. i. § 25.

VIII. SED & pro morali legitimarum nuptiarum impedimento habetur *arcta nimis sanguinis aut affinitatis conjunctio*. Quo nomine etiam naturali lege nefariæ judicantur nuptiæ inter

Non sanguine aut affinitate nimis vicinus. c. i. § 28.

rima incommoda evitanda convenientius, ut unâ uxore contentus sit maritus, inde tamen non sequitur (ut rectè nos monet BUDDÆUS) jure naturali Polygamiam esse prohibitam. Interim id inde liquet divinam prohibitionem, quæ ex institutione matrimonii primævâ petitur, æquissimis rationibus ad hominum etiam spectare salutem. *Theol. Mor. P. II. c. iii. S. 6. § 9.*

⁶ “Christi lex, ut res aliæ, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex quâ & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronunciat. (*Mar. v. 32.*) Et apostolus ejus atque interpretes PAULUS non viro tantum jus dat in corpus uxoris (quod & in naturali statu procedebat) sed & uxori vicissim in corpus mariti.” *1 Cor. vii. 4. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. v. § 9. Conf. LACTANT. Instit. vi. 23.*

⁷ Hinc eunuchorum, aliorumq; omnium a quibus præcipuus matrimonii finis obtineri nequit, illicita esse conjugia existimat BUDDÆUS. Idem judicat de conjugis

Cap. 2. inter ascendentes & descendentes in infinitum.

Reliquas autem nuptias in limite transverso, puta cum amita & matertera, cum sorore; item in affinitate, cum noverca, focru, privigna; non solum lex divina, sed & cultarum leges gentium, & Christianorum consensus detestatur. Quin & multorum populorum leges civiles remotiores quosdam gradus prohibuerunt, ad objiciendam velut septem prius dictis gradibus sanctioribus, ne ad hos temerandos ita facile rueretur⁸.

IX.

---

jugiis *Senum*, quorum aut utraque aut alterutra pars ita comparata est, ut finis principalis, nempe procreatio sobolis obtineri non possit. Vid. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. 6. § 7.

⁸ De gradibus affinitatis, quibus licita sunt matrimonia, sæpe & acriter disputari solet, nec jure naturali facile definitur. "Causas certas ac naturales (inquit GROTIUS) cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetentur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet quàm id sit difficile; imo præstari non possit." *De Jure B. & P. L.* II. c. v. § 12. Ut mihi videtur, *ascendentium & descendentium* conjugia (v. g. parentum cujuscunque gradus cum liberis) in tantum juri naturali repugnant, in quantum inde commixtio & confusio obligationum diversæ naturæ oritur. Sed quoad fratrum & sororum, cæterorumque affinitatis graduum, eorumque sanguinis præsertim ex transverso limite, haud facile ratione assequi possumus, ea juri naturali adversari. Hic igitur in subsidium veniunt sacræ literæ, quæ collateralia ista matrimonia prohibent, & fines affinitatis definiunt, intra quos contrahi non debent. *Levit.* c. xviii. "Cesso (inquit GROTIUS) à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto
"divinæ

IX. CÆTERUM uti aliis contractibus atque negotiis certa quædam requisita sueverunt ad-
dere leges civiles, quæ si observata non fue-
runt, in foro civili pro validis non habentur :
ita & circa matrimonium contingit, dum ali-
cubi per leges civiles honestatis & boni ordi-
nis causa *solemnia* quædam requiruntur. Quæ
licet extra jus naturale sint ; citra illa tamen,
qui legibus civilibus, subjiciuntur, legitimum
matrimonium non contrahent ; aut saltem e-

*Solemnia
matrimo-
nia sunt
juris civi-
lis.*

“ divinx voluntatis hæc ivisse in vetitum : neque vero
“ tale id esse præceptum, quod solos Hebræos astrin-
“ gat, sed quod homines universos ; colligi videtur
“ ex illis Dei verbis apud MOSEM (*Levit. xviii. 24*
“ —27.) *Ne polluite vos ulla harum rerum : quia om-*
“ *nibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus*
“ *dispello.* MOX. *Ne facite ullam existis rebus abominan-*
“ *dis : nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ*
“ *vobis exposita est, unde polluta est terra.*” *lbid. § 13.*
De gradibus autem affinitatis, observari in promptu est,
in lineâ rectâ *ascendente* & *descendente* conjugium jure
divino prohiberi in infinitum ; in lineâ *collaterali æquali*
nuptias tantum esse prohibitas inter fratres & sorores ;
in *collaterali inæquali*, inter eas quæ sibi parentum &
liberorum loco sunt, etiam ex uno latere in infinitum.
Sic nuptiæ cum amitâ, materterâ & patruo, i. e. secun-
dus consanguinitatis gradus lineæ collateralis inæqualis,
diserte prohibentur. Vid. BUDDEUS ubi supra.

Porro notandum est leges quasdam civiles alias fa-
cultates morales requirere, ut maturitatem ætatis,
consensus parentum, &c. de quibus hoc observandum
est, non ideo matrimonia jure esse irrita, quoniam juri
repugnant : sæpe valet hæc regula, *quod fieri non debet*
factum valet ; & sunt diversa, prohibere & irritum
facere.

jusmodi

Cap. 2. *iusmodi conjunctio effectus iusti matrimonii in civitate non habebit* ⁹.

*Officia mu-
tua mariti
& uxoris.*

X. *Officium mariti* est uxorem diligere, nutrire, regere, atque defendere : *Uxoris* maritum amare, honorare ; adjutorio esse ei, non solum in generanda & educanda sobole, sed & in parte curarum domesticarum capeffenda. *Utrunque* autem indoles tam arctæ conjunctio- nis requirit, ut conjuges tam prosperæ quam adversæ fortunæ sint focii, & si qua alterutri calamitas obtingat, ab altero sublevetur ; nec minus ut prudenter mores ad concordiam in- vicem tolerandam attemperent ; qua tamen in parte concedere magis uxoris est.

---

⁹ Id quidem habent matrimonia cum aliis pactis commune, per leges civiles certæ quædam ceremoniæ & ritus solennes iis adjungantur, quibus sepositis in foro civili pro validis non habentur. Vera tamen & indissolubilia esse possunt matrimonia, licet quibusdam effectibus civilibus destituantur. Nam conjunctio illa matrimonialis fit per mutuum utriusq; partis consensum. Unde facile dijudicari potest, quid de nuptiis, ab ebriis, vel per errorem aut vim initis censendum sit. Nam eodem fere modo hæc se res habet, ac in aliis pactis. Sic si error fuerit in iis, quæ ad ipsam matrimonii essentiam ex fine ejus primario æstimandam pertinent, irrita sunt sponsalia. In eo vero hæc a reliquis pactis differunt, quod mutuo consensu dissolvi nequeunt.

C A P.

C A P. III.

DE OFFICIIS PARENTUM
ET LIBERORUM.

I. **E**X matrimonio provenit proles, in ^{Potestas} quam constituta est *potestas patria*; ^{patriis im-} ^{perium ve-} antiquissimum juxta ac sanctissimum genus ^{tustissi-} imperii, quo parentum jussa venerari, eorum- ^{mum.} demque præ se eminentiam agnoscere liberi ^{L. VI. c.} ^{ii.} tenentur¹.

II. *Oritur* imperium parentum in liberos ^{Quibus} *duplici* potissimum *de causa*: Primo quia ipsa ^{illa nita-} ^{tur funda-} *lex naturalis*, dum sociabilem esse hominem ^{mentis?} *jussit*, *parentibus curam liberorum* injunxit; ^{c. ii. § 4} quæ ut eo minus negligeretur, tenerrimum simul affectum in prolem natura iisdem implantavit. Isti curæ exercendæ requiritur potestas liberorum actiones dirigendi ad ipsorum salutem, quam ipsi propter judicii defectum nondum intelligunt. Deinde id imperium *tacito quoque consensu prolis* nititur. Nam recte præsumitur, si infans eo, quo sublatus est, tempore usum rationis habuisset, ac perspexisset vitam se citra parentum curam ac junctum ipsi imperium servare non posse, lubenter illam in id consensuram, commodamque sibi educationem ab iisdem vicissim fuisse stipulaturam.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. v.

Cap. 3. *Actu* autem parentibus imperium in prolem constituitur, quando illam tollunt nutriuntque, & in commodum humanæ societatis membrum pro virili formandam suscipiunt ².

Utra potior potestas patris, matrisve?
c. ii. § 5.

III. Cum autem ad generationem sobolis non mater minus quam pater concurret, adeoque physice proles utriusque sit communis; disquirendum, *utriusque jus in prolem sit potius*. Super qua re distincte pronunciandum. Si enim *extra matrimonium* proles sit generata, illa primo matris erit; quia pater heic nisi in dicio matris cognosci nequit ³. Inter eos quoque, qui *in libertate naturali* & *supra leges civiles* degunt, pacto conveniri potest, ut non patris, sed matris jus potius sit. Sed *in civitatibus* usque per mares constitutis, cum regulariter

---

* An ab aliis principiis jus parentum in liberos deducant. Vult GROTIUS generatione parentibus jus in liberos acquiri; utrique scilicet parentum, patri ac matri. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 1.* Impossibile esse pronunciat HOBBSIUS, ut dominium omnino acquiratur sola generatione; & contendit jure naturæ dominium infantis ad eum primum pertinere, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Sic infans qui modo nascitur prius est in potestate matris, quam cujusquam alterius, ita ut illam vel educare vel exponere suo arbitrio & jure possit. A matre autem ad alios transit dominium diversis modis. 1. Si jus suum dereliquerit, sive abjecerit filium exponendo; is qui expositum educaverit, idem habebit dominium, quod habebat mater. 2. Si mater bello capta sit, natus ex eâ capientis est. 3. Si mater civis sit, is qui in civitate luminum habet imperium, dominium habebit ejus, qui ab eâ nascetur. 4. Si contractus sit inter matrem &

gulariter contractus matrimonii a patre inci- Cap. 3.
piat, & is caput familiæ fit, potius erit jus
patris: sic ut licet proles matri utique reve-
rentiam, gratumque animum debeat; jussis
tamen matris non obligetur, quæ quidem non
iniquis patris præceptis repugnant⁴. De-
functo tamen patre jus ipsius in prolem, saltem
nondum adultam, *matri* videtur *accrefcere*;
& hac ad secundas nuptias transeunte, *vitrico*,
siquidem ipse in fidem & curam naturalis pa-
rentis succedat. Et qui desertum, aut orba-
tum parentibus, liberaliter educandum susci-
pit, jure suo ab eo filialem observantiam exi-
gere potest.

IV. Ut autem accurate intelligatur, quanta *Ea quous-*
parentum sit in liberos potestas, distinguendum *que se ex-*
est tum inter *patresfamilias segreges*, & qui in *tendat;*
quousque
non?

c. ii. § 6.

& scæminam ad cõhabitationem, liberi geniti patris
sunt, quia in omnibus civitatibus imperium domesticum
viri est: HOBBS. *De Cive*, c. ix. § 2—6. Noster
tacitum consensum prolis requirit ad imperium paternum
stabilendum. Enimvero mihi videntur rectius ad sco-
pum tendere, qui ut in cæteris societatibus, ita & in
paternâ imperium & obligationes ex fine societatis deri-
vant. Hic autem *fnis* est nutritio & educatio sobo-
lis, qui sine quodam imperio obtineri nequit: unde plane
sequitur parentibus imperium in liberos competere, à
liberis autem obsequium exigii. Quod si illis nulla sit
liberorum cura, imperium suum cessat, & ad eos pertinet,
qui ipsos alendo & educando conservant.

³ Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo
matrimonio, matrem sequatur, nisi lex specialis aliud
inducit. *Digest.* L. I. tit. v. leg. 24.

⁴ Si contendant inter se imperia, præfertur patris
imperium ob sexus præstantiam. GROTIUS *ubi supra*.

D d 2

civitatem

Cap. 3. *civitatem subierunt*; tum inter *potestatem, quam habet genitor ut talis, & quam habet ut est caput suæ familiæ. Patri ut tali* cum sit a natura inunctum, ut liberos bene educet, quo in commoda humanæ societatis membra evadant, quousque ipsi sibi prospicere queant: inde tanta eidem in liberos potestas concessa intelligitur, quanta ad hunc finem sufficit. Quæ hautquaquam eousque se extendit, ut parentes prolem intra materna viscera latentem elidere, aut editam abjicere, necareque possint⁵. Nam excitatur quidem ex substantia parentum soboles; ut tamen in æqualem conditionem humanam cum illis locetur, & injuriæ etiam ab ipsis parentibus capax sit. Neque etiam hæc potestas ad jus vitæ & necis ex occasione delicti exercendum videtur porrigi, sed ad modicam duntaxat castigationem: quippe

⁵ Homicidii reus est qui prolem exponit juxta illud Pauli jurisconsulti. *Necare videtur non tantum is, qui partum perfocat, sed & is qui abjicit, & qui alimonia denegat, & is qui publicis locis miser cordiæ causa exponit, quam is se non habet.* Digest. L. XXV. tit. iii. l. 4. Attamen expositio liberorum, (utut inhumanum sit & crudele) plerisque gentibus, iisque (quod miro simile videtur) cæteroquin exultis & bene moratis, Græcis & Romanis, haud inusitata fuit. De Romanis id tradit DRONYSIUS HALICAR. *Antiq. Rom.* L. II. VALERIUS MAX. L. v. c. 8. Idem de Græcis testatur ARISTOTELES, suoque calculo probat in *Polit.* L. VI. c. 16.

⁶ Sunt qui sentiunt patribus in statu naturali, prout opponitur civili, constitutis, jus vitæ & necis tribuendum esse; sed falsa nituntur hypothési, ac si status familiarum

L. II. PARENTUM ET LIBERORUM.

407

quippe quæ versatur circa ætatem teneram, in Cap. 3. quam tam atrocia delicta, quæ mortē sint expianda, vix cadunt⁶. Sed si tamen citra spem emendationis omnem disciplinam pertinaciter adspernetur puer, poterit domo patria ejici, atque abdicari.

V. ISTHÆC porro potestas, ita presse accepta, considerari potest *juxta diversitatem ætatis in liberis*. Nam *in prima ætate*, ubi immaturus adhuc rationis usus est, omnes liberorum actiones directioni parentum subja-cent. Quo tempore, si quid bonorum ab aliis in impuberem transferatur, id parens loco filii acceptare, & administrare debet, ut tamen dominium ipsi filio adquiratur; etsi ut fructus patri cedant ad plenam usque filii ætatem æquissimum sit. Sic & quod ex filii labore lucri aut emolumenti provenit, id merito sibi pater vindicat, cui ex adverso filii nutritio & educatio incumbit⁷.

VI.

---

familiarum in statu naturali viventium non differat a statu civili, & quod in illo patribus ceu capitibus familiarum summum aliquod imperium competat. Quam sententiam post HOBBIUM defendendam sumpsit D. Robert. FILMERUS, in lib 0, cui titulus *Patriarcha*: quem ex instituto refutarunt ALGERN. SIDNEY & J. LOCKIUS de *imperio civili*.

⁷ “ Ut res omnes liberorum parentibus acquirantur, non naturale est sed ex quorundam populorum legibus.” GROTIUS *ubi supra*. Et rectè de hac re BUDEUS. “ Si liberi propria industria aliquid adquirent, omnino sibi adquirent. Imperium enim paternum facultate acquirendi, qua per naturam gaudent, eos privare nequit. Quod si autem ex rebus parentum aliquid adquirent, non sibi sed parentibus

Cap. 3. VI. *In adulta ætate*, ubi liberi pleno quidem judicio præditi sunt, pars tamen adhuc familiae paternæ existunt; distincte considerari potest potestas, quam pater habet *ut genitor*, & quam habet *ut caput familiae*. Illa cum commodam educationem & gubernationem liberorum pro scopo habeat, patet adultos quoque liberos autoritatem parentum tanquam prudentiorum sequi debere. Et qui vult ex paternis bonis sustentari, ac in ea deinceps succedere, necessum est, ut ad familiae paternæ rationes sese attemperet; quam moderari utique penes patrem est⁸.

Quæ in statu naturali, quæ in civitate?
c. ii. § 11.
12.

VII. CÆTERUM *patresfamilias*, qui nondum in civitates successerant, in domo sua imperium aliquod instar principum gerebant. Inde & liberi in eorum familia adhuc hærentes ipsorum imperium tanquam summum venerari debebant⁹. Verum postea imperium istud familiare, (uti & alia jura) ad usum & decus civitatum fuit attemperatum; & alicubi multum,

---

⁸ “adquirunt; cum fructus ad dominium rei pertineant, & industria liberorum alimentis pensetur. Ast quod liberis usu rationis destituti donatur, liberorum est. Parentes enim in acceptione vices illorum sustinent, & nulla ratio suadet, ut liberi eodem priventur.” *Phil. Pract.* P. II. c. iv. S. 11. § 12.

⁸ “Verum hoc debium cum non sit ex vi facultatis moralis, sed ex pietate, observantia & gratiæ rependendæ officio; non efficit ut irritum sit, si quid contra sit factum.” GROTIVS *ubi supra*.

⁹ Vult HOBBSIVS civile imperium à paternâ potestate derivari. *De Cive*, c. v. § 12. Eandem partem tuetur

multum, alicubi parum de eo patribus relic- Cap. 3.
tum. Inde observamus, in quibusdam civita-
tibus patres jus vitæ & necis, ex causa delicti
exercendum, in liberos obtinuisse; in alijs id
ipsum iis ademptum, ne forte parentes sua in
liberos potestate in fraudem boni publici, aut
ad iniquam istorum oppressionem, abuterentur;
aut ne ob mollitiem paterni affectus dis-
simularentur vitia, in exitium publicum erup-
tura; aut ne patri tam tristes sententiæ pro-
nunciandæ necessitas imponeretur.

VIII. SED ubi *proles familia paterna plane* *Excessu*
excessit, & vel novam sibi familiam constituit, *prolis à fa-*
vel alteri adjungitur, potestas quidem patria *milia an*
solvitur; ut tamen semper pietatis & obser- *solvatur.?*
vantia debitum maneat; quippe fundatum in *c. ii. § 13.*
meritis parentum, quibuscum paria facere li-
beri nunquam aut rarissime creduntur. Et
ista merita non in eo tantum consistunt, quod
parentibus liberi vitam debeant, occasionem
omnium bonorum; sed & quod laboriosam ac
sum

---

tuetur Dominus ROB. FILMER, in libro cui titulus, *Patri-*
archa. Unde absolutam & irresistibilem potentiam ci-
vili magistratui attribuunt. Hos autem præclare refel-
lit LOCKIUS *de Civ. imperio*, & validissimis argumen-
tis evincit civile imperium à paterna auctoritate deri-
vari non posse. Supra ostensum fuit (L. I. c. vii) *omnes*
homines esse naturâ æquales. Infantes quidem hac æqua-
litate non potiuntur, propterea quod non sunt ra-
tione præditi. Postquam vero ex ephebis excessierunt
& maturâ ætate utuntur, omnino sunt *αὐτεξούσι*
suique juris; manente tamen illo pietatis & observan-
tiæ debito, cujus causa perpetua est. *Imperium civile*

Cap. 3. sumtuosam educationem eorum susceperint, qua eos in commoda humanæ societatis membra formarunt, ac sæpe de mediis vitam commode & copiose exigendi iisdem prospexerunt.

Alteri quousque proliſ educatione committi poſſit?

IX. ETſI autem parentibus obligatio educandi prolem a natura ſit injuncta: id tamen non obſtat, quo minus, utilitate proliſ aut neceſſitate exigente, ejuſdem *adminiſtratio alteri commendetur*, ita tamen ut inſpectionem ſibi in iſtum delegatum parens reſervet. Unde & pater non ſolum præceptoribus idoneis filii informationem recte committit: ſed & eundem alteri adoptandum dare poteſt, ſiquidem exinde in filium aliquod ſit emolumentum redundaturum. Et ſi nulla alia ratio ſit prolem alendi; potius quam inopia extingatur, pater eam oppignorare, aut vendere in tolerabilem ſervitutem poteſt, ſaltem ſub lege retractus, ubi pater ad lautioſam fortunam pervenerit, aut quiſpiam ex cognatis iſtum redimere velit. Quod ſi autem parens per inhumanitatem prolem expoſuerit & abjecerit, iſ qui eandem ſuſtulerit atque educaverit, in paternum quoque

---

& *paternum* proſus diverſi ſunt generis: nec origine, nec fine, nec uſu conveniunt. Fieri quidem poteſt, & probabile videtur in primævo rerum ſtatu, priuſquam homines in civitates venerunt, patres-familias imperium aliquod civile in ſuis familiis geſſiſſe: id autem à conſenſu liberorum vel expreſſo vel tacito ortum eſt, qui prudentiam & affectum parentum experti facile ſibi utile eſſe judicarunt, ut eorundem imperio & directioni ſubjicerentur. Exinde autem nullo modo effici poteſt civilis magiſtratûs imperium à paterno jure derivari

quoque jus succedet ; ita ut iste alumnus filiam observantiam educatori suo debeat. Cap. 3.

X. UTI autem pater prolem familia sua eji- *An à pa-*
tris con-
sensu pen-
deat prolis
conjugi-
um?
 cere non debet, educatione & auxilio istius ad-
 huc indigentem, citra gravissimas causas : ita
 & proles non nisi cum bona patris venia ex
 ipsius familia excedet. Cæterum cum liberi
 matrimonii fere contrahendi occasione pater-
 nam familiam relinquunt ; & vero parentum
 utique interfit, cui proles sua jungatur, & ex
 quibus nepotes sibi proveniant : inde officium
 filiale plane requirit, ut *patris consensum heic*
sequantur liberi, nec eo invito conjugii socien-
 tur. Quod si tamen de facto invitis parenti-
 bus matrimonium contraxerint, & consumma-
 verint liberi, jure quidem naturali id irritum
 non videtur ; præsertim ubi familiam pater-
 nam non amplius isti onerare velint, & alias
 conditio non sit indecora. Inde si alicubi e-
 jusmodi matrimonia habentur irrita, aut ille-
 gitima, id ex legibus civilibus est ¹⁰.

XI. *Officium parentum* in hoc præcipue con-
 sistit, ut liberos commode alant, corpusque &
 animum *Officia pa-*
rentum
erga libe-
ros quæ?

---

derivari posse. Vid. supra, cap. I. § 7. not. 7. Conf.
 LOCKE *De Civ. Imp.* P. II. c. vi.

¹⁰ Sic ex jure Romano quædam nuptiæ irritæ sunt, si
 consensus patris deficit: quod non ex natura esse, sed ex
 juris conditorum voluntate recte nos monet GROTIUS.
De Jure B. & P. L. II. c. v. § 10.

Cap. 3. *animum per dextram & cordatam educationem ita forment, quo idonea & utilia membra societatis humanæ & civilis fiant, probi, cordati, & bene morati. Item & eosdem ad idoneum & honestum vitæ genus adplicent; & quantum ratio & occasio fert, fortunam ipsorum fundent & promoveant*¹¹.

Quæ vicissim horum erga illos?

XII. *Liberorum contra debitum est parentes honorare, id est, reverentiam illis exhibere, non externis tantum signis, sed multo magis interna æstimatione, tanquam autoribus vitæ, ac tantorum aliorum beneficiorum; iisdem obedire; pro viribus inservire, inprimis senio aut egestate confectis; sine consilio & auctoritate eorum nihil magni momenti suscipere; & denique eorum morositatem, aut vitia, si qua inveniuntur, patienter ferre*¹².

¹¹ Recte JUVENAL. Sat. xiv. 70.

*Gratum est quod patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus
hunc tu
Moribus instituas*—————

¹² Bene fancitum est à JUSTINIANO reverentiam parentibus etiam impiis deberi: *licet enim legum contemptor & impius sit, tamen pater est.* Novell. L. XII. c. ii.

C A P I V.

D E O F F I C I I S D O M I N O R U M E T
S E R V O R U M.

I. **P**OSTQUAM genus humanum multiplicari cœpisset, atque deprehensum fuisset, quam commode res domesticæ aliorum ministerio curari possent; mature introductum fuit, ut ad operas domesticas obeundas *in familiam adsciscerentur servi*. Quos *ab initio* ultro sese obtulisse probabile est, inopia adactos, aut propriæ hebetudinis sensu; stipulatosque sibi perpetuam alimentorum & aliarum necessitatum præbitionem, in perpetuum hero sua ministeria addixisse¹. Dein cum bella passim increbescerent, apud plurimos populos receptum, ut quibus *bello captis* vita donata esset, servitio addicerentur, una cum prole, quæ deinceps ex ipsis esset proventura². Etsi apud multos populos nulla ejusmodi servitus in usu, sed omnia munia domestica per mercenarios ad tempus conductos expediuntur³.

Intro-
ductæ ser-
vitutis in
familiam
occafio.
L. vi. c. iii.

¹ Sequitur ex naturali hominum æqualitate, fundamentum servitutis esse pactum; & nullos esse naturâ & ante omne factum humanum in statu servili.

² Quod omnino injustum est; vid. *mox infra*. not. 5.

³ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L.* II. c. v. § 26. Et L. III. c. xiv.

II. PROUT

Cap. 4. II. PROUT autem sunt *diversi* velut *gradus* *servitutis*: ita & potestas herorum, & servo-
 rum conditio variat. *Mercenario temporario*
 dominus conventam mercedem; iste huic vi-
 cissim conventam operam debet. Et quia in
 eo contractu domini melior est conditio, ideo
 etiam ejusmodi minister domino pro ratione
 dignitatis reverentiam exhibere tenetur: &
 ubi malitiose aut negligenter opus fecerit, e-
 jusdem coercionem est obnoxius; quæ tamen
 ad gravem corporis afflictionem, multo minus
 ad mortem, propria autoritate sumendam,
 procedere nequit ⁴.

*Quæ hero
 in servum
 mercena-
 rium po-
 testas:*

c. iii. § 3.

III. EJUSMODI autem *servo*, qui *se* *ultra*
alicui in perpetuum servitium addixit, dominus
 perpetua alimenta, & quæ alia vitæ neces-
 saria sunt; ille huic vicissim perpetuas operas,
 quascunque dominus præscripserit, præstare
 debet, & quicquid ex illis provenit, domino
 fideliter consignare. In quibus tamen virium &
 dexteritatis servi humaniter rationem habebit
 dominus, ne vires ipsius excedentem laborem
 cum asperitate exigat. Castigationi quoque
 domini iste subest, non solum ad expellendam
 negligentiam in opere exsequendo; sed & ut
 ipsius mores ad decus & tranquillitatem fami-
 liæ componantur. Non tamen invitus alteri
 vendi talis potest; quia ultro hunc, & non
 alium dominum adscivit; & ipsius interest, u-
 tri serviat. Si atrox delictum in alium extra
 familiam

*Quæ in
 servum,
 qui se ultro
 ei addixit?*

c. iii. § 4.

---

⁴ GROTIUS servitus est *perfecta* vel *imperfecta*: Prior est quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ

familiam admiserit: in civitatibus poenae potestatis civilis subjacet: ubi familia segregata fuerit, expelli inde poterit. Sed ubi delictum in ipsam familiam segregatam sit admissum a domino etiam per extrema coerceri poterit. Cap. 4:

IV. IN istos autem *servos, qui bello capti* fuerant, a plerisque durius agi coeptum, quod hostilis adhuc irae quid in eo superesset, & quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis intentaverant. Quamprimum tamen inter ejusmodi victorem victumque mutua fides circa consociationem in familiam intercessit, omnis antegressa hostilitas remissa censetur. Et tunc utique injuriam etiam taliter adquisito servo facit dominus, si vel necessaria ad victum non suppeditet, vel citra rationem in eum saeviat; multoque magis si citra condignum delictum eundem occidat. *Quae in illum, qui bello captus est?*
c. iii. § 6.

V. CIRCA illos quoque servos, qui bellica vi in eam conditionem fuerant abstracti, nec non qui pretio emuntur, receptum, ut non secus ac aliae res nostrae in quemcunque placeret transferri, & ad instar mercium venire possent. Sic ut ipsum *corpus servi domini esse* intelligeretur. Ubi tamen humanitas jubet, ut nunquam obliviscamur, servum utique hominem esse: adeoque nequaquam eum ita tractemus velut alias res nostras, quibus pro libitu uti abutique, easque destruere possimus. Et ubi talem servum alienare placet; ne iis data ope-

Servos quos, & qua lege, alienare liceat?
c. iii. § 11.

---

quae vitae necessitas exigit: posterior vero, quae in diem est aut sub conditione, aut ad res certas. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 27, 30.*

ra

Cap. 4. ra aut præter meritum addicatur, apud quos
 ~~~~~ inhumana ipsum tractatio est mansura.

*Vernæ quo
 jure fiant
 domini ma-
 tris?*

c. iii. §9.

VI. DENIQUE & id passim receptum, ut quæ ex servis parentibus nascitur *proles*, servilis & ipsa sit conditionis, pertineatque tanquam mancipium ad dominum matris. Id quod isthoc argumento defenditur, quod cujus est corpus, ejus quoque pars sit fructum esse, qui ex eo corpore provenit: Et quia ista proles nascitura plane non erat, si dominus jure belli in parentem usus fuisset: Et quia parens nihil habet proprii, nulla ratio prolem ejusmodi a- lendi superest, nisi ex bonis herilibus. Cum igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi proli diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat, & sequentes operæ sui temporis alimenta non multum fere excedant: effugere eidem servi- tute invito domino non licebit. Manifestum tamen est, cum ejusmodi vernæ nulla sua cul- pa in servitatem perveniant, nullum esse præ- textum, quare isti durius debeant tractari, quam conditio perpetuorum mercenariorum admittit^s.

C A F.

^s Naturalis quidem servitus eorum, qui ex servis nascuntur, axiomati isti, *homines esse naturâ æquales*, directè adversatur; quam ob causam opinionem aucto- ris omnino repudiamus. Qui in servitute non con- senserant, nec justo bello redacti sunt, domino nul- lum in eos imperium competit. Præterea mitiorem conditionem proculdubio merentur, qui ex ejusmodi servis nati sunt, & præter culpam suam in hunc statum devenerunt. Audiamus GROTIUM: "Romano jure
 " & jure gentium circa captivos, ut in bestiis, ita in
 " servilis

C A P. V.

DE CAUSA IMPULSIVA CONSTITUENDÆ
CIVITATIS.

I. **Q**uanquam vix sit jucunditatis quid at- *Officia in*
que commoditatis, quod per hacten- *civitate,*
nus enumerata officia statusque obti- *ex hujus*
neri non posse videatur; quare tamen morta- *ortu dedu-*
tales, non contenti parvis illis primisque socie- *cenda.*
tatibus, magnas societates, quæ *civitatum* ¹ no- *L.vii. c.i.*
mine veniunt, constituerint, jam investigan-
dum restat. Ex hisce enim fundamentis de-
ducenda est ratio officiorum, quæ statum ho-
minum civilem comitantur.

II. HEIC igitur non sufficit dixisse; *Homi-* *Ad eam*
nem per naturam ipsam rapi ad societatem *esse natu-*
ra pro-
num non
sufficit.

“ servilis conditionis hominibus *partus matrem sequitur;*
“ quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi
“ pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. Po-
“ namus autem, quo minor sit difficultas, utrumque
“ parentem servitatem fervire; & videamus, an natura-
“ liter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si
“ alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt pa-
“ rentes prolem sibi nascituram in servitatem secum ad-
“ dicere: quippe cum tali ex causâ etiam in libertate
“ natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc jus
“ naturaliter ortum ducat ex ipsâ necessitate, extra eam
“ non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere.”
De Jure B. & P. L. II. c. v. § 29.

¹ *Concilia cætusque hominum jure societati civitates appel-*
lantur. Cic. Somn. Scip. c. iii.

civilem,

Cap. 5. *civilem*, ut citra eam nec possit, nec velit vivere. Sane enim cum apertum sit, hominem esse tale animal, quod seipsum & suam utilitatem quam maxime amat; necessum est, ut dum ultro societatem civilem affectat, aliquam utilitatem inde sibi proventuram respexerit^a. Et quanquam extra societatem cum sui similibus homo erat futurus animal longe miserrimum; tamen cum naturalibus desideriis & necessitatibus hominis per primas societatis, & per officia ex humanitate aut pactis præstita, abunde potuerit satisfieri; non statim ex socialitate hominis inferri potest, ejus indolem præcise ad societatem civilem ferri.

*Triplex in
hanc rem
considera-
tio.*

III. Id quod planius fiet, si consideremus, quænam *conditio ex constitutis civitatibus* apud homines proveniat; Quid requiratur, ut quis *vere* dici queat *animal politicum*, i. e. *bonus civis*; Quid denique deprehendatur *in natura hominis, indoli vitæ civilis repugnans*.

*Primo
conditionis
ex hac so-
cietate pro-
venientis;*

IV. *Qui civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit, ac imperio se subjicit, quod jus vitæ & necis complectitur; & cujus jussu plurima facienda, abs quibus quis alias abhorrebat; & omittenda, quæ vehementer adpetebat. Pleræque etiam actiones ad bonum societatis referendæ, quod sæpe a bono singulorum

^a Similiter CICERO: "Hanc ob causam maxime ut sua tenerent, resp. civitatesque constitutæ sunt. Nam etsi *duce naturâ* congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum urbium præsidia quærebant." *De Offic.* II. xxi. Male autem sta-

um videtur discrepare. Atqui ad hoc per in-
 clinationes jam congenitas fertur homo, ut Cap. 5.
 nemini subjectus esse, ut omnia suo agere
 arbitrio, ut proprio commodo in omnibus
 velificari velit.

V. *Animal vere politicum*³, i. e. *bonum ci-* *Tum, re-*
quisito-
rum ani-
malis po-
litici;
vem illum dicimus, qui jussis imperantium
 promte paret, qui ad bonum publicum omni-
 bus viribus connititur, ac post illud privatum
 bonum lubenter habet; imo qui nihil sibi bo-
 num credit, nisi idem bonum quoque sit civi-
 tati; qui denique adversus alios cives commo-
 dum sese gerit. Atqui paucorum ingenia ul-
 tro ad hunc finem attemperata inveniuntur:
 maxima pars metu pœnæ utcunque continen-
 tur; multi per totam vitam mali cives, &
 animalia non politica manent.

VI. DENIQUE *nullum homine animal fero-* *Tum, na-*
ture hu-
mane vi-
ta civili
repugnans.
cius, aut indomitum magis, & quod in plurâ
 vitia pacem societatis perturbare apta sit pro-
 clive. Præter desideria enim cibi, Venerisque,
 quibus bruta quoque solent committi, multis
 homo agitur vitiis, quæ bruta ignorant; uti
 est superfluarum rerum insatiabilis cupido, &
 sævissimum malorum, ambitio. Vivax item ni-
 mis injuriarum memoria, & vindictæ ardor,
 longo post tempore adhuc gliscens. Nec non

tuit HOBBSIUS *De Cive*, c. i. § 2. congressum omnem
 spontaneum vel egestate mutuâ conciliari, vel captandâ
 gloriâ, & has *solas* esse causas societatis quærendæ.

³ ἄθροπος ἐστὶ φύσει ζῷον πολιτικόν. *Homo naturâ est*
animal politicum. ARISTOT. Polit. L. I. c. ii.

E e

infinita

Cap. 5. infinita diffimilitudo inclinationum & appetituum, & cuique pro studio suo extollendo per-
 vicacia. Accedit, quod eo furore in proprium
 genus favere gaudeat homo, ut maxima pars
 malorum, quibus humana conditio vivit ob-
 noxia, ab ipso homine proficiscatur ⁴.

*Causa ci-
 vitatis
 constitu-
 endæ, vitæ
 securitas.
 c. i. § 7.*

VII. GENUINA igitur & principalis causa,
 quare patresfamilias, desertâ naturali libertate,
 ad civitates constituendas descenderint,
 fuit; ut præsidia sibi circumponerent contra ma-
 la, quæ homini ab homine imminet. Nam uti
 post Deum O. M. homo homini plurimum
 prodesse; sic & idem non minus obesse potest.
 Et recte malitiam hominum, ejusque remedium
 æstimant, qui in proverbii vicem receperunt:
 nisi judicia essent, unus alterum devoraret.
 Postquam autem per civitates in talem sunt
 digesti ordinem homines, ut a mutuis læsioni-
 bus tuti esse possent; ultro deinde consecutum
 fuit, ut eo uberius fruerentur commodis, quæ
 ex hominibus in homines provenire apta sunt;
 puta, ut moribus a puero imbuerentur com-
 modioribus, & varias invenirent atque exco-
 lerent

⁴ In tribus novissimis sectionibus auctor HOBBSII
 vestigia maxime insequitur. Conf. *De Civitate*, c. i.

⁵ De origine civitatum similia tradidit CICERO;
 “ Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait HERO-
 “ DORUS, sed etiam apud majores nostros, justitiæ
 “ fruendæ causâ, videntur olim bene morati reges
 “ constituti. Nam cum premeretur inops multitudo
 “ ab iis qui majores opes habebant, ad unum aliquem
 “ confugiebant, virtute præstantem, qui cum prohi-
 “ beret

lerent artes, quibus vita humana copiosa & Cap. 5:
commoda fuit reddita^s.

VIII. ILLUSTRIOR adhuc fiet causa consti-
tuendæ civitatis, si consideremus, *alia media* Quam per
se se homini
non præ-
stat lex
naturæ.
c. 1. § 8.
non fuisse suffectura reprimendæ hominum ma-
litiæ. Quanquam enim *lex naturalis* præcipiat,
ut ab omnibus injuriis inferendis homines sese
abstineant⁶; tamen ejus legis reverentia id
præstare non potest hominibus, ut in libertate
naturali satis tuto degere queant. Etsi enim
forte dentur homines animo ita modesto, ut
ne impunitate quidem data alios violare ve-
liant; alii quoque metu proventuri inde mali
cupiditates suas utcunque compescant; magna
tamen ex adverso eorum turba datur, quibus
omne jus vile est, quoties spes lucri arriserit,
& fiducia propriarum virium, aut solertiæ, qua
repellere aut eludere læsos sese posse sperent.
Quos uti nemo non cavere nititur, qui salutem
suam amat: ita cautio illa commodius, quam
ope civitatum obrineri nequit. Nam utut ali-
qui mutuo fidem dederint de auxiliis invicem
ferendis; ni tamen adsit aliquid, quo & judi-
cia eorum uniantur, & voluntates firmiter ad-
stringantur ad explendam fidem; frustra ab
iisdem certum auxilium sibi quis promittit.

“beret injuriâ tenuiores æquitate constituendâ, summos
“cum infimis pari jure retinebat,” *De Offic.* II. xii.

⁶ Etiam si auctor in plurimis HOBBSIUM sequitur;
ex hisce tamen plane patet eum longe ab impiâ hujus
hypothesi abhorruisse, quæ docet ἀστυκίαν, seu raptio
vivere, in statu naturali, non esse contra legem naturæ.
Conf. De Cive, c. v. § 2.

Cap. 5.

Neque Numinis metus, & morsus conscientia.

IX. DENIQUE licet lex naturalis hominibus satis insinuet, non impune laturos, qui alios injuria affecerint: tamen neque *metus divini Numinis*, neque *conscientiae morsus* sat validamprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiae coercendae. Nam apud multos educationis & consuetudinis vitio vis rationis velut obsurdescit. Unde fit, ut illi praesentibus tantum immineant, futurorum parum curiosi; ac non nisi iis moveantur, quae in sensus incurrunt. Cum autem vindicta divina lento fere pede soleat incedere; inde pravis mortalium praebetur occasio ad alias causas impiorum mala referendi; praesertim cum saepe videant, improbis affatim adesse, quibus vulgus felicitatem metitur. Accedit, quod stimuli conscientiae, qui facinus antecedunt, non ita validi videantur, quam qui idem subsequuntur, quando id, quod factum est, infectum amplius fieri nequit. Enimvero pravis cupidinibus reprimendis praesentaneum, & ad indolem hominum probe attemperatum remedium in civitatibus reperitur.

C A P.

C A P. VI.

DE INTERNA CIVITATUM
STRUCTURA.

I. **P**ROXIMUM est, ut investigemus, Avertendis malis utilis conjunctio boninum : L. VII. c. ii. qua ratione civitates sint extractæ, earundemque *interna compages* cohæreat. Ubi illud primo manifestum est, adversus mala ab hominum pravitate imminencia singulis hominibus neque locum aliquem, neque arma, neque animantia bruta commodius & efficacius præsidium potuisse supeditare, quam *alii homines*. Eorum autem vis cum in longè distantia non feratur, necessum erat *conjugi* per quos finis iste obtinendus erat.

II. NEC minus constat, ejusmodi securitatem adversus alios homines præstare non posse duorum vel trium consentionem. Quia facile est, ut ad paucos hosce opprimendos tot conspirent, ut certissimam sibi de illis victoriam spondere possint; quibus spes successus & impunitatis fiduciam ad aggrediendum est data. Igitur ad istum finem necessarium est, *insignem boninum multitudinem* sese conjungere; ut paucorum hominum ad hostes accessio, non sit ipsis conspicui momenti ad victoriam. Neque eorum paucorum, sed bene multorum; c. ii. § 2.

III. INTER multos istos, hoc fine coeuntes, oportet ut sit *consensus circa adhibenda media ad eundem finem idonea*. Nam etiam multi, non consentiant inter se, sed distracti sententiis Per eadem media in eundem finem conspirantium.

Cap. 6. in diversa tendant, nihil efficient. Aut licet ad tempus consentiant, impellente aliquo affectu, mox tamen, prout mutabilia sunt hominum ingenia & inclinationes, in diversa abibunt. Et quamvis pacto inter se promittant, quod ad defensionem communem vires suas sint applicaturi; tamen ne hoc quidem modo ad diurnitatem isti multitudini sat cautum erit. Sed oportet ut quid amplius accedat, ut qui semel ad pacem & mutuum auxilium causa communis boni consenserint, prohibeantur, ne postea, cum bonum suum privatim a publico discrepare visum fuerit, iterum dissentiant.

Huc spectat
voluntatum
sub una
potestate
unio.

c. ii. § 5.

IV. CÆTERUM in humano ingenio duo potissimum occurrunt vitia, quæ impediunt, quominus multi sui juris, & abs se invicem non dependentes, diu in communem aliquem finem possint conspirare. Unum est *diversitas inclinationum & iudicii* circa discernendum, quod ad finem est utilissimum; cui in multis est conjuncta *hebetudo* ad dispiciendum, quæ sententia ex pluribus sit magis proficua; & *pervicacia* mordicus defendendi, quod semel utcumque arriserit. Alterum est *torpor & aversatio* ultro faciendi quod utile est, ubi desit aliqua necessitas; quæ tergiversantes velint nolint ad officium faciendum subigat. Priori vitio occurritur, unicis in perpetuum voluntatibus omnium: posteriori autem, si constituatur aliqua potestas, quæ præsens, & in sensus incurrens, malum infligere possit communi utilitati reluctantis.

V.

V. *Uniri multorum hominum voluntates* nulla alia ratione possunt, quam si unusquisque suam voluntatem voluntati unius hominis, aut unius consilii subjiciat; ita ut deinceps pro voluntate omnium & singulorum sit habendum, quicquid de rebus ad securitatem communem necessariis ille voluerit.

Unio voluntatum qui obtinetur?

VI. *Potestas* autem talis, quæ omnibus sit *metuenda*, itidem inter multos homines nulla alia ratione constitui potest, quam si omnes & singuli sese obligaverint, ut eo modo vires suas sint adplicaturi, sicut ille voluerit, in quem omnes virium suarum directionem resignarunt. Ubi autem & voluntatum & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validissimum corpus, civitatem nimirum, animatur.

Unio virium sub aliqua potestate quæ fiat?

VII. PORRO ut civitas *regulari modo* coalescat, requiruntur *duo pacta*, & *unum decretum*. *Primo* enim omnium illi multi, qui in libertate naturali constituti intelliguntur, ubi ad civitatem faciendam congregantur, inter se *singuli cum singulis pactum* incunt, ut in unum & perpetuum cœtum coire velint, suæque salutis ac securitatis rationes communi consilio ac ductu administrare; uno verbo, ut velint concives mutuo fieri. In quod pactum omnes & singuli ut consentiant necessum est; & qui non consenserit, is extra futuram civitatem manet.

Eo pertinet pactum singulorum cum singulis: c. ii. § 7.

VIII. *Post* isthoc pactum oportet, ut *decretum* fiat, *qualis forma regiminis* sit introducenda. De hac enim antequam constitutum

Et decretum de forma regiminis:

Cap. 6. fit, nihil constanter poterit expediri, quod ad communem salutem faciat.

*Denique,
pactum in-
ter cives
& impe-
rantem.
c. ii. § 8.*

IX. Post decretum circa formam regimini-
nis, *altero pacto* opus est, quando constituuntur
ille vel illi, in quem, vel quos regimen nas-
centis civitatis confertur: quo quidem pacto
hi ad curam communis securitatis & salutis,
reliqui ad obsequium his præstandum sese ob-
stringunt; quo ipso etiam omnes suam volun-
tatem subjiciunt voluntati istius vel istorum
simulque suarum virium usum & applicatio-
nem ad communem defensionem eidem, vel
iisdem deferunt. Atque hoc pactum ubi rite
fuerit executioni datum, tunc demum per-
fecta & regularis civitas inde provenit¹.

*Civitatis
natura &
definitio ex
traditis.
c. ii. § 13.*

X. CIVITAS ita constituta ad modum *u-
nius personæ* concipitur, unoque nomine ab om-
nibus particularibus hominibus distinguitur,
atque dignoscitur, habetque peculiaria *jura* ac
res proprias, quæ neque singuli, neque multi,
neque

¹ Hanc auctoris doctrinam perstringunt TITIVS & BARBEYRACCIUS; præcipuè eo nomine, quod ex falsâ hypotbesi resultat, quasi ingens hominum multitudo, civitatis condendæ causâ conveniret, aut omnes vel primæ saltem civitates libero consensu constructæ sunt; quarum neutra tamen est veritati consentanea, quoniam vis est civitatum origo valde probabilis. Quæ quidem omnia, salvâ auctoris doctrinâ, facile concedi possunt. Non enim quæritur quænam sit *de facto* civitatum origo, sed quid de earum origine præcipit jus naturale. Quod si vero rationi & philosophiæ consona sit theoria, quam noster proposuit, quod quidem negari non potest, nihil omnino valet, si vix ullum deprehendere possumus exemplum civitatis, quæ regulariter & per ejusmodi pacta

neque adeo omnes simul citra eum, qui summum habet imperium, seu cui regimen civitatis commissum, sibi asserere possunt. Unde CIVITAS definitur quod sit *persona moralis composita, cujus voluntas ex plurium pactis implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem communem uti possit* ².

Cap. 6.

XI. EXSERIT autem sese *voluntas civitatis*, tanquam principium actionum publicarum, vel per unum hominem, vel per unum concilium, prout in illum aut hoc summa rerum fuit collata. Ubi penes unum hominem est regimen civitatis, civitas velle intelligitur, quodcunque isti homini (cui sanam rationem constare præsupponitur ³) placuerit, & quidem circa negotia quæ ad finem civitatum spectat.

Regimen civitatis vel uni homini;
c. ii. § 14.

XII. VERUM ubi regimen civitatis collatum est in concilium, ex pluribus hominibus constans, quorum quisque suam retinet voluntatem

Vel concilio ex pluribus collecto commissum.
c. ii. § 15.

pacta expressa coaluerit. Conf. LOCKE *de Civ. Imp.* P. II. c. vii. ALG. SIDNEY *de Civ. Imp.* c. iii.

² Hanc definitionem ex HOBBSIO *de Civitate*, c. v. § 9. desumpsit noster, quam non satis esse accuratam notavit TITIVS, cum civitatem & imperantem confundat. Aliam ipse affert in *Specim. Juris Publ.* L. VI. c. vii. § 14. Accipe autem Grotianam. *Civitas est cætus perfectus liberorum hominum juris fruendi & communis utilitatis causâ sociatus.* De jure B. & P. L. I. c. i. § 14. Quæ ab ista CICERONIS haud multum differt, quam supra attulimus ad cap. v. not. 1.

³ Recte addit, cui sana ratio confet; cui adjungit TITIVS, juxta præscriptum legum fundamentalium.

tatem

Cap. 6. tatem naturalem; regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod consenserit *major pars* hominum, ex quibus concilium componitur⁴; nisi expresse statutum sit, quanta pars concilii consentiens requiratur ad representandam voluntatem universitatis⁵. Ubi autem duæ sententiæ discrepantes pares sint, nihil agetur, sed res in priori statu manebit⁶. Inter plures sententiæ discrepantes illa prævalebit, quæ singulis dissentientibus major est; modo in eam tot conspirent, quot alias voluntatem universitatis per sanctiones publicas representare possunt⁷.

Membra civitatis imperans & civis.
c. ii. § 19.

XIII. CIVITATE ita constituta, ille in quem imperium est collatum, prout vel est unus homo, vel unum concilium paucorum aut univerforum, *Monarcha, Senatus,* aut *Populus liber* dicitur; reliqui *Subditi* audiunt, aut *Cives*, vocabulo hoc *latius* accepto. Etsi pressius illi quibusdam duntaxat cives soleant dici, quorum coitione & consensu primo civitas coaluit, aut qui in horum locum successerunt; nempe patresfamilias. Sunt porro *cives vel originarii vel adscititii*. Illi sunt, qui

⁴ Similiter GROTIUS: Pars major nomine universitatis obligant singulos, qui sunt in societate: *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 17.*

⁵ Sic in POLONIA una vox negativa contra cæteras omnes ita valebit, ut re infectâ concilium dissolvatur.

⁶ Nova vis requiritur ad novum effectum creandum; unde paribus sententiis æquum est res manere *in statu quo*. SENEC. Epist. 81. *Reus sententiis paribus absolvitur.*

vel

vel initio civitati nascenti interfuerunt, vel Cap. 6.
 qui ex hisce sunt geniti; quos etiam *indige-*
nas adpellari mos est. Hi autem sunt, qui
 civitati jam constitutæ extrinsecus accedunt eo
 fine, ut fortunarum ibi sedem figant. Nam
 qui tantum ad tempus commorandi causa in
 civitate versantur, etsi tantisper ipsius impe-
 rio subjiciantur; cives tamen non habentur,
 sed peregrini aut inquilini vocantur.

XIV. ISTA tamen, quæ super origine ci-
 vitatum tradita sunt non obstant, quo minus
imperium civile a Deo esse recte dicatur. Cum
 enim idem legem naturalem ab omnibus ho-
 minibus exerceri velit; & vero post multi-
 plicatum genus humanum tam horrida vita in-
 ter homines proventura fuerit, ut legi natu-
 rali vix ullus relinqueretur locus; cujus tamen
 exercitium per institutas civitates egregie pro-
 movetur: ergo (cum qui jubet finem jubere
 etiam censeatur media ad finem necessaria.)
 Deus quoque mediante dictamine rationis an-
 tecedenter præcipisse humano generi multipli-
 cato intelligitur, ut civitates, quæ summo im-
 perio velut animantur, constituerentur⁷. Qua-
 rum

*Imperium
 civile quo
 sensu à
 Deo fit?
 c. iii.*

⁷ Exempli causâ: Si tres voces steterint pro unâ parte, quatuor pro alterâ, & quinque pro tertiâ, tum vincet, quæ quinque habet: si modo tot sint voces conspirantes, quot ex legibus civitatis universitatem repræsentare possunt. In plerisque societatibus requiritur, ut major pars totius numeri conspiraret.

⁸ Qui verò contendunt civile imperium à Deo oriri, quiddam prorsus diversum significatum esse volunt;
vix.

Cap. 6. rum ordinem quoque in divinis literis ⁹ expresse adprobat, ejusque sanctimoniam peculiaribus legibus sancit, sibi que illud peculiariter curæ esse testatur.

C A P. VII.

DE PARTIBUS SUMMI IMPERII.

Partes summi imperii variae:
L.vii c.iv.

I. **Q**UÆ *Partes* sint summi imperii, & quibus modis ejusdem sese vis in civitatibus exserat, ex natura & fine eandem liquido potest colligi ¹.

Potestas scilicet ferendi leges:
c. iv. § 2.

II. IN civitate omnes suam voluntatem submiserunt voluntati imperantium circa negotia ad salutem civitatis facientia, ut velint facere quicquid illi voluerint ². Hoc ut fieri possit, necessum est, ut *imperantes civibus significent,*

viz. immediatè & specialiter à Deo fundatum esse sine pactis aut ullo humano actu interveniente: unde hujusce opinionis defensores inviolabilem quandam majestatem & sanctitatem regibus inesse quasi cælitus dimissam, sibi in mente persuadeant: quam quidem sententiam argumentis tam ex sacris literis quam ex lumine naturali petitis stabilire aggressi sunt regii imperii fortissimi assertores; quales fuerunt HOBBSIUS, FILMERUS, LESLEIUS, & alii. Sed nil nisi nugas agunt. Ex iis quæ supra dicta sunt, facile patebit civile imperium aliunde originem duxisse; & neminem nisi consentientem alieno imperio subijci. Sed de hâc questione videfis LOCKE *de civili Imp*: Vid. supra *Histor. Juris Nat.* § 51; p. 73.

quæ

quæ ipsorum circa talia sit voluntas. Istud *Cap. 7.*
 igitur faciunt non solum per mandata ad singulas directa circa negotia particularia; sed etiam per generales regulas, unde omnibus in perpetuum de agendis omittendisve constet. Per quas etiam definiri solet, quid cuique suum, quid alienum censei debeat; quid in civitate pro licito, quid pro illicito, quid pro honesto aut inhonesto habendum³: quid cuique ex libertate naturali supersit, aut quomodo quisque usum suorum jurium ad tranquillitatem civitatis temperare debeat; quid denique & quo modo quisque suo jure ab altero exigere queat. Hæc omnia enim liquido definita esse, ad decus & tranquillitatem civitatis plurimum facit.

III. Is porro potissimus civitatum finis est, ut homines mutua conspiratione & ope tuti sint adversus damna & injurias, quæ ab hominibus
Et interminandi atque infligendi pœnas:
 c. iv. § 3.

⁹ "Notandum est (inquit GROTIUS) homines non Dei præcepto sed sponte adductos experimento infirmitatis familiarum segregam adversus violentiam in societatem civilem coisse; unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem PETRUS vocat: (1 Ep. ii. 13.) quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit." (Rom. xiii. 1.) GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. I. c. iv. § 7.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. I. c. iii. § 17.

² Quæ de legibus in genere ferendis supra dicta fuerunt (L. I. c. ii.) huc etiam applicari possunt.

³ De iis scilicet rebus, quas in medio reliquit lex divina: quod obiter monendum esse duxi, ne confundatur nostri

Cap. 7. minibus invicem inferri possunt & solent. Id ut obtineatur ab hominibus, quibuscum in eandem societatem conjungimur, non sufficit, ut mutuo inter se pacificentur de injuriis non inferendis; neque etiam ut nuda superioris voluntas civibus innotescat: sed opus est *metu pœnæ, & facultate eandem representandi*⁴. Quæ pœna, ut huic fini sufficiat, ita est temperanda, ut aperte majus malum sit leges violasse, quam observasse; utque adeo pœnæ acerbitas voluptati aut lucro, quod ex injuria capitur aut speratur, præponderet. Nam non possunt homines non ex duobus malis minus eligere. Licet autem multi per imminentem pœnam ab injuriis non reprimantur, id tamen inter minus frequentia habendum est; quæ plane evitare conditio humana non patitur⁵.

IV:

nostri doctrina cum impietate Hobbesianâ, quæ fas & nefas, honestum & turpe omnino ab arbitrio principis pendere docet. HOBBS. *de Civæ*, c. vi. § 9. Vid. è contra CUDWORTH, *de Æterna & Immut. Moralit.*

⁴ Hinc oritur jus vitæ & necis. Vid. *infra*, cap. xiii.

⁵ Addendum est justam dari proportionem inter delictum & pœnam, quam observare debent legislatores; & quead hanc proportionem imprimis respiciendum esse ad damnum, quod sustinebit, civitas ex crimine perpetrato; ut quo majus hoc sit, eo graviores pœnas subiret delinquens. Porro pœnas remittere potest imperator, si modo lex quiddam duri præcipiat, vel utilitas reip. id suadeat. V. *supra*, L. I. c. ii. § 10.

⁶ De imperantis facultate judiciariâ, quæ à nonnullis *jurisdictio* vocatur, pauca hic notanda veniunt, quæ ex
BUD-

IV. QUIA etiam sæpe controversiæ super Cap. 7.
 recta legum adplicatione ad facta singularia
 oriri solent, ac multa accurate expendenda oc-
 currant, si quid contra leges factum esse dica-
 tur : inde, ut inter cives tranquillitas constet,
 summi imperii est *lites civium cognoscere &*
decidere, singulorumque facta, quæ legibus
 contraria arguuntur, examinare, ac poenam
 legibus convenientem dictitare & exsequi ⁶.

*Et lites
 civium de-
 cidendi.
 c. iv. § 4*

V. UT autem qui in civitatem coiverunt *Etiam po-*
 adversus extraneos tuti sint, summi imperii *testas belli*
 est *congregare, unire, & armare* tot cives, aut *& fede-*
 eorum loco conducere, quot pro incerto nu- *rum :*
 mero & viribus hostium ad communem de- *c. iv. § 5.*
 fensionem opus visum fuerit ; rursusque ubi
 expedierit pacem facere⁷. Cumque & belli
 & pacis temporibus inserviant *fœdera*, ut &
 commoda diversarum civitatum melius com-
 municari possint, & validior hostis junctis vi-

BUDDEO supplebimus. “ Ut judicium rite procedat,
 “ ratio postulat, ut primò adsit *accusator*. Perinde
 “ autem est, sive accusatio fiat à læso, sive ab illis, qui
 “ publicâ auctoritate ad hoc sunt constituti. Deinde
 “ ut accusato concedatur *defensio*, ne non auditus
 “ damnetur. Huc pertinent *advocati*. Præterea si
 “ causa non sit liquida, ut instituat *inquisitio*. Hæc
 “ autem instituat *per testes, jusjurandum, &c. Tortura*,
 “ ut vocatur, non tam ad inquisitionem quàm ad delicti
 “ confessionem est comparata. Denique *sententia fere-*
 “ tur, & quidem secundum *acta & probata*. Si con-
 “ scientia judicis repugnet, iterum & quidem accu-
 “ ratori studio inquisitio instituat.” *Phil. Pract. P.*
 H. c. iv. S. 13. § 25.

⁷: Vid. *infra*, cap. xvi.

ribus

Cap. 7. *ribus repelli, aut in ordinem redigi queat; penes summum quoque imperium erit, utriusque temporis interventia foedera inire, universosque subditos ad ea servanda obstringere, simulque exinde redundantia commoda in civitatem derivare*⁸.

*Nec non
creandi
magistra-
tus:*
c. iv. § 6.

VI. CUM etiam civitatis amplae negotia, tam belli quam pacis tempore occurrentia, ab uno homine sine *ministris & magistratibus* executioni dari nequeant; opus erit ab summo imperio constitui homines, qui ipsius vice controversias civium examinent, vicinorum consilia explorent, milites gubernent, opes civitatis colligant, & dispensent, ac denique utilitati civitatis undique prospiciant. Quos ipsos summus imperans ad officium faciendum compellere, gestorumque rationes poscere potest ac debet⁹.

*Imperandi
tributa &
veftigia:*
c. iv. § 7.

VII. QUIA porro nec belli nec pacis tempore civitatis negotia sine *summis* geri possunt, summi imperii est adigere cives, ut eosdem

⁸ Vid. *infra*, cap. xvii.

⁹ Vid. *infra*, cap. xi. § 9.

¹⁰ Vid. *infra*, cap. xi. § 10.

¹¹ De jure imperantis *in rebus sacris* gravis est inter eruditos contentio: neque nostri est tantas lites componere, Sed ne quaestio intacta maneat, sententiam cl. BUDDER, quae mihi maxima ex parte arridet, lectoribus sistam. “ Ut rite intelligatur, quousque summo imperanti hoc competat, duo sunt observanda primo imperantem tum absolute *ut imperantem*, tum *ut imperantem Christianae religioni addictum* posse considerari, sed in ipsa reipublicae administratione, haec debere

dem suppeditent. Id quod variis modis con-
tingit; puta, si vel cives aliquam bonorum
aut proventuum regionis abs se infessæ par-
tem ad hos usus seponant, vel singuli cives de
suis bonis conferant, simulque ubi opus sit o-
peras suas præbeant; vel si vectigalia impo-
nantur mercibus, quæ importantur, & expor-
tantur (quorum illud tamen magis cives, hoc
exteros onerat) aut si de pretio rerum, quæ
consumuntur, modica pars decidatur.^{1º}

VIII. DENIQUE cum singulorum actiones
a sua cujusque opinione regantur; plerique
autem de rebus ita soleant judicare, prout as-
sueverunt, & prout communiter judicari vi-
dent; paucissimi proprio ingenio vera & ho-
nesta dispicere queant: inde civitati expedit,
ut publice ejusmodi *doctrinis* personet, quæ
cum recto fine & usu civitatum congruunt, si-
mulque animi civium à puero istis imbuantur.
Ejusmodi igitur doctrinas qui publice doceant,
summi imperii est constituere.^{2º}

*Dispen-
di de pub-
licis doc-
trinis.*
c. iv. § 8.

IX.

“ bere esse conjunctissima: deinde religionem Chris-
“ tianam quoad *externa*, directione quadam opus
“ habere, sed hanc directionem ita instituendam esse,
“ ne indoli & naturæ hujus religionis adversetur. Hæc
“ adeo clara esse arbitror, ut à nemine in dubium vo-
“ cari possint.

“ Hisce premiffis, assero, primo summum imperan-
“ tem obligatum esse ut impediatur, ne religio talis in-
“ troducatur, quæ statum civitatis evertere, aut tran-
“ quillitatem per se turbare possit: multo minus itaque
“ *Atheismo* locum concedet, cum hic palam salutem civi-
“ tatis adversetur: deinde summum imperantem ut

F f

“ Cbri-

Cap. 7.

Quæ imperii partes natura sunt indivise.

c. iv. § 11.

IX. SUNT autem istæ partes summi imperii naturaliter ita *connexa*, ut, siquidem regularis forma civitati constare debeat, omnes & singulæ penes unum radicaliter esse debeant. Nam si una vel altera plane abfuerit, mancum erit imperium, nec ad finem civitatis pro-

“ *Christianum*, obligatum esse, ad salutem æternam
 “ suorum civium promovendam, & hunc in finem illi
 “ omnem operam navandam esse, ut vera religio flo-
 “ reat; sed per vim eam propugnare nequit, cum na-
 “ tura veræ religionis hoc non exigat, nec permittat;
 “ interim impedimenta, quæ obstant quo minus flo-
 “ reat, aut in integritate sua conservetur, recte remo-
 “ vere potest: non autem summi imperantis est *præ-*
 “ *dicare verbum, administrare sacramenta, &c.* namque
 “ nec natura reipublicæ, nec officium summi impe-
 “ rantis, nec indoles Christianæ religionis hoc re-
 “ quirunt.

“ Hæc cum satis manifesta sint, haud difficulter
 “ quibus partibus jus majestatis circa sacra, absolvatur,
 “ intelligitur. Nimirum, summis imperans curare
 “ debet, ut idonei *ministri* constituantur, sed ita ut
 “ invitis nemo obtrudatur, nisi manifesta sit auditorum
 “ malitia: Summus imperans corruptam ecclesiam
 “ quoad mores, & quoad dogmata, *reformare* potest:
 “ Summus imperans ad religionem quandam amplec-
 “ tendam neminem cogere potest: si nova *hæresis*
 “ ingruat, prohibere doctoribus potest, ne nova dog-
 “ mata disseminent, nisi forte pacta specialia obstant,
 “ quod si nihilo secius id faciant, punire eos potest;
 “ quidni enim hanc malitiam ut cætera delicta rem-
 “ publicam turbantia, punire possit? *Seductos* in qui-
 “ bus nulla est malitia, punire nequit, præsertim si
 “ error per se rempublicam non turbet; omnem tamen
 “ operam navare debet, ut in rectam viam revocen-
 “ tur: Summus imperans *ceremonias & ritus sacros* præ-
 “ scribere potest, in quantum cum ipsa religione non
 “ pugnant:

procurandum idoneum. Sin autem istæ divi-
dantur, ita ut quædam radicaliter sint penes
unum, reliquæ penes alium; irregularem
remp. & male cohærentem emergere necess-
sum est¹².

Cap. 7.

C A P.

“ pugnans: huc & pertinet *indicio festorum, &c.*
“ Summus imperans recte convocat *concilia*, eadem di-
“ rigit, iisdem præest, & illorum decretis vim obli-
“ gandi civilem addit; *disputationibus* quoque de rebus
“ sacris modum, limites, & formam præscribere po-
“ test: qui sacris operantur, omnino summo imperan-
“ ti sunt subiecti, hoc enim requirit reipublicæ salus:
“ Ad summum imperantem pertinet administratio
“ suprema *bonorum ecclesiasticorum*, constat enim quod
“ bona ecclesiastica revera sint publica, adeoque summi
“ imperantis, ad certos saltem usus destinati, hinc &
“ urgente necessitate ea abalienare, aut in alios conver-
“ tere usus, potest. Qui autem temere hoc facit, ani-
“ mum Numinis & religionis contemptorem palam
“ prodit. Denique & constitutio *fori ecclesiastici* huc
“ pertinet. De cæteris autem ex hæcenus dictis judi-
“ cium ferri potest.

“ Ita ergo cum intelligatur, quænam juris hujus sint
“ partes, nunc quod soli imperanti hoc competeat, pro-
“ bo: primo quia natura civitatis requirit, ut omnium
“ rerum & negotiorum suprema administratio sit penes
“ summum imperantem: deinde, quia nec natura re-
“ ligionis, nec ecclesiæ Christianæ requirit, ut penes
“ alium quam supremum imperantem sacrorum sit dif-
“ pensatio; & denique quia exemplis, & auctoritate
“ veteris ecclesiæ, idem comprobari potest.”

Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 13. § 19——22. Vid.
supra Hist. Juris Nat. not. 88. p. 80.

¹² Sed nil vetat quo minùs imperium inter plures di-
vidatur, ut forma sit *Aristocratia*, vel *mixta Monar-
chia*; & ut diversis imperii partibus diversæ constitu-
antur potestates. Sic in Britannia suprema potestas

F f 2

Regi

C A P. VIII.

DE FORMIS RERUMPUBLICARUM.

Formæ rerump. varia.
L. VII.
c. v.

I. **S**UMMUM imperium, prout vel in uno homine vel in uno concilio ex paucis aut universis constante reperitur, diversas formas rerump. producere solet.

Vel regulares vel irregulares.
c. v. § 2.

II. **S**UNT autem formæ civitatis vel regulares vel irregulares. Illæ sunt, ubi imperium summum in uno subjecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsam ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sese dispenfet. Ubi hoc non deprehenditur irregularis forma civitatis erit.

Illæ Monarchia, Aristocratia, Democratia.
c. v. § 3.

III. **C**IVITATIS regularis tres sunt formæ. Prima, quando summum imperium est penes unum hominem; & dicitur *Monarchia*. Altera, quando summum imperium est penes concilium ex selectis duntaxat civibus constans; & vocatur *Aristocratia*. Tertia, quando summum imperium est penes concilium ex universis patribus-familias constans; & appellatur *Democratia*. In prima is, qui re-

Regi & consilio optimatum & populi (quod *Parliamentum* vocant) competit; attamen *Regi* soli quædam potestates peculiariter adhærent, v. g. jus belli & pacis, administratio legum; & similiter quædam *Parlamento*, v. g. jus indicendi tributa; & quædam utrique conjunctim, v. g. jus leges ferendi & abrogandi.

rum potitur, dicitur *Monarcha*; in secunda, *Cap. 8. Optimates*; in tertia, *Populus*.

IV. IN omnibus hiſce formis poteſtas qui-
dem eſt eadem. Sed in eo inſignem habet
commoditatem monarchia præ reliquis formis,
quod in ea ut deliberetur & decernatur, i. e.
ut imperium actu exerceatur, non opus ſit
temporibus & locis condictis, ſed quovis loco
& tempore deliberari & decerni poſſit; ſic
ut Monarcha ſemper in proxima ſit potentia
ad actus imperii exercendos. Sed ut Opti-
mates & Populus, qui non ſunt una perſona
naturalis, decernant, neceſſum eſt, ut certo
loco & tempore conveniant ibique ſuper ne-
gotiis publicis deliberent & decernant: cum
alio modo voluntas ſenatus ac populi, quæ ex
conſpirantibus majoris partis ſententiis reſultat,
cognosci nequeat ¹.

V. CÆTERUM uti circa alia jura, ita &
circa ſummum imperium contingit, ut id alicubi
bene, alicubi præ & imprudenter admini-
ſtretur. Unde ſit, ut aliæ civitates *ſanæ*,
aliæ *morbidæ* & *corruptæ* dicantur: eſſi prop-
ter iſtiusmodi morbos, peculiare formas aut
ſpecies rerum publicarum comminiſci neceſſum

¹ Singulæ civitatum formæ & commoda & incommoda ſibi adjuncta habent: de quibus auctores plurima diſceptarunt. Neque tamen (ut cum OTTONE loquar) magna hujus diſceptationis eſt utilitas: nam optima forma eſt, quæ cum genio populi cujuſque maxime convenit. Eſt quoddam genus naturâ factum ad herum recipiendum, aliud ad regem, aliud reip. aptum, & æqualitatis amans, ut pulchrè ARISTOTLES exemplis docuit, *Polit. L. VII. c. vii.*

Cap. 8. non sit. Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii *in hominibus*, alii *in ipso statu* hærent. Inde alia *vitia hominum*, alia *vitia status* audiunt.

Vitia hominum in Monarchia.

VI. *Vitia hominum in Monarchia* sunt, si, qui solum obtinet, regnandi artibus destituitur, nullaque aut non sufficiente reipubl. cura tangitur, eamque pravorum ministrorum ambitioni aut avaritiæ lacerandam prostituit; si sævitia & iracundia idem est terribilis; si etiam citra necessitatem remp. in casum dare gaudet; si quæ ad tolerandos sumptus reip. conferuntur, luxu, aut per inconsultas largitiones dissipat; si pecunias civibus extortas præter rationem accumulatur; si contumeliosus, si injustus est; & si quæ sunt alia, per quæ mali nomen principis comparatur.

Vitia hominum in Aristocratia.

VII. *Vitia hominum in Aristocratia* sunt, si per ambitum, pravaque artes via in senatum patet viris improbis aut ineptis, exclusis melioribus; si optimates factionibus distrahantur; si plebe tanquam mancipiis abuti, & bona civitatis augendo privato patrimonio intervertere student.

Vitia hominum in Democratia.

VIII. *Vitia hominum in Democratia* sunt, si inepti & turbulenti homines turbulenter & importune sententias suas tueri solent; si egregiæ & reip. non prægraves virtutes opprimuntur; si per levitatem leges temere figuntur atque refiguntur, & quæ modo placuerunt mox citra rationem displicent; si fordidus & ineptus homines rebus gerendis præficiuntur.

IX. *Vitia*

IX. *Vitia hominum*, quæ in quamvis civitatis speciem cadunt, sunt; si, quibus imperii administratio incumbit, officio suo negligenter aut prave funguntur; & si cives, quibus sola obsequii gloria relicta est frænum mordent.

Cap. 8.

Vitia hominum in quamvis forma.

X. *Ast Vitia Status* sunt, ubi leges aut instituta civitatis non sunt attemperata ad genus populi, aut regionis; aut ubi eadem cives disponunt ad turbas internas, aut ad justa vicinorum odio incurrenda; aut si eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quæ reip. servandæ sunt necessariæ: puta, si per leges civitatis non possint non in imbellem segnitiem resolvi, aut inidonei ad pacem ferendam reddi; aut si leges fundamentales ita sint dispositæ, ut per eas negotia publica non possint non tarde aut difficulter expediri².

Vitia status nonnulla notata.

XI. MORBIDIS ejusmodi rebuspubl. multi peculiariora quoque vocabula adplicant; ita ut vitiosa Monarchia vocetur *Tyrannis*; vitiosus status paucorum *Oligarchia*; vitiosus status popularis *Ochlocratia*. Etsi frequenter contingat, ut multi per isthæc vocabula non tam morbum reip. quam suum affectum aut displicentiam in præsentem statum, imperantesve exprimant. Sæpe enim, cui vel Rex vel status Monarchicus displicet, Tyrannum aut Dominum solet vocare etiam legitimum & bonum principem, præsertim ubi is leges severe exsequitur. Sic & cui dolet Senatu se excludi,

Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia quæ? c. v. § 11.

² Ut in *Poloniâ*, ubi in concilio (quod *Diet* appellant) omnium ad unum consensus requiritur, ut quiddam ratum sit.

Cap. 8. cum tamen aliis senatoribus inferiorem sese hautquaquam arbitretur; per contemptum & invidiam *ὀλίγους* illos vocat, q. d. paucos quosdam, qui cum nulla re cæteros emineant, in pares tamen aut meliores non sine fastu imperium exercent. Denique superbo homines ingenio, & quibus æqualitas popularis invisæ est, ubi in Democratia pari omnes jure de republ. suffragia ferre vident cum tamen in quavis civitate plebis maximus sit numerus; Ochlocratiam id vocant, q. d. statum, ubi vilis turba rerum potitur, nec egregiis viris, quales ipsi se ducunt, aliqua prærogativa relinquitur.

Reipublicæ irregularis XII. *Respublica irregularis* est, in qua non ita perfecte unio illa, in qua essentia civitatis consistit,prehenditur; idque non per modum morbi, aut vitii in administratione reip. hærentis; sed ut publica lege aut consuetudine ea velut legitima sit recepta. Cum autem aberrationum a rectitudine infiniti esse modi queant, non possunt etiam irregularium rerump. certæ & definitæ species constitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero exemplo plane potest intelligi. v. g. Si in aliqua republica senatus & populus summo utrinque jure

varia species.
c. v. § 14,
15.

³ Hic autem recte notat OTTO non ideo labe aut vitio adspergi remp. quod irregularis est. Irregularis forsan vocabitur regni Britannici forma, (quippe quod in eo suprema potestas regi, optimatibus & populo conjunctim attribuatur) quam tamen optime constitutam esse compertum fuit. Ipse CICERO remp. tripliciter temperatam optime constitutam judicavit.
Sic

jure negotia publica tractent, ita ut neuter alteri obnoxius sit. Aut si in regno aliquo procerum potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo, quam inæquales foederati subsint³.

Cap. 8.

XIII. *Systemata civitatum* vocamus, ubi plures perfectæ civitates aliquo peculiari vinculo ita connectuntur, ut ipsarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant. Exsurgunt autem systemata *duplici* potissimum modo: uno per communem Regem, altero per foedus.

Systema civitatum duplex.
c. v. § 16.

XIV. *Mediante communi Rege systema* emergit, quando plura separata regna vel ex conventionē, vel ex occasione matrimonii, hæreditatis, aut victoriæ, unum & eundem habent regem: ita tamen ut ideo in unum regnum non coalescant, sed singula juxta suas leges fundamentales a communi rege administrantur.

Aliud emergens ex communi rege;
c. v. § 17.

XV. *Altera species systematum* provenit, quando plures civitates vicinæ perpetuo foedere ita connectuntur, ut aliquas partes summi imperii, quæ præcipue defensionem contra extraneos spectant, non nisi consensu omnium exercere velint, salva manente de cætero singularum civitatum libertate & independentia⁴.

Aliud ex plurium perpetuo foedere.
c. v. § 18.

Sic enim scribit *de Rep.* apud NONIUM: *Statuo esse optime constitutam remp. quæ ex tribus illis generibus, regio optimatum & populari confusa modicè, nec puniendo irretet animum, immanem ac ferum, nec omnia præte. mittendo licentia civēs deteriores redlat.*

⁴ Ut in *Belgio Fœderato*, cujus singulæ provinciæ propriam remp. constituunt; & omnes in rebus communis defensionis contra extraneos conjunguntur.

C A P.

C A P. IX.

DE AFFECTIONIBUS IMPERII CIVILIS.

*Imperium
civitatis
summum
est.*
L. VII.
c. vi.

I. **H**ABET hoc omne imperium, quo universa aliqua civitas regitur in qualibet reip. forma; ut sit *summum*, i. e. in sui exercitio a nullo homine tanquam superiore dependens, sed ex proprio iudicio & arbitrio sese exserens, sic ut ejusdem actus a nemine tanquam superiori queant irriti reddi¹.

*Adeoque in
terris in-
dependens.*
c. vi. § 2.

II. INDE etiam est, quod idem imperium sit ἀνομιουδυνα², seu *nemini mortalium obstrictum ad reddendas rationes* eo cum effectu, ut si eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitione, velut a superiore profectis, eo nomine sit obnoxium³.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. I. c. iii. iv.

² ARISTOTELIS. *Polit.* L. IV. c. x.

³ Conf. HOBBS. *De Civitate*, c. vi. § 14.

⁴ Illud imperatorem præclare admonet CLAUDIANUS. *De Cons. Honor.* iv. 296.

*In commune jubes si quid, censeisque tenendum,
Primus jussa tibi; tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Authorem parere sibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.*

III. CUI

III, CUI conjunctum est, ut idem summum imperium *legibus humanis & civilibus*, ut talibus, *fit superius*, iisdemque adeo directe non obstringatur. Istæ enim leges a summo imperio tam in origine, quam in duratione dependent. Inde fieri non potest, ut per istas idem obligetur; cum alias idem seipso superius foret. Etsi ubi summus imperans quædam civibus lege injunxerit, quorum materia in ipsum quoque cadit, decorum fit & ad auctoritatem legi addendam proficuum, ut ad eadem iste ultro sese componat⁴.

Legibusque civilibus superius:
c. vi. § 3.

IV. HABET denique & peculiarem *sancti-Sanctum-*
moniam summum imperium, ut non solum ejus jussis legitimis resistere nefas sit, sed & ejusdem asperitas, non secus atque a probis liberis parentum morositas, a civibus fit patienter ferenda. Quin & ubi atrocissimas injurias intentaverit, singuli potius fuga sibi consulent, aut quantamcunque calamitatem sustinebunt, quam ferrum in durum quidem, sed tamen parentem patriæ stringent⁵.

que, cui resistere nefas.
c. vi. § 5.

V. PRÆ-

⁵ Regem timendum & honorandum esse omnes boni fatentur & suadent; etiam malum & injuriosum diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia. Itaque nequam audiendi sunt, qui summos imperantes, quoties imperio suo male utuntur, protinus coercendos esse docent. Non videtur autem omnino negandum jus populi ad injurias propulsandas; sed distinguendum est cum BARBEYRACCIO (ad GROTIUM, *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 2.*) inter injurias *dubias & tolerabiles, & manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter principem,

Cap. 9. V. PRÆTEREA summum imperium, in Monarchiis potissimum & Aristocratiis, alicubi *absolutum*, alicubi *limitatum* deprehenditur. *Absolutum imperium* monarcha habere dicitur, qui illud administrare potest proprio ex judicio non ad normam certorum ac perpetuorum statutorum, se prout præfens rerum conditio videtur exigere, quique adeo proprium ad arbitrium salutem reipubl. prout ejusdem tempora postulaverit, procurat.

Summum imperium alicubi absolutum.

c. vi. § 7.

Al bicertis limitibus circumscriptum.
c. 6. § 9.

VI. VERUM quia unius hominis judicium ab erroribus non est immune, & voluntas in prava

principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur; easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat: tantum abest ut vetet. Consistentem habemus ipsum GROTIUM, fortissimum regis majestatis & inviolabilis sanctionis assertorem, casus summæ necessitatis tacitam habere exceptionem, & in gravissimo & certissimo discrimine legem de non resistendo nos non obligare; adhibitâ tantum cæutione, in tali periculo personæ regis parcendum. Qui se hostem populi totius profitetur, (verbis GROTIANIS utor) is eo ipso abdicat regnum. *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7, 11.* Similiter BUDDEUS: Cum imperans hostilem erga rempublicam induit animum, atque in tyrannum degenerat, omnino ut illi resistatur, par est. Hoc natura & finis civilis societatis postulat, in quam homines coiverunt, non ut perderentur sed ut conservarentur. Multo magis hoc tum licet, si imperantis limitata sit potestas, atque status aut ordines regni in consortium summi imperii quodammodo veniunt. In eo tamen citra controversiam fallitur GROTIUS, dum populo jus puniendi principem seu summum imperantem tribuit. Cum enim Populus summo.

prava flexilis, in tanta cum primis libertate; Cap. 9.
 quibusdam populis consultum visum, ejus *imperii exercitium certis limitibus circumscribere*⁶.
 Id quod factum, dum ad certas leges circa
 administrationem partium imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si quando negotia summam rerum spectantia, quæque in antecessum definiri nequeunt, inciderent, voluerunt ea suscipi non nisi præsciente & consentiente populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur a salute regni aberrandi.

summo imperanti resistere potest, hoc fit per modum belli, non per modum iudicii & pœnæ, quæ, superiorem supponit. Populus autem non est superior summo imperante. Interim etiam quoad facultatem resistendi, quam populo tribuimus, certi observandi sunt gradus. *Primo* enim, cum summi imperantes aliquid jubent, quod legibus divinis adversatur, fas est non obedire. *At* 4. 9. Sed non statim vim usurpare licet. *Deinde*, si ipse imperans vim addat, incipiatque sævire in innocentes, sed, ut hætenus remp. directè non perfundet, quidvis potiùs præsertim religionis causâ tolerandum, quam violenter resistendum est, exemplo christianorum primitivæ ecclesiæ. *Denique*, si non tantum in innocentes sæviam, sed leges etiam fundamentales violet & cuncta conturbet, tum demum ei ut hosti resistere licet. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. 7 § 9.* Ut paucis dicam; urgente tantum summâ necessitate, i. e. cum respublica aliter servari nequeat, supremo magistratui resistere licet.

⁶ Manifestum est igitur id iniquè admodum statutum esse ab HOBBSIO, *Summum imperium neque viribus civitatis neque ullâ aliâ limitandum. De Civ. c. vi. § 18.*

VII. SOLET

Cap. 9,

VII. SOLET denique in regnis occurrere aliquod discrimen circa *modum habendi* regnum, qui non in omnibus æqualis apprehenditur. Quidam enim reges dicuntur regnum suum habere *in patrimonio*, ita ut illud pro libitu dividere, alienare, transferre possint, in quemcunque voluerint. Quod potissimum continget illis, qui armis regnum sibi quæsi-
 Regna habentur in patrimonio vel usu-fructu.
 § 14. 16. fivere, ac suum sibi populum ipsi fecerunt. Reliqui autem reges, qui ultro a populo sunt adsciti, etsi summo jure imperium exercent; regnum tamen pro libitu dividere, alienare, aut transferre nequeunt; sed in eo ad successores demittendo legem fundamentalem, aut consuetudinem in populo receptam sequi tenentur; eoque a quibusdam certo respectu cum *usufructuariis* comparantur⁷.

C A P. X.

DE MODIS ADQUIRENDI IMPERIUM,
imprimis MONARCHICUM.

*Imperii
 acquirendi
 duplex mo-
 dus:*
 L. VII. c.
 vii.

I. QUANQUAM ad quodvis Imperium legitimum constituendum *consensus* subjectorum requiratur, is tamen non ubique pari modo elicitur. Interdum enim
 per

⁷ Similiter GROTIUS: " Summum imperium dicta-
 " tor Romanus habebat jure *temporario*: Reges ple-
 " rique tam qui primi eliguntur, quam qui electis le-
 " gitimo ordine succedunt, jure *usufructuario*: at qui-
 " dam reges *pleno jure* proprietatis, ut qui iusto bello
 " imperium quæsi-
 " verunt, aut in quorum ditionem
 " populus

per violentiam bellicam aliqui adiguntur in victoris imperium consentire; interdum *ul-* *tro* ad aliquem principem constituendum cives accedunt ¹.

II. *Modus* acquirendi imperii *violentus* so- *Violentus*
let vocari *occupatio*, quando scilicet aliquis, *per occupa-*
justa bellandi causa subnixus, favente vi ar- *tionem, e-*
morum ac fortuna, populum aliquem eo re- *jusque ti-*
digit ut ipsius deinceps imperio sese subjicere *tulus:*
cogatur. Cujus imperii legitimus titulus non c. vii. § 3.
inde solum deducitur, quod victor, si rigore
belli voluisset uti, vitam plane victis adimere
potuisset, atque sic, dum minore istos incom-
modo defungi patitur, clementiæ insuper lau-
dem nanciscatur: sed & quod cum altero in
bellum descendens, quem ipse antea læserat, &
cui æquam satisfactionem præbere renuit, om-
nes suas fortunas aleæ martis exponat, sic ut
jam in antecessum tacite consenserit in quam-
cunque conditionem, quam eventus belli ipsi
est assignaturus.

III. *Ultroneo* autem *consensu* populi paratur *Consensu,*
regnum interveniente *electione*, qua populus *per electio-*
constituendus, aut jam constitutus, ultro cer- *nem a po-*
tum hominem, suo judicio imperii capacem, *pulo fact-*
am.
designat; cui quando decretum populi fuerit c. vii. § 6.

“populus aliquis, majoris mali vitandi causâ, ita se
“dedit ut nihil exciperetur.” *De Jure B. & P.*
L. I. c. iii. § 11. Ubi rectè notat BARBEYRACCIUS,
re verâ nullum omnino regnum esse in *patrimonio*, nisi
ex consensu expresso vel tacito populi.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. vii.

Cap. 10. significatum, idque ille acceptaverit, promisso
 ~~~~~ populi obsequio imperium confertur.

*Interrog-
num, ejus-
que incom-
modum.
c. vii. § 7.*

IV. ELECTIONEM in civitate jam consti-
 tuta, siquidem illa suscipiatur rege priore de-
 functo, antecedere solet *interregnum*. In quo
 licet ad imperfectam formam recidat civitas,
 dum cives primo tantum pacto inter se con-
 nectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc
 addit nomen & affectus communis patriæ, ci-
 viumque plerorumque fortunæ isti loco fere
 affixæ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro
 tantisper pacem inter se colant & quantocyus
 ad plenum imperium instaurandum incum-
 bant. Etsi magnopere ad incommoda, ex in-
 terregnis oriri apta, evitanda faciat, si in ante-
 cessum constituentur, penes quos folio vacante
 interim reip. administratio esse debeat ².

*Succeſſo
constituta
arbitrio
regis vel
populi.
c. vii. § 11.*

V. CÆTERUM alicubi quidem singulis mo-
 narchis defunctis nova instituitur electio. A-
 licubi autem regnum ea lege in alterum con-
 fertur, ut citra novam intervenientem electio-
 nem id alios per successionem transeat. Illud
 jus successionis constituitur vel *arbitrio ipsius
 regis, vel arbitrio populi.*

*In priori
disponit
monarcha
pro libitu.*

VI. Reges, qui regnum suum habent in
 patrimonio, pro libitu *super successione* pos-
 sunt *disponere*; quorum dispositio æque ac
 privatorum testamentum observabitur, præ-
 fertim ubi abs aliquo regnum fuerit condi-
 tum ac partum. Ubi licebit ipsi, si placuerit,

---

² Ubi regnum hæreditarium est, non datur interreg-
 num: unde vox illa in Britannia valet, *Regem non mori.*
 regnum

regnum inter plures liberos dividere, etiam ^{Cap. 10.} filiabus non exclusis; imo & hæredem instituere filium adoptivum, naturalem, aut qui nulla plane cognatione ipsi est junctus.

VII. VERUM ubi ejusmodi rex super sua ^{St nihil} successione nihil peculiariter disposuit, ^{presu-} ^{disposuerit,} ^{mitur,} Primo, cum nequaquam regnum suum ^{quid præ-} ^{sumen-} ^{äum?} secum expirare velle, sed ut omnino in liberos suos propter communem mortalium affectum id devolvatur. Dein ut post ipsum monarchica forma conservetur, quippe quam ipse suo exemplo comprobavit. Tum ut regnum maneat indivisum; quippe cum divisio cum regni juxta & familiæ regię convulsione sit conjuncta. Præterea ut inter pares gradu mas præferatur fœminæ, primogenitus deinceps genitis. Denique ut liberis deficientibus ad proximum quemque sanguine regnum devolvatur.

VIII. IN illis autem regnis, quæ ab initio ^{Populus} ultronea populi voluntate sunt constituta, ^{ordo quando &} ^{successionis originarie ab ejusdem populi volun-} ^{qualem} ^{tate dependet.} ^{successio-} ^{nem defi-} ^{niat?} Qui ubi in regem una cum imperio jus quoque successoris constituendi contulerit, succedet quem hic voluerit. Ubi ^{c. vii. § 12.} hoc non fuit factum, id jus populus sibi reservasse intelligitur. Cui si placuit in electum regem hæreditario jure regnum conferre, ^{or-} ^{dinem succedendi vel simplicibus hæreditatibus} ^{consimilem,} quantum salus regni admittit, effecit; vel *peculiari* ipsum *ratione* temperavit.

IX. UBI *simpliciter* *populus* *regem* *jusserit* ^{In hoc succ.} ^{cessionis} ^{genere} ^{nennulla.} ^{notanda} *hæreditario jure regnum obtinere,* nec quid *pe-* *culi-*

G g

Cap. 10. *~* culiariter addiderit; voluit quidem, ut regnum eo ordine devolvatur, quo privatæ hæreditates; sed non sine aliquo temperamento. Nam in hisce tere ut a privatis hæreditatibus discedat successio in regnis, salus civitatum requirit, I. Ut regnum sit individuum. II. Ut successio stet intra eos, qui a primo rege descendunt. III. Ne succedant, nisi qui nati sunt secundum leges patriæ, non nothi tantum, sed & adoptivi. IV. Ut in pari gradu mares præferantur fœminis, etiam majoribus natu. V. Ut successor regnum agnoscat tanquam beneficium populi, non tanquam beneficium antecessoris³.

Successio linealis in quo consistat?
c. vii. § 13.

X. VERUM quia facile inextricabiles controversiæ oriri poterant, uter ex familia regnatrice nuper defunctum proxima cognatione contingeret, ubi ab autore stirpis longius discessum fuerat; inde multos apud populos *successio linealis* introducta est. Quæ in hoc consistit, ut prout quisque ab autore stirpis regnatricis descendit, ita lineam velut perpendiculararem constituat; & inde quilibet ad regnum vocetur, prout ipsius linea alias præcedit; nec de una linea in alteram fiat transitus, quoad ex priore aliquis adhuc superfit; licet forte existat, qui propiore gradu proxime defunctum regem attingat⁴.

Species ejus duæ, cognatica & agnatica.

XI. SUCCESSIONIS linealis usitatissimæ sunt

³ Has regulas ex GROTIUS transfudit noster. *De Jure B. & P. L. II. vii. § 14. — 18.*

⁴ Talis ordo succedendi in Britanniam præscriptus est. species

species *Cognatica*, & *Agnatica*. In illa foeminae non excluduntur, sed postponuntur maribus in eadem linea, ita ut etiam ad ipsas fiat regressus, si mares potiori aut pari gradu defecerint. Hæc autem foeminas, & ex hisce natos etiam mares in perpetuum excludit^s.

PII. UBI super successione in regno patri-
moniali controversia oriatur, optimum fuerit
ad arbitros ex familia regia ire. Si successio
fuerit voluntate populi constituta, declaratio
populi dubium tollet.

*Lites super
successione
à quo diri-
mendæ?
c.vii. §15.*

C A P. XI.

DE OFFICIO SUMMORUM IMPERANT-
TIUM.

I. QUIBUS præceptis Officium Sum-
morum Imperantium constet, ex in-
dole ac fine civitatum, nec non ex-
pensis summi imperii partibus, perspicue
colligitur.

*Officia
summi im-
perantis:
L. VII.
c. ix.*

II. UBI ante omnia requiritur, ut impe-
rantes ipsi diligenter discant, quæ ad plenam
ejus officii cognitionem pertinent; cum nemo
Ante om-
nia quid
sui officii
sit, bene
novisse.
c. ix. § 2.

^s Sic in Galliâ foeminae ab imperio excluduntur ex lege *Salicâ*; quæ (teste GRONOVIO) exinde nomen sortita est, quod in terrâ *Salicâ* nulla portio hereditatis mulieri veniat; sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

Cap. II. laudabiliter exercere possit quod non probe didicit. Unde principi sequestranda illa studia, quæ ad huncce finem nihil faciunt. Circumcidendæ quoque voluptates, oblectationes, vanæque occupationes, quatenus istum finem intercipiunt. Ideo & in familiaritatem admittendi viri cordati, rerumque humanarum periti: adulatores, nugatores, & qui præter inania nihil didicerunt, procul arcendi. Enimvero, ut generalia prudentiæ rectoris præcepta rite applicare norit; quam penitissime ipsi conditio sui status, subjectique indoles populi est cognoscenda¹. Illisque præterea virtutibus cumprimis studendum, quarum usus in tantæ molis administratione maxime conspicitur; moresque ad tanti fastigii dignitatem componendi².

*Salutem
populi
summam
legem ha-
bere.*

c. ix. § 3.

III. GENERALIS lex summorum imperantium est hæc, *Salus populi suprema lex est*³. Ea enim intentione in istos imperium est collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates sunt institutæ. Inde credere iudem debent, nihil sibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

*Discipline
publice
civem s-
suescere.*

c. ix. § 4.

IV. AD internam civitatum tranquillitatem requiritur, ut voluntates civium ita temperentur, & dirigantur, prout saluti civitatis

¹ "Senatori est necessarium (inquit CICERO) nosse rempublicam; id quod latè patet, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quâ quisque sit lege, condicione, tollere; tenere consuetudinem decernendi, nosse exempla majorum." *De Leg.* III. xviii.

expedit. Inde summorum imperantium est Cap. II.
 non solum idoneas ei fini *leges* præscribere; ~
 sed & *publicam disciplinam* ita sancire, ut non
 tam metu suppliciorum, quam assuetudine,
 cives ad legum præscripta sese componant. Ad
 quem finem quoque facit curare, ut doctrina
 Christiana, pura illa & sincera, in civitate
 vigeat; ac in scholis publicis talia dogmata
 tradantur, quæ cum fine civitatum conve-
 niunt⁴.

V. Ad eundem finem expedit, perscriptas *Leges cla-*
 habere *leges perspicuas & planas* circa negotia, *ras nec*
 quæ frequentissime inter cives versari solent. *nimis*
 Non tamen plura legibus civilibus sancien- *multas,*
 da sunt, quam ad bonum civitatis & ci- *feræ*
 vium conducunt. Nam cum de eo, quod fa- c. ix. § 5.
 cere vel non facere debent, sæpius per ratio-
 nem naturalem, quam per scientiam legum
 homines deliberare solent; ubi plures *leges*
 sunt, quam ut facile memoria comprehendi
 queant; & per eas prohibeantur ea, quæ ra-
 tio per se non prohibet; necesse est, ut per
 ignorantiam sine ulla prava intentione inci-
 dant in *leges*, tanquam in laqueos. Quo ipso
 civibus per imperantes supervacuum incom-
 modum conciliatur; quod est contra finem
 civitatum⁵.

² Vid. BARBEYRACC. ad opus majus. L. vii. c. ix.
 § 2, 3. qui ibidem plurima pulchra ac utilia de principum
 officiis collegit.

³ CICER. *De Leg.* III. iii.

⁴ Vid. *supra*, c. xii. § 8.

⁵ *Corruptissima reip. plurimæ leges.* TACIT. Ann. III.
 xx. ii.

Cap. II.

VI. QUIA autem frustra feruntur leges, si impune eas violari tollerent Summi Imperantes; igitur horum est *exsecutionem* earundem procurare; utque quivis suo jure potiat, citra lentas moras, elusiones atque vexationes, efficere: *pœnas* quoque sumere pro cujusque facti conditione, transgressorisque intentione & malitia: nec sine sufficiente causa veniam indulgere; cum iniquum sit & ad irritandos civium animos efficacissimum, æqualiter meritos, cæteris paribus, non æqualiter tractare⁶.

Pœnas ad usum civitatis temperare.
c. ix. § 7.

VII. UTI autem nihil pœnis sancendum quod non ad usum civitatis facit: item *pœnæ* quoque sunt temperandæ, ut ad finem istum proportionem habeant, utque adeo cives non plus afflictionis, quam resp. utilitatis inde ferat. De cætero si scopum suum debent obtinere pœnæ, adparet eas eousque esse intendendas, ut acerbitas earundem præponderet lucro & delectationi, quæ ex facto legibus vitio redondere potest⁷.

Civium inter se injurias prohibere.
c. ix. § 8.

VIII. QUIA porro hoc fine in civitatem coiverunt homines, ut securitatem adversus injurias aliorum obtinerent: Summorum Imperantium est eo severius *civium inter se injurias prohibere*, quo faciliorem perpetua cohabitatio

⁶ Conf. BUDDEI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 5.

⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3.

⁸ Præclare de hac re CICERO. "Nihil est exitiosius civitatibus, nihil tam contrarium juri & legibus,"

bitatio occasionem ad lædendum præbet. Nec discrimina ordinum ac dignitatum eo valere debent, ut potentiores tenuioribus pro libidine insultare possint. Sed & scopo summi imperii adversatur, ut cives, quas sibi factas arbitrantur injurias, privata violentia exsequantur^s.

IX. PRÆTEREA quanquam ad omnia civitatis amplioris negotia immediate obeunda unus princeps non sufficiat, sic ut necessario *Ministri* in partem curarum sint vocandi: tamen uti hi omnem a summo imperante potestatem mutuantur; ita & bene & male ab ipsis gestorum imputatio ultimo demum in istum redundat. Quam ob rationem, & quia prout ministri sunt, ita recte aut prave negotia expediuntur; summi imperantes tenentur ad munia civitatis adhibere viros probos, & idoneos, & in eorum acta subinde inquirere; eos denique, prout rem gessisse deprehenduntur, præmiis vel pœnis mactare: quo cæteri intelligent, non minore fide ac diligentia publicam quam propriam rem tractandam. Sic & cum pravi mortalium ad scelera perpetranda spe impunitatis alliciantur; quæ ipsis præbetur facillima, ubi *Judices* corruptionibus patent; Summorum imperantium est, in ejusmodi judices, tanquam, fautores scelerum, quis secu-

Ministros aitos, & prudentes, adhibere.
c. ix §. 9.

“ bus, nihil minùs civile & humanum, quam compositione & constituta rep. quicquam agi per vim. Parere jubet intercessori, quo nihil præstantius: impediri enim bonam rem melius, quàm concedi malæ.”

De Leg. III. xviii.

Cap. II. ritas civium abruptitur, severe animadvertere. Præterea licet ordinaria negotiorum expeditio ministris credenda sit: summi tamen imperantes querelis ac desideriis civium patienter aurem præbere nunquam detrectabunt⁹.

Tributa ad necessitatem imperare.
c. ix. § 10.

X. CUM ad *Tributa* & alia onera ferenda cives nullo alio nomine teneantur, quam quatenus ista necessaria sunt ad sumtus civitatis belli pacisque tempore tolerandos; igitur summorum hæc imperantium officium erit, non plus extorquere, quam necessitates, aut insignes reip. utilitates requirant; & quantum fieri potest, ita onera temperare, ut quam minime cives iisdem affigantur. Deinde ut justa in proportione describantur; nec aliquibus civibus immunitates concedantur in fraudem & oppressionem reliquorum. Tum quæ collecta fuerunt, in usus reip. impendantur: non per luxuriam, largitiones, superfluam ostentationem, aut inania dissipentur. Denique providendum, ut erogationes retribuis respondeant, & qua hi non pertingunt, a parcimonia & circumsicis sumtibus non necessariis subsidium petendum¹⁰.

Rei familiarium civium providere.
c. ix. § 11.

XI. QUANQUAM autem summi imperantes subditos alere non teneantur, (nisi quod eorum, qui per immeritam aliquam calamitatem seipsum sustentare non possunt, peculiarem curam agere caritas jubeat; tamen quia non solum ex bonis civium colligendi sunt

⁹ Conf. BUDDEI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 6.

¹⁰ Conf. BUDDEUM *ubi supra.* S. 7.

sumtus,

sumtus, civitati conservandæ necessarii; sed etiam robur civitatis in virtute & opibus civium consistit: igitur illis, quantum in se, providendum erit, ut *res familiaris civium* gliscat. Ad hunc finem facit cives disponere, ut quantum fieri potest, uberem proventum ex terra & aquis capiant; ut, quæ apud ipsos proveniunt, materiis industriam adhibeant; aut quem ipsi commode laborem obire possunt, ab aliis non redimant: quod fit, siquidem artes mechanicæ foveantur. Maximi quoque est momenti mercaturam, & in regionibus maritimis navigationem excolere. Nec ignavia solum proscribenda, sed & ad parcimoniam revocandi cives per *leges sumtuarias*, quæ superflui sumtus prohibeantur, imprimis illi, per quos opes civium ad externos transferuntur. Et si majorem hæc, quam quævis leges, efficaciam obtinent summorum imperantium exempla¹¹.

XII. QUIA etiam sanitas ac firmitas interna civitatum ex *unione civium* provenit, quæ quo accuratior fuerit, eo majore cum efficacia vis imperii per universum sese civitatis corpus dispensat: igitur summis imperantibus incumbit providere, ne in civitate *factiones* oriantur; neve quidam cives inter se peculiaribus pactis connectantur; neve omnes aut aliqui ab ullo alio, sive intra sive extra civitatem constituto, sub quocunque obtentu, sacro aut profano, magis dependeant, quam a legitimo

Omne factionum genus praecavere.
C. IX. § I.

¹¹ Conf. BUDDREUM, *ubi supra*. S. 8.

Cap: II. suo principe ; & in nemine plus sibi præsidii, quam in eodem repositum arbitrentur.

Armis se-
curitati
civium
prospicere.
c. ix. § 13.

XIII. DENIQUE cum status civitatum inter se sit pax satis infida ; summorum imperantium est curare, ut *virtus civium, peritiaque armorum* alatur ; & omnia, quæ ad vim repellendam requiruntur, mature parentur, munita loca, arma, milites, &, rerum gerendarum nervus, pecunia¹². Ulro autem e iam posita justa belli causa nemo laceffendus, nisi tutissima arriserit occasio, & conditio civitatis commode id ferat. Eundem quoque ob finem consilia & molitiones vicinorum accurate exploranda & observanda sunt ; nec non amicitia & fœdera prudenter contrahenda.

C A P. XII.

DE LEGIBUS CIVILIBUS IN SPECIE.

Legum ci-
vilium de-
scriptio.
L. VIII. c.
4

DISPICIENDUM quoque jam restat de partibus summi imperii in specie, & quæ circa eas peculiariter observanda occurrunt. Ubi primum locum occupant *leges civiles*, quæ sunt *decreta summi imperantis civilis*,

¹² Vid. *supra*, L. I. c. xiv.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. Proleg.* § 15.

² Istæ vero minùs propriè *leges civiles* vocantur ; sunt enim præcepta *juris naturalis*.

³ Vim & observantiam legibus naturalibus addere possunt civiles, propterea quod quorundam tam in:qua
sit

lis, per quæ civibus injungitur, quid in vita civili facere, quidve omittere debeant ³. Cap. 12.

II. DICUNTUR autem leges civiles duplici potissimum respectu; vel respectu autoritatis, vel originis. Priori sensu leges civiles vocari possunt omnes leges juxta quas in foro civili jus redditur, undecunque demum illæ originem suam trahant ³. Posteriori sensu leges civiles dicuntur, quæ primo a voluntate summi imperii civilis profectæ sunt, atque circa ea versantur, quæ jure naturali ac divino definita non sunt, sed ad peculiarem utilitatem singularum civitatum faciunt.

Duplici respectu ea dicuntur tales.

III. CÆTERUM uti legibus civilibus nihil est fanciendum, quod non ad commodum reip. referatur: ita cum vitæ civilis decori & tranquillitati maxime expediat, legem naturalem a civibus probe observari; hinc summis imperantibus incumbit, isti vim atque efficaciam legis civilis impertiri. Nam apud plurimos mortalium tanta deprehenditur malitia, ut neque manifesta legis naturalis utilitas, neque metus divini Numinis ei reprimendæ sufficiat. Quo igitur utcunque vitæ civilis honestas servari queat, summum imperium efficere potest, legibus naturalibus vim legum civilium tribuendo ³.

Legi naturali addunt vim & efficaciam;

---

fit indoles, ut plures pœnas hujusce vitæ quam futuræ metuant. Sed non ideo sequitur (quod malè statuit HOBBSIUS *De Cive*, c. xiv. § 9, 10.) legibus naturalibus totam obligandi vim à civilibus accedere, & magistratum omnino ex suo arbitrio definire posse, quid honestum & turpe sit, quid furtum, adulterium, homicidium, &c. Vid. *supra*, L. I. c. iii. § 1.

IV. CON-

Cap. 12. IV. CONSISTIT autem *vis legum civilium*

in hoc, ut præceptis de faciendo vel omittendo addatur *sanctio pœnalis*; sive ut definiatur, quæ pœna in foro civitatis sit mansura eum, qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda.

Qua sanctione pœnali quæ destituuntur leges naturales, in foro humano impune violantur, salva tamen vindicta tribunalis divini.

Et accommodatam ad eam actionem in foro.

V. PRÆTEREA qui vitæ civilis indoles non fert, ut quod quisque sibi deberi arbitratur, propriam per violentiam exigat: inde & in eo legi naturali subveniunt leges civiles, quod ad ea, quæ ex illa debentur, hæc *actionem* accommodant, cujus vi ista in foro civili per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quæ per leges civiles non acceperunt, ab invitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges civiles illis potissimum obligationibus actionem accommodare, quæ per expressa pacta inter homines contractæ sunt. Cæteris, quæ ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, sepe actionem denegarunt, ut esset materia, qua virtutem suam exercerent probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si citra coactionem recte fecisse videntur⁴. Sæpe etiam tanti non fuit visum negotium, ut ideo prætor fatigaretur.

Legem naturæ applicant & explicant.

VI. CUM etiam multa lege naturali indefinite

⁴ Hoc modo CICERO. "Aliter leges, aliter philosophi; leges quatenus manu tenere possunt; philosophi, quatenus ratione & intelligentia." *De Offic.* III. xvii. Similiter SENECA: "Multa legem non ha-

nite præcipiantur, adplicatione in cuiusvis arbitrio relicta; inde lex civilis ad decus & tranquillitatem civitatis ejusmodi *actionibus tempus, modum, locum & personam* assignare, aliasque circumstantias determinare, quandoque & præmiis homines ad eas suscipiendas allucere solet. Si quid etiam in lege naturali obscuri sit, legis civilis est *explicare*. Quam explicationem in agendo sequi cives tenentur; utut fortasse privata ipsorum opinio in diversum abeat.

Cap. 12.

VII. CUM etiam plurimæ actiones per legem naturalem cujusque judicio & arbitrio sint relictae, quas tamen in civitate uniformi modo temperari tranquillitatis & decoris publici interest: inde leges civiles ejusmodi actionibus & negotiis *certam formam* solent assignare; uti contingit in ultimis voluntatibus, in contractibus, & multis aliis. Ob eandem causam etiam leges civiles exercitium eorum jurium, quæ naturaliter competunt, circumscribere sueverunt.

Negotiiis
per se
liberis
formam
dant.

VIII. DEBENT autem cives legibus civilibus, quatenus aperte juri divino non repugnant, *obtemperare*, non velut ex nudo poenæ metu, sed ex intrinseca obligatione, per ipsum jus naturale confirmata: quippe inter cujus præcepta quoque est, legitimis imperantibus esse parendum.

Lex civilis
conscientiam
obligat.

IX. DE

“habent, nec *actionem*, ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.” *De Benef. v. 21.*

⁵ Questio in scholis notissima est, *Utrum leges humane conscientiam obligent?* i. e. Utrum ita astringant aliquem ad

IX. DENIQUE non minus *peculiaribus jussis* summorum imperantium, quam legibus communibus cives obtemperare debent. Ubi tamen observandum est, utrum summus imperans civem quid jubeat facere tanquam *actionem civi propriam*; an vero mandet suscipere nudam *executionem actionis*, quæ propria imperantis esse debeat ⁶. Nam posteriori casu necessitate ab imperante adhibita, citra proprium peccatum potest aliquid agere civis, quo patrato ipse imperans peccat ⁷. Sed ut civis velut proprio nomine peccatum legi naturali & divinæ repugnans perpetret, fieri recte non potest. Inde est, quod si in bello etiam injusto civis jussu summi imperantis arma gerat, non peccet ⁸. Sed si ejusdem jussu aliquis innocentem damnet, falsum testimonium dicat, calumniam alicui intentet, utique peccat. Nam civis militat nomine publico; sed proprio nomine judicat, testatur, accusat.

Peculiaribus jussibus imperantis quousque obediendum.
c. i. § 6.
7, 8.

C A P.

---

ad obediendum (SANDERSONI verbis utor) ut si non pareat, non solum potestati temporali, aut legibus constitutæ, aut ex superioris arbitrio inferendæ obnoxius sit, sed & à propriâ conscientia velut neglecti officii contractæque inde offensionis Dei reus merito redarguatur? Idem partem affirmativam accuratè defendit. Vid. *De Obligatione Conscientiæ*, Præl. 5ta.

⁶ Hæc distinctio negotium haud expedit. Nequit cogi voluntas, & Deo potius obediendum quam hominibus, unde ne minimum quidem malum patrandum est, ut bonum exinde eveniat.

⁷ Nequaquam hoc admitti debet, si subdito constet actionem esse illicitam.

⁸ Rectius judicat GROTIUS milites, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debere.

C A P. XIII.

DE JURE VITÆ AC NECIS.

I. **S**UMMO imperio civili in *vitam civium* *Jus imperantis in vitam civium:* duplici modo jus competit; *indirecte* vel *directe*: illud quidem ad *defensionem civitatis*, hoc autem ad *compescenda delicta*¹.

L. VIII.
c. ii. iii.

II. **C**UM enim sæpe vis exterorum per vim sit repellenda; aut jus nostrum violenter ab ipsis vindicandum; licet utique summo imperio cives ad hoc negotii compellere: ubi de industria non id agitur, ut cives vitam amittant, sed duntaxat periculo mortis eorum vita exponitur². Qualibus in periculis ut strenue & dextre sese cives gerere possint, summum imperium exercere eos & præparare debet. Nulli autem civi ejus periculi metu ad munia militaria se inutilem reddere licet³.

Indirectum, periculo eam exponendi.
c. ii. § 1,
3, 4

---

debere. *De Jure B. & P. L. II. c. xxvi. § 2.* Quod si dubitent utrum bellum sit licitum necne, principi parandum est; & nil obstat regula à GROTIUS allata, *quod dubitas ne feceris.* Vid. *supra*, L. I. c. i. § 6. not. n.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xx.* BUDDEI *Phil. Pract.* P. II. c. v. S. 1.

² Hoc sequitur ex fine civitatis; qui duplex est. 1. Ut avertantur mala. 2. Ut compescantur delicta.

³ *Augustus* (referente SERTONIO, c. xxiv.) equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus causâ detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ. Et ad hoc flagitium reprimendum plurimæ leges latæ sunt ab imperatoribus, *Traiano, Theodosio, Constantino*, aliisque. Conf. PUF. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 3.*

Et

Cap. 13. Et qui militiæ est adscriptus, hautquaquam assignatam stationem ex formidine deferet, sed ad extremum potius spiritum pugnabit: nisi intelligat imperantis voluntatem esse, ut potius vitam, quam locum conservet; aut locus iste tanti non sit civitati, quam vita istorum civium⁴.

Directum adimendi per modum pœnæ.
c. iii. § 1. III. DIRECTE autem vitam civibus adimere potest summum imperium ob atrociam delicta, & per modum pœnæ; quæ tamen & in alia hominis bona cadit. Quo loco de natura pœnæ quædam in universum erunt exponenda.

Pœnæ rationem quænam habere possint.
c. iii. § 4. IV. EST igitur PœNA *malum passionis quod infligitur ob malum activis*; seu malum aliquod molestum, quod per modum coactionis

⁴ Hoc in loco meritò quæri potest, utrùm civem innocentem liceat hosti ad certam mortem tradere, ut evitetur imminens reip. ruina? Partem negativam tuetur noster in opere majori, L. VIII. c. ii. § 5. " Ut civitas (inquit) eum in tyranni manum tradat aut ut eundem cogat quo seipsum dedat, neque fas esse neque necessarium arbitror." Rectius (ut opinor) pro parte affirmativâ stat GROTIVS. Caritas & amor patriæ id à cive exigit, ut seipsum tradat; quoniam utilitati omnium plusquam unius alicujus aut suæ consulendum est. Quod si id facere tenetur, ad id recte cogi potest. " Superior (teste GROTIO) cogere potest ad ea, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, quæ superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas."

nis & pro imperio, intuitu antegressi delicti, alicui imponitur ⁶. Licet enim sæpe alicui pœnæ loco imperentur quædam actiones; in iis tamen spectatur id, quod laboriosæ, & facienti molestæ sint, quodque agenti passio quædam per eas inferatur. Invitis autem pœna est infligenda, quia alias illa non obtineret finem suum, qui est, acerbitate sua homines a peccatis deterrere. Quem effectum non habent, quæ quis lubens admittit. Denique pœnæ rationem non habent mala, quæ in bello pugnave inter repugnandum inferuntur; quia non pro imperio: Neque quæ per injuriam quis patitur; quia non intuitu antegressi delicti inferuntur ⁷.

V. SI-

De Jure B. & P. L. II. c. xxv. § 3. Porro notandum est, ubi hostis potentior certos sibi cives *obsides* ad pacata quævis firmanda postulaverit; eos ad hoc onus suscipiendum adigi posse. Quod si illius, quicum pacificum, aut nostræ civitatis nihil interest, è civibus quis obses fueris; præcidendis querelis aptissimum erit sortem adhibere. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 6.*

⁵ Definitio ex GROTIUS petita. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 1.*

⁶ *Omnis pœna, si iusta est, peccati pœna est.* AUGUST. Retr. I. ix.

⁷ Par in parem non habet imperium, ideoque pœnam propriè dictam ex auctoris definitione infligere non potest. Eadem ratione in statu naturali nemo pœnis humanis obnoxius esse potest, quoniam non datur superior. Hanc autem nostri doctrinam improbat BARBEYRACCIUS, & longâ verborum ambage probare aggreditur pœnam à paribus in pares infligi posse. Eodem modo bellum *punitivum* esse posse statuit GROTIUS; & libertatem salutis suæ per pœnas consulendi initio

H h

penes

Cap. 13.

*Imperanti
competit
jus punien-
di.*

c. iii. § 7.

V. SICUTI autem libertas naturalis hoc habet, ut qui in ea constitutus præter Deum neminem habet superiorem, divinis tantum pœnis sit obnoxius : ita cum introducto inter homines imperio hoc quoque imperantibus facultas societatum attribuit, ut ipsi malo repræsentato malitiam subjectorum coercere queant, quo plures homines securi invicem possint vivere.

*In pœnis
humanis
respicien-
da utili-
tas.*

c. iii. § 8.

VI. ETSI autem in eo nihil videtur iniqui, ut malum patiatur, qui male egit : in pœnis tamen humanis non simpliciter respiciendum est, quodnam malum sit perpetratum ; sed & quæ utilitas ex pœna possit provenire. Sicuti & nequaquam eo fine pœnæ exercendæ, ut læsus animum pascat, & voluptatem capiat ex dolore & supplicio lædentis ; quippe cum hæc voluptas plane sit inhumana, & socialitati repugnans^s.

*Aut pec-
cantis, aut
læsi, aut
omnium.*

c. iii. § 9.

VII. Genuinus pœnarum humanarum finis est præcautio læsionum & injuriarum ; quæ

---

penes singulos fuisse. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 40.* Sed rectius, me judice, decernit noster ; in eo quod facultatem delinquentes puniendi paribus non concessit. Proculdubio licita est defensio per violentiam contra injurias, licitum est bellum in eos, qui jura nostra violarunt ; non autem per modum pœnæ, sed defensionis. Jure naturali, nemini alterius actiones dirigendi nedum puniendi competit facultas, in quem non habet imperium. Qui delictum aliquod admisit, pœnas luere debet ; sed ab eo solo, cujus leges migravit. Neque adeo gens gentem punire recte potest, quoniam par est utriusque conditio ; unde *bellum punitivum* GROTIJ figmentum recte haberi potest.

pro-

provenit, si vel in melius emendetur, qui peccavit; aut alii ejus exemplo, ne deinceps velint peccare; vel si ita coerceatur qui peccavit, ut non posset deinceps nocere. Id quod etiam ita potest exprimi; quod in pœnis respiciatur vel utilitas ejus, qui peccavit; vel ejus cujus intererat non fuisse peccatum, quique adeo per peccatum læsus fuit; vel indistinctim quorumlibet. Cap. 13°

VIII. PRIMUM igitur in sumenda pœna respicitur *utilitas ejus, qui peccavit*, dum dolore pœnæ ipsius animus emendatur, & peccandi libido per eundem extinguitur⁹. Quale genus pœnæ etiam in plerisque civitatibus in suos domesticos exercere patribus-familias relictum. Eo solo tamen fine ad mortem procedi posse non videtur; cum qui mortuus est, emendari nequeat¹⁰. *Quomodo utilitas peccantis?*

IX. DEINDE in pœna versatur *utilitas ejus, qui læsus fuit*, ne tale quid in posterum ab eodem aut aliis patiat. Quorum prius obtinetur, si vel tollatur, qui peccavit; vel vi- *Quomodo utilitas læsi?*
c.iii. § 11.

* Scitè cecinit CLAUDIANUS, *Conf. Manlii*, ver. 223.

*Qui fruitur pœnâ, ferus est, legumque videtur
Vindictam præstare sibi: Diis proximus ille est,
Quem ratio non ira movet; qui facta rependens
Consilio punire potest*—————

⁹ “Castigatio sincera & cum ratione aliquando necessaria est. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Ingenia vitio prava dolore corporis animique corrigimus. SENECA de Ira, L. I. c. v.

¹⁰ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 7.

Cap. 13. res nocendi, salva vita, ipsi adiunguntur; vel si malo suo dedoceatur relinquere. Posterius autem obtinetur pœna aperta & conspicua, cujusque adparatus ad terrorem aliis incutendum aptus sit¹¹.

*Quomodo
utilitas
omnium?
c. iii. § 12.*

X. DENIQUE in pœna *utilitas* quoque *omnium* quæritur, dum nempe id agitur, ut ne, qui uni nocuit, aliis deinceps noceat, vel ut exemplo territi cæteri a similibus patrandis abstineant. Quod pari modo atque prius obtinetur¹².

*Pœnis hu-
manis ex-
empti actus
interni:
c. iii. § 14.*

XI. QUOD si porro tum fines pœnarum tum conditionem generis humani consideremus; adparet, *non omnia peccata esse ejusmodi indolis, ut in foro humano ea puniri* omnino conveniat. Inde pœnis humanis eximuntur *actus mere interni*, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, destinatio citra effectum; etsi postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis interest, ut ob eundem quispiam puniatur¹³.

*Et lapsus
minutissi-
mi:*

XII. DURUM quoque nimis foret pœnis humanis subjicere *minutissimos lapsus*, quos in isthac

¹¹ Ibid. § 8.

¹² Ibid. § 9. Add. SELDEN, *De Jure Nat.* L. I. c. iv.

¹³ Id tamen non obstat (teste GROTIUS) quò minus actus interni quatenus in externos influunt, in æstimationem

isthac naturæ conditione non datur effugere, **Cap. 13.**
quantamcunque attentionem quis adhibere in-
stituatur ¹⁴.

XIII. PRÆTEREA multos actus dissimulant *Et quæ*
leges humanæ *ob tranquillitatem civitatis, aut ferre jubet*
alias ob rationes: puta, si splendidior futurus *civitatis*
sit actus, ubi ex intuitu pœnæ non videatur *tranquil-*
susceptus; aut ubi operæ pretium non sit ju-
dices inquietari, aut si obscurissimæ res sit dis-
ceptationis, aut si inolitum plane malum citra
convulsionem civitatis tolli nequeat.

XIV. DENIQUE & a pœna humana eximi
necesse est illa *vitia animi, ex corruptione mor-*
saliam communi resultantia, quæ ita frequentia
reperiuntur, ut defuturi essent, quibus impe-
raretur, si severis ista pœnis plectere velis,
quousque in enormes actus non eruperunt:
ut est ambitio, avaritia, inhumanitas, ingratus
animus, hypocrisis, invidia, superbia, iracun-
dia, simultas, & similia.

XV. NEQUE tamen si quæ peccata sint pa-
trata pœnis humanis idonea, semper necessum
est pœnam exigi. Quin aliquando contingit,
ut delinquentibus recte peccati *Venia* fieri
possit. Id quod tamen citra graves causas
fieri non debet. Inter quas sunt, si fines pœ-
narum in certo casu non videantur necessarij;
aut si venia majorem quam pœna producere

Venia qui-
bus casibus
recte fiat?
c.iii. § 15.

---

tionem veniant non sui propriè, sed actuum externorum,
qui inde meriti sui accipiunt qualitatem. *Ibid.* § 18.

¹⁴ *Ibid.* § 19.

Cap. 13. utilitatem sit idonea; aut si fines pœnarum alia via commodius obtineri possint. Item si qui deliquit alliget sua aut sibi conjunctorum eximia in rempubl. merita, peculiari præmio digna; aut si ab alia quapiam insigni re commendetur, puta, a raro aliquo artificio; aut si spes sit fore, ut peccatum illud egregiis factis eluatur; præsertim ubi aliqua ignorantia, licet non plane inculpabilis, intervenerit, aut si particularis ratio legis in aliquo facto cessaverit. Sæpe quoque ob multitudinem peccantium venia est danda, ne suppliciis civitas exhauriatur¹⁵.

*Delicti
gravitas
unde sit æ-
stimanda?
c. iii. § 18.
22.*

XVI. *Gravitas autem delictorum* æstimatur ex objecto in quod peccatum fuit, prout illud nobile & pretiosum habetur: item ex effectu, prout multum aut parum damni in rempubl. inde redundat, & denique ex pravitatem intentionis, quæ ex variis indiciis colligitur; puta, si facile potuit resistere causis, quibus quis ad peccandum fuit impulsus; aut si præter communem rationem peculiaris quædam accessit, quæ a peccando debet abstergere; aut ubi circumstantiæ singulares factum aggravant; aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum

¹⁵ Ibid. § 21, &c.

¹⁶ Ordinem delictorum quoad objecta sic instituit noster. 1. Præ cæteris maxime detestanda habetur actio quæ directe in Dei contumeliam tendit. 2. Quæ universam hominum societatem tangit. 3. Quæ publicum civitatis ordinem perturbat. 4. Quæ singulos homines tangit. Ubi in foro civili primo loco statuitur vita, quæ est fundamentum omnium bonorum temporalium:
tum

dum peccatorum illecebris. Sed & confiderari solet, primus quis, an aliorum exemplo seductus; semel, an sæpius, & post consumptas frustra admonitiones quis peccaverit ¹⁶.

XVII. Quod tamen *pœnae genus & quantum* præcise singulis peccatis sit infligendum, penes summum imperium civile est definire; quod heic unice utilitatem reipubl. præ oculis habere debet. Unde fieri potest & solet, ut eadem pœna imponatur duobus delictis inæqualibus. Nam quæ æqualitas iudicibus circa reos observandos præcipitur, illa intelligenda est de reïs, qui idem specie delictum commiserunt: hætenus, ut quod in uno vindicatur delictum, alteri citra gravissimam causam condonari non debeat. Etsi autem quantum fieri potest, homo in hominem lenior esse debeat: interdum tamen pœnas exasperari salus civitatis, & securitas civium jubet; puta, si contra gliscentia vitia asperiore medicina opus sit, aut ubi delictum aliquod reip. sit perniciosissimum. Id autem omnino observandum circa magnitudinem pœnarum, ut illæ tantæ sint, quantæ sufficiant ad reprimendam libidinem mortali-um, qua feruntur in peccatum, in quod pœ-

---

tum membra non vitalia, citra quorum usum vita nisi miserrima trahi non potest, quæ pro nobilitate sui usus æstimantur. 5. Quæ familias privatorum, quarum fundamentum est matrimonium, perturbat maculatve. 6. Quæ perdit aut avertit alias res expetibiles, vitæ necessitatibus aut commoditatibus inservientes; idque vel directè vel indirectè dolo malo causam damni dando. 7. Denique quæ famam aut existimationem civilem destruit. *De Jure N. & G. L. VIII. c. iii. § 18.*

H h 4

næ.

Cap. 13. *næ* constituentur. Tum etiam, ne exigantur graviores pœnæ, quam legibus definitæ sunt; nisi atrociores circumstantiæ factum aggravent ¹⁷.

In hoc attendenda persona peccantis.
c. iii. § 25.

XVIII. QUIA tamen eadem pœna non omnes æque afficit, adeoque apud omnes non parum effectum producit circa reprimendam peccandi libidinem; inde tam in generali pœnarum designatione, quam earundem ad singulos adplicatione, respicienda est *persona ipsius delinquentis*; & in eadem illæ qualitates, quæ sensum pœnæ augere vel minuere possunt; puta ætas, sexus, status, opes, vires, & similia ¹⁸.

Ob delictum alienum nemo puniendus:
c. iii. § 23.

XIX. PORRO uti ob alienum delictum in foro humano pœna proprie dicta nemo potest affici; ita si *ab universitate aliqua delictum sit admissum*, eo non tenebitur, qui in id non consenserit. Atque inde isti dissentienti nihil poterit eripi, quod nomine & beneficio universitatis non obtinebat. Et si ex occasione punitæ universitatis & innocentes incommodum sentire soleant. Exspirant quoque delicta universitatum, quando nemo amplius superest eorum, quibus consentientibus & cooperantibus illud delictum fuit patratum.

XX.

¹⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3. not. 5.

¹⁸ Huc spectat illud JUVENALIS *Sat.* VIII. 140.

*Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major qui peccat habetur.*

¹⁹ Non autem pœnas sed infortunium subeant. Unde facile intelligi potest, quâ ratione Deus (salvâ ejus justitiâ)

XX. Id tamen frequenter contingit, ut *a-* Cap. 13.
lienum delictum occasionem præbeat, ex qua in
 alios incommodum proveniat, aut bonum an- *Etsi id oc-*
 tea speratum intercipiatur. Sicuti bonis pa- *casione*
 rentum ob delictum confiscatis ad paupertatem *incomodi*
 rediguntur etiam innocentes liberi ¹⁹. Et *præbere*
 reo aufugiente fide-jussor exsolvere multam *possit.*
 cogitur, non ex delicto, sed quia in talem e-
 ventum ultro sese obligavit ²⁰.

C A P. XIV.

DE EXISTIMATIONE.

I. **E**XISTIMATIO in genere est valor *Existima-*
 personarum in vita communi, secun- *tio in ge-*
 dum quem aptæ sunt aliis personis exæquari *nerere quid?*
 aut comparari, eisque vel antehaberi, vel post- *L. VIII. c.*
 poni ¹. *iv.*

II. DIVIDITUR illa in *simplicem & inten-* *Quotuplex*
fram. Utraque consideratur vel inter eos qui *in duplici*
in naturali libertate, vel qui in *statu?*
statu civili in-
 vicem degunt.

III. *Existimatio simplex inter eos, qui in na-* *Simplex in*
turali libertate vivunt, in hoc potissimum con- *libertate*
naturali
in quo
fit?

titiâ) damnum posteris ob delicta majorum infligat. *C. iv. § 3.*
Ferretne (inquit CICERO) *ulla civitas latorem istiusmodi*
legis, aut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deli-
quisset? De Nat. Deor. IH. xxxviii.

¹⁹ Vid. GROTIJ. *ubi supra*, § 13, &c.

²⁰ Conf. auctoris Dissertat. Acad. de *Existimatione*. p.

Cap. 14. *sistit*, ut quis talem se ferat, & pro tali habeatur, quicum agi queat tanquam cum viro bono, & qui cum aliis ad præscriptum legis naturalis vivere sit paratus.

IV. ATQUE isthæc *integra* tamdiu habetur, quoad quis nondum per malitiosum aut enorme facinus sciens volensque dolo malo legem naturæ adversus alios violavit. Inde & naturaliter quilibet pro bono viro habetur, donec contrarium probetur ².

Ea quamdiu maneat integra?
c. iv. § 3.

V. EADEM existimatio *diminuitur* per facinora enormia contra legem naturalem malitiose patrata; quæ efficiunt, ut majore circumspeditione opus sit, si quis cum tali agere velit. Ea tamen macula elui potest, præstita ultro damni dati reparatione, & edito seriæ poenitentiae documento ³.

Quibus factis diminuat?
c. iv. § 4.

VI. *Consumit* eandem penitus vitæ genus & institutum directe spectans ad aliis promiscue nocendum, & rem ex manifestis aliorum injuriis faciendam. Cujus farinae homines quamdiu resipiscere nolunt, tanquam communes hostes possunt tractari ab omnibus, quos ipsorum malitia ullo modo potest tangere ⁴. Reparare tamen hi existimationem possunt, ubi præstita refusione damni, aut obtenta condonatione, honestum vitæ genus, vitioso ejurato, subierint.

Quibus penitus extinguatur?
c. iv. § 5.

² In quæ igitur statuit HOBBIUS omnes in statu naturali degentes pro malis habendos esse. *De Civitate*, c. i.

³ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 17.

⁴ Quales sunt latrone-, piratæ-, ficarii-, & id genus menebriones.

VII. *Existimatio simplex intra civitates de-* Cap. 14.
gentium est, qua quis juxta leges & mores ci-
 vilitatis pro vitioso ejusdem membro non fuit
 declaratus, & aliquo numero esse intelligitur. ~
 Simplex in
 civitate
 quæ?

VIII. Isthæc in civitate *deficit* vel *ex me-* Ea quo-
 modo defi-
 ciat ex me-
 ro statu?
ro statu, vel *ex delicto*. Prius contingit *du-*
plici modo: vel ut status ille in se naturaliter
 nihil turpe habeat; vel ut cum vitio, aut sal-
 tem ejus opinione, sit conjunctus. Illud con-
 tingit in quibusdam civitatibus, ubi servi nullo
 numero sunt ⁵. Hoc circa lenones, meretrices,
 & similes obtinet; qui quamdiu publice tole-
 rantur in civitate, communi quidem defensione
 fruuntur, honestorum tamen hominum con-
 sortio excludendi. Quod idem contingit qui-
 busdam circa foeda aut vilia, licet naturaliter
 non vitiosa, occupatis ⁶. c. iv. § 6.

IX. Ex *delicto* autem eadem plane deficit, Quomodo
 ex delicto
 per notam
 infamiae?
 quando quis juxta leges civiles ob certum de-
 lictum *Infamia* notatur: idque ut vel morte
 simul plectatur, & si memoria ejus notatur;
 vel ut civitate expellatur; vel ut in civitate
 retineatur tanquam infame & putridum mem-
 brum. c. iv. § 7.

X. Id autem manifestum est, existimatio- Naturalis
 honestas
 arbitrio
 imperantis
 non subest.
 nem simplicem, seu *naturalem honestatem non*
posse alicui eripi ex merito arbitrio summorum
 imperantium. Cum id nullo modo ad utili-
 tatem civitatis facere, adeoque in ipsos nullo c. iv. § 9.

⁵ Quam vilis fuerit eorum conditio apud Romanos, omnibus notissimum est. Vid. L. XVIII. tit. v. l. 6. ad L. Jul. de Adult.

⁶ Quales sunt carnifices, lictores, fornicarii, &c.

modo

Cap. 14. modo collatum, intelligi possit. Sicuti nec
 ~~~~~ vera infamia videtur contrahi posse, dum quis
 jus civitatis per modum nudi ministri exse-
 quitur.

XI. *Existimatio intensiva* est, secundum
Existima- quam personæ, alias quoad existimationem
tio intensi- simplicem æquales, sibi invicem præferuntur,
va, item- prout uni præ altero insunt, queis aliorum
que honor. animi ad exhibendum honorem permoveri so-
 c. iv. § 11. lent. Est autem *Honor* proprie significatio
 iudicii nostri de alterius præstantia.

XII. Hæc existimatio intensiva considerari
Varia ad potes vel *inter eos, qui in naturali vivunt li-*
ejus intel- bertate, vel *inter cives ejusdem reipublicæ.*
ligentiam Deinde expendenda sunt ejusdem *fundamenta,*
notanda. & quidem prout producunt vel *aptitudinem*
 duntaxat ad honorem ab aliis expectandum,
 vel *jus striete dictum* quo idem ab aliis tan-
 quam debitus postulari queat.

XIII. *Fundamenta intensivæ existimationis*
Funda- in genere censentur omnia illa, quæ insignem
menta perfectionem & præstantiam habent, aut ean-
intensivæ dem judicantur arguere, & quidem talem, cu-
existimati- jus affectus cum fine legis naturalis aut civita-
onis que? tum congruit. Uti sunt perspicacia mentis, &
 c. iv. § 12. 12. capacitas varias scientias & artes addiscendi,
 acre judicium in rebus gerendis, animus fir-
 mus & per externa inconcussus, illecebrisque
 ac terroribus superior; eloquentia, forma &

7 Malè igitur HOBBSIUS honorem in potentiâ fundavit. *Consistit honor* (inquit) *in solius potentiæ existimatione.* Leviath. cap. x. p. 47.

dexteritas corporis, bona fortunæ, & impri- Cap. 14.
 mis res egregie gestæ ?

XIV. HÆC tamen omnia non producant *Jus ad hon-*
nisi jus imperfectum, seu aptitudinem ad ha- *norem im-*
 bendum ab aliis honorem & venerationem. *perfectum,*
 Unde si quis eundem aliis etiam bene meritis *perfectum.*
 denegaverit, non injuriam facit, sed duntaxat *c. iv. § 14.*
 ob inhumanitatem & velut incivilitatem male
 audit. Sed *jus perfectum* ad habendum ab
 altero honorem, aut ejus insignia, provenit
 vel ex imperio, quod quis in istum obtinet;
 vel ex pacto cum eodem ea super re inito;
 vel ex lege per communem dominum lata aut
 approbata.

XV. *Inter principes* autem & integros po- *Jus ad*
 pulos pro eminentia & *præcedentia* solet alle- *præceden-*
 gari potissimum antiquitas regni & familiæ; *tiam inter*
 amplitudo & opulencia ditiorum, & potentia, *principes*
 qualitas potestatis, qua quis imperium in suo *unde ?*
 regno obtinet, & splendor tituli. Quæ tamen *c. iv. §*
 omnia per se non pariunt *jus perfectum* ad *15, 16.*
præcedentiam adversus alios reges populove,
 nisi pacto aut concessione horum istud quæsi-
 tum fuerit.

XVI. *Inter cives* autem *gradus dignitatis*
designare summi imperantis est; qui tamen *dignitatis*
 heic recte cujusque præstantiam, & ad conse- *civilis a*
 renda in rep. merita aptitudinem respicit. *quo desig-*
 Quem autem iste civi dignitatis gradum affig- *nandi ?*
 naverit, cum recte hic contra concives suos tue- *c. iv. § 23.*
 tur; nec minus eodem ipse adquirere debet.

* Conf. BUDDER, *Philos. Pract.* P. II. c. iv. S. 13. § 31.

C A P. XV.

DE POTESTATE SUMMI IMPERII IN BONA CIVITATE CONTENTA.

Jus imperantis in bona civium triplex.
L. VIII.
c. v.

I. **Q**uemadmodum ubi *Bona* ab summis imperantibus in cives profecta sunt, in istorum arbitrio est, quid hi in ea juris obtineat: ita in ea bona, quæ cives propria sibi industria, aut alio modo plene quæfiverunt, *triplex* potissimum *jus*, ex indole civitatum resultans, & ad harum finem necessarium, summis imperantibus competit.

Leges ferendi circa eorum usum;
c. v. § 3.

II. **PRIMUM** jus in eo consistit, ut civibus isti possint *leges præscribere* circa usum eorundem ad utilitatem civitatis adtemperandum¹, aut circa modum, qualitatemque possessionum²; uti & rationem transferendorum in alios bonorum, & quæ sunt ejus generis alia³. III.

¹ Quales sunt *leges sumptuariæ*, *leges contra aleam* latæ, &c.

² Qualis erat Romæ *lex Licinia*, ne quis ultra D agri jugera, neque pecoris majoris ultra C, minoris ultra D capita haberet. Vid. PAUL. *Manut. de LL. Rom. ex Macrob. Sat. L. III.*

³ Quales sunt *leges circa modum donationum*, *legationum*, &c. & quæ vetant pecunias, vel certas quasdam merces extra civitatem exportari.

⁴ Hanc vocem *Domnium eminens* vel *supereminens*, primus usurpavit GROTIUS (*De Jure B. & P. L. II. c. xiv. § 7.*) de qua superiori sæculo litem moverunt eruditi

III. ALTERUM jus in hoc consistit, ut pos-
 sit particulam aliquam de ipsorum bonis *Tri-*
buti aut *Vestigialis* nomine decerpere. Cum *Cap. 15.*
 enim civium vita & fortunæ per civitatem sint *Decerpen-*
 defendendæ, oportet ut hi conferant, unde *di de eis*
 sumtus ad eum finem necessarii tollerentur. *vestigalia*
 Sic ut valde impudens sit, qui defensione qui- *est tri-*
 dem & commoditate civitatis frui vult, & ta- *buta ;*
 men nihil operæ aut rei ad eandem servandam *c. v. § 4.*
 conferre. Etsi heic merito prudentes sese re-
 ctiores ad querulum vulgi ingenium adtempe-
 rent, & ut quam minimo cum sensu ista cor-
 rogari queant, laborent, imprimis æqualita-
 tem observando, & modica potius, ac varia,
 quam grandia ac uniformia exigendo.

IV. TERTIUM jus est *Dominium eminentis* ⁴, *Casu ne-*
 quod in eo consistit, ut urgente reip. necessi- *cessitatis*
 tate bona subditi cujuscumque, quibus præsens *ad usus*
 tempus maxime opus habet, ad usus publicos *publicos*
 arripi & adplicari queant; licet ista longe su- *applicandi.*
 perent ratam partem, quam iste ad sumtus *c. v. § 7.*
 reip. conferre tenebatur. Ob quam tamen

ruditi. Vip. *supra*. BUDDI *Hist. Jur. Nat.* § 53.
 Non operæ est pretium de verbis contendere, cum fa-
 cultatem ipsam imperantibus competere manifestum
 sit: quæ tamen non nisi urgente necessitate exerceri
 debet. *Ut id fiat* (inquit GROTIUS *loc. citat.*) *ex vi su-*
pereminentis domini, primum requiritur utilitas publica ;
deinde ut si fieri potest compensatio, fiat ei qui suum amisit
ex communi. Minimè licet principi aliquem pro arbi-
 trario bonis suis spoliare: nec id concedendum esse
 HOBBSIO permittimus, *cives non ita proprium habere*
quicquam, in quod non habeat jus ille, qui habet imperium
summum. De Cive, cap. vi. § 15.

rationem

Cap. 15.

rationem isti civi, quod excedit, de publico, aut ex collatione cæterorum civium, quantum ejus fieri potest, refundi debet.

Jus principis in fisco cum atque ærarium.
c. v. § 8.

V. PRÆTER hæc tria jura in multis civitatibus dantur peculiaria *bona publica*, quæ patrimonium reip. aut regni solent adpellari. Quod alicubi iterum distinguitur in *patrimonium principatus*, & *reipublicæ*, seu in *Fiscum* & *Ærarium*. Quorum prius destinatum est ad sustentationem regis, ejusque familiæ: posterius ad publicas utilitates regni. Circa prius rex habet usumfructum, & de fructibus inde provenientibus pro suo arbitrio disponere potest. Circa posterius autem administratoris munus obit, idemque usibus, quibus destinatum est, adplicare debet. Neutrum nisi consensu populi alienare potest.

In reip. totam vel ex parte, alienandam.
c. v. § 9
—II.

VI. MULTO minus autem, qui regnum non habet in patrimonio, totum regnum, aut ejus partem *alienare* potest, nisi accedat consensus populi, & posteriore casu etiam peculiariter consensus partis alienandæ. Sicuti nec vice versa membrum aliquod a civitate invita sese abrumpere potest, nisi per vim externorum hostium in eam sit redactum conditionem, ut aliter nullo modo salvum esse queat^s.

^s Qualis lex olim fuit apud Argivos. OVID. *Mæta* XV. 28.

—————*Prohibent discedere leges
Pœnaque mors posita est, patriam mutare volenti.*

C A P.

C A P. XVI.

DE BELLO ET PACE.

I. QUANQUAM id legi naturali maxime sit ^{Bellum &} conveniens, ut homines pacem invi- ^{justum &} cem agitent, ultro ea præstando, quæ ^{prudens} debebant; imo pax ipsa sit status homini, ^{esse debet.} quatenus a brutis distinguitur, peculiaris¹: ali- ^{L. VIII.} quando tamen ipsi quoque homini *bellum*² fit ^{c. vi.} licitum, & quandoque necessarium; quando nempe per alterius malitiam nostra servare, aut jure nostro potiri citra vim adhibitam ne-

¹ Hinc plane patet, quicquid nonnulli criminantur, auctorem à statu naturæ *Hobbefiano*, qui status belli est, prorsus abhorruisse.

Ad hanc rem satis scitè & commòdè scripsit *QUINTILIANUS* vel quisquis erat. *Declam. IX.* “ Natura præter
“ cætera animalia induit nostris pectoribus quandam so-
“ cietatem, quæ mutuo gaudere congressu, contrahere
“ populos, condere urbes edocuit, & cum mentibus
“ nostris varios imposuerit motus, nullam profecòd me-
“ liorem benevolentiam tribuit affectum. Quid enim
“ foret humano genere felicius, si omnes esse possent
“ amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites, cæ-
“ teraque mala, quæ hominibus ex seipsis nata sunt,
“ fortunæ accessissent.”

² Bellum *CICERO* dixit *certationem per vim*. *Offic.*
I. xi. *GROTIUS* placuit, ut non actio sed status eo
nomine indicetur, ita ut sit bellum *status per vim certan-*
tium, qua tales sunt. *De Jure B. & P. L. I. c. i. § 2.*

I i

quimus.

Cap. 16. quimus³. In quo ipso tamen prudentia & humanitas suadet, ut ne ad arma eamus, ubi ex injuriarum nostrarum persecutione plus mali in eos nostrosque quam boni sit redundaturum⁴.

Belli def-
ensivi &
offensivi
causæ.
c. vi. § 3.

II. *Iustæ causæ*, ob quas bellum suscipi possit, huc redeunt, ut nos & nostra servemus ac tueamur contra injustam aliorum invasionem; aut ut quæ nobis debita ab aliis exhiberi renuuntur asseramus; aut injuriæ jam illatæ reparationem, & cautionem in posterum obtineamus. Ob priorem causam quod geritur *bellum defensivum*: quod ob posteriores *offensivum* dicitur⁵.

Prius sem-
per tenta-
da via
amicitiæ.
c. vi. § 4.

III. NEQUE tamen confestim, ubi quis sese læsum arbitratur, ad arma est decurrendum, imprimis ubi adhuc dubii aliquid circa jus aut factum occurrit: sed tentandum, num
amica

³ Bellum esse licitum sequitur ex studio illo naturali, quod hominibus inest, *seipso conservandi*. “Etenim, cum gentes integræ (ut BUDDEI verbis utar) in statu quippe naturali constitutæ, communem judicem non habeant; omnium tamen salus legum naturalium observationem requirat, Deusque ipse, ut *seipsam* quælibet *conservet*, velit; nihil aliud superest, quam ut vim illis opponant, qui migratis naturæ legibus vi eas opprimere aggrediuntur. Accedit quod Deus in S. Literis bella passim approbet, quod evidentissimum nobis documentum præbet, jure naturæ bellum gerere neutiquam nefas esse.” *Philos. Pract.* P. II. c. v. S. 2. *Conf. supra*, L. I. c. v.

⁴ *Conf. GROT. De Jure B. & P.* passim. BUDDEI *Phil. Pract.* P. II. c. v. S. 2.—7.

⁵ Si strictè loquamur, omne bellum ob justas causas susceptum est *defensivum*; nemini enim licet alterum *offendere*

amica via res possit componi ; puta, colloquio Cap. 16. inter partes instituto, provocatione ad arbitros facta, aut re sorti commissa. Præcipue autem hæc via tentanda illi, qui petit; quippe cum possessionem cum aliquo titulo favor utique comitetur ⁶.

IV. *Injustæ* porro bellorum *causæ* vel a-*Injustæ belli causæ* *parte* tales sunt, vel *colorem* aliquem licet di-*quæ & quales?* lutum admittunt. Illæ ad duo potissimum *c. vi. § 5.* capita referuntur, avaritiam & ambitionem, seu habendi, & dominandi libidinem. Hæc variæ sunt ; puta, metus ex opibus & potentia vicini, utilitas jure destituta, amor sedes meliores parandi, denegatio eorum quæ ex simplici aliqua virtute debebantur, stoliditas possessoris, cupido extinguendi jus alterius legitime quæsitum, quod nobis paulo molestius videtur ; & similia ⁷.

sendere, vel nocere. Adjungit GROTIUS bellum *punitivum*, quod verò minus propriè dictum est ; quoniam gentes inter se sint æquales, & *pæna* non nisi a superiori infligi possit. Vid. *supra*, c. xiii. § 4. not. 7.

⁶ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 7.

⁷ Utut bella ob has causas suscepta justitiæ specimen & colorem præ se ferre possunt, tamen vere justa causa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi injuria. Itaque ad tot classes bellorum causæ commode referri possunt, quot sunt injuriarum genera. Vid. *supra*, L. I. c. vi. Dividitur autem dupliciter à GROTIUS causa belli (quæ & *principium* vocatur) in *justificam*, sc. & *suasariam* ; illa est, quæ movet sub ratione justitiae, & bellum justum reddit ; hæc vero, quæ sub ratione utilitatis suadet. De *Jure B. & P. L. II.* c. i. & c. xxii. § 2.

Cap. 16. V. *ETSI* autem *modus agendi in bello* maxime proprius sit vis & terror : non minus tamen adversus hostem fraude ac dolo uti licet, modo fides data non lædatur. Inde hostem licet decipere sermone assertivo, seu per fictas narrationes : nequaquam autem per promissa aut pacta⁸.

*Dolus abj-
que perhi-
dia in bello
licitus.*

c. vi. § 6.

*Vis in bel-
lo adhiben-
dæ mode-
ramen.* VI. CIRCA vim, quæ in bello adhibetur adversus hostem ejusque res, distinguendum est inter id, *quod hostis sine injuria pati potest,* & *quod ipsi salva humanitate nos inferre possu-
mus.*

c. vi. § 7.

⁸ Vid. *supra*, L. I. c. x. § 5. not. 7. Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. III. c. i. § 6. 7. 17. qui hoc argumentum ibidem plenè & accuratè tractavit.

⁹ Hanc rem fusè exposuit GROTIVS (L. III. c. iv. —viii.) cujus doctrinam paucis complectitur BUDDIVS. “ In Bello licet hostem *interficere* : finis enim belli cæteroquin obtineri non posset. Non tamen in infinitum excurrit hæc interficiendi licentia. Nec infantes, nec fœminæ, nec captivi, nec supplices, nec qui seipfos dedunt, per se interfici possunt, nisi forte exinde singulare aliquod momentum ad finem belli conferratur. Quin omnis vis, in quantum huc non facit, plane illicita est. Unde & nunquam sine horrendo & inexpiabili scelere stupra inferri fœminis possunt; cum ad finem belli nulla ratione hoc quicquam faciat, & à plusquam barbarâ libidine procedat. Qui autem justè interfici possunt, rectè interficiantur in *solo* proprio, hostili, nullius : nequiquam autem in territorio tertii, quocum nihil nobis est negotii propter jus, quod illi in suum territorium competit. *Veneno* an hostem interficere liceat, non adeo expeditum videtur, certe moribus quarundam gentium hoc repugnat. Naturæ tamen lege permiffum est, hosti quocunque modo nocere, modò finis habeatur

mus. Qui enim hostem sese mihi declaravit, Cap. 16. cum in hoc ipso sit professio extrema mala mihi intentandi, eo ipso quoque, quantum in se, mihi indulget facultatem adversus se in infinitum. Humanitas tamen jubet, ut quantum armorum impetus patitur, non plus mali hosti inferamus, quam defensio aut juris nostri vindicatio, & in posterum securitas requiritur.

VII. SOLET bellum dividi in *solenne & minus solenne.* Ad illud requiritur, tum ut generatur autore utrinque eo, qui summum habet *Bellum solenne, minus solenne.*
c. vi. § 9.

“ beatur ratio. An ergo & spicula & fontes & aquas
 “ veneno inficere liceat, hinc itidem est definiendum.
 “ Quoad *percussores* omnino cum H. GROTIUS distinguo
 “ inter eos, qui fidem expressam vel tacitam violant;
 “ & qui eam non violant. Tales percussores, qui hosti
 “ nullo modo sunt obstricti, immittere, haud prorsus
 “ illicitum videtur; cum perinde sit, sive pauci, sive
 “ plures hosti noceant. At de illis qui fidem violant,
 “ secus est sentiendum. Si vitam hostium corpusque
 “ lædere, multò magis *res* vastare, eisque eripere licet.
 “ Nec excipio *res sacras* aut religiosas, quippe quæ
 “ ejus sunt, qui summum imperium habet. Nec tamen
 “ in rerum vastatione ultra limites progrediendum. Si
 “ enim rerum vastatio ad finem belli pacemque accerandam
 “ nihil conferat, eam jure naturæ illicitam esse
 “ omnino assero. Stultum sane non minus ac impium
 “ est nullo suo bono nocere alteri. Quarum rerum
 “ vastatio itaque nobis nec necessaria nec ullo modo
 “ utilis est, eam intermittere ratio jubet. Sic cum raro
 “ admodum sit necessarium templa, statuas, ædificia tum
 “ publica tum privata post victoriam corrumpere, iisdem
 “ parcere naturæ leges jubent,” *Philos. Præf. P. II.*
 c. v. S. 5. § 4—10. Conf. Ejusdem Dissert. de *Jure Belli circa res sacras.*

Cap. 16. imperium; tum ut præcesserit *indictio* ¹⁰.

Minus solenne est, quod denunciatum non est, aut quod in privatos geritur. Quo etiam pertinent bella civilia.

Jus bellum movendi penes imperantem est.
c. vi. § 10,
11.

VIII. *Jus bellum movendi* in civitate, uti est penes eum, qui summum habet imperium, ita istud usurpare citra delegatam ab illo facultatem, supra mensuram magistratus est; etiam ubi hic conjicit, summæ potestati, si confuleretur, placitum heic & nunc bellum geri ¹¹. Et si omnibus, qui alicui provinciæ aut loco munito cum copiis militaribus, præficiuntur, ex sine muneris sui id quoque injunctum intelligatur, ingruentem hostem quovis modo a locis sibi commissis repellere: ut tamen

¹⁰ A nonnullis alio nomine vocatur *jus feziale*. “ Belli quidem æquitas sanctissimè *feziali* populi Romani *jure* perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante fit & indictum.” Cic. *De Offic.* I. xi. Indictionem vero solennem non ex jure naturæ sed ficto quodam jure gentium requiri contendit GROTIUS: (L. III. c. iii. § 6.) quæ distinctio mihi omnino inutilis & vana videtur. Rectius [ut opinor] BUDDEUS: “ Cum præcipiat [jus naturæ] ut omnia prius ad lites componendas tentemus, quàm arma arripiamus; sine dubio etiam præcipit, ut alter quem ut hostem invadere constituimus, hæc de re certior reddatur, ut hoc quoque modo illi occasio bellum evitandi subministretur. Atque cum omnes res bellicæ ad summum imperantem spectent, ab eo quoque indictionem fieri debere nemo inficiatus fuerit.”
“ Estque hæc belli indictio vel *conditionata*, quæ cum rerum repetitione est conjuncta, & alias *clarigatio*”
“ *tio*”

men non temere bellum in ditionem hostilem Cap. 16.
transferant.

IX. CÆTERUM ut qui in naturali libertate *Quæ pri-
vata inju-
ria fuerit
justum bel-
lum?*
vivit, ob injurias tantum abs se patratas bello potest peti : ita in civitate sæpe bello *in-
vaditur rector civitatis, aut tota civitas, etsi iste*
autor injuriæ non fuerit. Sed ut recte hoc *c. vi. § 12.*
fiat, necessum est, ut injuria ista aliquo modo
in illum transierit. Ac rectores quidem civi-
tatum ex injuriis per antiquos cives, aut qui
recens ad eos confugiunt, patratas participant,
si *passi* fuerint eas patrari, aut si *receptum* præ-
stent. Ut patientia sit culpabilis, requiritur
ut quis, & sciat delinqui, & possit prohibere.
Sciri autem a rectore civitatis præsumuntur,

“ *tio* dicitur, & tum maxime locum habere videtur,
“ cum nihil antea de litibus amice finiendis actum fu-
“ it : vel *pura*, qua simpliciter alterius amicitia & soci-
“ etati renunciamus, eumque hostem nostrum declara-
“ mus, quæ & speciali quadam ratione & per eminenti-
“ tiam *indictio* dicitur.

“ *Habet autem indictio sive denunciatio* saltem lo-
“ cum in bello, quod vocant, *offensivo* ; in quo semper,
“ etiam cum legati violati fuerint, usurpanda est. In
“ *defensivo* autem supervacua videtur, cum ibi res ip-
“ sa doceat, invasorem constituisse armatâ manu jus
“ quod se habere putat, prosequi. Cum indictione
“ tamen non confundenda est belli *promulgatio*, qua
“ subditis significatur hunc vel illum à nobis pro hoste
“ haberi, & nihil nisi hostilia nos ab eo expectare posse.”

Philos. Pract. P. II. c. v. S. 4. § 9—11.

“ Quod si ita præsens sit periculum (uti recte nos
monet GROTIUS) ut tempus non ferat eum consuli,
qui supremum in civitate jus habet : hic necessitas ex-
ceptionem porriget. *De Jure B. & P. L. I. c. iii.*
§ 4.

Cap. 16. quæ a civibus aperte & frequenter fiunt. Facultas prohibendi semper præsumitur, nisi ejus defectus manifeste probetur. Ut tamen, qui noxium ad se confugientem pœnæ duntaxat declinandæ causa recepit & protegit, bello peti possit; id magis ex peculiari pacto inter vicinos & socios, quam communi aliqua obligatione provenit; nisi iste profugus apud nos hostilia in eam civitatem quam deseruit machinetur ¹².

Repressalia, præludia bellorum.

c. vi. § 13.

X. SED & illud inter gentes receptum, ut pro debito civitatis proprio, aut quod justitiam requisitam non administrando in se derivavit, singulorum civium bona teneantur hætenus, ut extranei, quibus debetur, istis apud se deprehensis manus injicere queant: Ita tamen ut civibus, quibus hoc modo sua eripiuntur, refusio sit procuranda ab illis, qui debitum contraxerunt ¹³. Quales executiones solent vocari *Repressalia*, quæ frequenter sunt bellorum præludia ¹⁴.

Pro altero bellum gerere qui possint?

c. vi. § 14.

XI. BELLUM gerere potest non solum *quilibet pro se*, sed & unus *pro altero*. Quod tamen ut recte fiat, requiritur in eo, pro quo bellum geritur, justa causa; in auxiliatore autem

¹² Sed rationi ideoque juri naturali consonum videtur, ut qui noxium defendat, criminis se reddat participem, & ob hanc causam recte bello petatur: unde peculiari pacto nihil opus esse videtur. Conf. GROT. L. II. c. XXI. § 4.

¹³ Licet *repressalias* usurpare, ita quidem ut alterius reip. cives capiat, si ipsius subditi in altera civitate detineantur; bona autem, si bona fuerint prius capta: sin bona haberi nequeant, nihil obstat quo

tem probabilis ratio, cujus intuitu pro isto in Cap. 16.
 alium hostilia exercere queat. Inter eos au-
 tem, pro quibus non solum possumus, sed &
 debemus arma sumere, primo loco sunt sub-
 diti nostri non universi solum, sed & singuli;
 modo ex hocce civitas non evidenter majori-
 bus malis sit involvenda. Sequuntur socii, in
 quorum fœdere id comprehensum est: Qui
 tamen non modo civibus nostris cedunt, ubi
 ipsi eodem tempore auxilio opus habent; sed
 & apud eosdem justa belli causa, & aliqua
 prudentia in bello suscipiendo præsupponitur.
 Hos excipiunt amici, etsi peculiariter id ipsis
 non sit promissum. Denique ubi nulla alia
 ratio est, vel sola communis cognatio sufficere
 potest, ut injuste oppressum, nostra auxilia
 implorantem, quantum commode facere pos-
 sumus, defensum eamus ¹⁵.

XII. *Licentia in bello* eousque se extendit, *Licentia in bello quo- usque pa- seat?*
 ut quamvis quis cædes patrando aut res va-
 stando atque eripiendo, ultra quam humani-
 tas admiserit, sit grassatus: Gentium tamen
 opinione pro infami, & quem honesti viri
 averfari debeant, non habeatur. Nisi quod
 cultiores gentes modos quosdam nocendi ho-
 c. iv. § 16.

“ minus ipsi homines capiantur.” BUDEI *Phil. Pract.*
 P. II. c. v. S. 3. § 9. Conf. GROTI. *De Jure B. & P.*
 L. III. c. ii.

¹⁴ “ Nonnulli huc referunt ἀνδροληψίαν Græcis quon-
 dam maximè frequentatam, qua alterius civitatis
 “ homines propter homicidam nec deditum nec punitum
 “ capiebant & detinebant, donec alterutrum impetrarent.”
 BUDEUS, *ibid.* § 5.

¹⁵ De causis belli pro aliis suscipiendi, vid. GROTI.
 L. II. c. xxv.

stibus

Cap. 16. stibus viles habent; puta, veneno uti, aut al-
 terius cives militesque in dominorum cædem
 corrumpere ¹⁶.

*Res bello
 captæ
 quibus
 cedant?*
 c. vi. § 21.

XIII. *Res mobiles* in bello tunc demum
captæ intelliguntur, quando persecutionem
 hostilem effugerunt: immobiles autem quan-
 do ita à nobis detinentur, ut hostem inde ar-
 cendi sit facultas. Etsi ut prioris domini jus
 ad eas res recuperandas plane extinguatur,
 necessum sit, ut per subsequens pactum omni
 prætensionem renunciaverit. Alias enim vi par-
 tum vi licebit iterum eripere. Cæterum uti
 milites autoritate civitatis belligerant: ita quæ
 ipsi hostibus eripiunt, proprie civitati, non
 sibi adquirunt. Etsi passim receptum, ut mo-
 bilia, præsertim quæ non sunt magni pretii,
 militibus qui ceperunt relinquuntur per con-
 niventiam, aut præmii, vel quandoque sti-
 pendii loco; aut ut alliciantur, qui citra ne-
 cessitatem sanguinem suum locare velint.
 Quando autem res captæ iterum hosti eripi-
 untur, immobiles quidem ad antiquos domi-
 nos redeunt; nec minus mobiles debebant;
 etsi

¹⁶ Vid. supra § 6. not. 9.

¹⁷ Conf. GROTIUS. L. III. c. vi. BUDDEI *Phil. Pract.*
 P. II. c. v. S. 6.

¹⁸ Iis quæ dicta sunt de rebus ex hoste captis, quæ-
 dam addenda sunt de *postliminio*, quod argumentum
 fusè tractavit GROTIUS. L. III. cap. ix. Est aut *POST-*
TLIMINIUM (ex GROTII Def.) *jus quod nascitur ex*
reditu in limen, id est, fines publicos. Et leg. 19.
 ff. de capt. *POSTLIMINIUM est jus amissæ rei recupe-*
randa ab extraneo, & in statum pristinum restituenda inter
 nos

etsi apud plerosque populos & hæ militibus in prædam concedantur ¹⁷. Cap. 16.

XIV. SOLET denique bello *acquiri* etiam *imperium* tam in singulos, quam in integros populos victos. Quod tamen ut fiat legitimum, & conscientias subjectorum stringat, necessum est, ut victi victoribus fidem dederint, & hi hostilem statum animumque adversus versus illos exuerint ¹⁸.

Imperium eo quæsitum qui fiat legitimum? c. vi. § 24.

XV. SUSPENDUNTUR actus bellici per *inducias*, quæ sunt conventio, per quam ad tempus, manente belli statu ac lite ex qua bellum fuit ortum, bellicis actibus offensivis est abstinendum; quibus elapsis, ni interea pax coiverit, citra novam indictionem ad hostilitatem redditur ¹⁹.

Induciæ bellum suspendunt. L. VIII. c. vii. § 3.

XVI. POSSUNT autem *induciæ* *dividi* in eas, quæ ineuntur subsistentibus in expeditione exercitibus, retentoque utrinque bellico adparatu; quæ ad modicum fere tempus funtuntur; & eas, quibus adparatus bellicus utrinque dissolvitur. Hæ in satis longam

Variæ earum notatæ species.

nos ac liberos omnes populos ac reges legibus ac moribus constitutum. Et FESTUS ex Gallo *Ælio*, lib. i. signif. POST-LIMINIO RECEPTUM, ait esse eum, qui liber ex qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit, eo jure, quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit, in ejus potestatem cujus antea fuit, redit. In jure postliminium equi & muli & navis eadem ratione. Conf. BUDDÆUM, ubi & supra. S. 6. § 26.

¹⁹ Conf. GROTI. L. III. c. xxi. § 6, &c. BUDD. P. II. c. v. S. 7. § 14.

tempus

Cap. 16. tempus iniri possunt & solent, & plenæ pacis faciem gerunt, ac aliquando etiam pacis vocabulo insigniuntur cum adjectione certi temporis. Nam alias regulariter omnis pax æterna est, seu in perpetuum extinguat controversias, ob quas bellum conflatum erat. Quæ autem solent vocari induciæ tacitæ, nullam continent obligationem; sed partes ibi pro libitu utrinque quiescunt, & ad actus bellicos, quandocunque placitum fuerit, procurrare iterum possunt²⁰.

Pacis natura, conditiones, firmitas.
L. VIII. c. viii.

XVII. PENITUS autem tollitur bellum, sancita per summos utrinque imperantes *pax*: cujus leges & conditiones definire, uti est penes paciscentes; ita illæ fideliter & convento tempore executioni dandæ & servandæ sunt. In cujus rei firmitatem non modo jusjurandum solet interponi, & obsides dari; sed & sæpe alii, imprimis qui paci conciliandæ interveniunt, ejus observationem præstandam recipiunt, auxilio promisso ei, qui contra leges pacis ab altero læsus fuerit²¹.

²⁰ Conf. GROTIJ. Lib. III. c. xxi.

²¹ Conf. GROTIJ. L. III. c. xxii.—xxv,

C A P.

C A P XVII.

D E F O E D E R I B U S .

BELLI juxta ac pacis temporibus in-^{Fœdera}serviunt *fœdera*, seu pacta inter sum-^{amicitia,}mos utrinque imperantes inita. Isthæc *intu-*^{vel specia-}*itu materiæ possunt dividi* in ea, quæ con-^{lis præsta-}stituunt de aliquo officio invicem præstando,^{tionis.} quod jam antea lege naturali præcipiebatur;^{L. VIII.} & quæ officiis legis naturalis aliquid superad-^{c. ix.}dunt, aut saltem eadem ubi indefinite videntur, ad certi quid determinant.

II. AD priorem classem referuntur fœdera,^{Istorum} quibus de simplici duntaxat humanitate exer-^{præcipua}cenda, aut noxa non inferenda convenitur.^{quædam} Quo pertinent & ea, quibus simplex duntaxat *capita.*amicitia citra peculiarem præstationem fancitur. Aut quibus jus hospitii, aut commerciorum, quatenus id naturali lege debetur, stabilitur.^{2.}

III. POSTERIORIS classis fœdera sunt vel *Hæc æ-**æqualia*, vel *inequalia*. Illa sunt, quæ utrin-^{qualia}que eodem se modo habent; seu quando non ^{aut in-} solum æqualia utrinque promittuntur simpli-^{æqualia:}ter, aut observata proportione virium; sed ^{et quæ} illa?^{illa?} c. ix. § 3.

¹ Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L.* II. c. xv. Cujus vestigia in hoc capite auctor maxime insequitur.

² Vid. *supra*, L. I. c. xv.

Cap. 17. & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera
 sic deterioris conditionis, aut alteri obnoxia:

*Inæqualia
 quando, &
 a quibus,
 contra-
 bantur ?
 c. ix. § 4.*

IV. INÆQUALIA sunt, quando vel inæqua-
 les præstationes invicem exhibentur, vel altera
 pars est deterioris conditionis. Promittuntur
 autem inæqualia vel à fœderato digniore, vel
 à minus digno. Prius fit, si potentior auxilia
 promittat alteri, nec restipuletur ; aut si ma-
 jori proportione quam alter promittat. Po-
 sterior contingit, si fœderatus inferior plura
 teneatur præstare, quam ab altero recipit.

*Summum
 imperium
 aut minu-
 unt, aut
 non.*

V. EORUM, quæ à fœderato inferiore præ-
 stantur, quædam sunt *conjuncta cum imminu-
 tione summi imperii* ; puta, si conventum sit
 ne inferior socius partem aliquam summi im-
 perii exerceat, nisi cum consensu superioris.
 Quædam autem *summum imperium non dimi-
 nuunt*, licet adjunctum habeant aliquod onus
 transitorium, seu quo simul & semel licet de-
 fungi ; puta, si ex fœdere pacis alter teneatur
 stipendium solvere alterius militibus, belli
 sumptus restituere, certam summam pecuniæ
 solvere, mœnia diruere, obsides dare, naves,
 arma tradere, &c. Imo nec quævis perpetua
 onera summum imperium diminuunt. Qualia
 sunt ; eosdem cum altero amicos & hostes ha-
 bere, sed non reciproce ; ne ad certa loca na-
 vigare, &c. Item si unus sociorum alterius so-
 cii

3 Conf. LIV. L. XI. c. v.

Non possum non mirari, auctorem nihil omnino de
 legatis dixisse, quorum sanctimonia, privilegia, jura
 tam notabilia ab iis, qui juri naturæ & gentium operam
 dant,

cii majestatem comiter teneatur colere, seu reverentiam quandam ipsi exhibere, & sese ad ejusdem placitum modeste adtemperare. Cap. 17.

VI. CÆTERUM fœdera tam æqualia quam inæqualia varias ob causas solent contrahi: inter quas arctissimam fœderum speciem producunt, quæ ad conjunctionem aliquam perpetuam plurium civitatum spectant. Frequentissima autem sunt, quæ ad auxilia in bello defensivo aut offensivo præstanda, aut ad commercia regenda pertinent. *Fœdera politica, bellica, commerciorum.*

VII. CELEBRIS quoque est divisio fœderum in *Realia & Personalia*. Quorum hæc sunt, quæ cum rege intuitu personæ ipsius inveniuntur, eoque defuncto simul expirant. Illa vero sunt, quæ non tam ipsius regis, populivæ rectorum ut talium, quam reipubl. & regni intuitu contrahuntur, ac perdurant, istis licet mortuis, qui eorundem autores fuerant. *Fœdera que realia, que personalia?*
c. ix. § 6.

VIII. CONJUNCTÆ fœderibus sunt *Sponsiones*, quæ proprie vocantur ista pacta quæ a ministro summæ potestatis circa negotia ad eandem spectantia sine ipsius mandato ineuntur. Quibus uti summus inperans non tenetur, nisi postquam eadem rata habuerit: ita si minister easdem absolute contraxerit, & ratihabitio secuta non fuerit; ipse viderit, quo modo satisfaciet illis, qui ejus fidem secuti inanibus pactis decepti sunt.

CAP.

dant, proculdubio negligi non debent. Quoniam verò solent fœdera ut plurimum iniri operâ legatorum; de hisce quid naturæ leges præcipiant, haud inutilem operam me acturum esse duco, si hic paucis exponam. Licet

C A P. XVIII.

D E OFFICIIS CIVIUM.

*Officium
civis, ge-
nerale,
speciale.*

OFFICIUM *Civium* est vel *generale* vel *speciale*. Illud oritur ex communi obligatione, qua isti imperio civili sunt subjecti

deat autem verbis cl. BUDDEI uti, qui quidem omnia cum perite & scienter tum breviter & presse dixerit.

“ Summa (inquit) huc redit: *legatos non esse lædendos.*

“ Eorum enim operà & bella finiuntur, & pax & tran-

“ quillitas inter gentes conservatur. Sed cum lex na-

“ turæ in genere distitet, neminem esse lædendum, le-

“ gati tamen in eo præcipuum quid præ cæteris habent,

“ quod ne belli quidem tempore & inter armorum stre-

“ pitum lædi debeant. Idque ideo, quia humani ge-

“ neris, gentiumque omnium salus hoc requirit. Deus

“ ergo qui omnia ea præcipit facienda, quæ ad hunc

“ finem conducunt, legatos etiam non lædendos præ-

“ cipit. Qui enim vult finem, media etiam huc du-

“ centia approbare censetur.

“ Præcipue quidem hoc ad illos legatos pertinet, qui

“ belli aut pacis causa mittuntur. Nec tamen illis qui

“ commerciorum causa, aut ad amicitiam ineundam,

“ vel firmandam, stabiliendamque, splendido hocce

“ munere funguntur, sanctitas deneganda. Etenim ut

“ commercia floreat, ut amicitia & concordia fovea-

“ tur, hominum omnium, gentiumque maximopere

“ interest. Saltem humanitatis leges palam migraret,

“ qui ejusmodi legatos læderet.

“ Læditur autem legatus, primo si non sine præg-

“ nanti causa *admittatur*: deinde, si in corpore, bonis,

“ existimatione, famulis, sanctitas ejus *violetur*.

“ Quod ad *admissionem* attinet, possunt aliquando non

“ admitti

subjecti. Hoc vero ex peculiari munere & Cap. 18.
functione, quæ per summum imperium sin-
gulis est injuncta.

II. OFFICIUM generale civium respicit vel *Generale*
rectores civitatis, vel totam civitatem, vel con- *triplex.*
cives.

III. *Rektoribus civitatis civis debet* reveren- *Erga rec-*
tiam, fidelitatem, & obsequium. Cui con- *tozem civi-*
junctum est, ut idem præsentī statu adquiescat, *tatis quod &*
neque

“ admitti, si prægnans hoc jubeat ratio : qualis est ; si
“ mittens callida legationis simulatione nos antehac
“ decepit, & nunc similes fraudes metuantur ; item si
“ is qui mittitur, perfidia, aut alio crimine atrociori
“ erga eum ad quem mittitur, se obstrinxerit, ut & si
“ constet legatum non venire ut agat id quod præ se
“ fert, sed ut ad seditiones concitet populum, arcana
“ nostra exploret, prodatur, &c.

“ Admissum non esse lædendum, satis patet. Idque
“ ne jure talionis quidem licet, cum qui legatum ad-
“ misit, juri isti, si quod habuit, renunciasset merito
“ existimetur. Cætera facile definiri possunt, si ad fi-
“ nem & naturam *legationum* attendatur. Ergo tanta est
“ legatorum sanctitas & inviolabilitas, quantum lega-
“ tionum finis requirit. Hinc concludo legatum ab eo,
“ ad quem mittitur, non posse puniri. Nunquam enim
“ summus imperans per legatum se alterius imperio
“ subjicit. Per legatum enim ut æqualis cum æquali,
“ non ut inferior cum superiori agere voluit. Atque
“ id natura negotiorum, quæ à legatis tractantur exi-
“ git. Ergo legatis immunitas ab omni imperio est
“ concedenda.

“ Quod si ergo deliquerit, non ut cum subdito, sed
“ ut homine alterius imperio subiecto agendum, hoc
“ est, si res tanti sit, ut reparationem damni dati, vel
“ pœnam à legato exigi nostrâ intersit, dominus legati
“ adeundus est, sique is petitioni nostræ satisfacere
K k “ renuat,

Cap. 18. neque ad res novandas animum adiciat, neque alteri quivis adhaereat magis, eundemve admiretur & veneretur; atque bene ad honorifice de iisdem, & eorum actionibus sentiat, atque loquatur.

Erga civitatem totam quod?

IV. Erga totam civitatem officium boni civis est, ut ejus salute & incolumitate nihil habeat carius; ut vitam, opes, fortunaque suas ad eandem servandam libenter offerat; ut ad

“renuat, ea omnia nobis licent, quæ in principem, subditorum delicta punire volentem, concessa sunt. Quod si res nullam ferat moram, ut hostis capi, custodiri, & pro periculi magnitudine interfici potest. Finis enim legationum nequam requirit, ut quidvis à legatis patiamur.

“Nec legatorum sanctitas eousque se extendit, ut si per territorium hostis ejus, ad quem mittuntur, transeant, non debeant violari. Finis enim legationum sine hocce jure obtineri potest. Nec obstat, quod summum imperantem referant. Nec obstat, quod summi imperantes ab hoste laedi possunt; ergo, multo magis qui eos representant legati, nisi lex specialis, aut conventio, intercedat.

“Quod de ipso legato dictum, illud certa ratione etiam de comitibus famulisque ejus est intelligendum. Hi ergo si deliquerint, postulari à legato potest, ut eos dedat: si hoc facere renuat, ipse se crimine obstringit, adeoque locum habebunt, quæ antea de legati delicto diximus. Ipse legatus autem, eos punire nequit, cum finis & natura legationis facultatem puniendi comites, aut servos, non requirat, legatoque adeo non concessa videtur ab eo ad quem mittitur. Bona ejus per judiciorum ordinem pignoris causa capi nequeunt, cum hoc arguat vim superiorem, à qua legatum immunem esse, demonstravimus. Si solvere debita nolit, eodem modo, ut in delictis procedendum.

ad eandem illustrandam, ejusque commoda Cap. 18. promovenda omnes ingenii & industriæ nervos intendat².

V. *Erga concives civis officium* est amice & pacifice cum illis vivere; commodum sese ac facilem præbere, nec morositate aut perveracia sua turbas dare; cæterorum commodis non invidere, aut eadem intervertere³.

VI.

“ Ut vero legato jus asylum in ædibus suis constituendi, & quosvis eo confugientes recipiendi concedatur, natura & indoles legationum nullatenus requirit. Quod si autem simile quid concessum fuerit, nullam tamen rationem video, quo minus imperans, si salus civitatis suæ hoc exigat, istud revocare possit. Unde quid de lite inter Galliæ regem, & Romanum pontificem, hac super re agitata, censendum sit, patet. Interim si per consensum imperantium certa jura legatis competant, quorsum & ritus & ceremonias refero, hæc sine prægnanti causa illis denegari nequeunt, cum hoc ipso fama & existimatio eorum lædatur.” *Philos. Pract.* P. II. c. iv. S. 5. § 19—37. *Conf. Grot. De Jure B. & P.* L. II. c. xviii.

¹ Hoc officium non minus sacris literis quam rationi convenit. Vid. *Rom.* xiii. 1, & c. 1 *Pet.* ii. 17.

² De amore erga patriam multa præclara scripserunt veteres Romani. Audiamus CICERONEM: “ Cum omnia ratione animoque lustraris, omnium societatum nulla est gravior, nulla carior, quam ea quæ cum rep. est unicuique nostrum: cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est: pro qua quis bonus dabitet mortem oppetere, si ei sit profuturus?” *De Off.* I. xvii.

³ CICERONI iterum auscultemus: “ Multa sunt civitatibus [f. civibus] inter se communia, forum, fana, porticus, viæ, leges, jura, judicia, suffragia, consuetudines præterea & familiaritates, multisque cum

Cap. 18. VI. *Specialia officia* vel per universum sese
 remp. velut diffundunt, vel circa certam dun-
 taxat partem occupantur. Circa quæ omnia
 hoc generale præceptum habetur: Ne quis
 ullum officium in rep. affectet aut suscipiat,
 ad quod sese ineptum deprehendit.

*Specialium
 officiorum
 lex gene-
 ralis.*

*Consilia-
 riorum
 principis
 officia.*

VII. QUI *consilio* suo rectoribus civitatum
 adstant, in omnes reip. partes aciem mentis
 convertant⁴; quæ ex usu reip. videbuntur
 esse, dextre & fideliter citra affectus ac pra-
 vos respectus exponant; salutem reip. in om-
 nibus consiliis pro scopo habeant, non pro-
 prias opes, aut potentiam; pravis affectibus
 principum adulando non velificentur; factio-
 nibus & coitionibus illicitis abstineant: nihil
 quod dici oportet dissimulent, nihil quod ta-
 ceri oportet eliminant; exterorum corruptio-
 nibus impenetrabiles sese præbeant; privatis
 suis negotiis aut voluptatibus publica negotia
 non posthabeant.

*Sacrorum
 ministro-
 rum officia.*

VIII. QUI publice constituti sunt ad *sacra*
obeunda, in iisdem gravitatem & attentionem
 adhibeant; vera de cultu Numinis dogmata
 pro-

“ multis res rationesque contractæ. Arctior verò est
 “ combinatio propinquorum. Sanguinis autem con-
 “ junctio & benevolentia devincit homines caritate.
 “ Magnum est enim eadem habere monumenta majo-
 “ rum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia.
 “ Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla
 “ firmior, quàm cum viri boni moribus similes sunt fa-
 “ miliaritate conjuncti. In quibus enim eadem studia
 “ sunt, eademque voluntates, in his fit ut æquè quis-
 “ que altero delectetur, ac seipso; efficiturque id,
 “ quod PYTHAGORAS ultimum in amicitia putavit,

proponant; eorum quæ ipsi docent populo sese conspicuum exemplar exhibeant; nec pravitate morum, muneri suo dignationem, doctrinæ pondus detrahant ⁵. Cap. 18.

IX. QUEIS publice injunctum variarum *Professorum artium officia.* scientia rerum animos civium imbuere, nihil falsi aut perniciosi doceant: vera autem ita tradant, ut auditores iis assentiantur non tam adsuetudine audiendi, quam quia solidas eorundem rationes perspexerunt; omnia dogmata ad societatem civilem turbandam directe fugiant; omnem scientiam humanam inanem habeant, ex qua nulla in vitam humanam & civilem utilitas redundat ⁶.

X. QUI *Judicium officia.* juri dicundo præficiuntur, quibus vis facilem accessum præbeant; plebem ab oppressionibus potentiorum protegant; jus æque pauperi & humili, quam potenti & gratioſo dicant; lites ultra necessitatem non extrahant; a corruptelis abstineant; in cognoscendis causis diligentiam adhibeant, omnesque affectus sinceritatem judicii corrumpentes seponant; recte faciendo neminem timeant ⁷.

XI.

“ ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis; quæ & mutua & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firmâ devinciuntur societate,” *Ibid.*

⁴ “ Ad consilium de republica dandum caput est nosse rempublicam.” *Cic. de Orat. II. lxxxii.*

⁵ De hoc argumento leg. omnino *BURNET. de Curâ Pastoralis, BUDDI Theol. Moral. P. 2. c. iii. S. 8.*

⁶ Vid. *QUINTIL. Institut. L, I. c. ii.*

⁷ “ Summovendum utrumque est ambitus genus, vel potentibus contra humiles venditandi operam, vel

Cap. 18.

Præfectorum armorum officia

XI. QUIBUS armorum cura commissa, militem diligenter & tempestive exerceant, & ad tolerandos militiæ labores firment: disciplinam militarem sartam tectamque habeant; milites hosti jugulandos temere non objiciant; annonam & stipendium quantum in se prompte procurent, nec de eo quidquam intervertant; milites semper ut reip. faveant, curent, nec unquam eos sibi adversus rempubl. concilient.

Militum officia.

XII. *Milites* contra stipendiis suis contenti sint; ab expilandis & vexandis paganis abstineant; labores pro tuenda rep. libenter & strenue obeant; pericula per temeritatem non arcessant, per ignaviam non defugiant; fortitudinem in hostem, non in commilitones, ostentent; stationem assignatam mascule defendant; honestam mortem turpi fugæ & vitæ præferant.

Legatorum officia.

XIII. *Quorum opera civitas apud externos utitur*, cauti sint & circumspecti; inania a solidis, vera fabulosis discernere callidi; secretorum tenacissimi, pro utilitate suæ civitatis adversus quasilibet corruptiones obstinati⁸.

Præfectorum rei nummarie officia.

XIV. *Qui opibus civitatis colligendis aut dispensandis præsumunt*, caveant ab omni non necessaria acerbitate; nec ob proprium quæstum, aut per petulantiam vel malignitatem

“ illud etiam jactantius minores utique contra dignitatem
 “ attoilendi. Non enim fortuna causas vel justas vel im-
 “ probas facit.” QUINTIL. *Instit.* L. XII. c. vii.

⁸ De legatorum jure & privilegiis, vid. *supra*, cap. xvii. § 8. not. 3.

animi,

animi, oneris quid adjicient; publici nihil intervertant; quibus de publico quid solvendum, illis citra moras non necessarias satisfaciant. Cap. 18.

XV. *Durat* autem civium speciale officium, quamdiu in ea functione, ex qua illud profuit, sunt constituti; qua ubi abeunt, & illud expirat. Generale itidem durat, quamdiu cives sunt. *Cives* autem esse desinunt, vel si consensu expresso aut tacito civitatis discedant, & alibi sedem fortunarum figant; vel si ob delictum in exilium ejiciantur, & jure civitatis priventur; vel si hostica vi oppressi in victoris ditionem concedere adigantur.

Officium civis quousque durat?
L. VIII. c. xi.

F I N I S.

INDEX Rerum*.

A.

A *Cceptatio* necessaria in promissione, 1, 9, 16.

Acceptilatio tollit obligationem, 1, 16, 3.

Accessiones quid sint, 1, 12, 7.

Acquirendi modi diversi, 1, 12.

Actio humana, 1, 1, 2, Bona, mala, licita, 1, 2, 11. Voluntaria, invita, mixta, 1, 1, 16. Imputaria quæ potest, *ib.* 17, 18. Judicialis, 2, 12, 5.

*Actio*nis materia, forma, p. 136. n. 42:

Abus dividui, individui, 1, 6, 8. not. 14.

Additio in diem, 1, 15, 9.

Equalitas hominum, 1, 7, 1. Non sequitur ab æqualitate virium, 1, 7, 2. not. 3. In statu naturæ, 2, 1, 8.

Equalitas quid, 1, 17, 12. A dispensatione differt, 1, 2, 10.

Eternitas Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.

Affectus, quam vim habeant, 1, 1, 14. Eorum origo. *ib.* n. 36.

Alienatio regni, an licita, 2, 15, 6.

Ambitus quid, 1, 14, 3. not. 5.

Amor sui ipsius naturalis, 1, 3, 2.

Analogia à philosophia exulanda, 1, 4, 5. not. 18.

Anima mundi, 1, 4, 3.

Animalia, utrum jus hominibus in eorum vitas competat, 1, 12, 1. not. 1. Damnum ab iis datum à domino resarcendum, 1, 16, 12.

Animi cultura necessaria, 1, 5, 2. not. 3.

Antichrestis, 1, 15, 15.

Aristocratia, 2, 8, 3.

Atheismus, pœnis coercendus, 1, 4, 2, not. 6. Societatem destruit, 1, 3, 10. not. 9, 1, 4, 9. not. 24, 1, 5, 2. not. 3.

* Primus numerus librum, secundus caput, tertius paragraphum, Prætoris præfationem, not. notam designat.

Atbeorum juramenti nulla fides, 1, 11, 4. not. 5.
Attributa Dei demonstrantur, 1, 4, 5. not. 14.
Auditio, 1, 15, 9.

B.

B*ellum*, 2, 16. Defensivum, offensivum, 2, 16, 2. Solenne, tutius solenne, 2, 16, 7.
Benevolentia, fundamentalis lex naturæ, 1, 3, 9. not. 9.
Bonitas à justitiâ differt, 1, 2, 13.
Bonorum quot genera, 1, 1, 11. not. 26.
Bonæ fidei possessor, 1, 13, 4.

C

C*ausa* actionis, principalis, collateralis, subalterna, 1, 1, 27. not. 61.
Civile imperium, à Deo in quo sensu, 2, 6, 14. not. 8. Non à paterno, 2, 3, 7. not. 9.
Civiles leges quid, 2, 12, 1.
Cives originarii, adscititii, 2, 6, 13.
Civium officium, 2, 18.
Civitas quid sit, 2, 5, 1. & 2, 6, 10. Ejus causa, 2, 5, 7. Et origo, 2, 6, 9. Et structura, 2, 6.
Commercium unde, 1, 14, 1. not. 1. Ejus leges generales, *ib.* 6.
Commissoria lex, 1, 15, 15.
Commodatum quid, 1, 15, 6.
Compensatio, 1, 16, 2.
Compromissum, 2, 1, 10. not. 12.
Concursus ad alienum crimen quotuplex, 1, 1, 27. not. 61.

Condonatio debiti, 1, 16, 3.
Confusio, 1, 16, 9. not. 14.
Conjugium, 2, 2. Vid. *Matrimonium*.
Conscientia quid, 1, 1, 5. not. 9. Certa, dubia, erronea, probabilis, scrupulosa, *ib.* Non est innata nec suprema actionum norma, *ib.*
Consensus in pactis necessarius, 1, 9, 8. Debet esse mutuus, 1, 9, 15. Expressus, tacitus, 1, 9, 9.
Conservatio sui homini naturalis, 1, 3, 2.
Consuetudo quantum valet, 1, 1, 13. Alteram naturam vocat CICERO, *ib.* not. 35.
Contractus quid, 1, 15, 1. Beneficus onerosus, *ib.* 2. A pacto differt, *ib.* 8.
Corporis cultura necessaria, 1, 5, 8.
Creatio æterna impossibilis, 1, 4, 3. not. 7.
Crimen unde æstimandum, 1, 13, 16.
Cultus Dei in quo consistit, 1, 4, 7. Externi necessitas ex lege naturæ, 1, 4, 7. n. 22.

D

D*annum* resarciendum, 1, 6. Per se & per alios, 1, 6, 7.
Defensio inculcata, 1, 5, 10.
Delegatio, 1, 16, 9.
Democratia, 2, 6, 11. & 8, 2.
Depositum quid, 1, 15, 7.
Derelictum quid, 1, 12, 6. not. 15.
Deus auctor legis naturæ, 1, 3, 1, 11. Attributa ejus demonstrantur, 1, 4, 5. not. 14. Existentia, 1, 4, 2. not. 2. Providentia, 1, 4, 4. not. 12.
 Non

Non extenditur, 1, 4, 5. not. 16. Pœnitet in quo sensu, 1, 4, 5. not. 17. Nequit obligari, 1, 2, 4.
Dispensatio quid, 1, 2, 9. An lex divina admittat, *ib.* not. 21.
Dissimulatio licita, 1, 10, 5.
Di-vortii causæ, 2, 2, 6.
Doloris acriores stimuli quam voluptatis, 1, 1, 13. not. 37.
Dominium quomodo acquiritur, 1, 12, 2. Eminens quid, 2, 15, 4.
Dominorum officia, 2, 4.
Donatio, 1, 12, 14.
Duellum, 1, 5, 13. not. 22.

E

E *Brietas* non excusat delictum, 1, 1, 15. not. 39.
Emphytensis quid, 1, 12, 8. not. 23.
Emptio, venditio, 1, 15, 9.
Error quotuplex, 1, 1, 7. Consensum impedit, 1, 9, 12. & 1, 11, 6.
Existimatio quid, 2, 14, 1. Simplex, intensiva, *ib.* 2.
Expositio infantis homicidium, 2, 3, 4. not. 5.
Expromissor, 1, 15, 14.

F

F *Alsiloquium* quando licitum, 1, 10, 5. not. 8.
Favorabile interpretatione extenditur, 1, 17, 9.
Fidejussor, 1, 15, 14.
Finis a medio distinguitur, 1, 1, 9.
Fœdus, 2, 17. Reale, perforabile, *ib.* 6. A sponsione differt, *ib.* 8.

Forma mundi non æterna, 1, 4, 3. not. 11.
Fructus quomodo æstimentur, 1, 6, 6. Ad quem pertinent, 1, 13, 6.
Fungibiles res, 1, 15, 11.
Furis nocturni & diurni discrimen, 1, 5, 16. not. 25.
Furor impedit consentiam, 1, 9, 10.

G

G *Ratitudo*, 1, 8, 5.

H

H *Abitatio*, 1, 12, 8, not. 27.
Habitus quæ vis, 1, 1, 13.
Hæres quis, 1, 12, 11.
Harmonia præstabilita, 1, 4, 4. not. 12.
Honor quid, 1, 4, 6.
Humanitatis officia, 1, 8, 1.
Humilitas, 1, 7, 5.
Hypotheca, 1, 15, 15.

I

I *Gnorantia* quotuplex, 1, 1, 8.
Imbecillitas hominum naturalis, 1, 3, 3.
Immutabilitas Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.
Imperantium officia, 2, 11, 1.
Potestas, 2, 7. In rebus sacris, 2, 7, 8. not. 11.
Imperium summum quid, 2, 9. 1. Utr. resistere liceat, 2, 9, 4. not. 5. Civile, in quo sensu à Deo oritur, 2, 6, 14.
Jus ejus unde oritur, 1, 2, 5.
 Non ex potentiâ, *Ibid.* not. 10.

Im-

- Impossibile* nulla obligatio 1, 2, 8.
Imputativitas actionum, 1, 1, 17.
Independentia Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.
Induciæ, 2, 16, 15.
Infinium quid sonat, 1, 4, 5. not. 15.
Infinita series absurda, 1, 4, 2. not. 2.
Ingenii humani diversitas, 1, 3, 6.
Injuria quomodo sit, 1, 2, 15.
Innoxia utilitatis res, 1, 8, 4.
Intellectus quid, 1, 1, 14.
Intemperantia quare vitiosa, 1, 5, 10.
Internuntius, 1, 9, 21.
Interpretatio legum, 1, 17, 1.
Interregnum, 2, 10, 4.
Judicium, utr. ad intellectum, an ad voluntatem pertineat. p. 116. n. 7.
Judicium officia, 2, 18, 13.
Juramentum, vid. *Jusjurandum*.
Jus gentium quid, 1, 1, 1.
Jus imperii unde oritur, 1, 2, 5. Parentum in liberos, 2, 3, 2. not. 2. Maris in sœminam, 2, 2, 4. not. 3. Vitæ & necis, 2, 13, 2.
Jus naturale quid, Pr. § 3, & 1, 1, 1. not. 1. Civile, *ib.* In quibus differunt, Pr. § 4. Sibi invicem non repugnant, P. § 5.
Jus naturale circa externas actiones præcipue versatur, Pr. § 5. Utrum idem si in stata integro ac corrupto, Pr. § 7. not. 19. Utr. existat, 1, 3, 1. not. 1. Varia ejus principia. *ib.* not. 2. Fjus auctor Deus, *ib.* A natura hominum investiganda, *ib.*
Jusjurandum quid, 1, 11, 1. Ejus finis & usus, *ib.* 2. Per animam, per salutem quid vult, *ib.* 3. not. 4. Obligationem firmat, non creat, *ib.* 5. Vi & metu extortum obligat, *ib.* 6. not. 10. Assertorium, promissorium, *ib.* 10.
Justitia quid, 1, 2, 12. Commutativa, distributiva, *ib.* 14. Æquatoria, rectoria, *ib.* not. 34. Particularis, universalis, attributrix, expletrix, *ib.*

L.

- Læso* quævis injusta, 1, 6, 2.
Legati jura & privilegia, 2, 17, 8. not. 3. Officia, 2, 18, 13.
Lex definitur, 1, 2, 2. An à normâ distinguatur, *ib.* not. 2. A consilio differt, 1, 3, 10. not. 10. Commissoria, 1, 15, 3, 15. Divina, 1, 2, 16. Humana, *ib.* Conscientiam obligat, 2, 12, 8. Salica, 2, 10, 11. Summaria, 2, 11, 11. Ejus sanctio, 2, 14, 4. Imperantem non obligat, 2, 9, 3. Vid. *Jus*.
Liberi omnes naturâ, 1, 7, 6. not. 10.
Liberi hæredes parentum, 1, 12, 11. Eorum officia, 2, 3, 12.
Libertas voluntati attribuitur, 1, 1, 9. not. 19.
Locatio, conductio, 1, 15, 10.
Lotaria, 1, 15, 13.
Lumen naturale quid, 1, 1, 4.

M

- M** *Agistratum* officia, 2, 8, 10.
Mandatarii obligatio, 1, 9, 21.
Mandatum ejusque jura, 1, 5, 5.
Mare utrum jure liberum sit, 1, 12, 4, not. 10.
Mariti officium, 2, 2, 10.
Materia actionis à forma distinguitur, 1, 1, 17. not. 42.
Materia legis quid, 1, 2, 8.
Materia non æterna, 1, 4, 3. not. 13.
Matrimonium quid, 2, 2, 1.
 Quibus contrahere licet, *ib.* 7. An requirat consensum parentum, 2, 3, 10.
Medium à fine distinguitur, 1, 1, 9.
Mendacium illicitum, 1, 10, 8.
Metus obligationem solvit, 1, 9, 14. Non solvit, 15. not. 23.
 In juramentis, 1, 11, 7.
Militum officia, 2, 18, 12.
Ministrorum sacrorum officia, 2, 18, 8.
Mobilia quænam sunt, 1, 12, 6. not. 13.
Monarchia, 2, 6, 11.
Moralis scientiæ tres fontes, Pr. §2.
Moralia Dei attributa demonstrantur à posteriori, 1, 4, 5. not. 14.
Motus non essentialis materiæ, 1, 4, 3. not. 11.
Mundus non æternus, 1, 4, 3. not. 11.

N

- N** *Natura* quid vult, 1, 4, 3. not. 8.
Naturale jus, vid. *Jus*.
Naufragium quam licentiam det, 1, 5, not. 29, 33.

- Nauticæ* leges, 1, 5, 24.
Necessitas non habet legem, 1, 5, 23. Jus omnibus in omnia dat, *ib.* not. 31. *Physica* moralis, 1, 2, 3. not. 5.
Novatio, 1, 16, 9. not. 14.
Noxæ deditio fervi, 1, 6, 11. Animalis, *ib.* 12.
Nummi origo, 1, 14, 1. not. 1.

O

- O** *Obligatio* quid, 1, 2, 3. Unde oritur, *ib.* 4. Triplex est, 1, 9, 4. not. 6. Quibus modis tollitur, 1, 16.
Occupatio originarius acquirendi modus, 1, 12, 6. Domini origo, *ib.* 2. not. 4.
Ochlocratia, 2, 8, 11.
Officium quid, 1, 1, 1. Variæ ejus species, 1, 3, 13. Absolutum, 1, 6, 1. Hypotheticum, 1, 9, 22.
Oligarchia, 2, 8, 11.
Olla fortunæ, 1, 15, 13.
Omnipotentia Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. 14.
Omniscientia, *ib.*
Operæ servorum, 1, 12, 8. not. 28.

P

- P** *Pactum* quid, 1, 15, 1. Necessarium, 1, 9, 2. Servandum, *ib.* 3. A promisso distinguitur, *ib.* 5. Et à contractu, 1, 15, 1. Metus non violat, 1, 9, 14. not. 23.
Parentum officia & jura, 2, 3.
Partus matrem sequitur, 2, 4, 6. not. 5.
Passiones, 1, 1, 14. Reprimendæ, 1, 5, 2. not. 3.
Patrumfamilias jus, 2, 3, 7.
Pax,

Pax, 2, 16, 17.
Peculium liberorum, 2, 3, 5.
Perfectio quid sonat, 1, 4 5. not. 18.
Permissa actio, 1, 2, 11.
Permutatio, 1, 14, 1.
Pignus, 1, 15, 15.
Pœna quid, 2, 13, 4. De essentia legis, 1, 2, 7. Sanctio legis, 2, 12, 4. Cui usui inservit, 2, 11, 7.
Politicum animal homo, 2, 5, 5.
Polygamia an licita, 2, 2, 5. not. 5.
Positivæ Dei leges non inutiles, 1, 2, 8. not. 20.
Possessor bonæ fidei ad quæ tenetur, 1, 13, 4.
Præda in bello cuius sit, 2, 16, 13.
Præceptorum rei nummarie officia, 2, 18, 14.
Præscriptionis jus, 1, 12, 12.
Pretium quid, 1, 14, 1.
Primævus hominum status, 1, 3, 3. not. 5.
Primogeniti quid sit jus, 1, 12, 11. not. 37.
Principum officia, 2, 11, 2.
Promissum quid, 1, 9, 5. De futuro, *ib.* 6. not. 9. Perfectum, imperfectum, *ib.* Purum & sub conditione, *ib.* 20.
Promulgatio de essentia legis, 1, 2, 6.
Protimæcos jus, 1, 15, 9.
Providentia Dei demonstratur, 1, 4, 4. not. 12.
Pudicitia vi recte defenditur, 1, 5, 20.

R

R *Regnum* an possit alienari, 2, 15, 6. Usufructuarium, 2, 9, 7.

Religio naturalis, 1, 4. Non per se sufficit, 2, 5, 8. Vinculum societatis, 1, 3, 9. & 1, 4, 9. & 1, 5, 3. Ejus cura impetranti incumbit. 2, 2, 4.
Repressaliæ, 2, 16, 10.
Retractus, 1, 15, 9.

S

S *Sacrorum ministrorum officia*, 2, 18, 8.
Salus populi suprema lex, 2, 11, 3.
Sanctio pœnalis legis, 1, 2, 7.
Sepulturæ jus, 1, 8, 8. not. 15.
Sermocinantium officia, 1, 10.
Servitus perfecta, imperfecta, 2, 4, 2. not. 4. Ejus origo, 2, 4, 1.
Servitutes prædiorum, 1, 12, 1.
Servorum officia, 2, 4.
Silentium signum consensus, 1, 9, 9.
Simonia quid, 1, 14, 3.
Socialitas fundamentum juris naturalis, 1, 3, 7.
Societas quare instituta, 2, 5, 1.
Solutio obligationum, 1, 16, 1.
Sors litibus dirimendis apta, 1, 7, 4. & 1, 15, 13. & 2, 1, 10. not. 13.
Sponsiones, 2, 17, 8.
Sponte fieri quæ dicuntur, 1, 1, 9, not. 20.
Status quid, 2, 1, 1. Naturalis, 1, 3, 3. & 2, 1, 3. Adventitius, 1, 6, 1. Civilis, 2, 5, 3. Futurus an ratione innotescit, Pr. § 5. & 1, 4, 8. 1, 5, 2. Hominum corruptus, Pr. § 6.
Successio linealis, 2, 10, 10.
Testamentaria, 1, 12, 13. Agnatica, cognatica, 2, 10, 11.

Sui-

Suicidium illicitum, 1, 5, 4. not.

6.

Summum jus, fumma injuria, 1, 2, 10. not. 24.

Sumptuariæ leges, 2, 11, 11.

Superbia in quo confistit, 1, 7, 5.

Superficiarium jus, 1, 2, 8. not. 23.

Suspicio non justa casu belli, 1, 5, 15.

Systema civitatum, 2, 8, 13.

T

T *Empus* lapsum obligationem tollit, 1, 1, 6.

Testamenti jus, 1, 12, 13. Utr. ex jure naturali originem trahat, 1, 12, 12. not. 40.

Testis officium, 2, 1, 10.

Thesaurus quid, 1, 12, 6. not. 17.

Transitio ad dominum transferendum requiritur, 1, 12, 13, not. 41.

Transitus innoxius aliis concedendus, 1, 8, 8. not. 15.

Tributa, 2, 11. 10. & 2, 15, 3.

Tutela inculcata, 1, 5, 10.

Tyrannis, 2, 8, 11.

V

V *Ægialia*, 2, 15, 3.

Venditio, vid. *Emptio*.

Venia danda pœnitenti, 1, 6, 13.

Aliquando delictis, 2, 13, 15.

Veritas moralis, logica, 1, 10, 7. Utr. per se sit profsequenda, 1, 10, 5. not. 8.

Vindicta illicita, 1, 6, 13.

Vitæ jus, vid. *Jus*.

Vitricus an habeat paternam potestatem, 2, 3, 3.

Unitas Dei probatur, 1, 4, 5. not. 19.

Universitas quomodo punienda, 2, 13, 19.

Voces nihil certum naturâ designant, 1, 10, 2.

Voluntas quid. 1, 1, 9. Bonum appetit, 1, 1, 11. Hypotheses variæ de ejus libertate, *ib.* 9. not. 19.

Ufucapio modus acquirendi, 1, 12, 12.

Ufusufructus, 1, 12, 8. not. 25.

Ufusufructuarium regnum, 1, 9, 7.

Ufus quid, 1, 12, 8. not. 25.

Ufura licita, 1, 15, 11.

Utilitatis innoxix officia, 1, 8, 4.

Uxoris officia, 2, 2, 10.

FINIS INDICIS.

PRESERVATION SERVICE

SHELFMARK *6915.aa.22*.....

THIS BOOK HAS BEEN
MICROFILMED (RPT, 1988)

MICROFILM NO *SEE...ESTC*

PRESERVATION SERVICE

SHELFMARK *6915.aa.22*

THIS BOOK HAS BEEN
MICROFILMED (RPT, 1938)

MICROFILM NO *SEE...ESTC*

PRESERVATION SERVICE

SHELFMARK6915.aa.22

THIS BOOK HAS BEEN
MICROFILMED (RPT, 1938)

MICROFILM NO SEE...ESTC

